LUND UNIVERSITY

Moderna kvinnor

Modernitet, femininitet och svenskhet i svensk veckopress 1921 -1933

Severinsson, Emma

2018

Link to publication

Citation for published version (APA):
Severinsson, E. (2018). *Moderna kvinnor: Modernitet, femininitet och svenskhet i svensk veckopress 1921 - 1933*.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

STUDIA HISTORICA LUNDENSIA

Moderna kvinnor

MODERNITET, FEMININITET OCH SVENSKHET I SVENSK VECKOPRESS 1920–1933

Emma Severinsson

MODERNA KVINNOR

Moderna kvinnor

Modernitet, femininitet och svenskhet i svensk veckopress 1920–1933

EMMA SEVERINSSON

STUDIA HISTORICA LUNDENSIA 30

Studia Historica Lundensia kan beställas via Lunds universitet: www.ht.lu.se/serie/shl
E-post: skriftserier@ht.lu.se

Omslagsbild: *Charme* nr 11 1924.

Copyright Emma Severinsson

Historiska institutionen, Lunds universitet
Studia Historica Lundensia 30

ISBN 978-91-88473-95-0 (Tryck)
ISBN 978-91-88473-96-7 (Digital)
ISSN 1650-755X

Tryckt i Sverige av Media-Tryck, Lunds universitet
Lund 2018

MADE IN SWEDEN

Media-Tryck är ett miljömärkt och
ISO 14001-certifierat tryckeri.
Läs mer om vårt miljöarbete på
www.mediatryck.lu.se

Till Hanna

Innehållsförteckning

Förord 9

Inledning 13

Syfte och frågeställningar 19

Tidigare forskning 20

Från nya kvinnor… 20

… till moderna kvinnor 22

Ett intersektionellt perspektiv 28

Modernitet 30

Könad modernitet 32

Genus 35

Vithet, svenskhet och ras 37

Att hitta moderna kvinnor – urval, avgränsningar och metod 39

Veckopress som historisk källa 42

Charmes plats i veckopressens historia 44

Idun, *Husmodern* och *Svensk Damtidning* i veckopressens historia 51

Avhandlingens disposition 52

Moderna självförsörjande kvinnor 53

Den självförsörjande Eva – modernitetens omtolkning 56

Självförsörjande eller hemmadotter – modernitet kontra tradition 60

Ungkarlskvinna eller fru? 67

En vankelmodig ungmö – veckopressdebatter om valet mellan frihet och äktenskap 77

Femininitet, flirt och oönskade inviter på arbetsplatsen 83

Sammanfattning 92

Moderna relationer. Moderna kvinnor - och moderna män? 95
Modern kärlek.....99
Kamrater i äktenskapet 106
Skilsmässornas århundrande 112
Maskulinisering – ett hot mot samhället 117
Moderna svenska kvinnor och andra? 127
Sammanfattning.....132
Moderna kvinnokroppar.....135
Dekonstruktionen och omformande av den moderna kvinnokroppen 138
Jakten på den ideala svenska kvinnan Skönhetstävlingar i *Charme* 150
Korta kjolar och exponerade ben – Den fragmenterade kvinnokroppen 161
Korta kjolar och välformade kvinnoben som modernitetssymboler.....163
Den korta kjolen – frihet och funktion 169
Att skapa de ideala benen.....174
”Rasben” – en nationalitetsmarkör.....181
Sammanfattning.....185
Moderna sportkvinnor.....189
Sport som modernitet.....193
Feminiseringen av den sportande kvinnokroppen 198
Maskulinisering och idrott.....202
Sport och emancipation.....207
Erotiska objekt – tävlingar i skönhet och jakt på ideal.....211
Sammanfattning.....219
Moderna kvinnor och maskiner 221
Teknik och femininitet - tradition eller modernitet? 224
Moderna kvinnor som bilförare 232
Motorsportande moderna kvinnor.....240
Moderna kvinnor och skrivmaskiner.....245
Sammanfattning.....251

Moderna kvinnor – en avslutande diskussion 253
Moderna kvinnor, friheten och gränserna 255
Svenska moderna kvinnor 258
Moderna kvinnor som politiska 260
Avslutningsvis 263
Summary. 267
Källor och litteratur 273
Doktorsavhandling från Forskarskolan i historia/historiska studier 293
Denna avhandling ges ut som en del i skriftserien *Studia Historica* 297
Lundensia. 297

Förord

”Min avhandling kommer inte ha titeln Moderna kvinnor, utan det är ju bara en liten del av vad jag vill undersöka” sa jag, helt säker på min sak på mitt första internat med Nationella forskarskolan i historiska studier tidigt på våren 2014. Men nu gör den det och handlar inte bara lite om moderna kvinnor, utan just om moderna kvinnor. Det är det som är så intressant och roligt med forskning. Det blir helt enkelt inte alltid vad en trott.

Ofta sägs det att doktorandtiden är en ensam tid, men jag har aldrig upplevt det så. Att skriva avhandling är att ständigt kastas mellan hybris och avgrund och jag är glad att jag haft så många runt mig som gjort det här arbetet hanterbart, både familj, vänner och arbetskamrater. Nu är det klart och tänk, det blev en bok! Det känns kanske extra overkligt eftersom jag när jag sökte för att plugga på universitetet, första gången för nästan femton år sedan, inte visste vad det innebar än mindre visste att det fanns något som hette doktorand eller doktorera, även om det snart blev min stora dröm.

Först av allt, tack till mina handledare Eva Helen Ulvros och Ulrika Holgersson för att ni haft outtröttligt tålamod och läst mina långa texter om och om igen. Tack för att ni stöttat mig i såväl doktorandtidens som avhandlingens olika faser. Eva Helen jag är tacksam för din grundliga språkliga granskning och ständiga stöd. Ulrika tack för att du alltid utmanat och inspirerat mig och dessutom tvingat mig att alltid våga mer och tänka ett steg längre! Jag vill också tacka min slutopponent Helena Tolvhed som gav mig en välbehövlig knuff framåt teoretiskt och dessutom läste mitt manus noggrant och kom med värdefulla kommentarer. Tack också till Lars Edgren som fungerade som tredjeläsare och som fick mig att tänka en gång extra kring mina tolkningar och begrepp. Tack också Monika Edgren för att du läst och kommenterat delar av avhandlingen! Jag har flitigt utnyttjat Historiska institutionens högre seminarium och vill tacka alla som läst och kommenterat mina texter under åren! Tack Hanna Severinsson, Johan Wirdelöv, Evelina Lillerskog, Ann-Sophie Mårtensson, Elin Edenborg, Elin Nilsson, Lisa Zetterdahl och Martin Ericsson för er ovärderliga hjälp med korrekturläsning!

Jag visste inte säkert vad det innebar att doktorera när jag sedan fick min doktorandtjänst genom Nationella forskarskolan i historiska studier förlagd på Historiska institutionen i Lund. Det visade sig vara så mycket roligare, mer givande och oväntat än jag trott. Jag vill rikta ett kollektivt tack till institutionen för den här tiden! Tillsammans med Kristoffer Ekberg och Björn Lundberg drev jag podcasten Lite passé ett tag, vilket var roligt och inspirerande. Tack Björn och Kristoffer för Lite passé-tiden

och för er vänskap! Tack också till mina andra kollegor som gjort vardagen så mycket roligare: Frida Nilsson, Anna Palmgren, Malin Arvidsson, Johan Pries, Ragni Svensson, Emma Sundqvist, Fredrik Egefur, Bonnie Clemensson, Bolette Frydendahl Larsen, Pål Brunnström, William Wickersham, Gustaf Fryksén, Kristoffer Edelgaard Christensen, Johannes Ljungberg, Per Höjeberg och Marianne Sjöland. Tack Fredrika Larsson för trevliga stunder och skvaller på kontoret! Extra tack till Andres Brink Pinto, Emma Hilborn och Helén Persson som gjorde de sista outhärdligt varma slutskrivningsmånaderna mindre ensamma och ångestfyllda. Och tack Martin Ericsson för att du fungerat som en mentor som fått hantera mina små och stora frågor och läst delar av mina texter inte minst i slutskrivningsfasen. Men framförallt tack för att du blivit en nära vän som alltid delar med dig, lyssnar och förstår!

Professorn Agnes Wold menar att det som kvinnlig akademiker är viktigt att ha en grupp av kvinnor som stöd inom akademin. För mig har det varit avgörande att jag haft kollegor som också blivit vänner som erbjudit trygghet, samtal och förståelse. Tack Ragni Svensson, Frida Nilsson, Anna Palmgren, Susan Lindholm, Ann-Sophie Mårtensson, Maria Sturesson, Marie Bennedahl och Malin Arvidsson för det!

Genom Nationella forskarskolan i historiska studier har jag haft möjlighet att delta i inspirerande internat och också som doktorandrepresentant i Samarbetsrådet där jag lärt mig mycket. Tack till personal i Forskarskolan som möjliggjort dessa tillfällen! Genom Forskarskolan har jag också fått möjlighet att lära känna doktorander från Malmö, Södertörn, Göteborg och Växjö. Tack för alla sena kvällar, intressanta samtal och festligheter som gjort doktorandtillvaron ännu bättre!

Rutiner är viktiga för mig och ett stående inslag under de här åren har varit institutionens 9-kaffe. Tack Christine Malm, Ingegerd Christiansson, Marie Lindstedt Cronberg, Svante Norrhem, Anna Wallette och Anna Nilsson för ert dagliga och trevliga sällskap! Tack Svante för att du tidigt under doktorandtiden gav mig rådet att säga ja till förfrågningar och tänka sen, det har gjort att jag gjort oväntade och roliga saker! Tack Christine för alla samtal och ditt enorma tålamod med min oförmåga att lära mig ett ekonomiskt system efter fem år. Tack Henrik Rosengren, Marie Lindstedt Cronberg, Ingegerd Christiansson och Anna Wallette för att ni gör arbetet på den här institutionen så enkelt!

En av de allra bästa sakerna med att vara doktorand har varit den möjlighet jag fått att undervisa både i Historia och Mänskliga rättigheter, men framförallt i Modevetenskap. Det har varit oerhört utvecklande att få möta studenter som lärare och handledare. Tack Pernilla Rasmussen och Philip Warkander för att jag får vara en del av den modevetenskapliga miljön! Det är både roligt och givande jag är så glad att jag lärt känna er båda och att jag får arbeta vidare tillsammans med er!

Under min doktorandtid har jag fått ett stipendium från Kjell och Märta Beijers stiftelse för att åka på Svenska historiedagarna i Tallinn 2015. Tack! Jag fick också ett stipendium från Ekmanstiftelserna för en veckas vistelse för forskning och skrivtid på Sigtunastiftelsen 2016 och där tillkom stora delar av mitt teorikapitel, tack! Dessutom

fick jag ett stipendium från Fredrika Bremer-förbundet 2018, vilket minskade min stress. Tack så mycket!

Slutligen vill jag tacka er som funnits där i vardagen och gjort att jag inte bara haft avhandlingen i huvudet under de här åren. Roxane Gay skriver i den uppmärksammade boken *Bad Feminist* att feminismen har hjälpt henne att hitta sin röst och att den har hjälpt henne att förstå att hennes röst betyder något ”till och med i den här världen där det finns så många andra röster som kräver att få höras.”[1] Så är det för mig också men framförallt känner jag mig hörd tillsammans med er Sofi Laestander, Evelina Lillerskog, Hanna Severinsson, Malin Granroth, Cornelia Håkansson, Ann-Sophie Mårtensson, El Häkkinen, Alexander Ek, Lisa Zetterdahl och Magdalena Ahlqvist. Tack för att ni delar med er, lyssnar, förstår och tar er tid! Och för alla promenader, middagar, resor, långa kvällar på Möllan och karaokenätter! Jag är så glad att ni finns i mitt liv.

Tack mamma (mor lilla mor vem är väl som du) och pappa (Kenta is the shit, en gång fick det inte stå i tidningen, men nu står det i en bok)! Jag är så glad att ni sedan jag var liten uppmuntrat mig att göra allt jag velat och trott att jag skulle klara det också! Tack Stigen och Jan-Åke för att ni är mina största supportrar (även om jag såklart inte kan konkurrera med HBK)!

Philip, du är ganska ny för mig men jag hoppas att vår historia blir lång. Det är inte helt enkelt att träffa någon som befinner sig på sista året av avhandlingsskrivandet. Tack för ditt tålamod och din uppmuntran. Nu lovar jag att inte prata mer om 1920-talet på ett tag. Tack Philip för att du fått det här sista året av avhandlingsångest att blandas med kärlek, skratt och samförstånd.

Men viktigast av allt, den här boken är till dig Hanna, för allt som varit, allt vi gjort och allt vi ska göra många gånger än. Det känns som om det här hade varit omöjligt utan dig! Utan vårt systerskap vet jag inte vad jag skulle ta mig till. Det är det finaste och viktigaste jag har. Tack Hanna, ingen tror på mig som du och ingen har stått ut med mig som du de här åren.

Länge tänkte jag ”jag vill alltid vara doktorand”, men nu känner jag mig redo för något nytt. Även om det är med ett visst vemod jag lämnar doktorandtiden bakom mig känns det spännande att något annat tar vid!

Lund 22 augusti 2018.

[1] Roxane Gay, *Bad feminist*, Stockholm, 2016, s. 10.

Inledning

I novellen ”Anna-Lisas fatala misstag” publicerad i veckotidningen *Charme* 1925 ger en ung kvinna vid namn Anna-Lisa sig ut på en simtur sent på kvällen. Sina kläder har hon gömt i en klippskreva, men när hon ska ta sig upp på land igen visar det sig att en ung student satt sig just där de ligger. Med risk för att visa sig avklädd för en främmande man vågar Anna-Lisa inte stiga upp ur vattnet. Till slut blir hon ändå tvungen eftersom hon fryser alltmer. Då ser hon studenten på håll. När denna sedan närmar sig blir Anna-Lisa omåttligt förvånad och förargad: ”Hon kom av sig fullkomligt. Studenten, som förut bara visat huvudet, hade klivit upp på en sten och visade sig vara – en studentska. Med shinglat hår. Anna-Lisa bara stirrade. – Förbaskade moderniteter, muttrade hon. Och jag som trodde att kandidaten var en karl”.[2] Fenomenet moderna kvinnor, som aktualiseras här, var välkänt redan under 1920-talet och uppmärksammades ofta i populärkulturen. Moderna kvinnor var omtalade för att de roade sig på egen hand, för sitt korta hår och nästan lika korta kjolar och för att de tog sig större friheter än tidigare generationer av kvinnor. Synlig i novellen är också den i samtiden vanliga föreställningen att detta nya levnadssätt gav upphov till maskulinisering av kvinnor, något som uppfattades som negativt.

Moderna kvinnor dök upp som ett globalt och transnationellt fenomen under 1920- och 1930-talen.[3] Den brittiska författaren, veckotidningsredaktören och journalisten Arnold Bennett[4] skriver i rådgivningsboken *Våra kvinnor sådana de äro* från 1926, att det går att räkna med att det finns miljoner moderna flickor i Europa och kanske ännu fler i Amerika. Män betraktar typen som ”något helt vanligt och naturligt” och så ser hon också på sig själv, menar han.[5] Vad som var tydligt i den svenska populärkulturen var dock att de moderna kvinnorna inte sågs som oproblematiska, utan snarare som något utmanande att hantera i positiv eller negativ bemärkelse. I veckotidningen *Charme* från 1924 framhålls att: ”Den kvinnotyp, som man i dag ser på Paris’ boulevarder, på Berlins asfalt eller på Storgatan i Kråkvinkel, är sålunda inte någon nationell produkt utan en efterhärmning efter någon standardmodell från

---

[2] ”Anna-Lisas fatala misstag”, *Charme*, nr 17 1925, s. 26.

[3] Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl.,”The modern girl as heuristic device”, i *The modern Girl around the World. Consumption, modernity and globalization*, Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl. (red.), Durham, 2008, s. 1.

[4] F.J Harvey Darton, *Arnold Bennett,* London, 19--, s. 12.

[5] Arnold Bennett, *Våra kvinnor sådana de äro*, Stockholm, 1926, s. 136.

Hollywood."[6] I denna avhandling undersöker jag hur denna transnationella och globala femininitet hanterades i ett svensk sammanhang, och mer specifikt i svensk populärkultur.

Efter en lång politisk kamp fick svenska kvinnor rösta i riksdagsval för första gången 1921.[7] Trots detta har mellankrigstiden beskrivits som "en tid av djupt motstridig emancipation för kvinnan: att samtidigt uppmuntras och förbjudas att vara fri".[8] Mellankrigstiden har, av medievetaren Johan Fornäs, beskrivits som en period där den moderna människan befann sig i gungning. Tiden karakteriserades av omförhandlingar av genuspositionerna i vardagen, i familjen, i kulturlivet, i arbetet och i politiken.[9] I veckopressen präglades diskussionerna och debatterna av en känsla av föränderlighet, ett värnande om traditionerna och ett parallellt bejakande av de moderna strömningarna. Det var i denna komplexa tid som moderna kvinnor blev synliga i populärkulturen.

Den unga generation av kvinnor som trädde in i 1900-talets tredje årtionde hade radikalt förändrade förutsättningar jämfört med dem vars ungdomstid utspelat sig under de närmast föregående decennierna. De hade alltså sedan 1921 rätt att rösta, äktenskapslagarna hade ändrats ungefär samtidigt och gjort gifta kvinnor likställda med sina makar och arbetsmarknaden hade öppnats upp alltmer. "Det glada 20-talet" som perioden ofta benämns var ett händelserikt årtionde, inte minst vad gällde kvinnors rättigheter. Tjugotalet har också beskrivits som en övergångsfas där "nya kulturella vindar svepte hit och dit utan att riktigt få fotfäste."[10] Det handlade, som Fornäs påpekar, inte om ett skarpt skifte utan en brytningsperiod med flera överlagringar.[11] 1920-talet kan ses som en period med öppningar mot friare äktenskap och en något mindre begränsad femininitet. Hur detta skifte vad gällde kvinnors nyvunna juridiska och sociala rättigheter påverkade människors medvetande och självbilder har inte belysts i någon högre grad i svensk forskning. Trots kvinnors nya frihet på pappret präglades perioden av moraliserande kring deras utrymme och identiteter vilket denna avhandling kommer att visa. Diskussionerna kretsade kring det faktum att kvinnor blivit deltagare i det offentliga livet i större utsträckning, det vill säga genom större tillgång till arbetsmarknaden och utökade aktiviteter som accepterades för kvinnor såsom idrott och nöjesliv.

Fanns det moderna kvinnor "i verkligheten"? Det är inte en fråga jag ämnar besvara i avhandlingen. Tydligt är att det fanns faktiska kvinnor som omnämndes som moderna

---

[6] "Två svenska filmdivor i U.S.A", *Charme* nr 17 1924, s. 16.

[7] Att det blev en allmän och lika rösträtt 1921 problematiseras av Annika Berg, Martin Ericsson och Fia Sundevall, "Rösträttens begränsningar efter 1921" i *Rösträttens århundrande*, Ulrika Holgersson och Lena Wängnerud (red.), Stockholm, kommande 2018.

[8] Karin Johannisson, *Den sårade divan. Om psykets estetik*, Stockholm, 2015, s. 13.

[9] Johan Fornäs, *Moderna människor. Folkhemmet och jazzen*, Stockholm, 2004, s. 295.

[10] Fornäs, 2004, s. 22.

[11] Fornäs, 2004, s. 22.

och som själva gav sig epitetet modern när de kom till tals i veckopressen.[12] Den kanadensiska historikern Jane Nicholas menar att ”[t]he Modern girl was made of text, but this does not mean there were no flesh and blood people who embodied, embraced, and contested her”.[13] Frågan om det fanns faktiska kvinnor som kunde kallas moderna ställdes också i samtiden. Veckotidningen *Idun* utlyste en tävling i ämnet 1926 under rubriken ”Var ha vi den nya Eva?”:

> ”En modärn kvinna!” uttrycket kan innebära skarpaste klander eller högsta beundran och alla nyanser däremellan, allt beroende på i vilken ton det säges. Det kan gälla ett erkännande av mondän elegans lika väl som en antydan om maskulint betonad enkelhet, åsyfta en världsvan och nöjeslysten modedocka likaväl som en socialt ansvarskännande idealist i kamp för religiösa pacifistiska eller kommunistiska tendenser. Inte ens det shinglade håret är något säkert kännetecken på den modärna kvinnan, sedan operabalettens främsta artister på denna punkt hävdat personlig smak, men det är i alla fall ett av de säkraste. Men vare sig hon sitter på rådstaburetten eller kontorsstolen, utför kemiska experiment i köket eller på laboratoriet, skriver böcker, målar, modellerar, praktiserar som läkare eller advokat är hon en alldeles ny typ, det kan nu inte bestridas. Och nu trots en våldsam opposition går hon segervisst och segrande fram på alla fronter.[14]

Citatet ovan visar den motsägelsefullhet som utmärkte beskrivningarna av de moderna kvinnorna. Såväl utseende som sysselsättning sågs som parametrar för att bestämma graden av deras modernitet när de debatterades av tidens kulturella och politiska profiler.[15] I den skandalomsusade romanen *Ungkarlsflickan* (*La Garçonne* i original, översatt till svenska 1923) av fransmannen Victor Margueritte ingår två personer ett vad för att utröna om det fanns en faktisk kvinna som levde upp till det moderna kvinnoidealet. Boken såldes i över en miljon exemplar, översattes till flera språk, filmatiserades och sattes upp som teater.[16] I Sverige kände sig författaren Eskil Sundström 1934 föranledd att sammanfatta kvinnotypen i boken *Sådan blev hon, den*

---

[12] Birgitte Søland intervjuar i sin studie kvinnor som var unga på 1920-talet och som själva identifierade sig som moderna kvinnor. Birgitte Søland, *Becoming modern. Young Women and the Reconstruction of Womanhood in the 1920s*, Princeton, 2000.

[13] Nicholas, 2015, s. 17.

[14] ”Var ha vi den nya Eva?” *Idun* nr 36 1926, s. 882. Även i *Charme* ställdes frågan ”Finns la garconne” i artikeln ”Göteborg roar sig” nr 12 1924, s. 26–27. I romanen *Vi som går köksvägen* diskuteras också frågan gällande om de moderna kvinnorna endast var en yta utan något innehåll. Sigrid Boo*, Vi som går köksvägen*, Uppsala 1931, s. 11–12, 133, 150.

[15] En liknande fråga ställde sig författaren Ivar Lo-Johansson ”Ha vi fått en ny kvinna”, *Stockholmstidningen* 30 november 1930. Också Aleksandra Kollontay inleder sin bok *Den nya moralen* med samma fråga: ”Vem är hon den nya kvinnan? Finns hon överhuvudtaget? Är hon inte bara produkten av moderna skönandars skapande fantasi som söker efter sensationella nyheter?”. Aleksandra Kollontay, *Den nya moralen,* Stockholm, 1923, s. 5.

[16] Chadwick och True Latimer, 2003, s. 4.

moderna kvinnan.[17] På samma vis som den amerikanska historikern Mary Louise Roberts ser jag hur de moderna kvinnorna användes som ett prisma för att diskutera samtida fenomen som genusförändringar som utmanade traditionella normer. Med andra ord erbjöd de moderna kvinnorna en arena och möjlighet att få debattera trauma och oro över snabba förändringar.[18] På läsarsidorna i veckotidningen *Husmodern* 1932 fördes till exempel en diskussion mellan unga flickor om vad det moderna skulle innebära. Gick det ut på att vara ute sent på kvällarna och dansa med pojkar, eller att bejaka moderna aktiviteter som sport och dans men samtidigt värna om hemmet och föräldrarna?[19]

Runt sekelskiftet 1900 blev kvinnor i västvärlden alltmer delaktiga i det offentliga samhällslivet. Den australiensiska historikern Liz Conor menar att moderna kvinnor framför allt lämnades utrymme i konsumtionskultur och populärkultur.[20] 1921 gavs det första numret av veckotidningen *Charme* ut, en tidning som riktade sig just till moderna kvinnor och som sade sig vara moderna kvinnors livsorgan.[21] I första numret av *Charme* markeras mycket tydligt en medvetenhet om att ”vi leva i brytningstider”, något som också förpliktigade:

> vi i kvinnor [ha] nyss för första gången deltagit i riksdagmannasval och röstat på oss själva. Rösträttskvinnornas långa och sega kamp har sålunda i så måtto ej varit förgäves. Men sedan själva likställigheten med mannen blivit ett faktum, gäller det ej endast att rösta, utan huru det bör ske. Det blir då alla kvinnors främsta uppgift att uppfatta oss själva så politiskt riktigt, att vi kunna gagna landet och familjen, vare sig vi äro s.k. självförsörjande eller icke. Rösträttskvinnornas tid är förbi. Alla kunna vi därför för framtiden helt samla oss till framdrivande av det evigt kvinnliga, som alltid finns inom oss.[22]

Redan i detta första nummer av tidningen antyds alltså det svåra i uppgiften att mejsla ut kvinnornas samhällsuppgift efter rösträttens införande. Den amerikanska genushistorikern Joan Wallach Scott problematiserar historieskrivningen om denna tidsperiod. Föga förvånande menar hon att det i praktiken inte var så enkelt som att sätta likhetstecken mellan rösträtt och jämställdhet:

---

[17] Sundström, 1934, s. 189.

[18] Roberts, 1994, s. 213. Se liknande resonemang: Alisa Freedman, Laura Miller och Christine R. Yano,”Yo go, girl! Cultural meaning of gender, mobility and labor” i *Modern Girls on the Go. Gender, mobility and labor in Japan*, Alisa Freedman, Laura Miller och Christine R. Yano (red.) Stanford, 2013, s.6, 9; Chadwick and True Latimer, 2003, s. 3.

[19] ”Folkets röst”, *Husmodern* nr 1 1932, s. 37.

[20] Liz Conor, *The Spectacular Woman. Feminine Visibility in the 1920s*, Bloomington, 2004, s. 6–7.

[21] ”Frisyrer från Charmes tävling”, *Charme* nr 4 1925, s. 14–15.

[22] “Oss emellan”, *Charme* nr 1 1921, s. 2.

> Even when, after years of feminist agitation, women in these democracies won the right to vote, references to a biologically mandated sexual division of labor were used to place them in socially subordinate relationship to men. In many countries, the enfranchisement of women was conceived of as an extension of group, not individual, rights. The formal rights of the citizen for women did not translate into social and economic equality; citizenship did not change the norms that established women as different. They might gain formal political equality, but substantively – in the family, the marketplace, and the political arena – they were hardly equal.[23]

På samma vis argumenterar den amerikanska historikern Estelle B. Freeman i en artikel från 1974:

> The portrayal of the 1920s as a period of full equality, when in fact discrimination in education, hiring, salaries, promotions, and family responsibilities was abundant, has perpetuated a myth of equality, one which has helped undermine women´s attainment of group consciousness. Similarly, to write and teach – on the basis of unsubstantiated observations – that women were politically apathetic but sexually active during the 1920s is to create sexually stereotyped roles for women.[24]

Freeman lyfter här fram att bilden av 1920-talet, som den kommit att formeras i efterhand, har överskuggat de faktiska ojämlika relationer som rådde på arbetsmarknaden, inom utbildningssystemet och familjelivet. Hon menar också att historieskrivningen om att kvinnor inte längre var intresserade av politik under 1920-talet lever kvar i vårt medvetande – och även om detta skrevs 1974 är det en uppfattning som kan kännas igen även idag.[25] Freeman kritiserar att politiken förbisetts i studier av moderna kvinnor till förmån för korta kjolar, familj, rökning, alkohol, smink och ökad sexuell frihet.[26] Även om det stämmer att tidigare forskning ägnat dessa ämnen stor uppmärksamhet menar jag att det går att ifrågasätta Freeman utifrån det feministiska 1970-talets centrala devis ”det personliga är politiskt”. Min poäng är att hon felaktigt utgår ifrån att de ovan nämnda teman som aktualiserades i diskussionerna om moderna kvinnor inte också hade politiska aspekter.

Historikern Christina Florin menar att rösträttskvinnornas främsta mål var att göra kvinnor till politiska subjekt som skulle ses som människor och ”tillerkännas handlingsförmåga, förnuft, identitet och politisk kompetens”.[27] Hon framhåller att viljan att göra kön till en politisk kategori låg i linje med modernitetens tankar om

---

[23] Joan Wallach Scott, *The fantasy of feminist history*, Durham, 2011, s. 100.

[24] Estelle B. Freeman, ”The new woman: Changing views of women in the 1920s”, *The journal of American History* nr 2 1974, s. 393.

[25] Freeman, 1974, s. 372.

[26] Freeman, 1974, s. 378.

[27] Christina Florin, *Kvinnor får röst. Kön, känslor och politisk kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*, Stockholm, 2006, s. 14.

individens frihet och rättigheter.[28] Jag anser att det går att dra en parallell mellan rösträttskvinnornas feministiska medvetande och de forskare som kritiserat den traditionella modernitetsberättelsen, för att den till stor del skrivits ur ett manligt perspektiv och baserats på manliga erfarenheter. Enligt den traditionella modernitetsberättelsen skulle politiken betraktats som en företrädesvis manlig sysselsättning.[29] Denna förståelse kan dock dekonstrueras genom att belysa även hur moderna kvinnor i sin egen tid sågs just som moderna och genom att rikta blicken mot vem som kunde göra anspråk på att vara modern, på vilket sätt och i vilket sammanhang.

Teoretikern och statsvetaren Chantal Mouffe menar att ett särskiljande bör göras mellan politik och ”det politiska”. Han menar att politik utgörs av den konventionella politikens praktiker medan det politiska istället rör det sätt vilket samhället inrättas på.[30] Idéhistorikern och genusvetaren Helena Hill, inspirerad av Mouffe, förtydligar denna uppdelning och för fram att politik är ”representativ demokrati, parlamentarism, lagstiftning, reformer och valda parlamentarikers eller politiska organisationers arbete.”[31] Det politiska i sin tur definieras som ”normer och diskurser kring exempelvis kön och klass och hur det relaterar till värderingar kring vilka som bör syssla med politik, arbeta eller ta hand om hem och barn.”[32] Hill för fram att politiska inte är något givet och fast utan föränderligt och framför allt kontextberoende.[33] I denna avhandling kommer det politiska att förstås just i denna bemärkelse och framför allt relateras till individers plats i offentligheten och tillgången till det som vid tiden sågs som det moderna. Genom att se olika typer av arenor såsom exempelvis skönhetskultur, idrott och arbetsplatser som politiska, kan en bredare förståelse nås av hur tillgången till det som vid en viss tid ses som modernt politiseras till följd av vem som ses som just en modern människa.

---

[28] Florin, 2006, s. 15.

[29] Se bland andra: Whitney Chadwick och Tirza True Latimer, “Introduction” i *The modern woman revisited: Paris between the wars*, Whitney Chadwick and Tirza True Latimer (red.), New Brunswick, 2003, s. xiv, xvii; Barbara L. Marshall, *Engendering Modernity. Feminism, Social Theory and Social Change*, Oxford, 1994, s. 3; Rita Felski, *Doing time: feminist theory and postmodern culture,* New York, 2000, s. 57.

[30] Chantal Mouffe, *Om det politiska*, Hägersten, 2008, s. 17.

[31] Helen Hill, *Revolutionärer: kön, klass och kvinnokamp i svensk 1970-talsvänster*, Göteborg, 2017, s. 15.

[32] Hill, 2017, s. 16.

[33] Hill, 2017, s. 16.

Syfte och frågeställningar

Mot bakgrund av ovanstående är syftet med denna avhandling att undersöka hur femininiteten upplevdes som modern och förändrad under 1920-talet, för att fånga hur den traditionella modernitetsberättelsen förbisett kvinnors deltagande i det moderna samhället. Det är också hur ett globalt och transnationellt fenomen, som moderna kvinnor, hanterades i ett svenskt sammanhang som står i fokus för denna avhandling. Jag undersöker också den politiska dimensionen i framställningarna av moderna kvinnor och studerar om även det vardagliga, på ytan icke-politiska, laddades med en politisk dimension. För att komma åt föreställningar och debatter om moderna kvinnor använder jag veckopress från perioden 1920 till 1933 som källmaterial.

De frågeställningar som ligger till grund för undersökningen kan delas in i tre frågekluster som är kopplade till de huvudsakliga linjer som undersöks i avhandlingen; hur moderna femininiteter formerades, hur det transnationella fenomenet moderna kvinnor hanterades i den svenska populärkulturen samt vilka politiska betydelser de moderna kvinnorna tillskrevs. Frågorna är följande:

- Vilka femininiteter framställdes som moderna? I vilka sammanhang och hur konstrueras moderna kvinnor som en utmaning och/eller ett befästande av genusordningen? Vilka reaktioner och friktioner skapades?
- På vilka sätt relaterades det globala och transnationella fenomenet moderna kvinnor till sin svenska motsvarighet? Vilken roll spelade nationalitet i framställningarna av moderna kvinnor i den svenska populärkulturen?
- Hur förstods moderna kvinnor i förhållande till politik, i såväl snävare traditionell, som bredare feministisk, mening? Vad polariserades ”det moderna” mot? Vad sågs som det traditionella? Vilken förfluten tid polariserades de moderna kvinnorna mot? Formulerades föreställningar om framtiden i diskussionerna om moderna kvinnor? När sågs moderna kvinnor som modernitetens subjekt respektive objekt?

Tidigare forskning

Från nya kvinnor…

Litteraturvetaren Bibi Jonsson framhåller att ”vid varje tid av social och politisk förändring har drömmen om en ny människa aktualiserats, och sedan kvinnoemancipationens tidigaste dagar har den omfattat en ny kvinna”.[34] Jonsson menar att fenomenet kan spåras tillbaka till Mary Wollstonecrafts roman *Mary* från 1788, men att det främst är förknippat med 1900-talet på grund av kvinnors ökade möjligheter till utbildning, förvärvsarbete och uppbrott från tidigare könsidentiteter.[35] Såväl periodiseringen samt innebörden av den nya kvinnan har debatterats i både internationell och svensk forskning. I den norska *Erobring och overskridelse* används exempelvis begreppet den nya kvinnan som en ram för många olika typer av kvinnor mellan 1870 och 1940. Utgångspunkten i antologin är att en ny kvinna var en normbrytande kvinna, vilket är ett sätt att försöka definiera begreppet men också ett brett angreppssätt som tål att problematiseras.[36]

Från 1890-talet började den nya kvinnan diskuteras alltmer både i Sverige och internationellt. Kvinnors krav på rättigheter, deras större deltagande i offentligheten och insteg på arbetsmarknaden var ämnen som behandlades under rubriken den nya kvinnan. Figuren sågs både som en fara och en tillgång och dök upp i en tid när ”patriarkatet vacklade” och mansrollen ifrågasattes.[37] Idéhistorikern Karin Johannisson ser begreppet den nya kvinnan som mångtydigt och med en egen kronologi. Hon förlägger den första fasen till sekelskiftet kring 1900, då den nya kvinnan var förknippad med en ny kvinnlig frihet och självständighet, tätt sammankopplad med kvinnorörelsen.[38] Under nästa fas breddades ”den politiska sprängkraften i begreppet” genom att omfatta 1920-talets njutnings- och konsumtionsinriktade typer och här omvandlades den nya kvinnan till ett frimodighets- och livsstilsbegrepp, enligt Johannisson.[39] Hon ser också den nya kvinnan som konsument med ett nytt modeuttryck som konstruerades via dampressen, filmen och modehusen.[40] Johannisson

[34] Bibi Jonsson, *I den värld vi drömmer om. Utopin i Elin Wägners trettiotalsromaner*, Löderup, 2001, s. 146.

[35] Jonsson, 2001, s. 146–147.

[36] *Erobring og overskridelse. De nye kvinnene inntar verden 1870–1940*, Tone Hellesund och Inger Marie Okkenhaug (red.), Oslo, 2004.

[37] Ebba Witt-Brattström, ”Det stora könskriget” i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria del III. Vida Världen*, Elisabeth Møller Rasmussen och Ebba Witt-Brattström m.fl. (red.), Uppsala, 1996, s. 55–56.

[38] Johannisson, 2015, s. 34.

[39] Johannisson, 2015, s. 34.

[40] Johannisson, 2015, s. 33–34.

ser begreppet som tvetydigt eftersom det å ena sidan står för frigörelse och å andra sidan för identitetskonflikt eller hotande gränslöshet.[41]

Litteraturvetaren Claudia Lindén menar att det som utmärkte den nya kvinnan var att hon valde ett liv som yrkesarbetande. Hon var självständig med intellektuell framtoning och avstod frivilligt från äktenskap. Frivillighet och valfrihet är nyckelbegrepp för att förstå denna typ.[42] Lindén definierar 1890-talets nya kvinna:

> Den ”Nya kvinnan” hade en mångfacetterad identitet. Hon kunde lika gärna vara en feministisk aktivist som en socialarbetare, författare som en romanfigur. I litteraturen blev hon en diskursiv respons på kvinnorörelsens allt intensivare aktiviteter under 1800-talet. Den Nya kvinnan var lika mycket ett massmediafenomen som en verklig historisk figur. Den Nya kvinnan representerade framför allt förändring: förändring av könsrollerna, förändring av det sociala kontraktet och förändring av den offentliga scenen.[43]

Även i internationell forskning ses den nya kvinnan som en instabil kategori som kunde rymma mängder av olika identiteter.[44] Den nya kvinnan var ett resultat av 1800-talets urbanisering, sekularisering och modernitet och hon uppstod som fenomen runt om i Europa under slutet av 1800-talet.[45] Att den nya kvinnan dök upp just vid denna tidpunkt är inte omtvistat, vad som dock har diskuterats i högre grad är hur begreppet ska förstås i ett längre perspektiv. Frågor som aktualiserats är om det fanns flera generationer av nya kvinnor, vad som i så fall skiljde dem åt och hur många generationer det handlar om. En vanlig avgränsning är att tala om en generation av nya kvinnor under 1880- och 1890-talet och om ytterligare en på 1920-talet till en bit in på 1930-talet.[46] Lindén menar, i samklang med historikern Ann-Katrin Hatje, att vi i Sverige har anledning att tala om tre perioder av nya kvinnor, där ytterligare en generation var aktuell under 1900-och 1910-talen.[47] I svensk forskning, och då framför allt inom litteraturvetenskap, har begreppet ny kvinna används för samtliga perioder. Begreppet är dels empiriskt och dels analytiskt vilket gör hela diskussionen snårigare.

---

[41] Johannisson, 2015, s. 45.

[42] Claudia Lindén, *Om kärlek. Litteratur, sexualitet och politik hos Ellen Key*, Stockholm, 2002, s. 62.

[43] Lindén, 2002, s. 62.

[44] Sally Ledger, *The new woman. Fiction and feminism at the fin the siècle*, New York, 1997, s. 10– 20; Tone Hellesund och Inger Marie Okkenhaug, “Inledning” i *Erobring opg overskridelse. De nye kvinnene inntar verden 1870–1940*, Tone Hellesund och Inger Marie Okkenhaug (red.), Oslo, 2004, s. 2.

[45] Boel Englund och Lena Kåreland, *Rätten till ordet. En kollektivbiografi över skrivande Stockholmskvinnor*, Stockholm, 2008, s. 371.

[46] Ledger, 1997, s. 1; Lindén, 2002, s. 333–334.

[47] Lindén, 2002, s. 333–334; Ann-Katrin Hatje, *Från treklang till triangeldrama*, Lund, 1999, s. 278. Se också Kristina Fjelkestam, *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer. Modernitetens gestalter i mellankrigstidens Sverige*, Stockholm, 2002, s. 22–23.

Ytterligare ett begrepp som använts i relation till diskussionen om de nya kvinnorna är övergångskvinnor, vilket markerar perioden mellan en traditionell femininitet och den nya kvinnlighet som skulle kunna utvecklas i framtiden.[48] Perioden mellan 1880 och 1920 har till exempel definierats som en övergångsperiod, en mellanperiod mellan det gamla och det nya, där förväntningar fanns på att yttre samhällsbarriärer och inre psykologiska barriärer skulle brytas ned för att skapa plats för en ny kvinna.[49] Övergångskvinna brukar användas som beskrivning av kvinnor som befinner sig i en sådan period av förhandling av vad som är kvinnors plats eller utrymme.[50]

… till moderna kvinnor

Under 1920-talet dyker, som sagt, de så kallade moderna kvinnorna upp inte minst i populärkulturen. Det är de som i svensk forskning setts som andra, eller möjligen tredje, generationen av den nya kvinnan.

Internationella forskare, som till skillnad från de flesta svenska som inriktat sig på skönlitteratur, har undersökt populärkulturellt material benämner i samklang med källmaterialet denna kvinnotyp modern kvinna för att särskilja den från just den nya kvinnan. Den moderna kvinnan var ett globalt fenomen innan termen globalisering började användas.[51] Den globala typen the modern girl spreds över världen under 1920-talet.[52] Dess födelse brukar förläggas till första världskriget och dess påverkan på och omskakning av genusstrukturen.[53] Kvinnors nya synlighet och deltagande i urbana miljöer har också lyfts fram som betydelsefull för formerandet av moderna kvinnor.[54]

---

[48] Jonsson, 2001, s. 154. En sådan inramning av perioden görs i *Overgangskvinden. Kvindligheden som historisk kategori – kvindeligheden 1880–1920*, Mette Bryld, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Nina Lykke m.fl. (red.), Odense, 1982; Kristin Järvstad, *Den kluvna kvinnligheten. ”Övergångskvinnan” som litterär gestalt i svenska samtidsromaner 1890 –1920*, Stockholm, 2008, s. 10; Karin Lützen, *Hvad hjertet begærer. Kvinders kærlighed til kvinder 1825–1985,* Köpenhamn, 1986.

[49] Mette Bryld och Nina Lykke, ”Er begrebet >Mandekvinde< kvindefjendsk? Om en oppfattelse af >overgangskvinden< i kønsfilosofi och kvindelitteratur” i *Overgangskvinden. Kvindeligheden som historisk kategori – kvindeligheden 1880–1920*, Mette Bryld, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Nina Lykke m.fl. (red.), Odense, 1982, s. 137–138.

[50] Britta Lundgren, ”Den bekönade kulturen” i *Kultur och erfarenhet. Aktuella teman i svensk etnologi*, Billy Ehn (red.), Stockholm, 1993, s. 54–55; *Overgangskvinden. Kvindligheden som historisk kategori – kvindeligheden 1880–1920*, Mette Bryld, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Nina Lykke m.fl. (red.), Odense, 1982.

[51] Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl., 2008, s. 5.

[52] Jane Nicholas, *The modern girl. Feminine Modernities, the body, and commodities in the 1920s*, Buffalo, 2015, s. 126.

[53] Mary Louise Roberts, *Civilization without sexes. Reconstructing gender in postwar France, 1917–1927*, Chicago, 1994, s. 1–16; Adam c. Stanley, *Modernizing tradition. Gender and consumerism in Interwar France and Germany*, Louisiana, 2008, s. 1–24; Jorunn Fure, ”Ekstreme kvinnor i en ekstrem tid” i *Erobring og overskridelse. De nye kvinnene inntar verden 1870–1940*, Tone Hellesund och Inger Marie Okkenhaug (red.), Oslo, 2004, s. 237.

[54] Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl., 2008, s. 12; Conor.

Fenomenet fick spridning under 1920–1930-talen i hela världen som i Sydafrika, Indien, Kina, Australien, Tyskland och Amerika. Beroende på geografisk plats var benämningarna varierade, såsom flappers, garçonnes, moga, school girls, vamps, Neue Frauen, modern girls, kallege ladki och modeng xiaojie.[55] The modern girl var således ett komplext begrepp som på en och samma gång var transnationellt och samtidigt omskapades efter nationella intressen.[56]

Internationellt sägs 1920-talets moderna kvinna i metaforisk mening vara den nya kvinnans dotter, det vill säga en yngre grupp av kvinnor som utgjordes av en ungdomligare femininitet.[57] Med den anglosaxiska benämningen modern girl markeras också en åldersskillnad mellan den nya kvinnan och hennes efterföljare. Samma distinktion görs inte i den svenska forskningen om nya kvinnor. Undantaget utgörs dock av litteraturvetaren Kristina Fjelkestam hävdar att ”efter första världskriget fick tidigare decenniers emanciperade Nya Kvinna en vildare lillasyster”.[58] Den internationella forskargruppen *Modern Girl Around the World* med medlemmar främst från amerikanska universitet hävdar att det särskiljande som gjorts mellan dessa två typer där den förra setts som förespråkare för sociala och politiska reformer medan den senare varit inriktad på konsumtion, mode och nöje är missledande. Gruppen menar att inga skarpa gränser bör dras mellan den nya och den moderna kvinnans intresseområden. Den senare bejakade i allra högsta grad politiska projekt som nationalism och socialism samtidigt som den förra inte var opåverkad av konsumtionssamhället. Det handlar alltså inte om flera generationer av nya kvinnor utan om nya femininiteter som fick epitetet modern och som dök upp vid en viss tid. De visar på hur sammanflätade föreställningarna om den nya kvinnan och den moderna kvinnan var redan i sin samtid och att det fanns unga kvinnor som utpekades som moderna, men som svarade med att istället definiera sig som nya kvinnor.[59] Det kan också beskrivas som att både ”the Modern Woman and the New Woman speak to politics and lifestyle”.[60] Andra, som Roberts, ser en stor skillnad mellan de två typerna som främst utgörs av att de nya kvinnorna befann sig i konstnärliga avantgardekretsar och var radikala i sitt uttryck, medan de moderna kvinnorna kunde vara ”the girl next door”, det vill säga; vem som helst. De polariseras alltså mot varandra baserat på spridningen som idealen hade.[61] Roberts menar dock att den moderna kvinnan av

---

[55] Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl., 2008, s. 1.

[56] Aro Velmet,”Beauty and big business. Gender, race and civilizational decline in French beauty pageants, 1920–1937” , *French History* nr 1, 2013, s. 5; Tani E. Barlow, Madeleine Yue Dong, Uta G. Poiger, Priti Ramamurthy, Lynn M. Thomas and Alys Eve Weinbaum, “The Modern Girl Around the World: A Research Agenda and Preliminary Findings”, *Gender & History* nr 2, 2005, s. 245–294.

[57]Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl., 2008, s. 9; Nicholas, 2015, s. 10.

[58] Fjelkestam, 2002, s. 9.

[59] Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl., 2008, s. 9–10.

[60] Linda M. Scott, *Fresh Lipstick. Redressing, Fashion and Feminism*, New York, 2005, s. 22.

[61] Roberts, 1994, s. 14.

franska historiker har setts som helt apolitisk vilket borde problematiseras. Denna typ av kritik kan även riktas mot den svenska forskningen och jag kommer återkomma till den i anslutning till min egen undersökning.[62]

Eftersom 1920-talets moderna kvinnor var ett globalt och transnationellt fenomen finns det en poäng i att försöka förstå hur denna begreppsvärld anpassades till svenska förhållanden. Som framgått ovan görs uppdelningen i andra länder mellan ny och modern främst genom en temporal kategorisering. Således återfanns nya kvinnor, enligt forskningen, cirka 1890–1920 medan det under perioden som följde istället talades om moderna kvinnor. Å andra sidan särskiljer Nicholas the new woman från the modern girl på grundval av ålder och klass. Den nya kvinnan var vit och medelklass samt utmanade konventionella inställningar till kvinnors rätt till utbildning, arbete och hälsa. Nicholas ser de moderna kvinnorna som en yngre generation som har en avsiktligt tvetydig klasstillhörighet. De tilltalades av arbetarklassens idéer och värderingar, särskilt när det gällde kommersiella nöjen och uppseendeväckande kläder och jakten på nya möjligheter. Däremot gör hon inte samma temporala uppdelning utan menar att de olika typerna överlappade varandra även tidsmässigt.[63] Modern kvinna blir i denna förståelse en identitet som, i jämförelse med den nya kvinnan, var tillgänglig för fler.

Berättelsen om den nya kvinnan berättas på nytt om och om igen, enligt genushistorikern Yvonne Hirdman.[64] Det ligger i dess själva innebörd att det måste omdefinieras, omskapas och återberättas för att kunna upprätthållas som modernt. De moderna kvinnorna definieras just genom sin komplexitet. Det är, som jag visat utifrån diskussionen ovan, ett både omtvistat och svårdefinierat begrepp. En del av problematiken förenklas dock av att använda begreppet moderna kvinnor istället för att tala om flera generationer av den nya kvinnan. I forskning om Sverige benämns 1920-talets nya kvinnotyp oftast just som ny kvinna. Anledningen till detta är förmodligen att det främst är litteraturvetare som undersökt denna typ av femininitet. I den dåtida skönlitteraturen var nämligen ny kvinna ett mer frekvent använt begrepp, medan veckopressen istället använde det mer globala moderna kvinnor.[65]

Jag använder begreppet moderna kvinnor för att rama in och förstå hur formerandet av femininitet fungerar i relation till det som upplevades som modernt i den svenska

---

[62] Mary Louise Roberts, "Samson and Delilah revisited. The politics of fashion in 1920s France" i *The modern woman revisited: Paris between the wars*, Whitney Chadwick och Tirza True Latimer (red.), New Brunswick, 2003, s. 69.

[63] Nicholas, 2015, s. 10.

[64] Yvonne Hirdman, *Den socialistiska hemmafrun och andra kvinnohistorier*, Stockholm, 1992, s. 197.

[65] Historikern Tommy Gustafson använder begreppet modern kvinna inspirerad av Søland i sin avhandling *En fiende till civilisationen. Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, Lund, 2007. Johan Fornäs skriver i *Moderna människor* om den nya kvinnan men glider över till att tala om moderna kvinnor i samklang med sitt material, se till exempel s. 309. Glidningen kommenteras dock inte. Samma sak blir synligt i Ulrika Holgersson *Hembiträdet och spelfilmen. Stjärnor i det svenska folkhemmets 1930-tal och 1940-tal,* Göteborg, 2017, där begreppet "ny" och "modern" kvinna används omväxlande.

mellankrigstiden. Lindén uppmärksammar att den nya kvinnan liksom den moderna är ett paraplybegrepp, ett samlingsnamn för flera typer av kvinnor.[66] Min utgångspunkt ligger i linje med Lindéns och jag utgår ifrån att det inte fanns *en enda* modern kvinna utan flera femininiteter under paraplyet ”modern”. Även internationellt har forskare framhållit att den moderna kvinnan inte var en enda sammanhållen typ utan flera, liksom att de platser som hon dök upp på var flerfaldiga och varierade.[67]

Forskning om 1920-talets moderna kvinnor är förhållandevis begränsad i Sverige medan det internationellt finns en uppsjö av studier om hur fenomenet tog sig uttryck både som ett transnationellt begrepp och som nationella varianter.[68] Den internationella forskningen har under senaste decenniet präglats av en vilja att visa hur de moderna kvinnorna var något mer än kommersiella produkter och att de hade ett vidare inflytande bortom konsumtionskulturen. Även relationen mellan moderna kvinnor och nationalism lyfts fram. En motsägelsefullhet har påtalats gällande att de moderna kvinnorna å ena sidan ansågs utmana den “önskade” femininiteten med ett förstärkande av rollen som moder och maka, som ofta förknippades med ett stärkande av nationens framtid. Medan de å andra sidan användes som symboler för att befästa nationalistiska idéer om en ”hälsosam” och ”civiliserad” femininitet.[69]

Just hur ett globalt fenomen har hanterats nationellt är ett centralt perspektiv i Nicholas studie om kanadensiska moderna kvinnor. Nicholas menar att den moderna kvinnan var starkt kopplad till en kultur som konstant använde kvinnokroppen för att cirkulera idéer om modernitet, ras- och klasshierarkier och diskurser om ålder, övervakning och disciplin. Att leva som en modern kvinna innebar att ständigt förhålla sig till dessa strukturer.[70] Särskilt betydelsefull var den nationalistiska diskursen och Nicholas visar att ”the Modern girl did important political work in defining Canadianness on both a political and racial level”.[71] Hon konkluderar att den moderna kvinnans kropp blev en arena för att försöka förstå inte bara den faktiska kroppsliga förändring som skedde, men också vad denna betydde i en vidare kulturell kontext av urbant och modernt liv. De moderna kvinnorna omgärdades av patriarkala strukturer

---

[66] Lindén, 2002, s. 62.

[67] Weinbaum, Thomas, Ramamurthy m.fl., 2008, s. 12. Den australiensiska historikern Conor har visat att begreppet ”modern women” innehöll flera olika typer så om City-girl, Business girl och Flapper, som alla var knutna till kvinnors nya synlighet i offentligheten i Liz Conor, “The flapper in the Heterosexual Scene”, *Journal of Australian Studies* nr 26, 2002, s. 43. Även den kanadensiska historikern Jane Nicholas menar att ”The Modern Girl” utgjordes av flera olika variationer av moderna femininiteter, till exempel flappern, den arbetande kvinnan, skönhetstävlingsdeltagaren, mannekängen, filmstjärnan. Det som sammanförde dessa var: deltagande i det urbana livet, konsumtionskulturen och det nya kroppsprojektet. Nicholas, 2015, s. 5.

[68] Se till exempel: Joanne Hershifeld, *Imagining la Chica Moderna. Women, Nation and Visual Culture in Mexico, 1917–1936*, Durham, 2008; Barbara Sato, *The Japanese Women. Modernity, media and women in interwar Japan*, London, 2003; Angela L. Latham, *Posing a threat. Flappers, chorus girls, and other brazen performers of the American 1920s*, Hanover, 2000.

[69] Weinbaum, Thomas, Ramamurthy m.fl., 2008, s. s. 1–2, 4–5, 8, 15–18.

[70] Nicholas, 2015, s. 215.

[71] Nicholas, 2015, s. 4.

som följde dem överallt; på arbetsplatsen, i det offentliga och genom skönhetskulturen. I dessa strukturer fanns det dock sprickor i vilka kvinnorna kunde hitta möjligheter att värna om sig själva, kräva sin plats, uttrycka sina åsikter och klä upp sig. Genom att vara moderna, kräva njutning och nöje kunde de i liten skala påverka den moderna femininiteten och subjektiviteten. De moderna kanadensiska kvinnorna representerade betydande förändringar i kvinnors liv men också för nationen och kulturen. En gammal ordning utmanades och konsumtionen, populärkulturen och den globala påverkan genom den moderna kvinnan gick emot antimoderna strömningar och nationalism som präglade perioden.[72]

Också Liz Conor visar i studien *The spectacular Modern Woman* hur de australiensiska moderna kvinnornas kroppar blev centrala i definitionen av det moderna, men att kvinnorna själva tog kontrollen över kroppens framställning och synlighet. Conor vill ompröva relationen mellan kvinnor, kulturella former, feminin identitet och synlighet. Just synligheten är central i studien och Conor vill visa hur kvinnors subjektivitet var knuten till att framträda offentligt (*appearing*) och tillskriver de moderna kvinnorna aktörskap och ett val att bli synliggjorda.[73] Conor menar att ”The Modern Woman was spectacularized. For women to identify themselves as modern, the performance of their gendered identity had to take place within the modern spectacularization of everyday life.”[74] 1920-talets moderna kvinnor framställde sig själva som “spektakel” eller ”objekt” utifrån antagandet att de skulle ses som moderna subjekt genom den nya kulturella närvaron och sociala inkluderingen som förväntades uppstå med feminin synlighet. Rollen som åskådare var redan förbehållen män, men de moderna kvinnorna tog aktivt kontroll över bilden av sig själva genom att använda ”spectacularization” som strategi och kunde därför framträda som mer komplexa.[75] Conor tillskriver med sin studie moderna kvinnor ett aktörskap och ett handlingsutrymme som bryter mot bilden av det moderna som en manlig angelägenhet.

De mest grundliga analyserna i svensk forskning av moderna, eller nya, kvinnor återfinns inom litteraturvetenskapen. En pionjärstudie av moderna femininiteter är Kristina Fjelkestams *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer*. Fjelkestam menar att den nya kvinnan förlorade sin sprängkraft under mellankrigstiden, genom att efterhand formeras till en vardagligare version.[76] Fjelkestams studie är dock främst koncentrerad till 1930-talet. Gemensamt för de litteraturvetenskapliga studierna överhuvudtaget är att de framhäver sexualitetens betydelse för den nya kvinnan. Fjelkestam framhåller således att efter ”första världskriget var kvinnors sexuella frihet en laddad tvistefråga”.[77] Den nya kvinnan tolkades i sin samtid som ett hot, som

[72] Nicholas, 2015, s. 211–213.
[73] Conor, 2004, s. 3.
[74] Conor, 2004, s. 7.
[75] Conor, 2004, s. 254.
[76] Fjelkestam, 2002, s. 11, 188.
[77] Fjelkestam, 2002, s. 11, 14.

”parasiterande” liksom ansvarslöst ”njutningslysten”.[78] Även internationellt har sexuell frigörelse betonats för 1920-talet och en av utmaningarna i samtiden som de moderna kvinnorna utgjorde var just den mer fria sexuella utlevelsen.[79]

Även historiker som undersökt 1920-talets nya kvinnotyp har delvis använt sig av skönlitteratur som källa. Hirdman visar att den nya kvinnan i princip genomgående sågs som något negativt. Hon beskrevs som en omoralisk och ytlig ”produkt” som fungerade som en fresterska, inte enbart för män utan också i högsta grad för unga kvinnor vilka hon tvingade in i en existentiell kamp. Hirdman menar att den nya kvinnan sågs som en kallsinnig och beräknande vamp som utnyttjade män på samma sätt som manliga förförare gjorde med kvinnor.[80] Hirdman ser också att hon symboliserade frihet, men att denna var undanglidande, liksom de nyvunna politiska rättigheterna eller kvinnors rätt till lönearbete vid samma tid.[81]

Litteraturvetare har också påvisat att den nya kvinnans ”politiska sprängkraft” urholkades under 1920-talet när hon utvecklades till en ”demimond i massupplaga” som främst återfanns inom filmen, men också i en rad samtida romaner.[82] Under senare delen av mellankrigstiden blev också den sexuella utlevelsen mindre betydelsefull i relation till de nya kvinnorna.[83] Litteraturvetarna Margareta Fahlgren, Ebba Witt-Brattström och historikern Yvonne Hirdman menar att den sexuellt utmanande nya kvinnan under 1930-talet ersattes med den hårt arbetande kvinnan i ylledräkt och slips, gestaltad genom barnavårdsmannen, arkitekten, läraren eller bibliotekarien.[84] Jonsson ifrågasätter dock den strikta uppdelningen mellan 1920-talets nya kvinna som sexuellt utsvävande och 1930-talets nya kvinnotyp som arbetande och vardaglig. Hon ser snarare hur dessa samexisterar i skönlitteraturen, men att 1930-talets moderna litterära kvinnotyp brottades med att kombinera arbete och frigörelse med kärlek och äktenskap.[85]

Tydligt är hur den internationella och svenska forskningen om moderna kvinnor skiljer sig åt vad gäller såväl vilka frågor som ställts, som vilket källmaterial som undersökts där svenska forskare främst undersökt skönlitteratur. Genom att, i linje med till exempel Roberts, Nicholas och Conor, undersöka de moderna kvinnorna utifrån en vidare definition av politik vill jag öppna för att de hade en betydligt mer central roll i den svenska samhällsdebatten än vad som tidigare hävdats, exempelvis genom att se hur

---

[78] Fjelkestam, 2002, s. 24.

[79] Weinbaum, Thomas, Ramamurthy m.fl., 2008, s. 12.

[80] Hirdman, 1992, s. 88–91.

[81] Hirdman, 1992, s. 195–197.

[82] Margareta Fahlgren, Yvonne Hirdman och Ebba Witt-Brattström, ”Erotik, etik och emancipation. Om 1920-talets nya kvinna, Marika Stiernstedt och emancipationsromanen” i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria. Vida världen 1900-1960*, Elisabeth Møller Jensen och Ebba Witt-Brattström m.fl. (red.), Uppsala, 1996, s. 374; Fjelkestam, 2002, s. 24.

[83] Fjelkestam, 2002, s. 24.

[84] Fahlgren, Hirdman och Witt-Brattström, 1996, s. 378.

[85] Jonsson, 2001, s. 146–147.

en global femininitet hanterades i relation till föreställningar om svenskhet. De moderna kvinnorna fick nämligen vida mer utrymme i populärkulturen än inom romanernas pärmar. Analyser av veckopress kan därför förändra den bild som tidigare dominerat svensk forskning om 1920-talets moderna femininiteter.

Ett intersektionellt perspektiv

Intersektionalitet innebär ”ett synsätt där socialt och kulturellt konstruerade kategorier med utgångspunkt i förtrycksgrunder som genus, klass, ras/etnicitet eller sexuella preferenser betraktas som sammanflätade och ömsesidigt konstituerande”.[86] ”Modern” är ett begrepp som ständigt återkommer i källmaterialet och skär igenom övriga maktordningar, till exempel är femininitet och svenskhet sammanlänkade i föreställningar kring vad en *modern* kvinna kunde innebära. Ett intersektionellt perspektiv är därför givande för att förstå hur dessa processer kring att formera en modern femininitet fungerade.

I Storbritannien började begreppet intersektionalitet debatteras i slutet av 1970-talet av svarta feminister och andra minoriteter inom feminismen.[87] I Sverige inleddes diskussioner kring begreppet först i början av 2000-talet.[88] Scott konstaterar att det intersektionella perspektivet egentligen varit en del av genushistoriska analyser redan från början, i varje fall har en medvetenhet om att konstruktionen ”kvinna” bygger på flera komplexa komponenter ständigt varit närvarande.[89]

Genusvetaren Nina Lykke, liksom andra forskare, varnar för att enbart addera kön, klass, etnicitet etcetera till varandra och framhåller att ”det intersektionella samspelet mellan maktordningar och identitetskategorier handlar om ömsesidiga

---

[86] Helena Tolvhed, ”Intersektionalitet och historievetenskap”, *Scandia* nr 1, 2010, s. 59.

[87] Avtar Brah och Ann Phoenix, ”Ain’t I A Woman? Revisiting Intersectionality”, J*ournal of International Women’s Studies,* nr 5, 2004; bell hooks, *Ain't I a woman: black women and feminism*, London, 1982; Nira Yuval-Davies ”Gender Mainstreaming och intersektionalitet”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2–3, 2005, s. 21.

[88] Introducerades av Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari, *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Stockholm, 2003; Paulina de los Reyes och Diana Mulinari *Intersektionalitet*, Stockholm, 2004. För debatt och diskussion se bland annat: Nina Lykke ”Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1 2003, s. 47–56; Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari, ”Intersektionalitet som teoretisk ram vs mångfaldsperspektivets tomma retorik”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2 2003, s. 159–164; Maria Carbin och Sofie Tornhill, ”Intersektionalitet – ett oanvändbart begrepp?”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3 2004, s. 111–114; Tema Intersektionalitet, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2-3 2005.

[89] Scott, 2011, s. 38–39. Även Nina Lykke diskuterar att intersektionella analyser har en längre historia inom genusanalyser/kvinnohistoria. Nina Lykke, ”Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2 2005, s. 11 Se också: Leslie McCall, “Intersektionalitetens komplexitet”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2 2005, s. 31.

transformationsprocesser."[90] Samspelet mellan olika kategorier baserade på makt är således grunden för att arbeta intersektionellt. Ett additivt förhållningssätt går att undvika genom att föra in andra kategorier än de som traditionellt faller in under intersektionalitetens paraply, enligt historikern Helena Tolvhed.[91] I mitt fall blir modernitet den kategori som utvidgar analysen och visar hur producerandet och reproducerandet av en viss typ av femininitet (det vill säga den moderna) var kopplad till andra kategorier såsom till exempel vithet och svenskhet. Tolvhed menar att styrkan i det intersektionella ligger i att undgå adderandet av kategorier efter varandra och istället "blottlägga positioneringarnas sammanvävda samtidighet".[92]

Lykke betonar att intersektionalitet som begrepp är centralt för att "producera ny kunskap om den hybriditet, komplexitet och diversitet som kännetecknar det postindustriella samhällets subjektiviseringsprocesser."[93] begreppet ses alltså av Lykke främst som användbart när det gäller att forska om nutida processer. Fornäs menar däremot att det är själva sammanhanget i tid och rum som avgör vad som har högst relevans i undersökningen, och lyfter på så sätt upp det historiska perspektivet bredvid det rumsliga.[94] Historikerns utmaning ligger i just detta; att förstå hur de olika maktordningarna relateras till varandra i en förfluten tid. Något som även Tolvhed poängterar är att antaganden om maktordningarnas sammanflätning inte automatiskt behöver förutsätta deras symmetri. De olika intersektionerna behöver alltså inte nödvändigtvis ha samma tyngd vid samma tidpunkt trots att de är sammanlänkade. Det vill säga att vid en tidpunkt kan modernitet haft avgörande betydelse för formerandet av femininitet medan det i en annan tid varit mindre betydande. Hon menar att vi som arbetar med ett intersektionellt perspektiv historievetenskapligt inte heller bör förutsätta att sammanflätningen alltid ser likadana ut utan påverkas av hur de ekonomiska, politiska och sociala processerna ser ut vid den studerade tidpunkten.[95] Intersektionalitet erbjuder en fördjupad förståelse för historiska sammanhang och en chans för historikern att ifrågasätta uppfattningar om vissa kategoriers beständighet.[96] Med detta som utgångspunkt undersöker jag hur olika kategorier sammanvävs i framställningarna av moderna kvinnor i svensk veckopress. En medvetenhet om att kategorierna kan skifta och få mer eller mindre betydelse beroende på vem som debatterar i källmaterialet är central här.

---

[90] Nina Lykke, *Genusforskning – en guide till feministisk teori, metodologi och skrift*, Stockholm, 2009, s. 107. Det additiva kritiserades också av Yuval-Davies, 2003, s. 24, liksom av Carbin och Tornhill, 2004, s. 111–114.

[91] Tolvhed, 2010, s. 65.

[92] Tolvhed, 2010, s. 69.

[93] Lykke, 2003, s. 52.

[94] Johan Fornäs, "Röster som gjorde skillnad. Korsande identifikationer i folkhemmets populärkultur", *Tidskrift för genusvetenskap* nr 2–3 2005, s. 58.

[95] Tolvhed, 2010, s. 64.

[96] Tolvhed, 2010, s. 69.

Modernitet

Modernitet, både som teoretisk ingång och som forskningsområde, är svåröverblickbart på grund av det stora utrymme som det fått inom olika fält, som bland annat historievetenskap, litteraturvetenskap och sociologi. Modernitet har också förståtts på två olika vis, å ena sidan som en pågående process, eller period, länkad till historiska händelser och skeenden som franska revolutionen och industrialiseringen, å andra sidan som en upplevelse av förändring. I en vid bemärkelse kan moderniteten ses som ett sätt att förstå eller uppfatta tid, där vår nutid, ses som något annat än vår dåtid. Modernitet används således som betecknande både för en tidsperiod och för ett medvetande om föreställningar om vad det innebär att vara modern.[97] Litteraturvetaren Nina Björk menar att det moderna utgörs av olika saker vid olika tidpunkter, och att det till dessa knyts en förståelse av att något nytt och avgörande sker som bryter med gårdagen, det omoderna.[98] En viktig dimension av hur modernitet förståtts eller föreställts, är att det setts både som ett tidsmässigt begrepp, ett nu mot ett då, och som ett geografiskt begrepp med ett här mot ett där. Det moderna uppfattas således också efter vad det inte är. Det vill säga inte som det var förut i förfluten tid, och inte som ”det som är där”, utanför västerländska gränser.[99] Fornäs talar om den dubbelhet som så många modernitetsforskare och -teoretiker tar fasta på:

> Ömsevis parallella och sammantvinnade trådar mellan identitetsformer återfinns också bland de som istället hyllade ras- och könsmässigt ”andra” men samtidigt höll dem kvar som objekt i denna motposition. Det finns i hela moderniteten – från dess tidiga faser till vår egen tid, och i höga såväl som i låga kulturella genrer – ett starkt inslag av primitivism som söker efter botemedlet mot civilisationens våndor i något radikalt annorlunda: hos Kvinnan, Negern eller Barnet.[100]

Det finns således en dubbelhet i upplevelsen av modernitet, ett avståndstagande från tradition och primitivism och på en och samma gång ett bejakande och en längtan till detsamma. Dubbelheten och den inneboende paradoxen i moderniteten tar filosofen Marshall Berman fasta på och skriver i sin ofta citerade text:

---

[97] Nina Björk, *Sireners sång. Tankar kring modernitet och kön*, Stockholm, 1999, s. 9; Nicholas, 2015, s. 11.

[98] Björk, 1999, s. 9.

[99] Björk, 1999, s. 12. Björk är förstås inte ensam om att uppmärksamma detta, Felski hänvisar till Homi Bhabha som kritiserat hur den icke-västerländska världen ställts utanför det som setts som det moderna. Felski, 2000, s. 25.

[100] Fornäs, 2005, s. 59–60. Här bör såklart även Edward W. Saids *Orientalism* även nämnas. I vilken Said visar hur synen på Orienten präglas av just tankar om det överlägsna väst. Edward Said, *Orientalism*, Stockholm, (1978) 2006.

> Att vara modern är att befinna sig i en miljö som utlovar äventyr, makt, glädje, växt, förvandling av oss själva och världen – och samtidigt hotar att förstöra allt vi har, allt vi känner, allt som vi är. Moderna miljöer och erfarenheter skär över alla geografiska och rasmässiga gränser, alla klassmässiga och nationella, religiösa och ideologiska: i den meningen kan moderniteten sägas förena hela människosläktet. Men det är en paradoxal enhet, en oenighetens enhet som sänder ut oss alla i en virvel av ständig upplösning och förnyelse, kamp och motsägelse, kluvenhet och smärta.[101]

Berman menar att människor som befinner sig mitt i den moderna virveln ”är benägna att tycka att de är de första, och kanske de enda, som upplever den.”[102] Moderna människor drivs både av en vilja till förändring av sig själv och världen och en fruktan för samma förändring, skriver Berman.[103] Dubbelheten kan vara både berikande och ångestskapande och i ambivalensen, som enligt Berman finns inbyggd i moderniteten, ryms också en nostalgi, en längtan efter ”det förmoderna förlorade paradiset”.[104] Berman skriver i förordet till *Allt som är fast förflyktigas* att han önskar att han i större utsträckning utforskat den fruktan för frihet och längtan att fly från densamma som ryms inom moderniteten.[105] Frihet – och längtan efter frihet, drömmar om frihet och tankar om hur kvinnor ska hantera sin frigörelse – är återkommande teman i mitt material. Jag fokuserar därför på att se hur tankar kring modernitet samverkar med tankarna kring att vara fri och på reaktionen mot en utveckling som av vissa sågs som hotande och alltför långtgående.

Min utgångspunkt är alltså, i relation till Bermans resonemang, att modernitet är människors upplevelse av förändring. Jag ser inte modernitet som en specifik period eller kedja av händelser utan som en uppfattning, föreställning om eller känsla av att tiden och samhället förändras, och ofta i snabb takt. Med den brittiska kulturvetaren Alan O’Sheas ord bör modernititen ses som ”the practical negotiation of one’s life and one’s identity within a fast-changing world”.[106] Fornäs menar att perioden mellan 1920 och 1950 i svensk historia var en tid där framtiden sågs som ”så pirrande modern att det idag är svårt att föreställa sig dess hetta”.[107]

I min undersökning blir just förändring, längtan tillbaka och förhållandet till en närvarande men förfluten tid centrala för förståelsen av den moderna femininiteten. Jag kommer därför att fokusera på hur den frihet som kopplades till moderniteten också sågs som en utmaning och som ett förstörande av den välkända, sociala ordningen. På så sätt blev nostalgi över en svunnen tid till en kritik mot moderna livsförhållanden.

---

[101] Marshall Berman, *Allt som är fast förflyktigas. Modernism och modernitet*, Lund, 2012, s. 21.

[102] Berman, 2012, s. 21.

[103] Berman, 2012, s. 19.

[104] Berman, 2012, s. 21.

[105] Berman, 2012, s. 16.

[106] Alan O’Shea,”English subjects of modernity” i *Modern Times reflections on a century of English modernity*, Mica Nava and Alan O'Shea London (red.), London, 1996, s. 11.

[107] Fornäs, 2004, s. 11.

Här bör ett förtydligande göras gällande hur jag ser på och använder begreppet modernitet. Modernitet som begrepp förekommer inte i källmaterialet, utan jag använder modernitet som ett teoretiskt begrepp för att fånga in de kluster av upplevelser, aktiviteter och förändringar som knöts till det moderna livet. Modernitet är således den lins jag använder för att förstå och tolka hur dessa upplevelser av ”det moderna” förstods och hanterades i veckopressen mellan 1920 och 1933.

Könad modernitet

De amerikanska konsthistorikerna Whitney Chadwick och Tirza True Latimer menar att kopplat till förståelsen av det moderna, som ringas in av industrialisering, urbanisering, teknologisk och vetenskaplig utveckling och snabb social förändring, är bilden av en modern individ. Denna förkroppsligar kapitalistiska värden av frihet, självständighet, subjektivitet och originalitet. Historiskt har den moderna individen framställts som manlig, vit och medelklass. Den maskulina innebörden av modernitet utmanades dock av moderna kvinnor under 1920-talet.[108] Chadwick och Latimer är inte ensamma om sådana kritiska invändningar mot hur det moderna knutits till manlighet och traditionellt manliga områden. Den traditionella berättelsen om det moderna samhällets framväxt med rötter i franska revolutionen som har setts som en huvudberättelse om modernitet, har problematiserats och kritiserats från feministiskt håll.[109]

Den amerikanska sociologen Barbara L. Marshall kritiserar både teoretiserande av modernitet och det traditionella skrivandet av modernitetens historia. Hon uppmärksammar att modernitet har länkats samman med individens frigörelse sedan franska revolutionen liksom i en uppdelning i privat/offentligt och familj/ekonomi. Offentlighet och ekonomi har placerats i modernitetens mitt vilket i sin tur bygger på västerländska, vita, heterosexuella mäns upplevelser.[110] Marshall talar om detta som ”malestream theory”.[111] Eftersom kvinnor och barn associerats med det privata har de stängts ute från såväl modernitetsteorier som skrivandet av det moderna samhällets historia.[112] Den moderna människan är i denna förståelse en man och exkluderar dem som faller utanför denna norm:

> Once industrialized, capitalized class society is introduced into history, women and children disappear. As modernity created the modern ‘man’, women were left behind.

[108] Chadwick and True Latimer, 2003, s. xiv, xvii.

[109] Se bland andra Marshall; Björk; Rita Felski, *Doing time: feminist theory and postmodern culture,* New York, 2000; Rita Felski, *The Gender of Modernity,* London, 1995.

[110] Marshall, 1994, s. 2, 7.

[111] Marshall, 1994, s. 3.

[112] Marshall, 1994, s. 9-10, 14.

> The construction of what is human is implicitly male, white, ruling class and Western, and largely based on a reification of economic individualism.[113]

Såväl historieskrivningen som modernitetsteorier kritiseras här för att vara genusblinda. Marshall efterfrågar en ingång till modernitet i vilken denna ses som en potential för nya möjligheter för kvinnor och öppningar till en ny form av mening och identitetsformationer.[114] Hon vill således öppna upp för en omtolkning av moderniteten som inte endast en möjlighet för män att bli fria individer utan också som ett nytt sätt för kvinnor att leva sina liv:

> Engendering modernity reveals that gender is not absent from discourse of modernity – it was there all along but was not recognized, it has remained largely 'unthought'. But silence constitutes a special type of treatment – a strategic absence, or presence by absence. We need to historicize some of our basic concepts (such as the public/private distinction) to undermine some of the reified abstractions which has excluded women from analysis, to correct the one-sided story which misinforms social theory's self-understanding.[115]

Resonemanget avslutas med att betona att kvinnor bör flyttas från modernitetens marginal såväl gällande teorier som i historieskrivningen. Genom att synliggöra genus i relation till modernitet och se kvinnor som subjekt i relation till modernitet kan en annan förståelse av historien nås.[116]

Även litteraturvetaren Rita Felski efterfrågar en reviderad modernitetsberättelse. Hon lyfter fram att moderniteten beskrivits som en okomplicerad och tillrättalagd historia om framgång och utveckling och att det är dags att visa hur marginaliserade grupper såsom kvinnor, hbtq-personer och icke-vita personers upplevelser förbisetts i denna version av modernitetsberättelsen.[117] Genom att inkludera dessa grupper i undersökandet av moderniteten blir det moderna enligt Felski "a more interesting and less familiar place".[118] I detta ligger således en önskan om att omdefiniera och revidera modernitetsberättelsen, liksom att inkludera fler erfarenheter och upplevelser av det moderna än traditionellt manliga.

Felski har i standardverket *The gender of modernity* utvecklat kritiska perspektiv gällande hur modernitet hanterats. Kvinnor har i den traditionella modernitetsberättelsen förknippats med det premoderna, det privata och det traditionella. De har fått symbolisera en längtan tillbaka till det förflutna och har

---

[113] Marshall, 1994, s. 23.
[114] Marshall, 1994, s. 28.
[115] Marshall, 1994, s. 160.
[116] Marshall, 1994, s. 161.
[117] Felski, 2000, s. 57.
[118] Felski, 2000, s. 57.

förpassats till att utgöra objekt för nostalgi.[119] Felski skriver att ”the history of the modern itself contains an extended tradition of questioning and contesting dominant gender norms”.[120] Det ligger således i själva moderniteten att genuspositioner omförhandlas och ifrågasätts. Att vara ett modernt subjekt innebär inte att leva i en sammanhållen värld, utan att leva i flera olika världar som samexisterar. Föränderligheten ligger inbyggd i moderniteten och därför går det inte heller att hitta en enda sammanhållen estetisk eller politisk definition av vad det innebär att vara en kvinna i moderniteten.[121]Att försöka teckna en sammanhållen, enhetlig och framåtriktad berättelse om moderniteten kräver, enligt Felski, ett osynliggörande av de underordnade grupper som inte platsar inom den. Därmed går många av de röster som var en del av moderniteten och centrala för upplevelsen av densamma förlorade.[122] Överhuvudtaget finns det en intressant paradox i strävan efter att skriva en enhetlig berättelse om en upplevelse som i sig karakteriseras av splittring.

Felski vill dock inte föra fram en alternativ feminin modernitet, utan menar att olika genrer i samma diskurs kan berätta olika historier om samma kultur vid samma tidpunkt.[123] Hon är alltså ute efter att skriva en reviderad övergripande modernitetsberättelse snarare än en alternativ kvinnlig version. Enligt henne är det också nödvändigt att inkludera vardagliga praktiker och erfarenheter liksom populärkultur för att förstå den komplexitet som moderniteten rymmer.[124] Felski menar också att ”while nonelite groups have not been the primary architects of modernity, their desires, beliefs, and acts have helped to shape the contours of the modern world”.[125] De som vid en första anblick kan förmodas ha stått utanför moderniteten kan således i själva verket vara centrala i skapandet av det moderna. I relation till Felskis tankegångar, om samexisterande förståelser av att vara modern, alternativa röster om det moderna och vikten av att lyfta fram det vardagliga, blir veckopressen som källa relevant eftersom den öppnade upp en arena för röster som annars inte hördes i det offentliga. Det är också väsentligt att ta fasta på de förhandlingar om maktpositioner, baserade på till exempel genus och nationalitet, som pågick i populärkulturen i relation till modernitet. Jag vill dock poängtera att det finns kritik att rikta även mot Felskis syn på var förhandlingar kring modernitet och femininitet kan finnas. Det handlar inte endast om att titta på nya områden, såsom till exempel konsumtion, utan också att analysera andra typer av källor med blicken fäst på samma tematiker som traditionellt knutits till en maskulint präglad modernitet, till exempel arbete och teknik.

---

[119] Felski, 1995, s. 41. Se också Björk, 1999, s. 60.
[120] Felski, 2000, s. 208.
[121] Felski, 2000, s. 61.
[122] Felki, 2000, s. 74.
[123]Felski, 1995, s. 209.
[124] Felski, 2000, s. 59.
[125] Felski, 2000, s. 59.

I linje med Felski anser jag att det är av vikt att problematisera vem som setts som modern, liksom hur det moderna diskuterats och värderats. Veckopressen, en traditionellt kvinnlig genre, är uppenbarligen en fruktbar ingång för att se hur den moderna femininiteten förhandlades i ett svenskt sammanhang. I relation till detta är det också angeläget att se i vilka sammanhang som moderna kvinnor sågs som modernitetens subjekt liksom objekt. I den hegemoniska synen på modernitet har kvinnor symboliserat det traditionella och den förflutna tiden medan män har positionerats som modernitetens subjekt. Genom att titta på andra källor kan denna bild revideras.

Genus

Precis som Scott skriver har forskare med genushistoriska perspektiv länge varit medvetna om att upplevelsen av att vara kvinna inte innebär samma sak för alla. Förhandlingar kring femininitet fördes också på sidorna i den svenska veckopressen: vad innebar det att vara en modern kvinna? Hur såg en modern svensk femininitet ut? Felski menar att ”[o]ur sense of what it means to be a woman, of how women look, talk, think and feel, comes from the books we read, the films we watch, and the invisible ether of everyday assumptions and cultural beliefs in which we are suspended”.[126] Skapandet av och förståelsen av vad det innebar att vara en modern kvinna konstruerades till stor del genom 1920-talets populärkultur.

I Judith Butlers förståelse är genus något som ständigt görs, eller iscensätts genom specifika handlingar som upprätthåller gränser för vad som är feminint och maskulint. De som bryter mot dessa genuskonstruktioner och inte lyckas ”manifestera” genus på rätt sätt straffas.[127] Genus handlar inte heller enbart om vad det är att vara man eller kvinna vid en given tidpunkt utan också om maktrelationen mellan könen, såväl i det privata som i det offentliga. Veckopressen var en arena för förhandlingar av identiteter och erfarenheter och Butlers teoretiserande av genus är givande för att se hur dessa förhandlingar av genus gick till. Butler ser genus som ”en konstruktion som regelmässigt döljer sin tillblivelse; den tysta kollektiva överenskommelsen att performativt skapa och som kulturella fiktioner upprätthålla polärt skilda genus”.[128] Genusnormerna konstruerar vad som kan ses som ”en sann kvinna” som mynnar ut i föreställningar om att kroppar naturligt bör och kan ställas binärt mot varandra.[129] ”Begripliga genus” är de, som enligt Butler, ”upprättar och upprätthåller en viss

[126] Felski, 2000, s. 181.
[127] Judith Butler, *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion*, Göteborg, 2007, s. 218–219.
[128] Butler, 2007, s. 218–219.
[129] Butler, 2007, s. 219.

koherens och kontinuitet mellan kön, genus, begär och sexuellt beteende".[130] En ”begriplig” kvinna blir i denna bemärkelse en person med kvinnliga könsorgan och ett kvinnligt genus som begär en person med manliga könsorgan och manligt genus. Detta förklarar också varför det finns föreställningar om lesbiska kvinnor som maskulina och homosexuella män som feminina.[131]

Förhandlingar kring vad som är en godtagbar eller önskvärd femininitet präglar materialet i min undersökning. I relation till dessa förhandlingar av genuskonstruktioner är sociologen Mimi Schippers förståelse av hegemonisk femininitet användbar. Schippers kritiserar och tar utgångspunkt i R.W. Connells välkända teori om maskuliniteter. Kritiken grundar sig i att femininiteter liksom maskuliniteter hierarkiseras. Inspirerad av Butler framhåller Schippers hur den strukturella maktrelationen mellan män och kvinnor utmärks av en maskulin överordning och en feminin underordning. Detta baserat på föreställningen om att det ideala förhållandet mellan könen präglas av komplementaritet och en hierarkisk ordning.[132] Till skillnad från Connell, som har tre positioner inom sin maskulinitetshierarki; hegemonisk, delaktig och underordnad, använder Schippers två nivåer för att förstå femininitet.[133] Den första av dessa femininiteter är den hegemoniska, som innefattar de egenskaper som säkerställer och upprätthåller komplementariteten liksom hierarkin mellan könen. De femininiteter som inte stödjer manlig överordning kallar Schippers *pariah femininities*, på svenska pariafemininiteter. Dessa femininiteter stör den sociala ordningen i allmänhet och genusordningen i synnerhet genom att till exempel vara för sexuellt utmanande, genom lesbiskhet eller ett aggressivt beteende. Det vill säga femininiteter som gör anspråk på egenskaper som annars uppfattas som manliga.[134] Pariafemininiteterna stör således genusordningen och utmanar komplementariteten och det hierarkiska förhållandet mellan könen.[135]

Under 1920-talet pågick i veckopressen förhandlingar kring femininitet och maskulinitet. Gränserna för vad som kunde anses vara godtagbar femininitet debatterades och ramarna för maskuliniteten utmanades genom detta. Det är just dessa förhandlingar som jag undersöker i relation till modernitet och svenskhet med utgångspunkt i Butlers och Schippers förståelse av genusordningen.

---

[130] Butler, 2007, s. 57, 68.

[131] Se också: Eva Gothlin, *Kön eller genus,* Göteborg, 1999.

[132] Mimi Schippers, “Recovering the feminine other: masculinity, femininity, and gender hegemony”, *Theory and Society* nr 1, 2007, s. 91.

[133] R.W. Connell, *Maskuliniteter*, Göteborg, 2008, s. 118–119.

[134] Schippers, s. 94–95.

[135] Jag använder uttrycket ”störande av ordningen” i samklang med språkvetaren Daniel Andersson som menar att det engelska ”contaminating” som är Schippers benämning, liksom den svenska motsvarigheten ”förorenande”, är metaforiska uttryck med en oklar betydelse. ”Störande” beskriver bättre ”den effekt som avvikande praktiker och egenskaper har på förhållandet mellan maskulinitet och femininitet”, anser Andersson. Daniel Andersson, *Fega pojkar pussar aldrig vackra flickor. Könsrelaterade ordspråk i nordnorrländsk agrarmiljö belysta ur språkligt och kulturellt perspektiv*, Umeå, 2009, s. 63.

Vithet, svenskhet och ras

Åren efter första världskriget fick ett biologiskt rastänkande starkare genomslag i politiken och fastare institutionella former i norra Europa, och så också i Sverige. Tidens rastänkande tog sig olika uttryck under mellankrigstiden; exempelvis manifesterades det i grundandet Statens institut för rasbiologi i Uppsala 1921och i populärkulturen genom svenska filmer, veckopress och skönlitteratur.[136] Ras blev ett centralt begrepp i tiden för att kategorisera människor och i föreliggande studie undersöker jag hur föreställningar om ras, nationalitet och vithet användes för att framställa svenska moderna kvinnor. Enligt kulturvetaren Ylva Habel har forskning som kritiserar stereotyper en begränsad nytta eftersom den ”har svårt att helt undvika att framställa den stereotypiserade gestalten som objektifierad eller passiv”.[137] I min undersökning vänder jag istället blicken främst mot normen och tittar på hur föreställningar om vithet och ras användes som centrala komponenter för att etablera svenskhet som det eftersträvansvärda och ideala. Jag undersöker just hur det svenska konstruerades och hur ”andra” ställdes emot det svenska som avvikande, både som ideal och antiideal.

I sitt betydande verk *White* inleder den amerikanska filmvetaren Richard Dyer med att framhålla att världen ständigt organiseras efter ras, och att det finns människor överallt som kämpar för att överbrygga detta. Han menar att ras ”is never not a factor”.[138] Dyer undersöker vithet genom den bild som vita människor ger av sig själva genom medier. Vithet är osynlig i sin dominans eftersom representationen av vita människor i en västerländsk kontext är totalt dominerande.[139] Vita människor stereotypiseras efter genus, klass, nationalitet, sexualitet och funktionalitet, men inte efter sin hudfärg. Vithet konstrueras och ses som det normala.[140] Dyer har valt att tala om vita och icke-vita människor i sin undersökning. Även om begreppen är långt ifrån oproblematiska, ser han dock inga bättre alternativ.[141]

Vithet rymmer också en dubbelhet genom att den på en och samma gång är både osynlig och synlig. På ett symboliskt plan är vithet kopplad till det som inte går att se,

---

[136] Gustafsson, 2007, s. 207–296; Gunnar Broberg, *Statlig Rasforskning. En historik över rasbiologiska institutet*, Lund, 2002, s. 7–11; Therése Andersson, *Beauty Box – Filmstjärnor och skönhetskultur i det tidiga 1900-talets Sverige*, Stockholm, 2006, s. 133; Eva Blomberg, *Vill ni se en stjärna? Kön, kropp och kläder i Filmjournalen 1919–1953*, Lund, 2006, s. 73; Ylva Habel, ”Den autentiska Joséphine Baker? Om problematiken kring medieringen av ras” i *Mediernas kulturhistoria*, Solveig Jülich, Patrik Lundell och Pelle Snickars, (red.), Stockholm, 2008; Bibi Jonsson, *Blod och jord i trettiotalet: kvinnorna och den antimoderna strömningen*, Stockholm, 2008.

[137] Habel, 2008, s. 168.

[138] Richard Dyer, *White*, New York, 1997, s. 1.

[139] Dyer, 1997, s. 3.

[140] Dyer, 1997, s. 12.

[141] Dyer, 1997, s. 11.

såsom själ, tomhet och död, men också till renhet, renlighet och oskuldsfullhet.[142] Dyer framhåller att vita människor har en lång historia av att anse sig själva som de vackraste.[143] Vithet fungerar också som en markör för genus där kvinnor ofta identifieras med vithet, medan män blir till sökare efter vithet. Dessutom används vithet som en klassmarkör på så sätt att medel- och överklasskvinnor porträtteras som vitare än arbetarklasskvinnor.[144]

Det finns en komplex sammansättning av föreställningar om vad det innebär att vara vit. Ingen människa är egentligen vit enbart i bemärkelsen färgen vit, som snö eller blekt linne. Hudfärgen är heller inte det enda som gör att ”vita” människor definieras som just vita:

> A person is deemed visibly white because of quite complicated interaction of elements, of which flesh tones within the pink to beige range are only one: the shape of nose, eyes and lips, the colour and set of hair, even body shape may all be mobilised to determine someone's 'colour'.[145]

Vithet syftar således inte endast på hudfärg utan på en rad visuella egenskaper. Konstvetarna Jeff Werner och Thomas Björk visar också att ”för att markera att någon är svensk i en bild eller film betonas förmenta visuella särdrag som hud- hår- och ögonfärg, liksom formen på huvud, näsa, ögon och läppar”.[146] De lyfter fram rakt blont hår, reslighet samt en rak kroppsform som föreställningar om hur svenskheten ser ut.[147] De tar fasta på att vi lär oss känna igen vem som är svensk och vem som är främmande genom de koder som reproduceras och produceras i den visuella kulturen.[148] Resonemanget gäller visuell kultur, men kan enligt mig, också överföras till text. Bilder kan förmedla outtalade koder, men på samma vis kan texter förmedla explicita eller implicita koder gällande vithet och svenskhet. Den amerikanska genusvetaren Anne McClintock menar att alla nationer vilar på tydliga och starka genuskonstruktioner och en genomsyrande och institutionaliserad genusskillnad.[149] Kvinnokroppen har historiskt använts som en symbol för nationella föreställningar.[150] Forskargruppen The Modern girl Around the World betonar att i alla nationella kontexter som de moderna

---

[142] Dyer, 1997, s. 45, 47, 70.

[143] Dyer, 1997, s. 71.

[144] Dyer, 1997, s. 49, 71, 74, 113.

[145] Dyer, 1997, s. 42.

[146] Jeff Werner och Tomas Björk, *Skiascope 6, Blond och blåögd. Vithet, svenskhet och visuell kultur*, Göteborg, 2014, s. 46.

[147] Werner och Björk, 2014, s. 46. Se också Dyer, s. 42.

[148] Werner och Björk, 2014, s. 46.

[149] Anne McClintock, *Imperial Leather: Race, Gender and sexuality in the colonial Contest,* New York, 1995, s. 353.

[150] McClintock, 1995, s. 354; Cecilia Åse, ”En nationell njutning”, *Tidskrift för genusvetenskap* nr 1, 2006.

kvinnorna dök upp var de utmanande figurer, antingen hyllades de eller så skulle de kontrolleras och anpassas till en passande nationell femininitet.[151] Även i den svenska veckopressen var svenskhet och ras frågor som diskuterades i relation till skapandet av modern femininitet och ideala kvinnokroppar.

Att hitta moderna kvinnor – urval, avgränsningar och metod

Undersökningsperioden tar sin början 1920, efter att första världskriget avslutats och ersatts med en framtidsoptimism som kantades av teknisk utveckling. I Sverige hade det beslutats om hade allmän och lika rösträtt som genomfördes i praktiken 1921. Undersökningen avslutas några år in på 1930-talet när Kreugerkraschen var ett faktum och politisk oro ersatte framtidstron. I avhandlingen studeras samtida uppfattningar om moderna kvinnor med veckotidningen *Charme* som nav. *Charmes* utgivningsperiod sammanfaller väl med den period då fenomenet spreds över världen. *Charme* med undertiteln ”Den moderna damtidningen” gavs ut mellan åren 1921 och 1933 och var den enda svenska tidning under 1920-talet som riktade sig uttalat till moderna kvinnor.[152] Förutom *Charme* studeras också veckotidningarna *Husmodern*, *Idun* och *Svensk Damtidning*. Genom att bredda undersökningen till andra tidningar än *Charme* blir det tydligare vilket genomslag de moderna kvinnorna hade och hur de diskuterades i olika sammanhang beroende av klasstillhörighet, generation och geografisk plats.

Charme utkom med 24 nummer per år, med undantag av 1921 när tidningen lanserades och endast fyra nummer publicerades samt 1933 när 13 nummer av tidningen gavs ut innan nedläggningen. Jag började med att gå igenom samtliga tidningar med den mycket breda utgångspunkten att hitta begreppet ny kvinna och nya kvinnor, men ganska snart insåg jag att *Charme* sällan använde dessa uttryck och övergick istället till att söka efter termen moderna kvinnor som användes frekvent. Under denna genomgång utkristalliserades ett antal teman som tydligt knöts till

---

[151] Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl., 2008, s. 15–16.

[152] *Charme* är hittills en relativt outforskad tidning. Ekonomhistorikern Johan Söderbergs undersöker delvis *Charme* i sin studie *Röda läppar och shinglat hår* som behandlar konsumtionskultur i Sverige mellan 1900 och 1960. Johan Söderberg, *Röda läppar och shinglat hår. Konsumtionen av kosmetika i Sverige 1900–1960*, Stockholm, 2001. I en kommande studie där *Charme* är en del av källmaterialet analyseras också maskulinisering under 1920-talet. Jenny Ingemarsdotter, *The Masculine Modern Woman: Pushing Boundaries in the Swedish Popular Media of the 1920s*, London, kommande 2019. Det finns det också ett par studentuppsatser som analyserat tidningen: Kristoffer Ekbergs undersöker i sin kandidatuppsats ”Kvinnotyperna på modet” nöje, arbete och kvinnlighet i en årgång av *Charme.* Kristoffer Ekbergs kandidatuppsats i historia ”Kvinnotyperna på modet”, opublicerad uppsats, Malmö högskola, 2007. Även Lisa Svensson har undersökt modekrönikor i *Charme* i en magisteruppsats i idéhistoria. Lisa Svensson, magisteruppsats i idéhistoria, opublicerad uppsats, ”Mode, moral och dårskap”, Lunds universitet, 2012.

moderna kvinnor. Dessa teman sökte jag extra efter i en andra genomgång där jag återigen gick igenom alla nummer av *Charme*. Det betyder att jag genomarbetat samtliga 305 nummer två gånger. De första numren omfattade cirka 20 sidor, men ganska snart kom varje nummer att innefatta 30-40 sidor, vilket var den genomsnittliga omfattningen under perioden. Under vissa årgångar publicerades nummer på runt 50-60 sidor. Det innebär att jag gått igenom de cirka 11 000 sidor som *Charme* sammanlagt omfattar två gånger. Därtill gjorde jag nedslag för samma period i *Idun*, *Husmodern* och *Svensk Damtidning* genom att undersöka var tredje årgång av dessa mellan 1920 och 1932. Dessa tidningar kom ut varje vecka, det vill säga med 52 nummer per år. I undersökningen inkluderas således 260 nummer av vardera tidningen. Tillsammans med *Charme* innebär det att studien omfattar 1085 veckotidningsnummer vilket innebär ungefär 43 000 sidor. Valet av dessa tre veckotidningar har gjorts med tanke på deras respektive målgrupper vilket diskuteras mer ingående nedan.

Förutom veckopress har jag läst cirka 40 romaner och 10 debatt- och rådgivningsböcker som berör aktuella frågor som knöts till moderna kvinnor. Anledningen till att jag valt att inkludera ytterligare populärkulturellt material är för det första att historieskrivningen om 1920-talets nya kvinnotyper främst skett utifrån skönlitteratur varför jag behövde insyn i detta material. För det andra ville jag genom att inkludera romaner och debatt- och rådgivningslitteratur se vilket genomslag de frågor som kopplades samman med moderna kvinnor i veckotidningarnas spalter hade utanför desamma. Urvalet av romanerna och debatt- och rådgivningsböckerna har, med undantag av de som gavs ut av Charme förlag, skett mindre systematiskt än urvalet av veckotidningarna. Dels handlar det om böcker som recenserats eller som reklamförts i veckotidningarna, dels om böcker som jag hittat genom tidigare forskning eller genom att jag av en slump hittat dem när jag sökt efter annat material. *Charme* är en lämplig kanal för att hitta relevant källmaterial, eftersom det är troligt att den litteratur som berörde moderna kvinnor presenterades här.

Urvalet är inte baserat på genre utan på innehåll, vilket innebär att det är ett spretigt och komplext material som innefattas i analysen. Allt ifrån krönikor, kåserier, noveller, artiklar, reportage och följetonger till sångtexter, illustrationer, läsartävlingar, insändare, bildreportage, och korta notiser utgör källmaterialet. Moderna kvinnor dyker upp i alla typer av material vilket än mer motiverar att ta ett helhetsgrepp om veckotidningarna. Reklam är det enda material som jag inte undersöker, vilket beror på denna inte primärt är redigerad av tidningen och därför inte heller kan ses som en journalistisk produkt.

Föreställningar kring modern femininitet förhandlades, reproducerades och utmanades under 1920-talet. Veckopressen är en ingång till denna typ av diskussioner och ger också möjlighet att komma närmre ”vardagliga” resonemang och röster som

annars inte hade en arena att komma till tals på.[153] Det är således texten som står i fokus för undersökningen. Arbetet med att vaska fram centrala tematiker ur ett stort textmaterial har av historikern Eva Blomberg kallat ”buljongmetoden”. Den innebär att finna ett koncentrat av röda trådar, nyckelord, återkommande teman, brytpunkter, metaforer och så vidare som ska komma att utgöra basen för analysen.[154] Som Tolvhed påpekar är det också av vikt att vara öppen för det som bryter av från mönstret – det som visar på texternas komplexitet, motsättningar och förändring.[155] På samma vis har jag arbetat med det empiriska materialet och läst det flera gånger för att inte missa sådant som vid en första anblick inte stämmer in i det övergripande mönstret. Det har varit nödvändigt att läsa materialet flera gånger för att förstå vilka teman som knöts till moderna kvinnor eftersom det inte är begreppet i sig som jag undersöker utan de aktiviteter, handlingsmönster och attribut som knöts till det. De teman som framför allt kopplades samman med moderna kvinnor i veckotidningarna är *självförsörjning, heterosexuella relationer*, *skönhetskultur, sport* och *maskiner.* När dessa fem teman utkristalliserats efter en första genomgång av tidningen gick jag igenom materialet en gång till och sorterade sedan texterna efter teman. Därefter läste jag samtliga av de utvalda texterna flera gånger. Dessa övergripande teman har sedan kunnat sorteras in i mindre kategorier som styrt hur analysen utförts och presenteras. Att läsa materialet flera gånger har varit nödvändigt för att se hur empirin fungerar i relation till de intersektionella kategorierna och för att förstå hur olika föreställningar bryts mot varandra, omförhandlas och förändras.

Efter att jag identifierat de mest framträdande teman som knöts till moderna kvinnor gick jag in i dessa och letade efter de maktordningar som gjordes gällande i relation till moderna femininiteter i samtliga veckotidningar. Min metod ligger nära det intersektionella perspektivet och har varit avgörande för hur jag metodiskt närmat mig källmaterialet. Att arbeta intersektionellt med materialet kan innebära att ta fasta på en enskild eller enhetlig intersektionell kärna som kan utgöras av en enda social grupp, en händelse eller ett begrepp. Med utgångspunkt i denna kärna uppmärksammas vilken inverkan maktordningar som till exempel genus, modernitet, ras och nationalitet har.[156] Moderna kvinnor är den intersektionella kärna som jag utgår ifrån för att sedan se hur föreställningar om modernitet, nationalitet/vithet/ras och genus formar, omformar, påverkar och korsas genom begreppet. Klass är en maktordning som skulle kunna ha integrerats mer tydligt i avhandlingen. Men för att hantera de olika dimensionerna av framställningarna av moderna kvinnor kommer klass finnas med som ett sidospår snarare än som en central intersektion. Jag har dels försökt kartlägga kontinuitet och upprepningar, dels varit uppmärksam på förändringar och

[153] Till exempel skriver en läsarinna till *Husmodern* 1926 att ”På Husmoderns uppmaning vågar jag nu träda fram ur min undangömda lilla vrå”. ”Våra läsare har ordet”, *Husmodern* nr 4 1926, s. 34.

[154] Blomberg, 2006, s. 41–42.

[155] Helena Tolvhed, *Nationen på spel. Kropp, kön och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948–1972,* 2008, s. 58.

[156] McCall, 2005, s. 36–38, 42.

förhandlingar kring vad föreställningarna om moderna kvinnor laddades med i den svenska veckopressen.

Veckopress som historisk källa

Avhandlingens huvudmaterial utgörs, som jag påtalat, av fyra olika veckotidningar som alla fanns på marknaden under den period som fenomenet moderna kvinnor spreds över världen. Veckopressen var en arena där aktuella frågor kunde dryftas och debatteras läsare emellan men också ett sätt att hålla sig uppdaterad om såväl större politiska händelser eller som det senaste inom nöjeslivet. Veckopressen är också ett material som mixar genrer, text och bild och ger därmed utrymme för mångfald och förhandling.[157] Den kännetecknades av heterogenitet med en mångfald av skribenter och textslag. Mångfalden gav läsaren frihet att skapa sin egen text och sammanhang eftersom tidningarna inte behöver läsas från pärm till pärm, [158] vilket också kan förklara de ofta motsägelsefulla budskap och åsikter som kan föras fram i ett och samma nummer av en tidning. Historikern Ulrika Holgersson menar att veckopressen ger en inblick i dåtida förhandlingar kring vilka genuspositioner som var tänkbara: ”som nästan ingen annan historisk text berättar den för oss vilka gränser det finns för människor att forma sina identiteter och självbilder i ett visst historiskt skede”.[159] Hon menar att veckopressen ska ses som ”en kvarleva av dåtidens förhandlande kring diskurser och erfarenheter, av hur man agerade genus och klass”.[160] Veckopressen är inte längre ett nytt eller för den delen lika kontroversiellt källmaterial som för ett par decennier sedan inom historieforskningen men det är fortfarande ett underforskat område, inte minst vad gäller mellankrigstiden.[161] En av de största utmaningarna med att arbeta med ett så stort och komplext material som veckopressen utgör är att kunna visa på nyanser och samtidigt kunna fånga större linjer. Utmaningen ligger således i veckopressens styrka, just komplexiteten. Inom ramen för ett och samma nummer kan nämligen en kör av olika röster som drar åt olika håll finnas.

---

[157] Margaret Beetham, *A magazine of her own? Domesticity and desire in the woman´s magazine* 1800–1914, New York, 1996, s. 12.

[158] Per Ledin, *Svensk sakprosa. Veckopressens historia, del II*, Lund, 2000, s. 10.

[159] Ulrika Holgersson, *Klass. Feministiska och kulturanalytiska perspektiv*, Lund 2011, s. 33.

[160] Ulrika, Holgersson, *Populärkulturen och samhället. Arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet*, Lund, 2005, s. 156. Se också: Søland, 2000, s. 72.

[161] Här bör några historiska studier som använt veckopress som källa nämnas: Marie Cronqvist, *Mannen i mitten: ett spiondrama i svensk kallakrigskultur*, Stockholm, 2004; Ulrika Holgersson, *Populärkulturen och samhället. Arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet*, Lund, 2005; Lina Sturfelt, *Eldens återsken: första världskriget i svensk föreställningsvärld*, Lund, 2008; Tolvhed, Helena, *Nationen på spel. Kropp, kön och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948–1972,* Umeå, 2008; Eva Blomberg, *Vill ni se en stjärna? Kön, kropp och kläder i Filmjournalen 1919–1953*, Lund, 2006; Agneta Edman, *Between Utopia and Home: Swedish radical travel writing 1947–1966*, Lund, 2017.

Veckopressens funktion har tolkats efter två linjer. Pionjären inom svensk veckopressforskning litteraturvetaren Lisbeth Larsson är hårdför i sitt resonemang och menar att veckopressen inte har någon annan ambition eller avsikt än att bli läst; ”[d]en är inte propagerande, den vill inte upplysa, inte informera eller förändra sina läsare”.[162] I samma anda framhåller veckopressforskaren Gullan Sköld att det inte går att förvänta sig att veckopressen ”ska stå på barrikaderna och servera läsekretsen radikala budskap som den inte efterfrågat, innebärande exempelvis ett totalt utplånande av skillnaderna mellan könen.”[163] Hon hävdar att veckopressen inte tar ställning till kontroversiella frågor av kommersiella skäl.[164] I motsats till detta menar sociologen Anna-Karin Kollind att veckopressen bör ses som *personpolitisk*. Det vill säga att den, exempelvis genom hjärtespalter, erbjuder en insyn i intimsfärens politik.[165] Genom att betrakta veckopressen som politisk ges den också en större historisk betydelse, och här bör man minnas att veckopressen var den offentliga arena som fanns tillgänglig för kvinnor vad gäller personliga och privata frågor. Veckopressen har också framhållits som det forum där kvinnor främst kunde diskutera sin nya medborgarställning, eftersom dagspress inte lämnade utrymme för den typen av frågor.[166] Den har också setts som en produkt med radikal potential eftersom den erbjöd kvinnor utrymme att utmana och kritisera normer för femininitet.[167] Veckopressen var således en betydande arena för kvinnor att komma till tals där politiska ämnen kunde diskuteras utifrån kvinnors position. Jag knyter an till den senare förståelsen av veckopressen och menar att dess kommersiella grund inte uteslöt att den tog upp ämnen som i sin samtid kunde vara kontroversiella. Tvärtom var det av vikt att redaktionerna höll sig uppdaterade och lyckades hitta teman som kunde slå an hos läsekretsen för att inte förlora läsare till konkurrenterna.

Det är också värt att påpeka att veckopressen inte endast utgjordes av den faktiska pappersprodukten under mellankrigstiden, utan bör ses som ett större fenomen. I likhet med hur medievetaren Erik Edoff undersöker boulevardpressen vill jag se veckopressen som ett mediesystem. Ett sådant system kan utgöras av ”relationerna mellan tidningarna och annonsörer, personliga relationer till celebriteter och olika mediers tendens att synliggöra varandra”.[168] Jag har redan framhållit veckopressens styrka som vardagsnära liksom en arena för att lyfta fram personpolitiska, liksom storpolitiska,

---

[162] Lisbeth Larsson, ”Trender i svensk veckopress” i *Veckopressbranschens struktur och ekonomi*, Karl Erik Gustafsson (red.), Göteborg, 1991, s. 20.

[163] Gullan Sköld, *Ett rum för råd och tröst*, Stockholm, 2003, s. 232.

[164] Sköld, Stockholm, 2003, s. 231–232, 259. På samma vis menar Sato att de japanska tidningarna inte vägledde moderna kvinnor till att göra radikala förändringar i livet, till exempel angående ingående av äktenskap. Sato, 2003, s. 137.

[165] Anna-Karin Kollind, ”Hjärtespalten. En plats för vardagslivets mikropolitik” i *I sitt sammanhang. Essäer om kultur och politik tillägnade Rolf Törnqvist*, Stockholm, 2005, s.189.

[166] Kristina Lundgren, *Alltför mycket kvinna. En biografi om Else Kleen och den nya kvinnan som samhällsförbättrande journalist*, Stockholm, 2010, s. 163.

[167] Beetham, 1996, s. 3; Latham, 2000, s. 3.

[168] Erik Edoff, *Storstadens dagbok. Boulevardpressen och mediesystemet i det sena 1800-talets Stockholm*, Lund, 2016, s. 21.

frågor. Genom att också förstå och se veckopressen som en del av ett mediesystem väcks en förståelse för dess betydelse även utanför själva tidningsprodukten. *Husmodern* och *Idun* drev till exempel olika typer av verksamheter såsom fadderbarnsverksamhet, shoppingservice, sommarbarnsverksamhet, vilohem för husmödrar med mera.[169] *Charme* anordnade olika typer av tävlingar, till exempel skönhetstävlingar och motorbåtstävlingar, som gjordes till stora evenemang som mediebevakades och där det fanns möjlighet för läsarna att delta.[170] *Idun* och *Svensk Damtidning* anordnade resor för sina läsare.[171] *Idun* drev ett förbund för fysisk kultur och *Svensk Damtidning* en gymnastikförening. Efter en debatt om ensamhet startade *Idun* en kvinnoklubb för kvinnor som led av ensamhet 1923.[172] *Husmodern* hade ett varuhus i sitt namn. Varuhuset låg på Drottninggatan i Stockholm och drevs som ett fristående företag inom företaget.[173] De aktiviteter som anordnades av veckotidningarnas bidrog i sin tur till att fylla tidningarna med innehåll, men fungerade såklart också som ännu ett led i att inkludera och erbjuda interaktion med och för läsekretsen utöver läsarsidorna. Det är också tydligt att *Charme* hade relationer med dåtidens kända kulturpersonligheter, till exempel synliggörs dessa relationer genom att tidningen nämndes i kupletter framförda i tidens populära revyer.[174] Veckopressen ska således förstås som en del av ett mediesystem som innefattade relationer och aktiviteter utanför tidningarnas sidor.

Charmes plats i veckopressens historia

Veckopressen har sitt ursprung i England, redan i slutet av 1600-talet. I Sverige kan veckopressens etablering härledas till 1700-talet, då det också fanns ett antal tidningar specifikt riktade till kvinnor, men genren dog ut innan seklets slut.[175] Det var dock

---

[169] Birgitta Ney lyfter fram att veckopressen drev andra verksamheter utanför själva tidningarna. Birgitta Ney. ”Den goda viljan i veckopressen 1924–1925” i *Empati och engagemang. En kvinnolinje i svensk journalistik*, Kristianstad, 2008, s. 94–97.

[170] Se till exempel: ”Charme inbjuder till de Första kvinnliga racerbåtstävlingarna”, *Charme* nr 13 1928, s. 9; ”Damernas racerlopp om Charmepokalen”, *Charme* nr 14 1928, s. 5; ”Från öst och väst från norr och söder”, *Charme* nr 9 1932 s. 6–7; ”Där miss Sweden 1932 ska koras”, *Charme* nr 12 1932, s. 12.

[171] Se till exempel: ”Följ med Idun till fjälls”, *Idun* nr 47 1932, s. 1177; *Svensk Damtidning* nr 25 1929, s. 5; *Svensk Damtidning* nr 30 1929, s. 10.

[172] *Idun* nr 51 1923, s. 1218.

[173] *Husmodern* nr 4 1926, s. 13; Margareta Berger, *Fruar och damer. Kvinnoroller i veckopress,* Stockholm, 1974, s. 25.

[174] Maria Enquist, skönhetsrådgivare i *Charme*, dyker till exempel upp i två av Ernst Rolfs sånger under 1920-talet: ”Låt mig vara som jag ä’” som finns tryckt i *Succés-Visor ur Rolf-Revyn*, Stockholm, 1921, och ”Tidningskolportörens paradmarsch” som finns i boken *Rolfs visor i minnesupplaga: Ett urval av de mest kända från Fenix och kabaréns glansdagar till 30-talets lyxrevyer,* Halmstad, 1943.

[175] Britt-Louise Wersäll, *Veckotidningsnovellen 1950–1975*, Lund, 1989, s. 19; Ingemar Oscarsson, ”Nöjsamt och nyttigt – Svensk veckopress i koncentrat” i *Veckovis – en antologi om svensk veckopress,*

mellan 1880 och 1930 som veckopressen formerades alltmer på marknaden. Vid 1800-talets slut etablerades till exempel de mer specialiserade damtidningarna som hade rötter i familjetidningarna och modejournalerna.[176] Den moderna veckopressen i likhet med den borgerliga romanen uppstod i relation till en växande kvinnlig publik och veckopressen kom även i ett längre perspektiv att främst rikta sig till kvinnor.[177] Under de första decennierna in på 1900-talet spreds veckotidningsläsandet till allt större och bredare lager av befolkningen.[178] Veckopressen var vid tiden den snabbast växande tidningstypen.[179] I denna period av veckopressens expandering etablerades *Charme – den moderna damtidningen.* Tillsammans med *Bonniers månadstidning* har den av Larsson beskrivits som en ”förnyelse inom damtidningstraditionen”.[180] Efter första världskriget började tidningarna uppmärksamma de nyare medierna film och radio istället för att endast se dem som konkurrenter.[181] I *Charme* bejakades speciellt denna relation till film och filmindustri, vilka fick stor uppmärksamhet i recensioner och reportage. Mellankrigstidens veckopress var starkt dominerad av fiktivt material.[182] Här skiljer *Charme* ut sig från mängden. Även om noveller och framför allt följetonger publicerades var dessa genrer långt ifrån i majoritet.

Charme grundades 1921 av Agda Nordlöf tillsammans med Hjalmar Groth, som hon gifte sig med följande år och tog då också hans efternamn.[183] Agda Groth fungerade som ansvarig utgivare under sina år som redaktör. Hon var i grunden modeillustratör och hennes teckningar hade sedan starten karakteriserat framsidorna av *Charme*, illustrerat modereportage och annat material. Hon hade också arbetat som journalist på *Stockholms Dagblad*. Groth stod bakom den återkommande signaturen Columbine

---

Peter Carelli och Ulf Dahlström (red.), Helsingborg, 2005, s.10; Kristina Lundgren och Birgitta Ney, ”Fruntimmerstidningarna” i *Tidningskvinnor 1690–1960*, Kristina Lundgren och Birgitta Ney (red.), Lund, 2000, s. 15; Margareta Björkman, *Catharina Ahlgren. Ett skrivande fruntimmer i 1700-talets Sverige*, Stockholm, 2006, s. 103; Anna Nordenstam, ”Introduktion. Äldre kvinnotidskrifter – Tidskrift för hemmet” i *Nya röster. Svenska kvinnotidskrifter under 150 år*, Anna Nordenstam (red.), Stockholm, 2014, s. 9; Ingemar Oscarsson, ”Med tryckfrihet som tradition” i *Den svenska pressens historia*; Claes-Göran Holmberg, Ingemar Oscarsson och Jarl Torbacke (red.), Stockholm, 2000, s. 100.

[176] Oscarsson, 2005, s. 10, 12-14.

[177] Lisbeth Larsson, *En annan historia. Om kvinnors läsning och svensk veckopress*, Stehag, 1989, s. 31.

[178] Larsson, 1989, s. 36, 38.

[179] Per Rydén, ”Guldåldern” i *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945), Gunilla Lundström, Per Rydén, Elisabeth Sandlund (red.), Stockholm, 2001*, s. 147.

[180] Larsson, 1991, s. 127.

[181] Rydén, 2001, s. 146

[182] Larsson, 1989, s. 118.

[183] Waldemar von Sydow, *Publicistklubbens porträttmatrikel 1936 med biografiska uppgifter om publicistklubbens medlemmar/ på uppdrag av publicistklubbens styrelse,* Stockholm, 1936, s. 196; Jarl Torbacke, ”Vecko-Revyns verklige skapare” i *PS till den svenska pressens historia*, Karl Erik Gustafsson och Per Rydén (red.), Göteborg, 2006, s. 51. Agda Maria Nordlöf, antogs 1905 till Konstakademin, skolan för målare och bildhuggarkonst och studerade fem år vid akademien, enligt Kungl. Konsthögskolans arkiv.

som skrev om mode och skönhet i *Charme*.[184] En artikel om Groth publicerades i december 1924 i *Stockholms Dagblad* och där framhölls hennes och *Charmes* påverkan på marknaden:

> Med sin under de senaste åren bedrivna propaganda för kropps- och modekultur har fru Agda Groth lagt ner ett arbete, vars resultat troligtvis många svenska damer äro henne tacksamma för. Det är i främsta rummet, genom tidskriften Charme, som fru Groth fört sina idéer fram till de svenska läsarinnorna. Att hennes grepp på ämnet varit riktigt, framgår väl också bäst av den stora spridning, den nämnda tidningen nu har – och kanske icke minst av det faktum, att alla våra övriga damtidskrifter numera även ägna ett betydande utrymme åt skönhetsvården och kroppskulturen. I det avseendet skulle man nästan kunna säga, att fru Groth i viss mån varit banbryterska![185]

Artikeln avslutas med att poängtera Agda Groth var ”en intelligent redaktör och skribent, [som] har gjort sin tidning till en pigg, med journalistisk kläm redigerad tidskrift, som i lättläst kåserande form behandlar alla de ämnen, vilka kunna intressera den moderna kvinnan”.[186] Med stolthet framhölls sedan denna artikel i *Charme* och återgavs i sin helhet i en annons för prenumeration av tidningen.[187] Bakom tidningen stod Charme Förlag, och dessvärre finns det inget material bevarat efter förlaget i offentliga arkiv. Därför är det svårt att få veta mer om vilka ägarna var och vilka som stod bakom tidskriften, mer än den redaktion som beskrevs i *Charme.* Charme Förlag gav, förutom *Charme*, ut fem rådgivningsböcker i serien Charmes handböcker och dessutom tre romaner.[188]

Charme riktade sig till en ung generation kvinnor som främst levde stadsliv. Tidningen hade större fokus på konsumtion och nöjen än andra veckotidningar på marknaden under samma period. Larsson menar att målgruppen var fria och välbärgade yrkeskvinnor.[189] Detta kan dock problematiseras eftersom *Charme* ofta hade ett tilltal också till de kvinnor som inte hade något kapital, arbetade på kontor och hade svårt att få ekonomin att gå ihop. Dessa förväntade läsare tillhörde snarare en lägre medelklass.

---

[184] Svensson, 2012, s. 41. Lisa Svensson, ”Agda Maria Nordlöf”, www.skbl.se/sv/artikel/AgdaNordlof, *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*, Göteborgs universitet, Institutionen för historiska studier, 2018.

[185] ”Våra Damer”, *Stockholms Dagblad*, 14 december 1924, s. 12.

[186] ”Våra Damer”, *Stockholms Dagblad*, 14 december 1924, s. 12.

[187] ”Vid årsskiftet”, *Charme* nr 1 1925, s. 21; ”Prenumerationstiden är inne!”, *Charme* nr 2 1925, s. 39.

[188] Rådgivningslitteratur: Agda Groth, *Skönhet genom kläder*, Stockholm, 1925; Colombine, *Boudoir-hemligheter: Om puder och smink*, Stockholm, 1925; Gösta Holmström, *Sporting: Skönhetsgymnastik: "Det dagliga dussinet" – den idealiska gymnastiken för damen*, Stockholm, 1925; Christina Piper, *Etikett: handbok i konsten att uppträda*, Stockholm, 1925; Anna Nordenström-Law, *Konsten att binda och behålla en man: reflexioner över kärlekens och äktenskapets problem*, Stockholm, 1926. Romaner: Paul Frank, *Colibri: En äventyrerskas roman*, Stockholm, 1927; Ruth Fallows, *Tusen och en natt på Broadway: en verklighetsberättelse från de "glorifierade" revyskönheternas värld*, Stockholm, 1927; Cynthia Stockley, *I glansen av pärlor och diamanter: En societetsroman*, Stockholm, 1929.

[189] Larsson, 1989, s. 127.

Tidningen påstod 1930 att ”tidningen läses med fullt lika stort allmänintresse såväl av herrarna som av damerna, av hög och låg, rik och gammal, ung och gammal”.[190] *Charme* hade dock främst ett tilltal till kvinnor men 1925 infördes också en bilaga under titeln ”Herrvärlden” som fanns i 21 nummer.[191] Bilagan ”Herrvärlden” bestod av ungefär sju sidor per nummer och innehöll artiklar om motorer, sport, äventyrliga resor och expeditioner, herrklubbar och herrmode.

Vid tiden hade engelska *Vogue* stor betydelse för skapandet av en kvinnlig modernitet genom att visa kvinnor hur de skulle agera för att vara moderna.[192] Det tycks ha varit denna roll som *Charme* eftersträvade på den svenska marknaden. Undertiteln ”den moderna damtidningen” syftade uppenbarligen också till att skriva in *Charme* som ett sätt att följa med i sin tid och som det moderna alternativet bland den mängd damtidningar som hade en längre historia eller etablerades vid tiden. *Charme* utmärkte sig också genom sina många rapporter från Paris och Amerika. Dels publicerades så kallade ”äkta” skandalösa berättelser från livet som översattes direkt från Amerika och dels kom ständiga rapporter om det senaste modet, om hur de moderna kvinnorna på andra sidan Atlanten eller i modets huvudstad Paris för tillfället klädde sig och vad de intresserade sig för.

Under mellankrigstiden växte marknaden för veckopressen men konkurrensen om andelar och positioner hårdnade. Därför behövde förlagen både förhålla sig till hur genren såg ut och samtidigt skapa förnyelse.[193] Denna ökade konkurrens in på 1930-talet kan också vara en möjlig anledning till att *Charme* lades ner. Vid sin etablering var *Charme* en unik tidning i den meningen att innehållet var annorlunda än i övrig veckopress riktad till kvinnor, men mot 1920-talets slut var den inte ensam om denna position längre. Kultur- och samhällsvetaren Martin Kylhammar menar att en depression var märkbar i kulturlivet åren 1932–1934.[194] *Charmes* försvinnande från marknaden sammanfaller således med en bredare kulturhistorisk kris. Värt att nämna i sammanhanget är också att *Charme* gavs ut av Charme Förlag och alltså inte av de fåtal dominerande koncernerna som Åhlén & Åkerlund eller Allers.[195] Tänkbart är såklart att mindre förlag som Charme Förlag hade det svårare att stå emot i konkurrensen när ekonomin blev hårdare prövad. Det var dock inte ovanligt att veckotidningar fanns på

---

[190] *Charme* nr 23 1930, s. 16–17.

[191] *Charme* nr 3 1925, s. 24.

[192] Penny Tinkler och Cheryl Krasnick Walsh, ”Feminine Modernity in interwar Britain and North America. Corsets, cars and cigarettes”, *Journal of Women´s history* nr 3, 2008, s. 114–116.

[193] Oscarsson, 2005, s.14.

[194] Martin Kylhammar, *Frejdiga framstegsmän och visionära världsmedborgare. Epokskiftet 20-tal – 30-tal genom fem unga och Lubbe Nordström*, Stockholm, 1994, s.121.

[195] Rydén, 2001, s. 210.

marknaden i några få år, så i sammanhanget får *Charmes* över tio år på marknaden ses som en relativt lång period.[196]

Enligt *Charme* hade den förutom en läsekrets på minst 100 000 svenska kvinnor också läsare utomlands, och 1930 publicerades en lista med 21 ställen på vilka *Charme* gick att köpa i Paris.[197] Det finns inga källor bevarade som kan styrka dessa siffror men om den stämmer får det anses att *Charme* hade en relativt stor spridning. Upplagestatistik för svensk veckopress finns tillgänglig först från 1930-talet.[198] Antal läsare behöver dock inte sammanfalla med upplaga utan sannolikt lästes varje nummer av fler än den som köpt tidningen. Detta stärks av historikern Lars M. Anderssons resonemang om svensk skämtpress som under 1920-talet fanns tillgänglig på rakstugor, kaféer, restauranger, teatrar och läsesalar. Därmed borde tidningarna nå långt fler än själva köparen. Samma förfarande borde vara gällande också för veckopress. Dessutom framhåller han att det såldes inbundna årgångar av tidningarna,[199] vilket även gäller för *Charme*. Minst fem läsare per nummer borde inte vara en överdriven siffra, menar Andersson.[200] Utifrån denna beräkning skulle *Charme* haft en upplaga på 20 000 exemplar.

Trots att Groth startade upp tidningen och var redaktör i nio år försvann hon nästan omärkligt. Förmodligen lämnade hon alla sina uppdrag för *Charme* när hon slutade som redaktör 1930. Den försämrade kvalitén på illustrationerna är påfallande. Nummer 8 årgång 1930 var hennes sista och i följande nummer återfanns en kort annons om att överlämnandet skett. Detta skedde dock genom den nya redaktionen som under rubriken ”Ny ledning för tidskriften Charme” tackade Groth och redogjorde för förändrade förhållanden för ägandeskap och redaktörskap:

> Aktierna i tidskriften Charmes Aktiebolag har i dagarna inköpts av ett konsortium, bestående av musikförläggare Jules Sylvain och redaktör Owe Key-Åhusen. I och med detta nummer avslutar därför fru Agda Groth sitt förtjänstfulla och sakkunniga arbete som redaktör för Charme och efterträdes av författaren Owe Key-Åhusen, vilkens namn och signatur sedan några månader varit synliga under av allmänheten uppskattade inlägg i aktuella frågor.[201]

---

[196] Larsson, 1989, s. 269–283. Även om *Bonniers Veckotidning* som tillsammans med *Charme* sågs som förnyare av marknaden fanns mellan 1923 och 1968 och alltså lyckades betydligt bättre i ett längre perspektiv.

[197] *Charme* nr 2 1930, s. 34. Uppgiften om läsarna är hämtad från: *Charme* nr 20 1924, s. 9.

[198] Roger Bernow och Torsten Österman, *Svensk veckopress 1920–1975*, Solna, 1978, s. 12–13.

[199] Lars M. Andersson, *En jude är en jude är en jude: representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900–1930*, Lund, 2000, s. 75.

[200] Andersson, 2000, s. 75.

[201] ”Ny ledning för tidskriften Charme”, *Charme* nr 9 1930, s. 6.

Redaktionen framhöll också att ”en hel del stora nyheter” skulle dyka upp i tidningen framöver för att ”befästa Charmes ställning som inte endast den piggaste damtidningen utan även den ledande nöjestidningen”.[202] Enligt *Dagens Nyheter* 2002 blev Charme ”ett sorgebarn” för kompositören och nöjeslivsprofilen Jules Sylvain, som var pseudonym för Stig Hansson. Mer information än så ges dock inte.[203]

Key-Åhusen lämnade sin plats som redaktör efter endast sju nummer och överlämnandet till redaktören Gösta Holmström kommenterades inte i tidningen.[204] När Holmström lämnade tidningen nämndes inte heller detta, och fram till det att Marga Lettström tog över gavs några nummer ut utan att redaktör angavs, det vill säga nummer 14 till 17 1932. I nummer 14 årgång 1932 publicerades en reklamannons som informerade om att *Charme* var prissänkt, efter påtryckningar av läsarna, till 30 öre per nummer och att tidningen ”presenteras denna gången i ett något förändrat skick. Utveckling är tidens lösen och vi hoppas här ha fått fram en ny form, som bör kunna vinna läsekretsens tillfredsställelse.”[205] Denna subtila anmärkning om förändring är det enda som går att finna om att Holmström lämnat över till Marga Lettström, som var redaktör från nummer 17 1932 till nedläggningen 1933. I *Engelholms Tidning* utpekas dock en fru Ahlström som *Charmes* redaktör under en skönhetstävling anordnad av *Charme* i skånska Mölle 1932.[206] *Charme* lämnade, vad som tycks abrupt, veckopressmarknaden. I det sista numret finns ingen information om en förestående nedläggning, utan snarare implicerades motsatsen. En skönhetstävling var pågående och i sista numret finns en inbjudan till läsarna att delta i en arton dagar lång sällskapsresa till ”kontinentens nöjescentra” Paris, Berlin, Rivieran, London och Schweiz. Resan planerades till början av september samma år.[207]

---

[202] ”Ny ledning för tidskriften Charme”, *Charme* nr 9 1930, s. 6.

[203] Marcus Boldemann och Ove Säverman, *”Sylvain sa det i toner”, Dagens Nyheter, 3 mars 2002.*

[204] *Charme* 1930 nr 9–16.

[205] Annons i *Charme* nr 14 1932, s. 2.

[206] ”Sommarspelen i Mölle”, *Engelholms Tidning* 16 juli 1932, s. 6–7.

[207] ”Charme anordnar i september en populärsällskapsresa till kontinentens nöjescentra”, *Charme* nr 13 1933, s. 7.

Bild 1.
Charme nr 9 1925, framsida.

Bild 2.
Charme nr 11 1932, framsida.

Charme var tidigt ute med att använda fotografier och hade också färgkolorerade framsidor från första numret. Fotografier slog igenom i svensk dagspress under 1920-talet, men blev vanligt i veckopressen först under 1930-talet på grund av att det fortfarande fanns tekniska brister i bildåtergivningen.[208] För veckotidningsläsarna var bilderna ett viktigt inslag och branschen försökte gå denna önskan till mötes.[209] Efter att Groth slutat som medarbetare ersattes merparten av illustrationerna med fotografier, men ofta sämre återgivna än under 1920-talet trots att tekniken utvecklats. Efter 1930 försämrades kvalitén på såväl innehåll som papper, tryck och bildåtergivning.[210]

---

[208] Anna Dahlgren, ”Mode + fotografi = sant” i *Mode – en introduktion,* Dirk Gindt och Louise Wallenberg (red.), Stockholm, 2009, s. 155.

[209] Rydén, 2001, s. 206.

[210] *Charme* prissänktes från nr 11, 1932. Priset sänktes med 20 % för att hamna i samma ”prisläge som de billigare veckotidningarna” men tidningen framhåller att ”Trots prissänkningen har det varit oss möjligt att bibehålla tidningens standard oförändrad”. *Charme* nr 11 1932, s. 3. Att tidningen inte var oförändrad är dock påtagligt inte minst genom den kvalitéförsämringen som är går att se på framsidan till nummer 11 från 1932. Framsidan är ett fotografi i en färg. Borta är de färgglada framsidor som karakteriserat *Charme*. Tidningen blir successivt också allt tunnare med luftigare innehåll. Papperskvalitén blir fortsatt sämre och tidningen tunnare och slarvigare publicerad under 1933. Ett exempel är *Charme* nr 4 1933, s. 2 där det är fel i tryckningen och tomt där det skulle varit en bild.

Ännu svårare än att få grepp om *Charmes* redaktion och ägandeförhållande tycks det vara att kartlägga dess skribenter. En del texter är undertecknade med några av tidens välkända kulturpersonligheter eller författare, men många är dolda bakom en rad olika signaturer. Detta beläggs till exempel av historikern Jarl Torbacke som visar att journalisten Charlie Svensson var medarbetare på *Charme* under åren 1922–1925 under minst sju olika signaturer.[211] Samma problematik, om inte större, blir aktuell när det gäller att lokalisera vem som tagit fotografierna i *Charme*. Det är ett stort bildmaterial i tidningen och det framgår aldrig vem som är fotografen om det inte gäller bilder från en läsartävling. Dessa bilder kunde senare också publiceras lösryckta ur sitt sammanhang.[212]

Idun, *Husmodern* och *Svensk Damtidning* i veckopressens historia

Svensk Damtidning, grundad 1887, och *Idun*, grundad 1889, utgjorde under veckopressens etableringsfas de renodlade kvinnotidningar på den svenska marknaden bredvid *Hemtrefnad,* som fanns på marknaden 1899–1922. Från början innehöll tidningarna främst skönlitterära kärleksskildringar och artiklar som behandlade kvinnors praktiska arbete i hemmet. Båda tidningarna rörde sig sedan bort från det mer praktiskt inriktade materialet till ett mer kulturellt.[213] *Idun* var en av fyra stilbildande tidningar under slutet av 1800-talet som imiterades och kom att få en mängd efterföljare.[214] Utifrån *Idun* etablerades den tradition som kom att kallas damtidningar.[215] Tidningen vände sig vid etableringen till en bred målgrupp av både mer frisinnade självförsörjande och konservativa kvinnor och har beskrivits som ”Sveriges första kommersiella veckotidning med kvinnor som målgrupp”.[216] Under de följande decennierna blev det kvinnoemancipatoriska tilltalet alltmer framträdande.[217] *Idun* talade och lyssnade till en intellektuell elit och visade en strävan efter att ligga steget före den allmänna kvinnoopinionen. Den kan således ses som det mer politiska veckopressalternativet för medelklassens, framför allt yrkesarbetande, kvinnor.

[211] Torbacke, 2006, s. 51.

[212] Problematiken med att identifiera fotografer diskuteras också i Blomberg, 2006, s. 47–50.

[213] Larsson, 1989, s. 105.

[214] Larsson, 1991, s. 25.

[215] Larsson, 1991, s. 27.

[216] Margareta Stål, ”För quinnans framåtskridande. Idun de första 25 åren” i *Nya röster. Svenska kvinnotidskrifter under 150 år*, Anna Nordenstam (red.), Stockholm, 2014, s. 89.

[217] Stål, 2014, s. 89, 105.

Tidningen tillhörde det som beskrivits som ”lite finare” med satsningen på kultur, reportage och fotografier.[218]

Idun har beskrivits som ”den finare konkurrenten till *Svensk Damtidning*”, som adresserade en övre och bildad medelklass till skillnad från *Svensk Damtidning* vars läsekrets var bredare och återfanns både på landsbygden och i städerna.[219] Både *Idun* och *Svensk Damtidning* skiljde sig från den konkurrerande *Husmodern* genom sitt fokus på det offentliga livet, framgångsrika människor och finkultur.[220] *Husmodern* som etablerades 1917, beskrivs som ”den dominerande damtidningen under expansionstiden”.[221] Tidningen riktade sig till en helt annan målgrupp än de två andra och talar till kvinnor som har hemarbetet som profession. *Husmodern* utbildade under mellankrigstiden kvinnor till experter i hemmet gällande såväl ”barnuppfostran, matlagning, tvätt, hushållsekonomi, hemtrevnad och samlevnad”.[222]

Dessa tre tidningar hade en betydande roll på den svenska veckopressmarknaden under 1920-talet och genom sina olika målgrupper och inriktning lämpar de sig att bredvid *Charme* se hur moderna kvinnor framställdes i den populära pressen.

Avhandlingens disposition

Avhandlingen är strukturerad efter de fem teman som knöts till de moderna kvinnornas liv i veckotidningarna *Charme*, *Husmodern*, *Svensk Damtidning* och *Idun*. De teman som utkristalliserades efter genomgången av materialet och som utgör avhandlingens empiriska kapitel är följande: *Moderna självförsörjande kvinnor*, *Moderna relationer. Moderna kvinnor – och moderna män?*, *Skönhetskultur – ett modernitetsprojekt*, *Moderna sportkvinnor* och slutligen *Moderna kvinnor och maskiner*. Dessa teman är konstruerade i den meningen att det inte finns några helt tydliga skiljelinjer eller definitiva avgränsningar mellan dem, utan samma ämnen kunde diskuteras i relation till idrott som skönhetskultur till exempel.

Charme är undersökningens huvudmaterial och är mer dominerande i vissa kapitel än andra, särskilt i kapitlet om skönhetskultur eftersom *Charme* positionerade sig som en tidning specialiserad på just skönhetskultur. Avhandlingens övergripande perspektiv och relevanta forskningslägen om moderna kvinnor har presenterats i det inledande kapitlet, men även fortsättningsvis kommer forskningslägen och historisk kontext kontinuerligt presenteras i respektive kapitel.

---

[218] Rydén, 2001, s. 243.
[219] Holgersson, 2005, 118.
[220] Larsson, 1989, s. 126.
[221] Per Ledin, 2000, s. 40.
[222] Larsson, 1989, s. 126.

Moderna självförsörjande kvinnor

En förändring som präglade 1920-talet var att arbetsmarknaden öppnats upp mer för kvinnor och en ny figur dök upp i den svenska samhällsdebatten, nämligen den självförsörjande kvinnan. Självförsörjande som begrepp syftade helt enkelt på de kvinnor som själva ansvarade för sin försörjning. Kvinnor som försörjde sig själva var så klart inget nytt fenomen men andelen ökade under perioden och speciellt i de grupper som samhällsdebattörerna hörde hemma i. I veckopress, reklam och film synliggjordes självförsörjande såväl i Sverige som internationellt.[1]

Inte sällan gjordes de självförsörjande till en motpol till gifta kvinnor som försörjdes av sina män, liksom till de så kallade hemmadöttrarna som försörjdes av sina fäder. I detta kapitel är det just dessa olika femininiteter som diskuteras. Jag tar avstamp i föreställningarna kring de självförsörjande kvinnorna som något nytt, en modern företeelse, som bröt mot gränser för genuspositionerna. Detta väcker frågor som: Vad innebar det att vara en ogift självförsörjande kvinna och hur gestaltades dessa ogifta självförsörjande kvinnor under 1920-talet? Vilka möjligheter och begränsningar fanns det för självförsörjande kvinnor enligt 1920-talets veckopress? Hur framställdes självförsörjande kvinnor som en modern femininet? Hur gestaltades de självförsörjandes relationer till män på arbetsplatsen?

Som jag visade i inledningskapitlet gör tidigare svensk forskning gällande att 1920-talets nya kvinnor inte förknippades med arbete i särskilt hög grad.[2] I *Charme* liksom i *Husmodern*, *Idun* och *Svensk Damtidning* lämnades självförsörjande moderna kvinnor stort utrymme.[3] De dök upp i noveller, följetonger, krönikor och i ironiska kåserier. En stor del romaner under mellankrigstiden hade självförsörjande kvinnor, ofta kontorister, som huvudkaraktärer, vilket inte var en slump utan indikerar att dessa kvinnor utgjorde en stor potentiell målgrupp för denna typ av litteratur.[4] Även *Charmes*

---

[1] Kjell Östberg, *Efter rösträtten. Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet*, Stockholm, 1997, s. 112; Lynn Dumenil, *The Modern Temper. American culture and society in the 1920s*, 1995, s. 115.

[2] Fahlgren, Hirdman och Witt-Brattström, 1996, s. 378.

[3] Delar av resonemangen i detta kapitel har tidigare publicerats: Emma Severinsson, ”Frihet eller kärlek? Äktenskap, singelliv och vägen till lycka i 1920-talets veckopress” i *LIR.journal.*, nr 7, 2016, s. 97-118.

[4] Birgitta Conradson, *Kontorsfolket. Etnologiska bilder av livet på kontor*, Stockholm, 1988, s.32.

redaktion valde förmodligen de självförsörjande kvinnornas perspektiv utifrån föreställningar om sin läsekrets. Maskinskrivningstävlingar var en populär företeelse under 1930-talet.[5] Till exempel utlyste tidskriften under 1931 en tävling i stenografi och menade att det var ett ”tillfälle att samtidigt som det gäller att vara med i en rolig pristävlan förkovra sig i de kontorssysslor, som utgöra majoriteten av läsarnas levebröd och livsintresse”.[6] *Charmes* läsare förutsattes till största del försörja sig som kontorister, vilket också förklarar det fokus på kontorsarbete som återfinns i noveller, kåserier och krönikor. De självförsörjande sågs överhuvudtaget som en specifik målgrupp för den svenska veckopressen som publicerade rådgivande artiklar om hur denna grupp skulle hantera sin ekonomi, klä sig eller äta enligt speciella måltidsrecept. Det är dock viktigt att vara medveten om att det inte är en klassneutral självförsörjning som framträder, utan det är de kontorsarbetande medelklasskvinnorna som tidningarna benämner som självförsörjande.

Under 1800-talet var ”kvinna” och ”yrkesarbetande” oförenliga begrepp inom den borgerliga ideologin. Att en stor del av arbetet i samhället utfördes av arbetarklasskvinnor bortsågs ifrån eftersom de föll utanför det borgerliga idealet. Kvinnor förväntades verka i hemmet och offentligheten var till stor del förbehållen män inom borgerligheten. Begreppet offentlig kvinna var liktydigt med prostituerad.[7] Från 1800-talets mitt flyttades kvinnornas positioner fram stegvis och de fick tillträden till fler yrken och utbildningar, även om det var en långsam process.[8] Motståndet mot att kvinnor arbetade förändrades i början av 1900-talet. Framför allt kom det att riktas mot gifta kvinnor och en större acceptans omgärdade nu de kvinnor som var ”döttrar eller ensamstående”. Emellertid var det önskvärda fortfarande att kvinnor som kunde arbetade i hemmet i så stor utsträckning som möjligt.[9]

Industrialiseringen under 1800-talet förde med sig högre krav på en ordnad administration vilket ledde till en expansion av kontorsarbeten. Den mest påtagliga förändringen inom tjänstemannayrket var den stora rekryteringen av kvinnor som tjänstemän. Detta har kallats en feminiseringsprocess som förändrade arbetsmarknaden.[10] Tjänstemannayrket förlorade i status och den uppburna ställning

---

[5] Birgitta Conradson, ”Kontorsliv på 1930-talet” i *Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok*, Stockholm, 1980, s. 52.

[6] ”En pristävlan för modernt kontorsfolk”, *Charme* nr 8 1931, s. 6–7.

[7] Lindén, 2002, s. 60; Scott, 2005, s. 48; Fornäs, 2004, s. 352; Kathy Peiss, *Hope in a jar. The making of America´s beauty culture*, New York, 1998, s. 7.

[8] Motstånd och begränsningar för 1800-talets kvinnor på arbetsmarknaden diskuteras bland annat av: Eva Helen Ulvros, ”Den nya kvinnan” i *Individer i rörelse. Kulturhistoria i 1880-talets Sverige*, Birgitta Svensson och Anna Wallette (red.), Göteborg, 2012, s. 92; Lindén, 2002, s. 61; Iréne Artæus, *Kvinnorna som blev över. Ensamstående stadskvinnor under 1800-talets första hälft – fallet Västerås*, Uppsala, 1992, s. 180.

[9] Ulla Wikander, *Kvinnoarbete i Europa 1789–1950,* Stockholm, 2006, s. 136.

[10] På 1870-talet fanns det ca 44 000 tjänstemän i Sverige och 1920 hade antalet ökat till 287 000. Christina Florin, ”Kvinnliga tjänstemän i manliga institutioner” i *Kvinnohistoria. Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Stockholm, 2004, s. 136–137.

som det inneburit att vara tjänsteman under 1800-talet kunde istället under 1900-talets början innebära ”att slava på ett kontor med rutinarbete och enformighet eller att i förtärande ensamhet sitta och frysa i ett kallt och dragit klassrum i glesbygdens Sverige”.[11] Proletariseringen av arbetet hade delvis med kvinnornas inträde som billig arbetskraft att göra, men också med en generell omstrukturering av arbetsmarknaden i slutet av 1800-talet som ledde till specialisering, differentiering och ökad arbetsdelning. Kvinnorna var de som hamnade längst ner i hierarkin inom de manliga institutionerna och innehade tjänster som till exempel småskolelärarinnor, kontorister, sjuksköterskor, postfröknar och telegrafister.[12] Kvinnors arbete värderades lägre än mäns och de fick lägre löner, vilket gjorde kvinnlig arbetskraft attraktiv på marknaden. Förutom ekonomiska aspekter spelade också demografiska förändringar roll för kvinnors inträde på arbetsmarknaden. På grund av den minskade giftermålsfrekvensen under 1800-talet fanns det en ny grupp kvinnor i behov av försörjning; nämligen de ogifta medelklasskvinnorna. Denna grupp ville inte arbeta som fabriksarbeterskor, pigor eller hembiträden som arbetarklassens kvinnor och tjänstemannayrket med högre status blev därför ett alternativ.[13]

Historisk forskning om kvinnor och arbete är ett brett fält där olika yrkesgrupper av kvinnor har undersökts. Yrkenas förändring och feminiseringsprocessen av den svenska arbetsmarknaden står i fokus för flera svenska studier. I svensk forskning är det främst 1800-talet, tiden för den stora förändringen vad gäller möjligheter för yrkesarbetande kvinnor, som belysts. Således har 1800-talets självförsörjande, eller ogifta kvinnor, fått betydligt större utrymme i den historiska forskningen än 1920-talets självförsörjande kvinnor.[14] Den svenska arbetsmarknaden för kvinnor har främst kartlagts och undersökts ur ett strukturellt, politiskt och ekonomiskt perspektiv, där politiska och fackliga debatter till stor del har stått i centrum.[15]

Efter första världskriget när kvinnors deltagande på arbetsmarknaden i Europa ökat, diskuterades kvinnors rätt till statstjänst i flera länder. I Sverige fick kvinnor tillgång till samtliga statliga ämbeten 1923, förutom präst och militär.[16] Det var främst genom

---

[11] Florin, 2004, s. 137.

[12] Florin, 2004, s. 137.

[13] Florin, 2004, s. 137–138; Carola Sundman, *Från handelsbokhållare till kontorsfröken: kontoristyrkets feminisering i Finland under 1900-talets tre första decennier*, Helsingfors, 1984, s. 52.

[14] När det gäller kvinnor och arbetsmarknad under 1920-talet utgör historikern Renée Frangeurs avhandling den mest grundliga studien av politiska förhandlingar kring gifta kvinnors rätt till arbete. Renée Frangeur, *Yrkeskvinna eller makens tjänarinna. Striden om yrkesrätten för gifta kvinnor i mellankrigstidens Sverige,* Lund, 1998.

[15] Bland annat i Artæus, 1992; Christina Florin, *Kampen om katedern. Feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860–1906*, Umeå, 1987; Agneta Emanuelsson, *Pionjärer i vitt. Professionella och fackliga strategier bland svenska sjuksköterskor och sjukvårdsbiträden*, 1851–1939, Uppsala, 1991; Englund och Kåreland, 2008; Greta Wieselgren, *Den höga tröskeln, kampen för kvinnans rätt till ämbete*, Lund, 1969.

[16] Ulla Wikander, ”Delat arbete, delad makt: om kvinnors underordning i och genom arbetet. En historisk Essä” i *Kontrakt i kris*, Gertrud Åström och Yvonne Hirdman (red.), Stockholm, 1992, s. 50; Ylva Waldermarsson, ”Kön, klass och statens finanser – en historia om statligt arbetsgivarskap

skrivmaskinen som kvinnorna kom in på kontoren. Maskinskrivning var inte traditionellt könsbundet och därför fanns det en öppning för kvinnlig arbetskraft. Kvinnorna fick därmed inte tillgång till ett yrke som tidigare innehafts av män, utan det blev en helt ny yrkesroll.[17] Trots nya politiska möjligheter som rösträtt och utökade möjligheter till arbete var arbetsmarknaden svår för alla under 1920-talet och speciellt för kvinnor.[18]

Den självförsörjande Eva – modernitetens omtolkning

> Det var på den tiden, då Eva började klippa sitt hår och sina kjolar. Då hon började proklamera likställighet med hans höghet mannen, då hon började gå på rakstugor för att raka nackstubbet, då hon började röka cigaretter som en borstbindare, och då hon kort sagt började imitera Adam. Eva ville bli självständig, gunås, hon ville vara oberoende av dumma, egoistiska karlar, hon ville inte som hennes mamma och mormor sitta hemma och stoppa strumpor och laga mat. Nej, hon ville ut i livet, hon ville konkurrera med Adam i alla livets skiften – och helst överträffa honom – och så blev hon helt enkelt Den Självförsörjande Eva.
>
> Eva började söka sig plats. Hon ville inte taga plats som hembiträde, ty lika gärna som hon skötte en främlings hem kunde hon ju stanna hemma och sköta sitt eget. Nej, hon ville börja öppen strid med Adam, hon sökte plats på kontor. Eva blev maskinskriverska och kontorist, och då hon visade mycket stora förutsättningar för detta yrke, avancerade hon så småningom till chefens privatsekreterare. Chef blev hon inte, den värdigheten var ännu Adam förbehållen, men hon blev hans närmaste man, eller kanske rättare närmaste kvinna. Men Eva var inte nöjd med detta nya verksamhetsfält, hon ville också konkurrera ut Adam på alla andra arbetsområden, hon ville bli polis och brandsoldat, chaufför och murare. Och vad kvinnan vill, det vill som bekant himlens änglar. Eva blev alltså polis. Hon blev också brandsoldat, chaufför och murare – men så gott som uteslutande på veckotidningarnas bildsidor.

och statsanställda kvinnor 1870-1925" i *I statens tjänst. Statlig arbetsgivarpolitik och fackliga strategier 1870-1930,* Lasse Kvarnström, Ylva Waldermarsson och Klas Åmark (red.), Lund, 1996, s. 121.

[17] Sundman, 1984, s. 23; Carola Sundman, "Socialisation till medelklassidentitet genom kontorsarbete 1910–1940" i *Kvinder, mentalitet, arbejde. Kvindehistorisk forskning i Noden*, Inge Fredriksson och Hilda Rømer (red.), 1986, s. 87; Hershfield, 2008, s. 118.

[18] Susanna Hedenborg och Ulla Wikander, *Makt och försörjning*, Lund, 2003, s. 166.

> NU var den kvinnliga äregirigheten väckt, och Eva fortsatte att ge sig in på alla möjliga och omöjliga arbetsområden. I Sverige fick hon visserligen nöja sig med att vara kontorist och banktjänsteman och posttjänsteman, ty vi svenskar äro sedan gammalt synnerligen konservativa […]
>
> Men trots den mångomtalande emancipationen, tro vi i alla fall, att Eva innerst inne är den ”gamla” Eva. Den Eva, som helst av allt tillbringar förmiddagen i sängen och eftermiddagen i Det Stora Varuhusets stora lunchrum… Eller hur, mina damer – är det inte så?[19]

Rita Felski skriver att konsumenten under den senare delen av 1800-talet återkommande porträtterades som en kvinna. Hon menar att detta placerade kvinnor i hjärtat av det moderna, något som utmanande den uppdelning i privat och offentligt som annars tenderat att förpassa kvinnor till en premodern sfär.[20] Konsumtion utpekades som en modern praktik som försiggick i offentligheten, vilket bröt mot den manliga definitionen av moderniteten där offentlighet och ekonomi placerats i dess mitt.[21] Det traditionella kvinnoidealet framställdes ofta som en vek och tillbakadragen kvinnotyp utan initiativförmåga. Intressant i detta textutdrag är istället att den ”gamla Eva” utgörs av en kvinna som helst latade sig i sängen på förmiddagen för att sedan ägna eftermiddagen åt shopping. Shopping är även i andra texter en modernitetsmarkör och konsumtion lyfts ofta upp i forskningen som en central komponent för konstruktionen av moderna kvinnor.[22]

I beskrivningarna av ”Eva” lyfts kort hår, kort kjol och cigaretter fram, det vill säga attribut som fungerade som markörer för att gestalta en modern kvinna. Att vara självförsörjande och arbeta i yrken som tidigare varit förbehållna män förstärkte ytterligare moderniteten och skribenten raljerar över hur kvinnor erövrat fler och fler yrken. Avslutningsvis konstateras att detta trots allt var en utveckling som endast skett ”på veckotidningarnas bildsidor”. Skribenten indikerar alltså att förändringen inte skedde i ”verkligheten”. Det var ett återkommande grepp i veckopressen att ställa den moderna kvinnotypen mot ett traditionellt kvinnoideal. I den traditionella gestaltning av Eva som görs här måste hon vara en någorlunda välbeställd fru eller hemmadotter som har möjlighet att lata sig i sängen på förmiddagen för att sedan konsumera, och kanske träffa vänner, på eftermiddagen. Alternativt är hon en ensamlevande kvinna som har resurser, såsom till exempel ett arv, som gör att hon inte behöver arbeta. Klart och tydligt är att den gamla Eva inte yrkesarbetar utan har mycket fritid att spendera på nöjen och därför kan fördriva tiden i varuhusets lunchrum. Tid var annars något som

---

[19] ”Den självförsörjande Eva”, *Charme* nr 19 1930, s. 30–31.

[20] Felski, 1995, s. 61.

[21] Marshall, 1994, s. 2, 7.

[22] Se bland annat: *The Modern Girl Around the World. Consumption, modernity and globalization,* Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl. (red.), Durham, 2008; Søland, 2000, s. 40ff.

framhölls som en bristvara för självförsörjande som var tvungna att hinna sköta sitt arbete, sitt hem, sin kropp och sitt utseende.[23] En indirekt kritik riktades mot det liv som självförsörjande kvinnor levde. En annan tänkbar tolkning av denna text är att skribenten raljerar över fördomar om självförsörjande. Kanske förväntas läsekretsen, som till stor del antagligen själva tillhörde gruppen, förstå detta. I så fall präglas texten av ett underliggande tilltal och en ironi om att veckotidningarna bara fabricerade berättelser om kvinnors emancipation. Genom detta ironiserande om fördomar kunde veckopressen då ställa sig på de självförsörjandes sida mot kritikerna.

Att yrkesverksamma kvinnor sågs som en ny företeelse råder det inget tvivel om, men att döma av texten om den ”självförsörjande Eva”, var det alltså inte nödvändigtvis i positiv bemärkelse. Som jag tidigare nämnt diskuterar Marshall Berman det dubbelbottnade förhållandet till moderniteten. Enligt honom är den både en föraning om något bättre och ett hot mot det trygga livet. Moderniteten kan i själva verket upplevas som ett radikalt hot mot hela historien och mot det välbekanta.[24] I texten finns en tydlig förhoppning om att de moderna självförsörjande kvinnorna gestaltade genom ”Eva”, inte förändrats i grunden utan hade samma önskningar om livet som mer traditionella, icke-yrkesverksamma kvinnor. Det går att spåra en längtan tillbaka, till tiden när medelklassens döttrar kunde spendera dagarna i hemmet och med nöjen, utan att behöva tänka på sin försörjning. Dock finns det en tredje typ, en slags grundläggande kvinnlighet, i texten som gestaltas av moder- och mormorsgenerationen av kvinnor som sägs ha spenderat tiden i hemmet med att ”stoppa strumpor och laga mat”.[25] Längtan tillbaka utmärks här av ett sökande efter en kvinnlighet som korsade genusgränserna genom ett deltagande i offentligheten genom konsumtion, men som inte var lika radikalt som ett inkluderande på arbetsmarknaden.

Ekonomhistorikern Orsi Husz skriver i avhandlingen *Drömmars värde* om konsumtionskultur och varuhus under första halvan av 1900-talet. Husz menar att de tidiga varuhusen ofta har betraktats som modernitetens symboler. När Nordiska kompaniets varuhus (NK) öppnade 1915 var det en stor händelse som bevakades av journalister och tidningarna rapporterade sedan om NK flera dagar i rad.[26] Trots att NK hade både manliga och kvinnliga avdelningar förknippades varuhuset i stort med kvinnlighet.[27] Varuhuset innebar nya och spännande möjligheter för kvinnor som bröt mot traditionella genusföreställningar i vilka mannen var knuten till offentlighet och aktivitet och kvinnan till hemmet och passivitet.[28] På så sätt blev det således en symbol för en form av modernitet som gav upphov till förändrade genusmönster.

---

[23] Se till exempel: ”Affärsflickans skönhetsvård”, *Charme* nr 8 1924, s. 14, 29; ”Den självförsörjande gör sig skön i en hast. Från kontorsslav till baldrottning”, *Charme* nr 7 1933, s. 17.

[24] Berman, 2012, s. 21.

[25] ”Den självförsörjande Eva”, *Charme* nr 19 1930, s. 30–31.

[26] Orsi Husz, *Drömmar värde. Varuhus och lotteri i svensk konsumtionskultur 1879–1939*, Hedemora, 2004, s. 56.

[27] Husz, 2004, s. 101.

[28] Husz, 2004, s. 113.

Texten från *Charme* 1930 om den ”självförsörjande Eva” implicerar emellertid att ett nytt lager av modernitet lagts över de gamla. Redan 15 år efter att NK fick stor uppmärksamhet i pressen på grund av sin moderna framtoning, omkodades varuhuset således som symbol. Konsumtion och varuhus sågs i detta fall som ett traditionellt uttryck för den gamla Eva, den oföränderliga och genuint feminina Eva som hade typiskt kvinnliga intressen, som konsumtion. Yrkeslivet antogs således inte ha förändrat de moderna kvinnornas karaktär. Denna syn förminskade också de yrkesarbetande kvinnornas drivkrafter till förändring. En yrkesarbetande kvinna blev en sinnebild för det moderna livet medan shopping på varuhuset gjordes till dess motpol. Modernitetens glidning och snabba föränderlighet synliggörs här. Varuhuset accepterades som en del av en naturlig kvinnlighet, trots att det som plats utmanade distinktionen privat och offentligt som tidigare varit tydligare definierat utifrån genus. I varuhuset fanns dock ett särskiljande mellan könen genom att det var tudelat i kvinnliga och manliga avdelningar, till och med genom separata entréer för kvinnor och män.[29] Kvinnor genomförde också en praktik, shopping, som kommit att uppfattas som en kvinnlig aktivitet. Varuhuset i sig bröt således inte mot genusnormer. Det gjorde däremot de kvinnor som valde att yrkesarbeta och som inte bara nöjde sig med att förbli sekreterare utan ville ”konkurrera ut Adam på alla andra arbetsområden” eftersom de önskade ”bli polis och brandsoldat, chaufför och murare”.[30] Moderniteten har enligt detta resonemang helt enkelt sina gränser: att kvinnor bevistade varuhus och konsumerade var inte längre en stor utmaning men yrkesarbetande kvinnor som ställde krav på likställdhet och frihet genom tillträde till manligt förbehållna yrken avfärdades. De osynliggjordes i detta förhållningssätt, frånkändes modernitet och sades i själva verket vara lika traditionella som sina föregångare.

Kåseriet om den självförsörjande Eva har en ironisk ton och gör narr av moderna kvinnor. Humorn blev på så sätt till ett medel för att förlöjliga kampen för den lag som trätt i kraft 1923 och som gav kvinnor tillträde till nästan samtliga yrken. Kvinnofrigörelsen, som 10 år innan kåseriet publicerades krönts med rösträtt, avvisades som ”den mångomtalade emancipationen”. Det finns här en kritik mot kvinnorörelsen och de feministiska framsteg som gjorts. De feministiska genombrotten ansågs vara förgäves då kvinnor egentligen inte hade någon verklig längtan efter förändring till exempel gällande arbetsmarknaden.

I den ironiska texten om den självförsörjande Eva talas också om en könsstrid. Eva ville lämna den privata sfären: ”Hon ville inte taga plats som hembiträde, ty lika gärna som hon skötte en främlings hem kunde hon ju stanna hemma och sköta sitt eget. Nej, hon ville börja öppen strid med Adam, hon sökte plats på kontor.”[31] Det insinueras att kvinnornas arbete på kontoren hade en aktiv emancipatorisk baktanke som förde med sig konflikter. Eva störde dock inte ordningen genom att klättra i hierarkin på kontoret.

---

[29] Husz, 2004, s. 99.

[30] ”Den självförsörjande Eva”, *Charme* nr 19 1930, s. 30–31.

[31] ”Den självförsörjande Eva”, *Charme* nr 19 1930, s. 30–31.

En tanke finns också om att Eva inte är i behov av arbete, utan gjort ett aktivt val. Hon skulle ha kunnat välja att stanna hemma och sköta sitt eget hem, vilket förmodligen skulle inkludera ett äktenskap. Så länge Eva lämnade hemmet enbart för att konsumera, störde hon inte maktordningen, men när hon valde att lämna hemmet för att förtjäna egna pengar för att kunna försörja sig, förlöjligades hon.

Även i novellen ”Konsten att förtjäna pengar” i *Charme* årgång 1929 förlöjligas kvinnors ambition att tjäna pengar. Fru Else startar en egen fastighetsförmedling. Hon drömmer om att kunna köpa en bil och är frustrerad över att maken som arbetar i ett statligt verk inte har de ekonomiska förutsättningarna att förverkliga drömmen. Fru Else visar sig dock vara godtrogen och inte tillräckligt kunnig vad gäller ekonomi, och i slutändan går hela företaget med förlust. Det är mannen som får reda upp röran och Else får nöja sig med att vara fru och utföra hemarbete, dessutom fortfarande utan bil.[32] I novellen enas makarna om att det är mest lämpligt att mannen arbetar och sköter ekonomin, det traditionellt manliga, medan frun gör bäst i att stanna i hemmiljön. Det försök att utmana genuspositionerna som Else gör misslyckas. Hennes initiativ förlöjligas, i likhet med ”den självförsörjande Evas” inträde inom manliga yrken. Tydligt är att det sätts en gräns för femininiteten här. Fru Else tangerar gränsen till att bli en, med Mimi Schippers begrepp, pariafemininitet genom att göra anspråk på att ta över mannens ansvar som familjeförsörjare. Hennes tilltag utmanar genusordningen, men eftersom hon inte lyckas återställs denna och mannens position förblir ohotad.

Självförsörjande eller hemmadotter – modernitet kontra tradition

I såväl *Charme*, *Husmodern*, *Idun* som *Svensk Damtidning* ställs två grupper av kvinnor mot varandra när det gäller försörjning och arbetsmarknad: å ena sidan medelklassens hemmadöttrar, försörjda av familjen i väntan på äktenskap. Å andra sidan medelklassens självförsörjande kvinnor, utan möjlighet att bo kvar hemma på grund av ändrade ekonomiska förhållanden eller med en vilja att yrkesarbeta, oavsett möjligheten att bli försörjda av närstående män.

”Affärskvinnan och äktenskapet” är tematiken i en krönika från 1922, i vilken *Charmes* återkommande skribent Elisabet Jones lyfter frågan om vad det är som anses skrämmande med kvinnor som arbetar i affärslivet. Hon menar att den kritik som brukar lyftas upp ligger i att arbetet anses göra kvinnorna hårda och beröva dem kvinnlig charm. Jones invänder mot detta:

[32] ”Konsten att förtjäna pengar eller ung fru startar uthyrningsbyrå”, *Charme* nr 11 1929, s. 18–19, 40.

> Men är då den där lilla söta ryggradslösa varelsen, som endast kan plocka litet bland sina band och spetsar den eftersträvansvärda kvinnan? Är parasitkvinnan, som är beroende av vilken första bästa man som helst, som kan försörja henne, verkligen någon god kvinnotyp? Finns det något som mer fullständigt kan fördärva en människas karaktär än det absoluta beroendet av en annan. Och å andra sidan finns det något, som ger mer värdighet och självrespekt än medvetandet att äga kunskaper på ett eller annat område, som kan giva livet det intresse, som ligger i att själv skaffa sig sina ”pork and beans”?[33]

I Elisabet Jones resonemang ligger en kritik mot genusordningen i samhället där medelklassens döttrar inte fyllde någon funktion inom den ekonomiska sfären. ”Parasitkvinnan”, som i sitt fullständiga beroende inte kunde välja sin make utan var tvungen att säkra sin försörjning genom ”första bästa man”, blev en symbol för en beroendestruktur som nu omförhandlades.[34]

Parasit är också ett ord som Arnold Bennett använder i rådgivningsboken *Våra kvinnor sådana de äro*. Kvinnornas intelligens förstördes, deras samvete försvagades och de blev slösande lyxhustrur genom det sysslolösa livet, argumenterar han. Denna era av sysslolöshet bland kvinnorna sades nu vara över och världen anses redo för en annan form av kärleksrelationer.[35] Bennett menar att det utmärkande för ”den moderna flickan” är just hennes begivenhet på arbete och att arbetet kunde befria gifta kvinnor från deras beroende av män.[36] Jones, i sin tur, förespråkar en position där kvinnor kan få en meningsfylld tillvaro och knyter värdighet och självrespekt till den moderna yrkesarbetande kvinnan. I resonemanget om att inte behöva ta första bästa man finns också ett kärleksideal, där känslorna och inte ekonomiska aspekter ska avgöra äktenskapet. En självständig ekonomi ger dessutom möjlighet att välja bort äktenskap. Femininitetens omvandling och förhandlande kring denna är tydlig i dessa texter. I Jones liksom Bennetts ögon är hemmadöttrarna närmast bottenskrapet i kvinnohierarkin. I förhållande till Schippers terminologi faller emellertid inte hemmadöttrarna eller andra sysslolösa kvinnor in under pariafemininiteten i den meningen att de hotar den manliga överordningen eller genusstrukturen, snarare kritiseras de för sin roll som upprätthållande av en förlegad och omodern genusordning. Schippers uppdelning i hegemonisk och pariafemininitet räcker alltså inte till för att förklara den femininitet som hemmadöttrarna är exempel på: de varken hotar systemet eller utgör en ideal femininitet, utan underordnas och avfärdas. Tydligt är att deras bristande modernitet gör att de är fastlåsta i en traditionell femininitet som tappat sitt värde. Sysslolösa kvinnor är i denna förståelse långt ifrån det Felski beskriver som nostalgins objekt, tvärtom ses de som tragiska femininiteter fastlåsta i traditionen och

---

[33] ”Affärskvinnan och äktenskapet”, *Charme* nr 2 1922, s. 13.

[34] Liknande resonemang återfinns i ”Kontors- och arbetsrockar”, *Charme* nr 4 1922, s. 7; ”Den unga damen av idag. Hur det är att vara bankfröken”, *Charme* nr 15 1924, s. 18; ”Där svenska folket försäkras”, *Charme* nr 17 1923, s. 4–5.

[35] Bennett, 1926, s. 33ff.

[36] Bennett, 1926, s. 133.

får fungera som avskräckande exempel. De får i själva verket legitimera att modernitetens omformning av femininitet är positiv.

Hemmadotterns begränsade liv skildras också i norska Cora Sandels roman *Alberte och Jakob* från 1926: ”Saken är ju den att Alberte har för gott om tid. Det går ju inte riktigt för sig, det är genant och svårt att bortförklara. Gudrun går i skolan, Beda sitter på kontor, Harriet och Kristin hjälper till hemma, stryker, syr på maskin, förfärdigar kläder, broderier och bakverk, är mönster och pärlor.”[37] Alberte vill studera men hennes far ser ingen mening med att en kvinna utbildar sig och hon ”blev dömd till damning och sysslolöshet”.[38] Albertes liv framställs som enahanda och långsamt. Hemmadöttrarnas liv dryftades på liknande vis i flera av 1920-talets populärkulturella yttringar och till största del var det en kringskuren och ensam tillvaro som skildrades. Det finns ingen synlig motståndare i texterna i *Charme* men det går att anta att de starka argumenten mot hemmadöttrarna och föraktet för 1800-talets borgerliga kvinnoideal tar sitt avstamp i en mer övergripande debatt om kvinnor och yrkesarbete. Historikern Eva Helen Ulvros menar dock att bilden av den passiviserade och bräckliga borgerliga kvinnan som fyllde sina dagar med att utveckla sällskapstalanger möjligtvis stämde in på vissa kvinnor, men att det var en myt även vad gäller 1800-talet.[39] Sysslolöshetsidealet var kanske inte så utbrett som skribenterna i *Charme* tenderade att återge, men de använde likväl denna bild av den sysslolösa 1800-talskvinnan för att argumentera för självförsörjande kvinnors livsföring.

Ett av de största problemen i hemmadöttrarnas sysslolösa liv var ofriheten. Frihet kan ses som ett av modernitetens ledord och hemmadöttrarnas ofrihet polariserades mot just detta. *Charme* som gärna berömde sig för att vara ledande representant för det moderna lade stort fokus på arbetsmarknad och yrkesarbetande kvinnor. Tidningen inledde en artikelserie, 1924, under rubriken ”Den unga damen av idag” med syfte att vägleda unga kvinnor i möjliga karriärvägar.[40] Varje artikel innehåller ett personporträtt av en ung kvinna som får utrymme att berätta om sin upplevelse av att vara självförsörjande. Under rubriken ”Hur det är att vara farmaceut” berättar fröken Greta Ulander:

> Vår tids självförsörjande unga kvinna står absolut ett stort steg framför forna dagars unga flickor. Tänk bara på hennes intellektuella intressen – äro de inte betydligt mer vittgående och allfamnande? Svunna tiders flicka skulle framförallt lära sig att laga mat, väva och sköta hushållet – allt med tanke på att bli gift snarast möjligt. Andra intressen

[37] Cora Sandel, *Alberte och Jakob*, Uddevalla, 1968 (1926), s. 102.

[38] Sandel, 1968 (1926), s. 195.

[39] Eva Helen Ulvros, *Fruar och mamseller. Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790–1870*, Lund, 1996, s. 66ff.

[40] I samma anda införs 1924 artikelserien ”Den unga damen av idag” som varje gång innehåller ett personporträtt av en ung kvinna och hennes yrkesval: nr 9 1924, s. 20–21; nr 10 1924, s. 20–21; nr 12 1924, s. 28–29; nr 13 1924, s. 18; nr 15 1924, s. 18; nr 17 1924, s. 18; nr 20 1924, s. 12; nr 23 1924, s.18; nr 2 1925, s. 16; nr 3 1925, s. 18, 32; nr 5 1925, s. 18,

> kommo först i andra hand – om de nu fingo tillfälle att alls göra sig gällande. Vilken skillnad är det inte på dessa forna dagars viljelösa hushållsdockor och vår tids självständiga, käcka unga flicka. Ja, förlåt, om det kan anses att jag för egen parts talan. Men medan jag är i farten, vill jag påstå, att den moderna flickan just genom sin självständighet är lyckligare och mera tillfreds med sig själv – hon behöver inte som förr i världen gå hemma och ligga far och mor till last i väntan på ”friar’n som aldrig kom”. Och denna samma självständighet såväl som hennes frihetsbegär i helhet, tror jag också har bidragit till, att hon blivit mera utvecklad, både i psykiskt och fysiskt avseende.[41]

I resonemanget ovan görs den självförsörjande, yrkesarbetande kvinnan till en symbol för framsteg och frihet. Självständiga och bildade kvinnor ställs som motpoler till viljelösa hushållsdockor vars enda mål är äktenskap. De moderna unga flickorna anses vara lyckligare än tidigare generationers kvinnor som var ofria inte minst i fråga om möjligheten att välja make. Det var genom de politiska förändringarna såsom rösträtt och en mer tillgänglig arbetsmarknad som dessa diskussioner möjliggjordes. Bejakandet av dessa nya rättigheter och möjligheter diskuteras på veckotidningarnas sidor. På ett övergripande plan handlar det om att hitta sätt att hantera och förstå den nya frihet som kvinnor uppnått.

I *Husmodern*, som måste ses som den mer konservativa av de undersökta veckotidningarna, diskuteras 1932 också flitigt vilken frihet och vilket utrymme de unga döttrarna som bodde hemma skulle tillåtas. Debatterna handlar främst om hur relationen till det motsatta könet borde ordnas. Var det till exempel rimligt att en ung man besökte en ung kvinna till sent på natten? Kunde en grupp ungdomar av båda könen åka på cykelsemester ihop? Och var det godtagbart att ett ungt kärlekspar gav sig ut på en liknande semester bara de två?[42]

Samma år skrev också en läsare in under signaturen ”Ensam i Göteborg” och uttryckte frustration över sin ofrihet. Den anonyma skribenten ger exempel på hur osjälvständigt hennes liv är eftersom hon inte kan göra vad hon vill, inte får köpa något utan att be om lov och måste ägna hela dagarna åt hushållsarbete. Hennes bror är däremot fri att göra vad han vill, medan hon gråter sig tills sömns och tänker ”O, att en gång få gå på en teater eller biograf, att en gång i sin ungdom få dansa en dans. Aldrig ännu har jag gjort detta. Vill jag gå ut och gå skall jag antingen ha min mor eller far med”.[43] ”Ensam i Göteborg” har nu börjat fundera på om livet är värt att leva och efterfrågar ”ett tröstens ord”. En annan läsare uttrycker sin sympati och delar

[41] ”Den unga damen av idag. Hur det är att vara farmaceut”, *Charme* nr 9 1924, s. 21. Liknande resonemang återfinns i: ”Den unga damen av idag”, *Charme* nr 17 1924, s. 18.

[42] ”Flickor i brytningsåren är det svåraste problemet”, *Husmodern* nr 16 1932, s. 15; ”Folkets röst”, *Husmodern* nr 22 1932, s. 38; ”Folkets röst”, *Husmodern* nr 26 1932, s. 34; ”Folkets röst”, *Husmodern* nr 29 1932, s. 36; ”Folkets röst”, *Husmodern* nr 30 1932, s. 32.

[43] ”Folkets röst”, *Husmodern* nr 28 1932, s. 35. Liknande diskussion fördes i ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 38 1926, s. 117; ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 41 1926, s. 1037; *Svensk Damtidning* 1920 nr 40, s. 405; ”Bör hon bo hemma?”, *Husmodern* nr 44 1932, s. 26–27.

erfarenheten av att känns sig ofri som hemmadotter: ”Jag har liksom ni gråtit mig till sömns många gånger, då längtan ut i världen blivit för stor”.[44] Jag menar att dessa unga kvinnor ställdes utanför de möjligheter som de moderna femininiteterna hade tillgång till. Dessa läsare var ohjälpligt fastlåsta i en traditionell genusordning där ogifta kvinnor förpassades till föräldrahemmet. De fick inte tillgång till den moderna femininitet som knöts till frihet och självständighet i bemärkelsen att lämnas utrymme att själv utforma sin tillvaro. Den moderna femininiteten möjliggjordes ju framför allt av den ekonomiska självständighet som lösgjorde banden till föräldrahemmet. Livet som självförsörjande öppnade således för nya identiteter och andra sätt att leva sitt liv på. De självförsörjande kvinnorna är i dessa framställningar modernitetens subjekt som tillåts vara fria individer.

För att knyta an till Schippers begrepp handlar det dock snarare om att utvidga utrymmet inom den hegemoniska femininiteten, än att kasta om genusordningen. De självförsörjande i dessa skildringar platsar inte under benämningen pariafemininitet. Vad det handlar om är istället att skapa ett utrymme för de kvinnor som inte fick möjlighet att gifta sig eller behövde ett sätt att spendera tiden fram till ett eventuellt äktenskap. Det som kommer till utryck är en förhandling med målet att skapa en ideal femininitet inte störde ordningen alltför mycket. Femininiteten behövde dock anpassas till de förändringar som det moderna livet och kvinnors framflyttade politiska positioner medfört. Schippers modell erbjuder, som sagt, två nivåer av femininitet som båda är relaterade till manlighet, men här är det av vikt att poängtera att de femininiteter som framträder i mitt källmaterial till viss del är starkare kopplade till andra femininiteter, än till manlighet. Närmare bestämt bildas det en hierarki mellan de olika femininiteterna baserat på vilka möjligheter de har till självständiga liv, utan att relationer med män tycks vara av betydelse.

I det föregående avsnittet har jag visat hur negativa skildringar av hemmadöttrar och sysslolösa kvinnor användes som kontraster för att förstärka uppfattningen om självförsörjande kvinnor som en positiv och modern företeelse. Alla delade dock inte denna skönmålande bild av de självförsörjandes liv. I krönikan ”Flickan med de många ansiktena” menar signaturen Marie-Elise att den moderna självförsörjande unga kvinnan har flera olika ansikten till skillnad från hemmadottern som har en tryggare tillvaro.[45] Medan ansiktet, som är en metafor för känsloyttringar, hos den självförsörjande varierar från dag till dag och från morgon till kväll har hemmadottern bara två olika ansikten, ett till vardags och ett om söndagarna. Det ligger nära till hands att tolka det som att den självförsörjande levde ett mer varierat och känslosamt liv, medan hemmadotterns tillvaro var kringskuren och enformig. Krönikan avslutas dock med att den självförsörjande unga kvinnan gråter ut på kvällen mot sin huvudkudde. Yrkesarbete för kvinnor sågs alltså som en nymodighet, som visserligen gav nya möjligheter, men också ett mindre tryggt liv i jämförelse med hemmadöttrarnas.

[44] ”Folkets röst”, *Husmodern* nr 34 1932, s. 28.

[45] ”Flickan med de många ansiktena”, *Charme* nr 4 1924, s. 4

Återigen syns det som Berman beskriver som modernitetens dubbelhet; å ena sidan ett bejakande av förvandlingen av individerna och världen, å andra sidan en rädsla för att förlora det trygga och välbekanta.[46] I Marie-Elises resonemang finns således både en längtan tillbaka till en tid då en välordnad familjetillvaro var det enda alternativet för medelklassdöttrarna, samtidigt som den frihet och det nöjesliv som en självförsörjande kunde uppleva också framställs med en viss lockelse. Krönikan ”Flickan med de många ansiktena” är ett exempel på den ambivalens som omgav framställningarna av de moderna kvinnor liksom på den spänning som fanns mellan tradition och modernitet, där en nostalgisk längtan tillbaka samsas med positiva skildringar om moderna kvinnors nya möjligheter och val.

Definitionen av vad det innebar att vara ”kvinna” kom att omförhandlas i det tidiga 1900-talets populärkultur när behovet av att arbeta måste införlivas i bilden av kvinnligheten.[47] Denna process i 1920-talets veckopress synliggörs av att arbete och kvinna var två begrepp vars innehåll omdefinierades för att fungera tillsammans. Under rubriken ”Den unga damen av idag” kommer exempelvis journalisten Daga Ydström till tals:

> Tycker för övrigt någon på allvar, att den moderna självförsörjande flickan lever ett avundsvärt liv? Hur bekymmersamt är det inte för henne många gånger, särskilt om hon ej har anhöriga i staden, där hon vistas. Hon blir sjuk till exempel, får ligga ensam på sitt förhyrda rum, utan att någon frågar efter henne. Det är sannerligen ingen avundsvärd lott. Därför tror jag, att rätt vad det är en dag tröttnar hon på att vara självförsörjande. Hon kommer att längta tillbaka till forna dagars huslighet. Just det ja, huslighet, vore nog det bästa och roligaste av allt. Men helst utan giftermål![48]

Även om Daga Ydström inte explicit uttrycker det så, kan samma saknad efter trygghet anas som lyftes fram i krönikan ovan. I texten vittnar hon också om att det inte var roligt att vara arbetskamrat med män, som var otrevliga mot sina kvinnliga kollegor. För Daga Ydström är inte längtan efter äktenskap avgörande för missnöjet med livet som självförsörjande. Hon tycker istället att huslighet skulle vara det bästa av allt – kanske var det tryggheten som hemmadotter som hon längtade efter? Männen tycktes i alla fall inte stå högt på henne lista eftersom varken äktenskap eller umgänge med manliga arbetskamrater lockade.

Också i *Charme* 1925 under rubriken ”Vilka kvinnoyrken locka mest?” diskuteras de svårigheter som självförsörjande kan ställas inför:

---

[46] Berman, 2012, s. 21.

[47] Holgersson, 2005, s. 222–223.

[48] ”Den unga damen av idag. Hur det är att vara journalist”, *Charme* nr 10 1924, s. 26; ”Vilka kvinnoyrken locka mest”, *Charme* nr 3 1925, s. 10, 31.

> Vad skall en ung flicka bli? För ett par tre decennier sedan gav frågan svar av sig själv: hon ska naturligtvis gifta sig – så snart som möjligt! Men i våra dagar har valet av levnadsbana blivit litet mera komplicerat, ja, rent av ett svårlöst problem. Den unga dam, som tågar ut i världen från flickskolor eller med studentbetyg på fickan, är ofta inställd på att slå sig fram på egen hand, att ”klara sig själv”. Äktenskapet kommer först i ett tämligen avlägset framtidsperspektiv – om ens då! Kanske är det just därför, som den käckt frimodiga nutidsflickan väcker respekt och sympati – hon måste brottas med livets vardagsgrå trivialiteter, strid väntar henne. Livet bjuder inte bara dans och romantikens blåa blomma, det ställer en uppgift också, om än aldrig så ringa. Och konsten är just att finna denna uppgift, att komma till rätta med den. I närvarande svåra tider står inte allting och väntar, den unga damen får ofta vara nöjd, om hon bara kan erhålla en anställning, som det går att försörja sig på. Dess karaktär får mången gång bli en bisak – dithän har utvecklingen lett i likställighetens och demokratiens tidevarv.[49]

Här görs självförsörjande kvinnor till symbol för den nya tidens våndor. Det moderna livet framställs som föränderligt, främmande och svårhanterligt, vilket i enlighet med Berman beror på rädslan för modernitetens omformning av det välkända. Utsikterna för medelklassens döttrar upplevs som förändrade, vilket tydliggörs genom hänvisningen till att ”livet bjuder inte bara dans och romantikens blåa blomma”. Underförstått anses tidigare generationers kvinnor ha haft det lättare eftersom de kunde förlita sig på äktenskap. Nutidsflickan sägs väcka respekt och sympati på grund av att hon måste ta tag i vardagens trivialiteter och strider, vilket också implicerar nya villkor i förhållande till en tidigare trygg tillvaro. I denna framställning frånskrivs de självförsörjande just den valmöjlighet som annars sågs som något positivt och de blir istället till moderna objekt som inte kan påverka sin situation eller världen omkring dem. I gengäld får de hantera situationen efter bästa förmåga. Arbetarklassens kvinnor förbisågs, som jag nämnt, i den borgerliga ideologin under 1800-talet, eftersom det borgerliga kvinnliga idealet inte kopplade samman femininitet med yrkesarbete.[50] I *Charme* lever spår av detta tankegods kvar av denna borgerliga ideologi som framhöll yrkesarbetande kvinnor som en nymodighet, en brytning mot det traditionella genusmönstret där medelklassens döttrars framtidsutsikter var äktenskap. Det vill säga att arbetarklassens kvinnor helt osynliggjordes eller förbisågs i dessa skildringar av kvinnor som arbetade som något nytt och modernt.

Sammanfattningsvis framstod de självförsörjande i veckopressens skildringar som en dubbelsidig modernitet. Stundtals sågs självförsörjning som en ny möjlig identitet för medelklassens kvinnor som inte längre behövde vara knutna till hemmet. De beskrevs då som moderna subjekt med ett tydligt aktörskap. Andra gånger framställdes det som att den moderna världen tvingade fram en ny femininitet som en följd av oönskade

[49] ”Vilka kvinnoyrken locka mest”, *Charme* nr 3 1925, s. 10.

[50] Lindén, 2002, s. 60.

samhälleliga förändringar. Då sågs de självförsörjande snarare som moderna objekt, fastlåsta i en utveckling som de inte hade möjlighet att påverka.

Ungkarlskvinna eller fru?

Under hela 1800-talet bestod befolkningen av fler kvinnor än män i Sverige. Mellan 1850 och 1915 ökade det så kallade ”kvinnoöverskottet” på grund av den tilltagande emigrationen av män till Amerika. Dessutom sjönk antalet giftermål under samma period. Tiden mellan 1850- och 1930-talet är överhuvudtaget den period i Sveriges historia då flest kvinnor varit varaktigt ogifta.[51] Det var i synnerhet dessa omständigheter som föranledde diskussionerna kring kvinnors deltagande i offentlighet och deras tillträde till arbetsmarknaden. Det senare var dock en långsam process.[52]

Historikern Gunnar Qvist menar att den demografiska utvecklingen med ett kvinnoöverskott drivit fram emancipatoriska framsteg. Qvists studie fick stort genomslag när den kom 1977 och hans materialistiska tolkning har levt kvar inom den historiska forskningen. Jag menar emellertid att Qvists förklaringsmodell ställer kvinnoemancipatoriska strävanden i skuggan av de ekonomiska strukturerna. Härigenom belyses inte de val som kvinnor för första gången hade möjlighet till efter rösträttens införande och arbetsmarknaden öppnande på 1920-talet.[53] Möjligen som en följd av Qvists stora betydelse för den svenska genushistoriska forskningen har möjligheten att många kvinnor faktiskt inte ville gifta sig hittills inte undersökts i någon större utsträckning. Jag menar att teorin om ett ”kvinnoöverskott”, som anledningen till att kvinnor inte gifte sig, är ett heteronormativt förhållningssätt, eftersom dess utgångspunkt är att alla kvinnor närde en önskan om att ingå äktenskap med en man.[54] De kvinnor som inte ville gifta sig har helt enkelt osynliggjorts på bekostnad av de som ville men inte fick möjlighet. Klarlagt inom forskningen är dessutom att det redan

---

[51] Lindén, 2002, s. 60; Ann- Sofie Ohlander, *Kvinnors arbete*, Stockholm, 2005, s. 29–33; Ulvros, 2012, s. 92; Gunnar Qvist, ”Ett perspektiv på den s.k. kvinnoemancipationen i Sverige” i *Historisk tidskrift*, nr 2, 1977; Gunnar Qvist, *Konsten att blifva en god flicka. Kvinnohistoriska uppsatser,* Stockholm, 1978, s. 102.

[52] Inger Hammar, ”Kvinnokall och kvinnosak: Några nedslag i 1800-talets debatt om genus, medborgarskap och offentlighet” i *Kvinnor på gränsen till medborgarskap. Genus. Politik och offentlighet 1800–1959*, Christina Florin och Lars Kvarnström (red.), Stockholm, 2000, s. 116, 146.

[53] Maria Sjöberg kritiserar också Qvist materialistiska perspektiv på utvecklingen av kvinnoemancipationen i *Kvinnors jord, manlig rätt: äktenskap, egendom och makt i äldre tid*, Hedemora, 2001, s. 180.

[54] Eva Borgström menar att denna typ av praktiska förklaringar användes i början av 1900-talet för att förstå varför en del kvinnor valde att leva tillsammans men att dessa bortser från de kvinnor som valde varandra av förälskelse och kärlek. Eva Borgström, *Berättelser om det förbjudna,* Stockholm, 2016, s. 17.

under 1800-talet fanns kvinnor som aktivt tog avstånd från äktenskap till förmån för yrkesarbete och ett självständigare liv.[55]

Kvinnoöverskottet diskuterades även i 1920-talets veckopress men tidningarna öppnade också upp för andra anledningar att avstå från äktenskap än att det rådde brist på män.[56] Det tycks således ha funnits komplexa sammanhang bakom de förändringar kring genusnormer som pågick under 1920-talet.[57] Frågan om för- och nackdelarna med äktenskap kontra ekonomisk självständighet hade stor betydelse under 1920-talet, vilket beläggs av den stora mängd texter som publicerades i ämnet i den veckopress jag undersökt, liksom i skönhetslitteraturen och rådgivningsböckerna. Artiklar med rubriker som ”Ville ni hellre vara gift?”, ”Ett lyckligt äktenskap eller intet – vilket är bäst?” och ”Gifta och ogifta diskuterar varandra” var inte ovanliga och i frågespalterna debatterades huruvida den gifta eller ogifta kvinnans liv var lyckligast. Det var således en brännhet fråga under perioden.[58]

I artikeln ”Kvinnor som berövats rätten att älskas”, i *Charme* 1933, beskrivs den förändring som skett avseende levnadsförhållanden för och inställningen till ogifta kvinnor:

> För femtio år sedan betydde äktenskapet oändligt mycket för varje kvinna. Det var nödvändigt för hela hennes ställning. För femtio år sedan såg man ned på ”Den gamla mön”, hon var en ensam, föraktad varelse. Ingen var gammal mö av egen vilja. Alla visste, att den gamla mön aldrig haft en friare, ingen hade erbjudit henne äktenskap. Men nu har arbetet och karriären öppnat sina portar på vid gavel för oss kvinnor, och har för evigt utplånat benämningen ”Gammal Mö”. Yrkesarbetet är en gudagåva för kvinnan, det har erbjudit henne intressen, åt vilka hon kan hänge sig med liv och själ. För inte så länge sedan erbjöd livet inga andra alternativ för kvinnan än äktenskap. Om hon försökte tjäna sitt eget uppehälle, var hennes möjligheter begränsade, och den allmänna meningen vägde tungt emot henne. Hon kunde bli guvernant eller det där förskräckliga mittemellan, ”betald sällskapsdam”. Därförutan fanns det inte mycket att välja på. […]

---

[55] Lindén, 2002, s. 62; Angela Rundqvist, *Blått blod och liljevita händer: en etnologisk studie av aristokratiska kvinnor 1850-1900*, Stockholm, 2001, s. 292. Även Ulvros visar att ogifta kvinnor under 1800-talet var starkt beroende av sina föräldrar. Ulvros, 1996, s. 211–272. Ingrid Hartman Söderberg menar att det fanns kvinnor under 1800-talets slut som aktivt valde bort äktenskap. Ingrid Hartman Söderberg, *”Vidunder till kvinnor” Sju systrar som pionjärer i yrkesliv och offentlighet 1860 – 1935*, Örebro, 2003, s. 145-153, speciellt s. 151.

[56] Se till exempel: ”Hur man vinner en man”, *Charme* 1922 nr 11–12, s. 24; ”Ungkarl minns att du är dödlig”; *Charme* nr 2 1929, s. 18; ”Män, kvinnor och äktenskap”, *Charme* nr 6 1931, s. 8–9; ”Lyckligt ogift?”, *Husmodern* nr 52 1929, s. 51; ”Är det olyckligt att vara ungmö”, *Idun* nr 27 1926, s. 128.

[57] Att orsaken till att kvinnor inte gifte sig var att det fanns för få män kritiserades redan av den tyska journalisten Anna Rüling 1904 och räknas som ett av de första offentliga försvaren av kärlek mellan kvinnor. Borgström, 2016, s. 127.

[58] ”Gifta och ogifta diskuterar varandra”, *Husmodern* nr 31 1926, s. 12–13, 18; ”Ett lyckligt äktenskap eller intet – vilket är bäst?”, *Husmodern* nr 44 1926, s. 26; “Indiskreta frågor. Ville Ni hellre vara gift?”, *Husmodern* nr 39 1932, s. 22, 44.

> Men yrkesarbetet har gjort det möjligt för en ogift kvinna att skaffa sig ett eget hem. Många ogifta kvinnor bor nu för tiden i en liten trevlig våning som helt och hållet är deras egen. De har sina möbler och ägodelar, de har alla sina intressen koncentrerade här och de ha den lugna vrå och den ständiga tillflyktsort som ett hem är. Detta var aldrig möjligt ända tills för några få år sedan, men när det nu är möjligt för en kvinna att nå upp till en mans inkomster, är det också möjligt för henne att få åtnjuta en del av mannens privilegier.[59]

En självförsörjande kvinna kunde nu, enligt denna text, uppleva tryggheten i att ha ett eget hem, även utan en ring på fingret.[60] Under samma period som Virginia Woolf skrev den ofta citerade essän *Ett eget rum* om skrivande kvinnors behov av ekonomiska medel och ett eget rum,[61] diskuteras ogifta kvinnors möjlighet till och behov av ett eget hem för att kunna utvecklas och leva i frihet.[62] Ett omförhandlande av de ogifta kvinnornas position hade möjliggjorts genom utträdet på arbetsmarknaden och de utmanade den heteronormativa diskursen genom sitt oberoende av män. Den ogifta kvinnans roll synliggjordes också i en rad romaner under 1920-talet. Ett exempel är Marika Stjernstedts *Fröken Liwin* från 1925 där huvudkaraktären blir kallad ”gammal mö” i en kvinnoförening, vilket väcker starka känslor hos henne eftersom hon avskyr den medlidsamhet som följer på konstaterandet.[63]

Artikeln ”Kvinnor som berövats rätten att älskas” fortsätter i samma anda med att den anonyma artikelförfattaren tycktes vilja så hål på myten om den lyckliga och äktenskapliga heterosexuella relationen:

> Tro mig ni alla, som tror att ni gått miste om så mycket, därför att Kärlekens skira drömmar inte är er förunnade, det finns mycket, som ni kan vara glada, att ni gått miste om. Ni tror att giftermål skulle ha löst problemet av vad ni fruktar skall bli er ensamma framtid. Är det säkert att det skulle det? Äkta män får så mycket andra intressen. Människor skiljas, barn växa upp och överge sina hem. Karriären är ett skydd mot ensamheten i mycket högre grad än äktenskapet. Det kan helt absorbera ert intresse. Det ligger en oändlig tillfredsställelse i det man byggt upp med sina egna händer. Sörj inte över det ni tror er gått miste om. De romantiska månskensnätterna, glädjen av den delade husliga härden, de mjuka barnaarmarna kring halsen. Jämför det sakligt och förståndigt

---

[59] ”Kvinnor som berövats rätten att älskas”, *Charme* nr 4 1933, s. 20.

[60] Längtan efter ett hem är också ett motiv i periodens romaner om självförsörjande kvinnor. Se till exempel: Tyra Hagstrand, *I vieyllablus och kontorsförkläde*, Stockholm, 1922, s. 35, 42–43, 99–100; Elin Wägner, *Norrtullsligan*, Stockholm,(1908) 2012, s. 22, 39; Helena Westermarck, *Vandrare*, Helsingfors, 1911, s. 14; Marika Stjernstedts *Fröken Liwin*, Stockholm, 1925, s. 32–34.

[61] Virgina Woolf, *Ett eget rum och andra essäer*, Stockholm, (1929), 2004.

[62] Tone Hellesund visar att detta var diskussioner som fördes också i Norge vid samma tid. Tone Hellesund, ”Queering the spinsters: Single Middle-Class Women in Norway 1880-1920”, *Journal of Homosexuality* nr 2, 2008, s. 30.

[63] Stjernstedt, 1925, s. 29.

> med hushållspengarna, som inte räcker, barnet som har ont för tänder, och mannen som är på dåligt humör och har huvudvärk.[64]

De kvinnor som inte haft chans att gifta sig uppmanas således att inte sörja den lyckliga bild som ofta förmedlades av äktenskap och istället framhålls baksidan. Som historikern Lisa Öberg visat förändrades rangordningen mellan kvinnor med olika civilstånd i samband med att det vid sekelskiftet 1900 öppnades nya möjligheter för kvinnor på arbetsmarknaden. Tidigare hade gifta kvinnor ansetts ha högst status, men nu kunde plötsligt en framgångsrik ogift kvinna rankas högre.[65] Också i *Charme* uppvärderades singelkvinnornas liv och en identitet presenterades som kunde vara lika mycket värd som den som följde med epitetet fru, kanske till och med ännu mer värdefullt. Den återkommande skribenten Elisabet Jones skrev på samma tema:

> Fri och obunden efter dagens arbete vid staffliet, på kontorsstolen, bakom apoteksdisken o.s.v., kan hon gå på teatern eller biografen – kan hon sitta hemma med den sista tidskriften eller gnugga sin hjärna med Schopenhauer – göra just precis vad henne lyster. Och lyster det henne att baka småbröd eller stoppa strumpor, så gör hon det också, ty vilan och glädjen ligger i arbetets omväxling. Vill hon ha sina vänner hos sig, är det en enkel sak att göra några smörgåsar och koka en kopp tée i kokvrån; på amerikanskt sätt hjälps man åt att både duka fram och av. Och hon kan minsann vara en förtjusande och älskvärd värdinna, även om trakteringen endast består av ett par chokladbitar och en cigarrett.[66]

Även om Jones inte uttalat jämförde de självförsörjandes liv med gifta kvinnors går det att ana att det är det äktenskapliga livet som de självförsörjandes vardag kontrasteras mot. Den självförsörjande är, enligt henne, ”fri och obunden” och kan göra ”precis vad henne lyster”, i motsats till gifta kvinnor vars liv är mer inrutat och kravfyllt. Det är ingen ensam och tråkig tillvaro som målas upp i Jones krönika, utan ett aktivt socialt liv. Liksom skribenten till texten ”Kvinnor som berövats rätten att älska” menar Jones att lyckan inte avgörs genom ett äktenskap; istället finns det anledning att tro att de självförsörjande kvinnornas liv kan bjuda på mer nöjen än de gifta kvinnornas.[67] De självförsörjande kvinnorna presenteras som en ny företeelse, men de sägs också kunna

---

[64] ”Kvinnor som berövats rätten att älskas”, *Charme* nr 4 1933, s. 20–21.

[65] Lisa Öberg, ”Ett sexuellt yrke. Barnmorskan privat och professionellt” i *Seklernas sex. Bidrag till sexualitetens historia*, Åsa Bergenheim och Lena Lennerhed (red.), Stockholm, 1997, s. 135.

[66] ”Självförsörjande kvinnor”, *Charme* 1923 nr 3, s. 6.

[67] I artikeln ”Kärleken och vår moderna tid” i *Charme* beskrivs också hur medelklasskvinnornas liv har förändrats: ”Istället för att arbeta på att fylla sina kistor med silver och linne i väntan på att deras riddare skall komma ridande, studera de konst, affärsteknik och vetenskap för att bereda sig själva på kampen för tillvaron”. ”Kärleken och vår moderna tid” i *Charme* nr 4 1931, s. 29. Lycka var en återkommande tematik också under 1930-talet vilket historikern Anna Nilsson visar. Anna Nilsson, ”Lära sig lycka. 1930-talets lyckorådgivning – från *Husmodern* till Bertrand Russel”, *Kulturella perspektiv* nr 4 2004, s. 75–83.

bejaka mer traditionella kvinnliga hushållsgöromål. Variation och frihet tycks vara det som utgör den självförsörjandes ”ganska härlig[a] tillvaro” i Jones framställning. Ytterligare en forskare, australiensiska Catriona Elder påpekar att självförsörjande kvinnor kunde anamma det liv som tidigare endast varit förbehållet män.[68] Medelklassdöttrarnas tillträde till arbetsmarknaden hade således öppnat för fler valmöjligheter och en frihet att skapa ett liv utanför hemmet och hushållsarbetet. Istället kunde nu gifta kvinnors liv associeras med ensamhet och inrutat hushållsarbete, såsom i *Charme* 1933:

> Många gifta kvinnor ha – såvida de inte funnit en *verklig* make och inte bara ”just en man” – gjort den erfarenheten, att det äktenskapliga livet kan vara minst lika monotont, besvärligt, irriterande och otillfredsställande som ungkarlskvinnans liv. Många fruar se med avundsjuka genom sitt salongsfönster, hur lilla fröken Andersson promenerar iväg till sitt kontor på morgonen, och tänker med saknad på glada möten och trevliga luncher, när hon själv går till sitt ensamma kök för att diska efter frukosten.[69]

I denna och även i andra texter i *Charme* diskuteras olika innebörder av singelskap. Självförsörjande kvinnors liv tillskrevs nya betydelser och värden, vilket måste ses som ett avståndstagande från diskursen om den gamla, olyckliga ungmön. Det fanns en tydlig drivkraft att visa på mening i de kvinnors liv, som inte levde och verkade som fruar och mödrar i hemmet. I populärkulturen fanns en tydlig motsats mellan att det äktenskapliga hemmet sågs som något traditionellt och begränsande, och singelskapets hem som erbjöd självutveckling och frihet. Tradition ställdes mot modernitet, här gestaltat av självförsörjning och frihet, och i flera av framställningarna är det den moderna singelkvinnans liv som uppvärderas.[70] I den australiensiska veckopress från 1930-talet som Elder undersökt kopplades på liknande vis singelkvinnornas liv ofta till mobilitet, nöje och frihet, medan äktenskapet framstod som mer klaustrofobiskt.[71] Samma tendenser var synliga i den svenska veckopressen liksom i romaner från tiden. De höjde upp självförsörjande kvinnors frihet och beskrev gifta kvinnors liv som en inrutad och händelselös tillvaro. Epitetet självförsörjande fick en positiv klang och laddades med en subversiv kraft i jämförelse med den nedgörande beteckningen ”gammal mö”. Det moderna livet som bestod av eget arbete och som kantades av en

---

[68] Catriona Elder, ”The question of the unmarried: Some meanings of being single in Australia in the 1920s and 1930s”, *Australian feminist studies* nr 8 1993, s. 157.

[69] ”Valet av make”, *Charme* nr 12 1933, s. 20.

[70] Populärkulturen som en arena för äktenskapskritik diskuteras också av historikern Mats Greiff. Greiff konstaterar att countrymusiken under 1900-talets första decennier erbjöd ett utrymme för kritik mot äktenskapet och han lyfter fram Roba Stanleys ”Single life” i vilken singellivet uppvärderas och äktenskapet kritiseras. Mats Greiff i artikeln ”Från fri och obunden kvinna till manlig cowboy. Om social förändring, maskulinitet och musikomvandling i Appalacherna” i *Samhällshistoria i fokus. En festskrift till Lars Olson om arbete, migration och kultur*, Lars Berggren (red.), Malmö, 2010, s. 340–341.

[71] Elder, 1993, s. 156.

social tillvaro med vänner och fritidsaktiviteter som möjliggjordes av ekonomisk självständighet, hade enligt dessa framställningar förändrat singelkvinnornas existentiella villkor. En gammal mö var inte hotande för någon, utan snarare en börda och något oönskat. Genom omförhandlingen av denna position måste det ses som att anspråk gjordes på att utvidga den hegemoniska femininiteten där denna skulle kunna utgöras av kvinnor som valt bort äktenskap.

Men detta är inte hela bilden. I *Svensk Damtidning* publicerades 1920 novellen ”Ungkarlskvinnor”. Protagonisten Hulda beskrivs som en liten, vek och böjlig kvinna med ett mjukt och barnsligt ansikte; en sådan typ som ”männen på grund av motsatsernas dragningskraft, svärma för, älska och gifta sig med.”[72] Hulda har dock ingen längtan efter äktenskap, snarare misstror hon kärlek och föraktar all känslosamhet. Klädd i slät kjol, skjortliknande blus, slips, herrmanschetter, breda kängor och hatt håller hon sig också undan från mäns blickar. Efter studierna arbetar hon på kontor men trivs inte eftersom de manliga arbetskamraterna hånar henne. Istället blir Hulda vän med Ottilia, som beskrivs som ful, otymplig och med ett överlägset sätt. Inte heller Ottilia har mycket till övers för äktenskap och de båda kallas ”ungkarlskvinnor” på kontoret. Men Hulda är inte lycklig utan vantrivs med att behöva utöva de sportaktiviteter som väninnan tvingar med henne på. Första maj får Hulda ett spontant infall och går ensam till en fest på Skansen. Där möts hon av glada och lyckliga ungdomar. Hulda känner sig främmande inför dem, trots att hon själv endast är 24 år. Några ungdomar skrattar och pekar ut Hulda som en representant för ”det nyupptäckta tredje könet”.[73]

Tankarna om ett tredje kön diskuterades redan under 1860-talet och kom att användas synonymt med homosexualitet och hermafroditism. Dessa föreställningar växte sig starka och levde vidare in på 1920-talet.[74] Hulda är förstås också väl medveten om att kommentaren är avsedd som en förolämpning och upplevelsen blir en vändpunkt i hennes liv. Hon bestämmer sig för att göra uppror mot Ottilias ”maktanspråk”. När hon därför klär sig i en ny ljusblå vårdräkt och en hatt med vita rosor bemöts hon helt annorlunda av de manliga kamraterna på kontoret. Novellen avslutas med att Hulda gifter sig med kontorschefen och hon beskrivs som ”för varje år allt vackrare och lyckligare”.[75] Som litteraturvetaren Eva Borgström understryker fanns i tidens homofoba retorik en tanke om att samkönad kärlek byggde på ”att den ena parten har makt över den andra”.[76] På liknande vis står Hulda i novellen under Ottilias makt och vågar inte uttrycka egna känslor.

På 1920-talet sågs fortfarande heterosexuella relationer och moderskap som grundläggande för femininiteten. Genom att göra anspråk på utbildning, intelligens,

---

[72] “Ungkarlskvinnor”, *Svensk Damtidning* nr 40 1920, s. 403.

[73] “Ungkarlskvinnor”, *Svensk Damtidning* nr 40 1920, s. 403–404.

[74] Fjelkestam, 2002, s. 92– 130; Tiina Rosenberg, *Byxbegär*, Göteborg, 2000, s. 44–48.

[75] “Ungkarlskvinnor”, *Svensk Damtidning* nr 40 1920, s. 403–404.

[76] Borgström, 2016, s. 56.

yrkesarbete och deltagande i det offentliga livet associerades Hulda och Ottilia istället med manlighet. Många forskare har hävdat att det fanns en kontinuitet i förlöjligandet och nedvärderandet av kvinnor som gjorde anspråk på manliga områden: avfärdandet av dem som manhaftiga och fula eller som icke-kvinnor har med andra ord en lång historia.[77] Forskning har också klarlagt att det oftast var kvinnor som fick de rutinartade och sämst betalda yrkena inom kontorsbranschen, därför uppfattades de inte som hotande för de manliga kontoristernas status. Snarare sågs de som en befrielse eftersom männen befriades från de mer monotona och mindre kvalificerade arbetsuppgifterna.[78] I novellen är det inte heller Huldas och Ottilias närvaro i sig på kontoret som väcker anstöt hos kollegorna, utan det faktum att de inte lever upp till tidens feminina ideal. När de både genom sitt handlande och utseende gör anspråk på männens positioner passerar de gränsen för det acceptabla. Nedvärderandet och förlöjligandet kan ses som en strategi för att avvärja det hot som dessa pariafemininiteter utgör. Kvinnornas anspråk på att bli till moderna subjekt hindras genom strategin att avfeminisera dem.

Tydligt är också att Hulda ska uppfattas som en kvinna som hamnat i fel sällskap. Detta kan tolkas som att kvinnligheten är ett attribut som kan konsumeras och klistras på, och på sätt och vis därför inte är naturgivet. Närmare till hands i detta fall ligger dock tolkningen att kvinnligheten hos Hulda ses som slumrande och i behov av rätt attribut för att komma till uttryck. Eva Blomberg menar att kvinnor under mellankrigstiden vunnit jämställdhet vad gällde lagar och förordningar men inte normer och traditioner. Deras nya underordning definierades istället genom deras kroppar och kläder, genom modet. Hon menar också att rätt sorts ”kvinnliga” kläder ansågs befästa kvinnligheten.[79] Kläderna blir även till en avgörande faktor för att Hulda ska passera som en ”riktig” kvinna, med Schippers terminologi; en hegemonisk femininitet som anpassar sig till en patriarkal struktur. Det framgår dock tydligt att Hulda tidigare varit orolig för att framstå som den typ av kvinna som Ottilia kallade ”sådan där”. Det vill säga, en ytlig kvinna som kurtiserade män och intresserade sig för materiella ting såsom inredning. En parallell kan här göras till hur studentskor under 1930-talet ständigt behövde hantera att anses som antingen våp eller nuckor.[80] Det handlar således om gränsen mellan att vara en pariafemininitet eller avfärdas som alltför feminin. Det senare sågs inte som lika hotande men kunde placera henne i samma kategori som hemmadöttrarna, det vill säga avfärdad och alltför traditionell.

---

[77] Se till exempel: Hellesund, 2008, s. 27, 33, 40; Margery W. Davies, *Woman´s place Is at the Typewriter. Office Work and Office Workers 1870-1930*, Philadelphia, 1982, s. 85; Waldermarsson, 1996, s. 138–140; Lina Carls, *Våp eller nucka? Kvinnors högre studier och genusdiskursen 1930-1970*, Lund 2004, s. 326. Englund och Kåreland menar att skrivande kvinnor i början av 1900-talet överskred könsgränser, ifrågasatte föreställningar om kvinnan, sexualiteten och äktenskapet, vilket gjorde att de utsattes för löje och brist på förståelse samt att deras kvinnlighet ifrågasattes. Englund och Kåreland, 2008, s. 363

[78] Mats Greiff, *Kontoristen. Från chefens högra hand till proletär*, Malmö 1992, s. 404–405.

[79] Blomberg, 2005, s. 218.

[80] Carls, 2004, s. 368.

Intressant vad gäller denna novell är också att namnet Ottilia förmodligen var lånat av karaktären med samma namn i August Strindbergs novell ”Ett dockhem” från 1884 som i sin tur var ett svar på Henrik Ibsens pjäs med samma titel från 1879.[81] Ottilia är, i Strindbergs framställning, en ogift kvinna som får protagonistens hustru att ifrågasätta deras äktenskap och ställa krav på likställighet. Med andra ord förleder Ottilia den gifta kvinnan att ifrågasätta sin position och skapar på så vis osämja i äktenskapet. Genom att låna namnet av denna karaktär skrivs Huldas väninna in i en tradition av icke-önskvärda kvinnliga karaktärer med ett lesbiskt begär. Även i engelsk populärpress under mellankrigstiden dök det upp föreställningar kring den lesbiska förföraren, som blev ett hot mot heterosexuella relationer.[82] Ottilia kan ses som en representant för detta hot i Sverige under 1920-talet och går att placera inom ramen för hur andra litterära karaktärer som tillskrivits ett lesbiskt begär porträtterats genom litteraturhistorien. Till exempel har hon liknande attribut som huvudkaraktären Stephen i *Ensamhetens brunn* av den brittiska författaren Radclyff Hall, som väckte stor debatt när den publicerades 1928. Även med Charlie, protagonisten i romanen med samma namn av Margareta Suber från 1932, finns betydande likheter. Men kanske är Ottilia mest lik karaktären Maria i Helena Nybloms roman *Sju flickor*, den första svenska ungdomsromanen med lesbisk tematik från 1915.[83] Den hade dock publicerats redan 1888 i samma form i en novellsamling.[84] Karaktären Ottilia faller också in i den kategori som Kristina Fjelkestam kallar ”Den manhaftiga lesbianen”. Denna figur var en stereotyp som förekom i skönlitteraturen under mellankrigstiden av en emanciperad kvinna som klädde sig som en man och som inte kände begär till det motsatta könet.[85] Karaktären Ottilia ger således associationer till en mängd andra skönlitterära karaktärer, både före och efter sin tid som fått symbolisera utmaningar mot den heterosexuella normen. Här kan också tilläggas att Judith Butler för fram att de som avviker från att gestalta begripliga genus straffas.[86] Ottilia bryter mot sitt förväntade genus såväl utseendemässigt som vad gäller egenskaper och aktiviteter. Genom avståndstagande från äktenskap och anspelningar på hur lesbiska karaktärer återkommande beskrivits utmanar Ottilia också det heterosexuella begäret. Följden blir i novellen ett straff som utgörs av ett liv i ensamhet och utanförskap.

---

[81] August Strindberg, ”Ett dockhem” i *Giftas I-II*, Lund, (1884) 1986, s. 122-136. Namnet Ottilia används också i krönikan ”Ung dam knyter slips”, *Charme* nr 12 1927, s. 21.

[82] Alison Oram, “’A Sudden Orgy of Decadence’: Writing about sex between women in the interwar popular press” i *Sapphic Modernities: Sexuality, Women and National Culture*, Jane Garrity och Laura L.Doan (red.), 2006. s. 171.

[83] Maria beskrivs som ”manhaftig” och som ”en lång flicka med alldeles kortklippt hår och pince-nez. Hon klädde sig som en herre med halsduk, jackuppslag och uppstående krage”. Se Maria Nyblom, *Sju flickor: berättelse för ungdom*, Stockholm, 1915, s. 22, 15.

[84] Maria Andersson, ”Att finna sin plats – Kvinnlighet och samkönat begär i Helena Nybloms Sju flickor” i *I litteraturens underland: festskrift till Boel Westin*, Maria Andersson, Elina Druker och Kristin Hallberg (red.), Stockholm, 2011, s.133

[85] Fjelkestam, 2002, s. 92–130.

[86] Butler, 2007, s. 218–219.

Ännu en negativ bild av självförsörjande kvinnor ges av skribenten Anna Nordenström-Law, knuten till *Charme* under 1920-talet. 1921 gav hon ut rådgivningsboken *Brev till mina döttrar*:

> Mina kära barn! Jag vill icke föreställa mig någondera av eder som gammal fröken. Nutidens ogifta, självförsörjande kvinnor bjuda visserligen till att visa sig nöjda och ”frigjorda”, i vilket en och annan verkligen någorlunda lyckas. Men över de flesta vilar något ängsligt och nervöst, nedtryckt och hårt. Säkert skulle till och med den mest oberoende av dem gärna undvara mycket av sitt oberoende och sin komfort, kunde hon istället lägga sin hand i en god makes och veta, att han vore hennes i hälsa och sjukdom, i med- och motgång, i kraftens dagar och i ålderdomens. Allt flera män vägra gifta att sig. Allt fler kvinnor leka, att de föredraga friheten.[87]

Förutom att, som i citatet ovan, hävda att självförsörjande kvinnor innerst inne inte är nöjda med sin tillvaro, skriver Nordenström-Law att gifta kvinnor ibland försöker uppmuntra sina ogifta systrar, genom att hävda att det egentligen är bättre att leva som ogift. Nordenström-Law menar dock att det i praktiken inte skulle vara möjligt att finna en enda gift kvinna som frivilligt skulle återvända till ”flickståndet”.[88] En blick framåt kan göras här; Yvonne Hirdman visar att under 1930-talet var det männen som ansågs vara problemet i befolkningspolitiska diskussioner. Det var alltså männen som beskrevs som ovilliga till äktenskap och faderskap.[89] Trots de diskussioner som fanns i populärkulturen där det tydligt framgår att det fanns 1920-taletkvinnor som förhöll sig skeptiska till äktenskap är detta inget som sätter spår i kommande diskussioner, utan det är samma tankar om Nordenström-Law förde fram som var rådande.

I rådgivningsboken *Varför blev jag icke gift? Försmådda flickors bekännelser* drar Stig Benningsson resonemanget ännu ett steg längre än Nordenström-Law. Enligt honom bygger hans framställning på uttalanden, brev och dagböcker av ”sådana ensamma kvinnor, som blivit utanför i kampen om kärlek och lycka”. Kvinnorna har blivit lämnade ”ensamma med ett kvinnohjärtas hela inneboende längtan efter att få lysa upp och sprida glädje och solsken i det egna hemmet tillsammans med en älskad och förstående make”, skriver han.[90] Benningsson för fram att det finns en underliggande frustration hos yrkeskvinnor och riksdagskvinnor som kämpar för att försörja sig och att de ställer kravet ”Då ni icke gifta er med oss och icke kunna försörja oss, så låt oss härska”.[91] Gemensamt för resonemangen är att kvinnor ansågs befinna sig i en position i vilken äktenskap inte var ett alternativ och därför skapade maktkamper eller falska önskningar om att inte vilja gifta sig. Här ses självförsörjning som ett sätt att förneka en ofrånkomlig livssituation, det vill säga att de tvingats förbli ogifta, och de

[87] Anna Nordenström-Law, *Brev till mina döttrar*, Stockholm, 1921, s. 50.

[88] Nordenström-Law, 1921, s. 53.

[89] Yvonne Hirdman, *Att lägga livet till rätta. Studier i svenskfolkhemspolitik*, Stockholm, 2018, s. 137.

[90] Stig Benningsson, *Varför blev jag icke gift? Försmådda flickors bekännelser*, Göteborg, 1922, s. 5.

[91] Benningsson, 1922, s. 5.

självförsörjande förpassas till att bli objekt i den moderna utvecklingen. De självförsörjande, anses inte ha gjort ett aktivt val, utan de har blivit över som en slamprodukt av modernitetens baksida. Ur denna argumentation framskymtar en nostalgi över en flydd tid när medelklassens döttrar inte behövde oroa sig över sin försörjning. Den självvalda friheten betraktas som en illusion och ett skydd mot de egentliga önskningarna. En direkt jämförelse kan göras med hur arbetande kvinnor i USA vid samma tid sågs som ett hot mot traditionella genuspositioner och i förlängningen hur samhället var ordnat, till exempel hemmen.[92]

Benningssons oro ligger i linje med hur kulturhistorikern Laura L. Doan visar hur samhället framställde den ogifta kvinnan som patetisk för att dölja rädslan för henne.[93] Hon menar att:

> The spinster, as a historical subject and a as a literary representation, thus stands outside of possible relational schemas and resist any comfortable assignment to binary thinking. Within the symbolic order, the spinster is defined by absence; she lacks a primary relationship with a man to fulfill her role as wife and mother.[94]

De självförsörjande kvinnor, som Doan beskriver här, som inte behövde en make för att försörja sig störde alltså genusordningen. Det är också denna kvinnotyp som Nordenström-Law reagerar mot genom att framhålla kvinnors naturliga position som fru och moder. De som istället valde att uppvärdera självförsörjande kvinnor motsatte sig emellertid att det endast skulle finnas ett sätt för medelklassens kvinnor att leva sina liv på och tog avstånd från den snäva traditionella kvinnoroll som Nordenström-Law förespråkade.

Mary Louise Roberts visar att singelkvinnor debatterades även i Frankrike under samma period. En singelkvinna kunde inte uppfylla de traditionella kraven på femininitet och frågor ställdes kring vad kvinnors uppgift kunde vara om de inte var fruar och mödrar. Singelkvinnan tolkades ofta som ett problem, men i feministiska kretsar blev hon istället en symbol för kvinnors frihetssträvanden.[95] På motsvarande sätt sågs självförsörjande ogifta kvinnor samtidigt i Sverige som ett hot mot traditionen, ett löfte om en förändrad framtid och en symbol för kvinnors emancipation. De ogifta kvinnorna gjordes stundtals till negativa exponenter för det moderna samhället och dessa skildringar uppvisar en tydlig nostalgi genom viljan att hålla kvar en traditionell genusordning. Återigen blir, med Bermans ord, modernitetens dubbeltydighet synlig. De självförsörjande betecknade modernitetens två sidor och moderniteten kanaliserades i debatterna kring dem. På en och samma gång hotade de att förstöra allt välkänt och

---

[92] Elaine Tyler May, *Great Expectations. Marriage and Divorce in Post-Victorian America*, Chicago, 1980, s. 115.

[93] Laura L. Doan, ”Introduction” i *Old Maids to Radical Spinsters. Unmarried women in the Twentieth century novel*, Laura L. Doan (red.), Chicago, 1991, s. 1.

[94] Doan, 1991, s. 5.

[95] Roberts, 1994, s. 150–155.

representerade frihet, framåtriktning och emancipation, det som Berman skulle benämna ”äventyr, makt, glädje, växt, förvandling av oss själva och världen”.[96] Själva debatterna kan ses som ett försök att hitta ett utrymme för de självförsörjande kvinnorna mellan den hotande pariafemininiteten gestaltad av ungkarlskvinnan och den hegemoniska femininiteten gestaltad av den gifta kvinnan. Denna omförhandling är även synlig på veckotidningarnas insändarsidor vilket jag visar i följande avsnitt.

En vankelmodig ungmö – veckopressdebatter om valet mellan frihet och äktenskap

Självförsörjande kunde vara en tillfällig position i väntan på äktenskap men det fanns också tankar i tiden om att leva som självförsörjande mer permanent. Varken i svensk eller internationell forskning är emellertid singelskap något som undersökts i någon större utsträckning i relation till moderna kvinnor.[97] Elder skriver dock om hur australiensisk veckopress riktad till kvinnor på 1930-talet blev en plats att diskutera singelskapet på, vilket lämnade utrymme åt de kvinnor som inte levde traditionella kvinnoliv. Singelkvinnor som ofta annars marginaliserades synliggjordes således, i alla fall till viss del, i populärkulturen. Elder menar att kvinnor drog nytta av platsen som skapades, ställde frågor och krävde svar kring de problem de önskade att diskutera.[98] I denna anda dryftades valet mellan att förbli singel och självförsörjande eller att gifta sig i *Svensk Damtidning* 1923:

> Undertecknad, 35 år, självförsörjande, självständig kvinna, har råkat i en svår dilemma. Jag har nämligen för en tid sedan blivit bekant med en man, som vill gifta sig med mig. Inte för att jag är kär i honom, men jag högaktar och tycker bra om honom. Hur skall jag göra?
>
> De flesta av mina väninnor äro gifta, men jag tycker sannerligen inte, att de ha skäl att rosa marknaden. Männen äro griniga och snåla och ungarna skrikiga. Och att gå och tigga en man om vartenda öre, det har jag då inte lust till, van som jag är att ha min egen kassa att fritt disponera över.
>
> Men så ibland händer det ju förstås, att jag känner mig litet ensam och börjar fundera på hur det skulle vara att ha en ständig följeslagare – och i synnerhet på gamla dar kanske det inte skulle vara så dumt att ha litet sällskap.

[96] Berman, 2012, s. 21.
[97] Undantag utgörs av Hellesund, 2008; Elder, 1993.
[98] Elder, 1993, s. 155.

> Nu undrar jag, kan detta sistnämnda uppväga förlusten av frihet och egna inkomster? Jag vore synnerligen tacksam för några goda råd i denna viktiga fråga av Svensk Damtidnings säkerligen erfarna och kloka läsarinnor.[99]

Insändaren, undertecknad *Vankelmodig ungmö*, var startskottet för en debatt på läsarsidan ”Vår diskussionsspalt”. I fyra nummer diskuterar nio läsare om vad som är mest meningsfullt – att leva som självförsörjande kvinna eller att vara maka och moder. Genom att ingå i en heterosexuell, äktenskaplig, relation riskerar *Vankelmodig ungmö* att förlora sin frihet och sitt självbestämmande. Genom att fortsätta leva som självförsörjande i singelskap ställs hon dock utanför äktenskapsnormen och är rädd att det kan medföra ensamhet.[100] *Vankelmodig ungmö* var inte ensam om att skriva in till veckopressen med frågor gällande att gifta sig eller låta bli. Oron över att ge upp de gamla vanorna, ett eget hem och sin frihet var återkommande även hos andra läsare som dryftade detta problem också i de övriga veckotidningar som jag har undersökt.[101] Signaturen *Ebon* är den första att ge råd åt den vankelmodiga ungmön. *Ebon* menar att det är avgörande för att kunna ge råd att veta vilken typ kvinnan är:

> Är ni en av dessa blida, milda kvinnor som ha lätt att anpassa sig och, vid förefallande behov, kunna lägga ett eller annat offer på fridens altare, eller är ni en självmedveten och självsäker kvinna, som gärna vill ha sista ordet och aldrig i evighet vill låta udda vara jämnt? På detta beror ju mycket. I förra fallet kunna vi säga – gift er. I senare fallet. Tänk er för.[102]

Även signaturen *En erfaren* skriver i ett senare nummer: ”Vankelmodig ungmö bör tänka sig för innan steget tages. Mitt råd är: gift er inte! Såvida ni inte är kvinna i ordets rätta bemärkelse. Vet, att ingenstädes fodras så mycken undergivenhet, kärlek – det har ni ju inte, säger ni – är ni då van i att allt följa er egen önskan, blir det svårt.”[103] Både *Ebon och En erfaren* anser att det krävs en specifik kvinnotyp för att ingå äktenskap. *Ebon* för fram blida, milda och anpassningsbara kvinnor medan *En erfaren* betonar vikten av att ”vara kvinna i ordets rätta bemärkelse”, vilket betydde att vara undergiven. En kvinna som var van att handla efter egen vilja ansågs inte passa för äktenskap. Här är förhandlingarna kring genusordningen tydliga. Att vara kvinna i ordets rätta bemärkelse kan likställas med en traditionell femininitet. Denna platsar inom ramen

---

[99] ”Vår diskussionsspalt” i *Svensk Damtidning* nr 11 1923 s. 126.

[100] Självförsörjande som känner sig ensamma skriver också till *Idun* för att få råd, se till exempel: ”Frågor”, *Idun* nr 18 1920, s. 322–323; ”Frågor”, *Idun* nr 18 1920, s. 323; ”Frågor”, *Idun* nr 31 1920, s. 534; ”Frågor”, *Idun* nr 32 1920, s. 550; ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* 1923 nr 10, nr 14, nr 16, nr 48.

[101] ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 10,1926, s. 246; ”Lyckligt ogift?”, *Husmodern* nr 52 1929, s. 51; ”Charmes råd i kärlekskval”, *Charme* nr 4 1933, s. 19; ”Charmes råd i kärlekskval”, *Charme* nr 8 1933, s. 23.

[102] ”Vår diskussionsspalt”, *Svensk Damtidning* nr 13 1923, s. 147.

[103] ”Vår diskussionsspalt”, *Svensk Damtidning* nr 14, 1923, s. 157.

för det som Schippers benämner hegemonisk femininitet och stör inte genusordningen, utan upprätthåller komplementariteten mellan könen, vilken placerar männen i en överordnad position. Äktenskapets patriarkala struktur blottläggs här när en gift kvinna inte förväntades vara självsäker, självmedveten och ”vilja ha sista ordet”. Denna utmanande femininitet som inte vill gå med på dessa premisser, pariafemininiteten, stör genusordningen genom att ta avstånd från underordning.

De nya äktenskapslagar som stiftats 1920 gjorde att makarna var rättsligt likställda och rådde över sin egendom samt bar ett gemensamt ansvar för barn och barnuppfostran.[104] I debatten, där kvinnors position i äktenskapet framställdes som underordnad, avspeglades dock inte dessa förändringar. Här framträder en tydlig diskrepans mellan de juridiska förändringarna och den normativa praktiken.

De läsare som kom med råd ville dela med sig av sina upplevelser och veckopressen blev en kanal för att kommunicera och förmedla erfarenheter. *En erfaren* varnar andra för att göra samma misstag som hon själv gjort. Ytterligare två av kvinnorna som ger råd i frågan hade gift sig utan att egentligen vilja det och avråder nu andra från att göra samma felsteg. I en kort och slagkraftig insändare uppmanas *Vankelmodig mö* att: ”– Slå giftasgrillerna ur hågen! – Låt illusionerna om den ’ständige följeslagaren’ fara! – Var fri! – Var oberoende! – Var människa!”[105] Uppmaningen undertecknas med raden ”självförsörjande som fått upp ögonen fast en dag för sent”. I insändaren framhålls frihet och oberoende som mer värdefullt än ”en ständig följeslagare”. Det framgår också att signaturen själv tycker sig ha begått misstaget att ge upp sin frihet och nu ångrar detta. Sista uppmaningen ”var människa” kan också tolkas som att en kvinna som ingick i ett äktenskap gav upp sin frihet och sitt oberoende, och därmed upphörde att vara människa för att istället bli någons fru, och kanske moder. En önskan om att få ha makt över sitt liv och vara oberoende blottas här. Vad dessa insändarskribenter i själva verket gör är att kräva det som Chadwick och Latimer ringar in som avgörande för den moderna individen såsom frihet, självständighet, subjektivitet och originalitet.[106]

Även en del amerikanska medelklasskvinnor gjorde ett aktivt val att inte gifta sig under denna period när det växte fram en feministisk kritik mot patriarkala strukturer inom äktenskapet. Kvinnorna hade en längtan efter att vara fria från de fysiska, ekonomiska och emotionella band som äktenskapet skapade och ville styra sina egna liv.[107] Den tidiga svenska feministen Frida Stéenhoff framhöll i början av 1900-talet att ekonomiskt beroende skapade ofrihet. Kvinnors ekonomiska beroende födde mäns

---

[104] Kari Melby, Anu Pylkkänen, Bente Rosenbeck och Christina Carlsson Wetterberg, *Inte ett ord om kärlek Äktenskap och politik i Norden ca 1850–1930*, Lund, 2006, s. 184

[105] ”Vår diskussionsspalt”, *Svensk Damtidning* nr 14 1923, s. 157.

[106] Chadwick and True Latimer, 2003, s. xiv, xvii.

[107] Katie Holmes,”Spinsters Indispensable: Feminists, single women and the critique of marriage, 1890 – 1920”, *Australian Historical Studies* nr 29 1998, s. 75.

äganderättskänsla över kvinnorna. Stéenhoffs agenda var istället den fria kärleken.[108] I denna idétradition tog debattörerna i *Svensk Damtidning* sin utgångspunkt. Förändrade rättigheter hade också öppnat för dessa möjligheter i praktiken under 1920-talet.

Även signaturen *Bevandrad* avråder starkt från att ingå äktenskap och framhåller att hon själv har försökt med det som *Vankelmodig mö* överväger att göra – överge livet som självförsörjande för att gifta sig:

> Såsom vankelmodig ungmö deklarerat sin ställning till det tänkta äktenskapet, torde det icke vara svårt att ge råd. Det är inte stora utsikter för eder att vinna tillfredsställelse med förpliktelserna i äktenskapet. Jag har för mer än 3 decennier sedan gjort försöket under samma auspicier och känslorna som ni deklarerat, men det blev mitt livs stora misstag. Det hjälper inte att ha en bildad, nykter, skötsam och grannlaga man, om man känner och önskar olika med honom. Livet blir fullt av misstämningar. Jag hänvisar till Kellgrens ord i 'Salig dumboms' yttrande om äktenskapet.[109]

De rader som signaturen *Bevandrad* hänvisar till hos lyrikern Johan Henric Kellgren (1751–1796) handlar om att det går att likställa att vara gift med att vara slav och avslutas: "Och ibland äktenskap det bästa, Det äktenskap, som ej blir af".[110] Hänvisningen till att vara slav i äktenskapet går hand i hand med linjen om frihet, självständighet och oberoende som påtalades som viktiga komponenter i en ogift kvinnas liv där äktenskapet utgjorde motsatsen. Även om termen modern inte används explicit i dessa texter kan detta kluster av värden som tillskrevs de självförsörjandes liv kopplas samman med bilden av en modern individ som traditionellt framställts som manlig, vit och medelklass.[111] Genom att rama in de självförsörjande med beskrivningar som frihet, oberoende och självständighet görs också anspråk på en förändrad genusordning som inkluderar en modern femininitet. I denna framställning blir de självförsörjande kvinnorna till modernitetens subjekt genom att aktiva livsval, aktörskap och påverkan på samhällsstrukturen framhålls.

I sex av de nio svar som inkommer till "Vår diskussionsspalt" avråds *Vankelmodig ungmö* från att ingå äktenskap av andra anledningar än av kärlek. *Vankelmodig ungmö* beskriver rädslan för ensamhet och undrar om det är ett rimligt argument för att gifta sig. Flera av de som besvarar insändaren tar fasta på just detta. *Ebon* svarar att en människas ensamhet inte avgörs av om hon är gift eller inte och att enda anledningen till att ingå äktenskap är för att bli lycklig, inte för att slippa ensamheten. *Ebon* menar att om det visar sig att paret inte passar tillsammans kan *En vankelmodig ungmö* istället

---

[108] Christina Carlsson Wetterberg, "Med den fria kärleken på programmet. Frida Stéenhoff utmanar kyrkofäder och gammalfeminism" i *Rummet vidgas. Kvinnor på väg ut i offentligheten 1880– 1940*, Eva Österberg och Christina Carlsson Wetterberg (red.), Stockholm, 2002, s. 182.

[109] "Vår diskussionsspalt", *Svensk Damtidning* nr 14 1923, s. 157.

[110] Johan Henric Kellgren, *Dumboms leverne. Poem*, Stockholm, 1843, s. 10.

[111] Chadwick och True Latimer, 2003, s. xiv, xvii.

komma att längta efter ensamhet.[112] Avslutningsvis uppmanar *Ebon* insändarskribenten att spendera tid ihop med mannen i fråga, och om detta inte visar sig fungera: ”förbliv i så fall en självförsörjande kvinna. Och var aldrig rädd för ensamheten. Men bind alltid, var ni än befinner er, och hur ni än har det, bind alltid kedja med människorna”.[113] Också *En erfaren* påpekar att det finns andra sätt att undvika ensamhet på:

> Den där ensamhetskänslan ni talar om, kan ni på annat sätt fylla. Tänk så många fattiga och sjuka som behöver edra ensamma stunder, eller adoptera ett av de många olyckliga små, som intet hem ha. Jag var också självförsörjande, samma ålder som ni. Trodde fullt och fast på en mans många goda ord. Jag hade också för mycket självförtroende. Tänkte att jag skulle göra en man lycklig. Men jag bedrog mig. Tänk på två människors väl och ve.[114]

Signaturen *36-åring* menar, liksom *Ebon* och *En erfaren*, att äktenskapet inte är en garant mot ensamhet utan ”[h]årdare än att *vara* ensam är att vara två och *känna* sig ensam”.[115] Den tvåsamma, heterosexuella relationen anses inte vara en försäkring för ett lyckligt liv och väger inte heller tyngst för dem som i debatten avråder från äktenskap. Diskussionen vittnar om att äktenskapet inte alltid ansågs vara det enda, eller ens bästa, sättet för varje kvinna att leva sitt liv. Kanske fanns det här en öppning för ett omförhandlat ideal där kvinnans position utanför äktenskapet och som yrkeskvinna hade kunnat vinna mark?[116] Betydelsen av en social sfär och nära relationer med vänner betonades för de kvinnor som väljer bort äktenskap. Här syns en

---

[112] ”Vår diskussionsspalt”, *Svensk Damtidning* nr 13 1923, s. 147–48.

[113] ”Vår diskussionsspalt”, *Svensk Damtidning* nr 13 1923, s. 148.

[114] Vår diskussionsspalt”, *Svensk Damtidning* nr 14 1923, s. 157.

[115] ”Vår diskussionsspalt”, *Svensk Damtidning* nr 14 1923, s. 157. Samma resonemang fördes av signaturen Signel Berm och Linnea S i ”Vår diskussionsspalt”, *Svensk Damtidning* nr 15 1923, s. 170; ” Vår diskussionsspalt”, *Svensk Damtidning* nr 14 1923, s. 157.

[116] Även i romaner lyftes tematiken med försörjning och heterosexuell kärlek: ”Ack, hur väl jag minns min första avlöningsdag! Sade Popje. […] Jag hade en gång när jag var sjutton år, 100 kronor att lyfta för första gången i mitt liv. Det var helt enkelt ofattligt. Jag satt under middagsrasten med sedelbunten i ena handen och huvudet lutad i den andra, under det jag tänkte ut vilka palats, konstsamlingar och lustjakter jag skulle upphandla. Dom talar om den första kärleken, dom skriver volymer, vari det försäkras, att den är den obeskrivligaste av alla känslor. Strunt – vad är den första kärleken mot den första avlöningen?” I detta resonemang i Tyra Hagstrands *I viyellablus och kontorsförkläde* upprättas alltså en motsatsrelation mellan att vara självförsörjande kvinna och att vara del i en kärleksrelation. I journalisten Popjes fall uppvärderas det självförsörjande livet och lönen sägs vara värd mer än kärlek. Lönen kan här ses som en symbol för frihet medan kärlek blir till en symbol för det mer traditionella kvinnolivet. Hagstrand*,* 1922, s. 106. Flera romaner om självförsörjande kvinnor publicerades under 1900-talets första decennier. Detta var en trend som startade med Elin Wägners *Norrtullsligan* 1908 och *Pennskaftet 1910*. Också i Sandels roman *Alberte och Jakob,* som inleder trilogin om den unga medelklasskvinnan Albertes liv vill Alberte ha ut något annat av livet än ”barnsängar” eller att bli ”som något som livet har kastat bort och inte haft användning för”. Alberte säger sig att hon hellre vill dö än att endast ha dessa två valmöjligheter, det vill säga som fru och moder eller som en gammal mö. Hon vill istället få leva ett självständigt liv utan att nedvärderas. Också i Cora Sandel, *Alberte och Jakob, Stockholm,* Uddevalla, (1926), 1968, s. 90.

omformulering av den femininitet som utgjorts av en gift kvinna och traditionellt knutits till hemmet. Det görs anspråk på ett utvidgande av den hegemoniska femininiteten där även arbetande kvinnor ska inkluderas. Ett lyckligt och meningsfullt liv utgörs i dessa beskrivningar istället av arbete, vänner och frihet.

Birgitte Søland menar att trots att 1920-talet präglades av genuskonflikter påverkades inte synen på heterosexuella relationer i den meningen att dessa undveks. Istället fanns en ny entusiasm för långa förhållanden och de romantiska förhållandena präglades trots allt av färre konflikter än på andra arenor där kvinnor och män möttes.[117] Som jag visar i resonemangen ovan var fallet annorlunda i ett svenskt sammanhang där diskussionerna istället präglades av en kritisk analys av heterosexuella relationer och kritik av kvinnors positioner inom äktenskapet. En viktig faktor att känna till för att kunna tolka dessa diskussioner är också att gifta kvinnor inte kunde räkna med att behålla sitt arbete. Fram till 1939 var det nämligen inte olagligt att avskeda kvinnor som gifte sig.[118] I praktiken måste kvinnorna således räkna med att de skulle kunna komma att tvingas välja mellan arbetsliv och äktenskap. Fjelkestam menar att de nya kvinnorna i 1920-talets romaner kämpade för att få utrymme för att leva ut sin konstnärliga kreativitet och att därför valdes vardaglighet och familjelivet bort.[119] I detta avsnitt visar jag istället att det var just att hitta ett utrymme i vardagen för de moderna kvinnorna som kunde inkludera arbete, ekonomisk trygghet och ett socialt liv utan att för den skull ingå äktenskap med en man.

En utvidgad arbetsmarknad hade bidragit till att kvinnor kunde göra valet att förbli singlar och öppnat upp för en diskussion om olika möjligheter för unga kvinnor. De förändrade ekonomiska förutsättningarna gjorde att kvinnor inte var tvungna att gifta sig, utan kunde åtnjuta privilegier som tidigare varit förbehållna singelmän. Diskussionerna i veckopressen indikerar en förändring och utmaning av genusordningen. 1920-talets kvinnor hade således mer makt, mer fritid och nya ekonomiska förutsättningar att göra andra val än tidigare generationer av kvinnor. Tydligt är dock att valet mellan arbete och äktenskap ansågs stå mellan frihet och underordning. Internationell forskning gör gällande att singelskap sågs som en tillfällig position innan äktenskap.[120] I den svenska veckopressen sågs inte singelskapet som en enbart temporär företeelse, utan som ett faktiskt val för resten av livet. Det bör framhållas att det var ett val för medelklassen. För medelklasskvinnor kunde arbetet således utgöra ett val som möjliggjorde ett friare liv. Självförsörjande tycks inte heller endast ha syftat på de kvinnor som arbetade och tjänade pengar utan på en viss livsstil som ramades in av fritidsaktiviteter och ett socialt liv där vänner var ett betydelsefullt inslag. Hittills har jag visat hur de självförsörjandes position diskuterades i relation till fruar och hemmadöttrar. Förutsättningen för självförsörjning var just arbete, och därför är det

[117] Søland, 2000, s. 107.
[118] Frangeur, 1998.
[119] Fjelkestam, 2002, s. 186–187.
[120] Abrams, 2002, s. 94.

också centralt att titta på hur själva arbetsplatsen beskrevs, vilket jag gör i följande avsnitt.

Femininitet, flirt och oönskade inviter på arbetsplatsen

> Varför slutade chefens förra stenograf?
> Hon blev svartsjuk, förstår du! Fick se hur chefen kysste sin fru![121]
>
> Stenografen: – Jag undrar, direktörn, om jag kunde få ut halva nästa lön i förskott.
> Tjefen: – Det är mig stört omöjligt. Min fru skulle aldrig tillåta att jag tog mig några friheter mot mina kontorsflickor."[122]
>
> Dolores: - Jag bad chefen om ledigt idag och det fick jag bara jag gav honom en kyss.
> Charles: – Hur skulle det då slutat om du bett om en veckas ledighet?[123]

Bild 3 och 4.
Charme nr 7 1933, s. 9.

[121] *Charme* nr 23 1928, s. 35.
[122] *Charm*e nr 24 1930, s. 37.
[123] Charme nr 20 1928, s. 26.

Skämtteckningen, och vitsarna, ovan visar en tematik som är återkommande i *Charme,* också i noveller, artiklar och krönikor, nämligen att de självförsörjandes relation till chefen inte alltid var helt yrkesmässig. 1931 skriver krönikören *Pom Padour* om den moderna självförsörjande kvinnan och frågar sig:

> Hurudan är hon, den moderna medlemmen i den moderna Norrtullsligan, fröken Kyrkråtta av idag, chefens faktotum och högra hand? Ty naturligtvis är hon oumbärlig för chefen, med stort eller litet c, en av de centrala punkterna i hennes tillvaro […] Med röst à la Zarah nynnar hon: Kvinnan av vår nya tid ej något dygdemönster är, men sin syndiga själ hon ej låter någon se… Bara chefen får och då kasta en liten blick i den, ty den unga privatsekreterare-korrespondent-kassörska, som ej hyser något slags intresse för sin chef, är väl näppeligen född ännu. Att intresset för högst densamme sedan kan variera från den djupaste beundran till den svartaste avsky, är en annan sak.[124]

Norrtullsligan syftar på titeln på Elin Wägners roman från 1908 om en grupp självförsörjande kvinnor som bor tillsammans. Här får ”fröken Kyrkråtta” symbolisera ett kollektiv av moderna självförsörjande kvinnor som alla har någon form av relation till chefen. Relationen antyds vara komplicerad eftersom känslorna inför honom inte alltid är positiva. Men det finns också en påpekning om att det var vanligt att självförsörjande kvinnor hade emotionella band och kanske till och med en fysisk relation med sin överordnade. Etnologen Birgitta Conradson beskriver kontoret på 1930-talet som en patriarkalisk och auktoritär miljö med strikta normer och borgerliga värderingar. Hon menar också att kontoristerna som hade dåliga anställningsvillkor kompenserades med omväxlande arbetsuppgifter och en viss närhet till chefen och dennes status.[125] Samma förhållande kan antas vara gällande även för 1920-talet.

Bild 5.
Charme nr 7 1933, s. 9.

[124] ”Sådan är hon…”, *Charme* 1931 nr 10, s. 30.
[125] Conradson, 1980, s. 47.

Kontakten med chefen blev även till en möjlighet till ett nytt och spännande liv i flera skönlitterära skildringar. I novellen ”Med skum om bogen” från 1926 bjuds den unga kvinnan Britten med på en resa genom Norge av sin chef för att hämta hem hans nya segelbåt. Britten får nya kläder ”från topp till tå” eftersom chefen menar att hon måste kunna visa sig bland folk. Han anser att ”hon behövde undervisning, han var inte nöjd med hennes sätt att föra sig, det verkade socialistisk ungdomsklubb”.[126] Britten stöps om för att passa chefens önskemål och omformas för att passera som respektabel i hans sociala miljö. För Britten är han öppningen in till ett socialt liv fyllt med lyx och upplevelser hon aldrig hade trott att hon skulle få vara med om. En kärleksrelation med chefen gav helt andra möjligheter än att leva som självförsörjande. Livet som självförsörjande omgärdades ofta av epitet som frihet och oberoende, men en kärleksrelation med chefen gav möjlighet till en klassresa och en ekonomisk situation som en självförsörjande kvinna annars inte kunde förvänta sig. Fiktiva berättelser i engelsk veckopress under 1920-talet handlade ofta om en ung arbetande kvinna som gjorde karriär, och fyllde därmed förväntningarna hos läsarna på en självständig och frigjord modern kvinna. Samtidigt var målet i novellerna att finna en man vilket gjorde att den heterosexuella och tvåsamma normen kunde upprätthållas.[127] På samma sätt fungerade de noveller i svensk veckopress som jag tittat på, och inte sällan var det just chefen som blev målet för drömmen om kärlek.[128] Detta är intressant i relation till att Conradson menar att chefen under 1930-talet var en fadersgestalt, nästintill en gud på kontoret och att avståndet till de anställda var oändligt och kontakterna med honom få.[129] I veckopressens skildringar blev chefen istället en påtagligt närvarande person.

---

[126] ”Med skum om bogen”, *Charme*, nr 17 1926, s, 28–29, 42.

[127] Penny Tinkler, *Constructing girlhood. Popular Magazines for Girls growing up in England 1920–1950*, London, 1995, s. 96.

[128] Exempel på detta återfinns i: ”Lilla bleka fröken Berg”, *Charme* nr 12 1933, s. 29; ”Inte så hårt Göran…”, *Charme* nr 12 1931, s. 40–41; ”Greta Löfmarks äventyr”, *Charme* nr 2 1928, s. 30; ”Carina i Sällhetens rus", *Charme* nr 6 1926, s. 26, 28; ”Han den ende”, *Charme* nr 6 1931, s. 26–27; ”Mannen kvinnan älskar”, *Charme* nr 8 1931, s. 24–25; ”Tutta Barkers öde – historien om en modärn kontorsflicka”, *Charme* nr 1 s. 23–24, 34–35; ”På kontorsstolen”, *Idun* nr 31 1923, s. 758; ”Min skottdagshistoria”, *Svensk Damtidning* nr 11 1920, s. 107–108; ”Kärleksannonsen”, *Svensk Damtidning* nr 3 1929, s. 4; ”Under firmans lunchtid”, *Husmodern* nr 27 1929, s. 45.

[129] Conradson, 1980, s. 56.

Bild 6.
Charme nr 15 1924, s. 24.

Äktenskapet har beskrivits som räddningen från ett lågavlönat och trist arbete för kvinnliga kontorister och butiksbiträden under mellankrigstiden. Arbetet på kontor kunde också fungera som en språngbräda in i äktenskapet för familjeflickorna, som hade sin huvudsakliga försörjning från hemmet.[130] Som jag visat ovan bör den bilden dock problematiseras och arbetet kunde istället ses som en utväg för att slippa äktenskap. I artikeln ”Vad skall en flicka bli” från 1923 kritiseras också den typ av flickor ”som bara trånar och suckar efter giftermål, därför att hon omöjligen kan inrikta sitt intresse på det mindervärdiga arbete, hon är dömd att sitta fästad vid – så länge hon får den lyckan.”[131] I artikeln är den självförsörjande kvinnan som ”trånar efter äktenskap” en negativ typ som urholkar yrkesstoltheten hos de kvinnor som ville satsa på karriären. Kvinnor som valde att studera på universitetet under 1900-talets första hälft klandrades ofta för att använda studierna som en genväg till giftermål.[132] Även

[130] Sheila Lewenhak, *Kvinnoverk. Om skaparkraft och slitgöra från stenålder till data*, 1980, s. 270.

[131] ”Vad ska en flicka bli”, *Charme* nr 8 1923, s. 10.

[132] Hanna Markusson Winkvist, *Som isolerade öar. De lagerkransade kvinnorna och akademien under 1900-talets första hälft*, Stockholm, 2003, s. 182.

inom Postverket anklagades kvinnor för att använda arbetet för att hitta en make.[133] Skillnaden i veckopressen var dock att det i fallet på kontoret var kvinnliga arbetskamrater som kom med kritiken. Det fanns således en konflikt mellan självförsörjande kvinnor som satte värde på sitt arbete och de kvinnor som såg arbetet som en tillfällig sysselsättning innan äktenskapet. När arbetet framställdes som en väg till äktenskap förringades positionen självförsörjande som en självvald identitet. Genom att framställa arbetet som en temporär sysselsättning avfärdades också de självförsörjandes subversiva kraft och de förpassades till moderna objekt utan handlingsutrymme. Arbetet framställdes endast som en väntan på fullbordandet av heteronormativiteten. Detta kan förklara den kritik som riktades mot kvinnor som upprätthöll bilden av arbete som en tillfällig sysselsättning från de som såg självförsörjning liksom singelskap som en livsstil och ett frivilligt val.

Bild 7.
Charme nr 19 1926, s. 17

I krönikan ”Kan ni rekommendera er chef?” från 1926 diskuteras olika typer av chefer ur ”den moderna kontorstenografens” synvinkel. Krönikan avslutas med att en chef kallar in kontorstenografens efter arbetstid till kontoret. Hon skriver: ”Och innan jag

[133] Britta Lundgren, *Allmänhetens tjänare. Kvinnlighet och yrkeskultur i det svenska postverket,* Stockholm, 1990, s. 92 ff.

visste ordet av, hade han lagt sina stora, håriga, avskyvärda händer om mitt huvud och börjat kyssa mig vansinnigt - - I nästa stund hade jag gett honom en rungande örfil, och så var det slut med den bekantskapen och med den platsen".[134] *Remington-girl* beskriver i humoristisk anda en rad olika typer av chefer och avslutar texten: "Om han också försökte bli närgången? De försökte de alla."[135] Trots att denna krönika har en humoristisk ton blottläggs ett problem som förmodligen inte var ovanligt under den period när allt fler kvinnor äntrade arbetsplatser som tidigare varit förbehållna manliga arbetare.[136] Även i romaner om självförsörjande kvinnor från perioden var detta en återkommande tematik med chefer som gjorde oönskade inviter, och begick faktiska övergrepp.[137]

Kulturgeografen Gunnel Forsberg menar att rum får en könsmärkning och att kön "besmittar" platser och gör dem kvinnliga eller manliga.[138] Den miljö som de kontorsarbetande kvinnorna befann sig i var manligt dominerad och deras blotta närvaro störde den homosociala miljön. De kontorsarbetande kvinnorna gjordes till objekt i den miljö där subjekten annars sågs som manliga. Kontoret var manligt präglat och omförhandlades när en större grupp kvinnor blev en del av kontorsmiljön. I en artikel i *Charme* 1933 lyfts frågan om hur män ser på sina kvinnliga arbetskollegor. Kontorsarbetande kvinnor betraktas inte som kamrater av de intervjuade männen, istället framställs de som flirtiga och intriganta.[139] Inom historievetenskapen är feminiseringen av kontoret i början av 1900-talet en vedertagen berättelse. Feminiseringen tycks emellertid inte ha varit oproblematisk, enligt tidens populärkulturella skildringar, utan kvinnor sexualiserades och sågs som objekt. Genom att sexualisera kvinnorna avvärjdes det hot som de skulle ha kunnat utgöra. Det sker en omformulering där arbete införlivas i femininiteten och därmed är arbetande kvinnor inte i sig pariafemininiteter, utan kan fortfarande platsa inom en icke-hotande hegemonisk femininitet.

En lång krönika publicerades 1927 i *Charme* på temat om en ung kvinna måste locka med sin kvinnlighet för att klara sig på arbetsmarknaden. "En affärsflicka" skriver utifrån egna erfarenheter och menar att affärsflickor måste använda sin kvinnlighet för

---

[134] Kan ni rekommendera er chef?", *Charme* nr 19 1926, s. 17.

[135] "Kan ni rekommendera er chef?", *Charme* nr 19 1926, s. 17.

[136] Samma tematik med oönskade inviter från chefen diskuteras i "Måste en flicka locka med sin kvinnlighet i affärer?", *Charme* nr 7 1927, s. 8–10, 33.

[137] Se till exempel: Bibi Larsson, *Måndag på kontoret: Anteckningar ur en modern, självförsörjandes flickas dagbok*, Stockholm, 1933, s. 77; Wägner, (1908) 2012, s. 66–69; Erik Asklund, *Ogifta: Kanske en roman,* Stockholm, 1931, s. 62–63; Vincent Granfelt, *Skruvfolkensfolk*, Stockholm, 1923, s. 70–74; Bjarne Engelstad, *Kamratäktenskap*, Stockholm, 1930, s. 22–23, 129–132; May Hartman, *Bara en kontorsflicka*, Helsingfors, 1924, s. 16, 117–128; Anita Brück, *Öden bakom skrivmaskinen*, Stockholm, 1931.

[138] Gunnel Forsberg, "Den genderiserade staden" i *Speglingar av rum. Om könskodade platser och sammanhang*, Tora Friberg (red.), Stockholm, 2005, s. 32.

[139] "Eva som arbetskamrat sådan som hans höghet mannen ser henne", *Charme* nr 7 1933, s. 8–9.

att vinna framgång på arbetsmarknaden.[140] Skribenten ger också exempel på hur hon själv anpassat sig efter chefers krav:

> Jag hade en gång en arbetsgivare, som vissa dagar var på ett strålande humör, andra åter var så irriterad att ingenting behagade honom. Slutligen spårade jag det till lågklackade skor. Jag fann ut, att när helst jag bar skor med höga klackar och silkesstrumpor, var det ingen fara för att jag skulle råka ut för hans dåliga humör. En annan arbetsgivare fördömde högkragiga blusar och kragar på kvinnor. Åsynen av mig kommande till kontoret i en promenaddräkt var nog för att han skulle få ett utbrott av dåligt lynne. Därför var jag på hans kontor alltid avgjort kvinnlig.[141]

Lågklackade skor och blusar med höga kragar, som i denna framställning tycktes reta cheferna, var attribut som kopplades samman med så kallade maskuliniserade kvinnor. ”En affärsflicka” omformar sig efter chefernas önskemål och vinner fördelar genom att bejaka deras feminina ideal. Problematiken med att kvinnor inte endast förväntades befinna sig på kontoret i egenskap av arbetskraft utan också som dekorativa och begärliga objekt synliggörs här.

När kvinnorna äntrade kontoret och tog plats i en annars manlig miljö feminiserades och annorlundagjordes de alltså för att upprätthålla den binära genusordningen. På det viset avvärjdes det hot som de annars kunde utgöra i form av konkurrenter på arbetsmarknaden. När kvinnor tog plats i det offentliga livet, här gestaltat av kontoret, blev det av vikt att gränsen mellan det feminina och maskulina upprätthölls kroppsligen eftersom aktiviteten att utföra kontorsarbete inte längre uteslutande sågs som en manlig syssla. Även Liz Conor lyfter fram hur de självförsörjande kvinnorna i 1920-talets Australien utsattes för sexualisering på sina arbetsplatser som ett sätt att hantera deras intrång på manliga domäner.[142] Sexualiseringen var således en metod att upprätthålla maktbalansen mellan könen när de traditionellt maskulina arenorna inte längre uteslutande var tillgängliga för män. Det handlade således om en förhandling om att vara subjekt eller objekt. Så länge kvinnorna förpassades till att vara objekt, om än moderna sådana, kunde deras närvaro på arbetsplatsen hanteras. De störde nämligen inte genusordningen utan kan placeras inom den hegemoniska femininiteten.

Forskare har visat att kvinnliga kontorister förväntades fylla en dekorativ funktion på kontoret och ofta premierades denna egenskap framför arbetsprestation.[143] Just detta var 1927 temat för en av *Charmes* många läsartävlingar. Tävlingen efterfrågade läsares egna berättelser utifrån frågan ”Måste den unga damen locka med sin kvinnlighet för att lyckas?”.[144] Kvinnlighet innefattar i denna föreställning yttre attribut och

---

[140] ”Måste en flicka locka med sin kvinnlighet i affärer”, *Charme* nr 7 1927, s. 8–10, 33.

[141] ”Måste en flicka locka med sin kvinnlighet i affärer”, *Charme* nr 7 1927, s. 10, 33.

[142] Conor, 2004, s. 70.

[143] Sundman, 1984, s. 47; Davies, 1982, s. 153–154; Glenna Matthews, *The Rise of the Public Woman. Woman's power and Woman's Place in the United States, 1630–1970*, New York, 1992, s. 149–150.

[144] ”Måste en flicka locka med sin kvinnlighet i affärer”, *Charme* nr 7 1927, s. 8–11, 33.

heterosexuell begärlighet. Tre svar valdes ut och publicerades i ett senare nummer.[145] Signaturen *Corresp* menar att flirt i arbetet är ett fördärv och att hon när hon själv fått inviter från chefer avböjt dessa. Hon skriver:

> Nu tror Ni kanske, att jag är en gammal kontorsnucka, för vilken ”rönnbären äro sura”. Nej då, jag står mitt upp i livet och jag roar mig kungligt, när tillfälle bjudes, men jag söker mina chanser hos de män, jag träffar i sällskaps- eller klubblivet. Det är liksom lite lugnare och Ni ser, arbetsro är enligt mitt förmenande vägen till ett gediget och samvetsgrant arbete. […] Når jag en gång ”toppen” så är det varken för min shinglade nackes eller för mina ”mjuka och kvinnliga händers skull”. Att Ni gör det, därom är jag övertygad.[146]

Corresp vill nå framgång genom sin yrkesskicklighet och slippa använda ”sin kvinnlighet” för att nå framgång i arbetslivet. Här syns kampen mellan att bli sedd som ett subjekt eller objekt; det vill säga att värderas efter sin kompetens eller sitt utseende. Oavsett vilken strategi de kontorsarbetande kvinnorna valde fick de förhålla sig till värderingen av skicklighet kontra yta och kropp.

Signaturen *X-i* skriver, i sitt tävlingsbidrag, att en flicka, som vill framåt måste ta sin kvinnlighet till hjälp. *X-i* frågar sig: ”vem har väl större utsikt att bli en skicklig diplomat än en *kvinnlig* kvinna som sköter sina kort och tar mannen från den rätta sidan.”[147] De yrkesarbetande kvinnorna sägs vara tvungna att hitta strategier för att behaga sina manliga överordnade, genom att rätta kropp och kläder efter deras önskemål. Deras kvinnlighet, det vill säga ett fördelaktigt och feminint yttre samt ett trevligt sätt, ses som komponenter som kan ge fördelar i konkurrens om arbete. Sundman skriver om hur sekreterarrollen anpassades efter den normativa kvinnorollen under 1920-talet. Sekreteraren ansågs på grund av sin förmodade naturliga passivitet och anpassningsförmåga lämpa sig väl för rutinartat kontorsarbete. Privatsekreteraren fick också en form av ”moder-hustru-roll” som gjorde att genuspositionerna inte hotades.[148] Det blev således ingen konflikt mellan den kvinnliga kontorsrollen och hemmarollen. Men om kvinnor inte ville underordna sig och ”använda sin kvinnlighet” i arbetet kunde genusordningen störas. De kvinnor som inte gick med på att anta den traditionella feminina genuspositionen på kontoret störde den binära genusordningen och hotade maktstrukturen när de ville bli värderade efter samma måttstock som män, efter sin prestationsförmåga.

Ett fördelaktigt utseende kunde vara avgörande för vem som fick anställning eller inte, om man ska förlita sig på *Charme*. Det var dock en balansgång mellan att vara *kvinnlig,* det ideala, och bli sedd som ytlig, en egenskap som tillsammans med den

---

[145] ”Måste en flicka locka med sin kvinnlighet i affärer?”, *Charme*, nr 10 1927, s. 15, 30.

[146] ”Måste en flicka locka med sin kvinnlighet i affärer”, *Charme* nr 10 1927, s. 15.

[147] ”Måste en flicka locka med sin kvinnlighet i affärer”, *Charme* nr 10 1927, s. 15.

[148] Sundman, 1986, s. 89.

maskulina typen blev ett anti-ideal. I *Idun* 1932 intervjuas en kvinnlig ingenjör som menar att kvinnorna måste försöka vara kamrater med männen. Hon fortsätter ”det anser jag förresten vara a och o för den moderna kvinnan på alla arbetsområden, om hon vill lyckas. Hon måste arbeta klart och målmedvetet och därigenom övertyga världen om att det strängt taget vad arbetet beträffar inte kommer an på kjolen utan på arbetskapaciteten.”[149] Ansvaret för att kvinnorna skulle ses som ett naturligt inslag på arbetsplatsen lades på dem själva genom att de förväntades motverka att män lade större vikt vid deras utseende än kompetens.

En rad manliga kontorschefer intervjuas 1926 i *Charme* med syfte att utröna om det var intelligens eller utseende som var avgörande när det gällde att få en anställning. Den första chefen menar att betygen är helt avgörande och att ”om flickan ser litet mindre bra ut, är hon betydligt arbetsdugligare”. En annan chef påtalar att ”en riktigt chic liten gås kan alltid bli satt till något enkelt arbete och så ta sig bra ut för resten”. Ytterligare en chef menar att om han får välja på två flickor med samma kvalifikationer anställer han helst den med mest fördelaktigt utseende.[150] Även i *Husmodern* publicerades en artikel med samma tematik och en chef klargör sin ståndpunkt: ”hellre en som ser ut som en gorilla och kan något, än en aldrig så söt liten snoppa med välmålade läppar och bara kork i hjärnan”.[151] Det framträder två olika strategier för att lyckas på arbetsplatsen, å ena sidan att använda sitt utseende för att vinna fördelar och å sidan att ta avstånd från detta och istället bevisa sin yrkesskicklighet. Genomgående framställs detta som ett val att hantera för de kontorsarbetande kvinnorna. Föreställningen att arbetande kvinnor hade ytterligare en funktion utöver att arbeta är påtagligt närvarande. En kvinna med ett fördelaktigt yttre anses kunna ges enklare uppgifter och användas som ett begärligt objekt på arbetsplatsen. Oavsett om cheferna premierar arbetsduglighet framför utseende eller tvärtom är de arbetande kvinnornas kroppar och utseenden något som de förhåller sig till. De arbetande kvinnorna är aldrig fullt ut subjekt, utan snarare framhålls deras värde som objekt återkommande. Historikern Bengt Nilsson påvisar att kvinnornas sociala härkomst och kontaktnät tillsammans med formell utbildning var avgörande i den hårda konkurrensen om kontorsarbetena. Nilsson framhåller att de kvinnliga kontoristernas sociala kapital, deras borgerliga uppfostran och förmåga att smälta in i miljön, var av vikt vid anställningen.[152] Dessa komponenter lyfts också delvis fram i *Charme*, men yttre attribut ses även som avgörande för en anställning, och för bemötandet på arbetsplatsen. Kvinnliga kontorsarbetare fick, enligt den dåtida veckopressen, ständigt vara beredda att ”använda” sin femininitet för att vinna framsteg, men också att bli feminiserade och därmed rangordnade efter sitt kön och sitt utseende.

---

[149] ”Hon är ingenjör”, *Idun* nr 5 1932, s. 107.

[150] ”Skönhet eller icke skönhet…”, *Charme* nr 12 1926, s. 24.

[151] ”Spelar utseendet roll för chefen?”, *Husmodern* nr 40 1932, s. 24.

[152] Bengt Nilsson, *Kvinnor i statens tjänst – från biträden till tjänstemän. En aktörsinriktad undersökning av kvinnliga statstjänstemäns organisering, strategier och kamp under 1900-talets första hälft*, Stockholm, 1996, s. 289.

Sammanfattning

I veckopressen fick debatter om kvinnor och arbete stort utrymme. De som debatterade i källmaterialet förhöll sig till en faktisk förändring – att kvinnor i större utsträckning äntrat arbetsmarknaden – och i fokus stod att begripliggöra och hantera förändringen. Det handlade om att konstruera en femininitet som kunde passera som acceptabel när medelklassens kvinnor gjorde det som arbetarklassens kvinnor traditionellt gjort, nämligen arbeta. Debatterna knyter an till de faktiska politiska förändringar och juridiska rättigheter som gett kvinnor nya möjligheter. Källmaterialet visar hur förändringarna togs emot i praktiken och visar vad som hände när kvinnor ställdes utanför manlig kontroll och hade möjlighet till en självständig ekonomi. Den dominerande bilden i svensk forskning har varit att arbetet inte var centralt för att formerandet av de nya kvinnorna. Min undersökning visar tvärtom att diskussionerna om arbete och självförsörjning snarare utgjorde ett centralt inslag vid formerandet av vad modern femininitet skulle innebära. Tvärtemot den dominerande bild, som en följd av Qvists studie, om att det så kallade ”kvinnoöverskottet” inte gav kvinnor andra möjligheter än att arbeta, visar jag i detta kapitel att arbetet istället var ett sätt att slippa äktenskap. Äktenskapsnormen utmanades således genom att kvinnor kunde försörja sig själva. Synligt är också att trots nya äktenskapslagar förknippades äktenskapet ofta med underordning och ekonomisk ofrihet för kvinnor. Svensk forskning har, som jag påvisat, poängterat att 1920-talets nya kvinnor inte var politiska och att det var den sexuella frigörelsen liksom tillgången till nöjeslivet och konsumtionen som var avgörande för formerandet av denna nya form av femininitet. Här visar jag istället att ekonomi, ett eget hem och friheten att själv formera sin vardag, utanför äktenskapets ramar, var viktiga komponenter i framställningarna av de moderna kvinnorna.

Tre typer av kvinnor ställdes emot varandra i diskussionerna om arbete i veckopressen. Hemmadottern utgjordes av en förlegad och traditionell femininitet gestaltad som osjälvständig och ofta olycklig eftersom hon förblivit ogift och fast i föräldrahemmet. Hemmadottern gjordes inte till ett nostalgiskt objekt, utan hånades och avfärdades. Den gifta kvinnan hade i sin tur en dubbel framtoning, å ena sidan som ideal eftersom hon uppfyllt den heterosexuella normen med äktenskap och ofta barn, å andra sidan beskrevs hennes liv som inrutat, fyllt av tristess och ouppfyllda förväntningar. Den tredje typen som utgjordes av den självförsörjande kvinnan var inte ny, men fick ett allt större utrymme i populärkulturen under 1920-talet. Hon porträtterades som själva sinnebilden av det moderna samhället och ställdes i modernitetens mitt. Även i framställningarna av de självförsörjande kvinnorna fanns en dubbelhet. Framför allt fanns det negativa beskrivningar av självförsörjande kvinnor i början av 1920-talet där de skildrades som ensamma, olyckliga och tvingade till arbete eftersom de inte fått möjlighet att gifta sig. Borgström menar att ”föraktet för ogifta

kvinnor var utbrett i tidens litteratur och könspolitiska debatt".[153] Även om det i veckopressen förekom negativa och föraktfulla skildringar av självförsörjande kvinnor dominerade trots allt positiva skildringar under den period som jag undersökt. Ogifta kvinnor beskrevs som lika lyckliga, eller lyckligare, än gifta kvinnor. De sågs som fria, obundna och självständiga och genom detta gjordes de i själva verket till modernitetens subjekt. Hemmadöttrarna i sin tur ställdes nästintill utanför genusordningen och fick en icke-position baserat på att de var ogifta, men de störde inte maktstrukturen genom att ge sig in på arbetsmarknaden. De avfärdades och fråntogs sitt värde. Denna kategori av femininitet uppfyller varken det som Schippers beskriver som hegemonisk eller pariafemininitet, utan ställs utanför denna hierarki.

Det går att identifiera tre konstruktioner av självförsörjande i materialet. Självförsörjande som arbetar i väntan på äktenskap, ungkarlskvinnor och singelkvinnor. Ungkarlskvinnorna som inte önskade en relation med män utan konkurrerade på mäns områden utgjorde en pariafemininitet och det största hotet mot genusordningen. Även singelkvinnorna som valde bort äktenskap måste ses som en pariafemininitet genom att de utmanade det hierarkiska förhållandet mellan könen genom att välja bort relationer med män. De var dock inte ett lika starkt hot i meningen att de inte utmanade traditionella femininitetsnormer fullt ut, till exempel brydde de sig om sin hemmiljö och bejakade sitt utseende. Det utmanande låg snarare i anspråket på ett offentligt och socialt liv. Så länge de inte krävde chefspositionerna utan anammade sekreterarroller och uppträdde feminint utgjorde de dock en relativt godtagbar modern femininitet. I sammanhanget är det tydligt att förhandlingar kring vad som kunde rymmas inom en hegemonisk femininitet inte främst handlade om relationen till maskulinitet utan relationen mellan olika femininiteter. Gifta kvinnor måste med Schippers begrepp ses som tidens hegemoniska femininitet, men den traditionella frun höll möjligtvis på att bli omodern och utmanades av de självförsörjande kvinnorna.

Tydligt är också att vara självförsörjandet sågs som en självvald position till skillnad från att vara hemmadotter eller fru och därmed var beroende av en relation med män. De självförsörjandes identitet knöts istället till en aktivitet. Arbete som aktivitet och självutvecklande var centralt i inramningen av de självförsörjandes liv, men också den ekonomiska möjlighet som arbetet innebar i betydelsen att kunna välja ett självständigt liv. I veckopressen debatterades också de självförsörjandes liv kontra att ge upp positionen för att gifta sig. I debatterna framträder tydligt att äktenskapet skulle betyda begränsad frihet och förväntningar på underkastelse. Singelskapet uppvärderades i hög grad och sågs som ett modernt och emancipatoriskt sätt att leva. Förhandlingarna kring hur de självförsörjande kvinnorna förstods visar hur modernitet och femininitet korsar varandra för att skapa en hierarki av femininiteter.

Graden av modernitet avgjorde hur femininiteten värdesattes. Det fanns två tydliga motpoler att förhålla sig till bland de femininiteter som presenterades i veckopressen. Å ena sidan fanns de alltför traditionella hemmadöttrarna som förlorade i värde på

[153] Borgström, 2016, s. 79.

grund av att de inte fyllde en funktion varken på arbetsmarknaden eller för heteronormativiteten. Å andra sidan har vi ungkarlskvinnorna som var alltför moderna. De valde bort alla relationer med män, ville göra karriär och hade kanske till och med ett maskulint yttre. De gjorde anspråk på manliga offentliga arenor som arbete och idrott. Däremellan fanns de självförsörjande singelkvinnor som inte hade några stora maktanspråk, valde bort äktenskap men inte gjorde avkall på all traditionell kvinnlighet. Dessutom återfinns gifta kvinnor, vars position upprätthöll heteronormen, de verkade i hemmet och utmanade därmed inte mäns positioner på arbetsmarknaden. För att förstå hur detta fungerar är det intersektionella perspektivet avgörande. Det är tydligt hur intersektionerna modernitet och genus korsar varandra för att skapa olika typer av femininiteter.

Självförsörjande medelklasskvinnor som levde ett självständigt liv innan äktenskapet var en anpassning till det moderna livet som inte störde genusordningen. De kvinnor som hade arbetat kunde istället uppnå kamratskap med sin make och förstå honom och samhällsutvecklingen. Hur denna relation framställdes och diskuterades analyseras i nästkommande kapitel.

Moderna relationer. Moderna kvinnor - och moderna män?

Bild 8.
Charme nr 12 1926, s. 11.

Bilderna ovan är ett av många exempel på hur kvinnors nyvunna frihet blev föremål för satirtecknare och kåsörer under 1920-talet och början av 1930-talet. Den första rutan visar en man som, av fläckarna på kinderna och de hastiga rörelserna att döma, är stressad av middagsförberedelser. Händelsen utspelar sig i ett kök, en traditionellt kvinnlig plats, som nu intagits av mannen. I följande ruta ser vi hur hans fru roar sig med dans och manliga bekanta på landet där paret förmodligen har ett sommarhus. Bildrutorna är två av flera som beskriver en svensk sommar och läsaren förväntas förstå att mannen stannat i staden för att arbeta medan hans fru spenderar sommaren på landsbygden. Bilderna visar med nästintill övertydlighet den fråga som i lika hög grad genomsyrade *Charme*, *Husmodern*, *Idun* och *Svensk Damtidning* mellan 1920 och 1933. Nämligen frågan om hur en förändrad genusordning där män och kvinnor inte längre hade lika tydliga positioner skulle hanteras, och vad denna förändring skulle innebära i längden?

1920-talets moderna kvinnor såsom de porträtterades i veckopressen ansågs vara en utmaning mot just de traditionella heterosexuella relationerna. Förändringen sågs som positiv eller negativ beroende på vem som gjorde sin åsikt hörd. I föregående kapitel undersökte jag framför allt hur de kvinnor som valde bort äktenskap framställdes i

samtiden. I detta kapitel gräver jag djupare i de gifta kvinnornas situation. Det vill säga de kvinnor som inte valde självförsörjning som en livsstil men hade andra krav på äktenskapet än tidigare generationer av kvinnor.

Dessa krav möjliggjordes av nya juridiska förutsättningar. Sverige antog 1915 en ny lag om äktenskap och skilsmässa, som sedan utvecklades och kom att resultera i en ny giftermålsbalk 1920.[1] Den nya giftermålsbalken var implicit könsneutral och innebar att båda makarna hade samma skyldigheter och rättigheter ekonomiskt och gällande barnuppfostran. Det blev också enklare att ta ut skilsmässa.[2] Giftermålsbalken har av historikern Maria Sjöberg beskrivits som dödsstöten för det äldre samhällets maktförhållanden. Männens ”äktenskapliga förvaltningsmonopol” försvann med denna nya lag vilket förändrade relationen mellan könen. Gifta män skulle inte längre företräda sina hustrur i offentlig maktutövning och ansvarade inte längre för deras eventuella egendom. Kvinnorna fick alltså med denna lagändring ekonomiskt, rättsligt och politiskt ansvar för sina liv.[3] Tidigare fanns endast ett formellt sätt att förhindra att maktrelationen mellan könen upprätthölls och det var genom att undvika äktenskap.[4] Sjöberg skriver:

> 1920-års giftermålsbalk byggde på ett rättsligt individbegrepp som innefattade både kvinnor och män. Den lösgjorde bägge könen från en del av den ekonomiska förening som äktenskapet dittills inneburit, nämligen ägandet. Lösgörandet var dock inte fullständigt, ens då. Den nya giftermålsbalken gällde inte äktenskap ingångna före 1921.[5]

Historikern Zara Bersbo ifrågasätter att de nya äktenskapslagarna verkligen bidrog till en förändrad syn på hustruns ekonomiska likställighet. Hon menar att det inte är samma sak att tillerkännas en medborgerlig rättighet som att använda den.[6] Bersbo ser istället äktenskapsreformen som ett strategiskt drag för att råda bot på den minskade äktenskapsfrekvensen och menar att ”[d]en svenska kvinnan skulle genom likställda civila och ekonomiska rättigheter ledas och lockas tillbaka till altaret”.[7] Hon framhåller att kvinnor fortsatte att vara ekonomiskt beroende av sina män eftersom de inte förväntades arbeta efter giftermålet utan sköta om hemmet.[8] I samma anda diskuterar

---

[1] Melby, Pylkkänen, Rosenbeck och Carlsson Wetterberg, 2006, s.17.

[2] Melby, Pylkkänen, Rosenbeck och Carlsson Wetterberg, 2006, s. 183–184; Kirsti Niskanen, ”Husbondeväldets röst. Äktenskap, egendom och kön under första delen av 1900-talet” i *Kvinnor och jord. Arbete och ägande från medeltid till nutid*, Britt Liljewall, Kirsti Niskanen och Maria Sjöberg (red.), Lund, 2001, s. 135.

[3] Sjöberg, 2001, s. 170–171.

[4] Sjöberg, 2001, s. 190.

[5] Sjöberg, 2001, s. 175.

[6] Zara Bersbo, ”Självständig och beroende. 1921 års giftermålsbalk och den gifta kvinnans ekonomiska medborgarskap” i *Det politiska äktenskapet. 400 års historia om familj och reproduktion*, Bente Rosenbeck och Hanne Sanders (red.), Stockholm, 2010, s. 164–165.

[7] Bersbo, 2010, s. 185.

[8] Bersbo, 2010, s. 186. Se också: Tyler May, 1980, s. 65.

Scott att kvinnoemancipationen inte garanterade frigörelse på grund av att det romantiska äktenskapliga kontraktet fortfarande innebar en arbetsdelning, i vilket hemmet och det privata ansågs vara kvinnans domän, medan den offentliga politiska världen var mannens.[9] Normer och rättigheter gick således inte hand i hand vad det gällde 1920-talets heterosexuella relationer. Äktenskapet var utifrån detta synsätt en fortsatt patriarkal institution. Något som jag också visar i föregående kapitel där det är uppenbart att valet mellan självförsörjning och äktenskap inte var helt självklart för 1920-talets kvinnor.

Förändringar av femininiteten var, som framgick av föregående kapitel, ett genomgripande tema och ett hett diskussionsämne i 1920-talets veckopress. De moderna kvinnorna ställde andra krav på livet än tidigare generationers kvinnor och de bejakade frihet och modernitet. De var i själva verket moderniteten personifierade. Med avseende på svensk veckopress under 1920-talet och det tidiga 1930-talet undersöker jag i följande kapitel frågorna: Hur påverkade de nya idealen kring moderna kvinnor synen på äktenskapet? På vilket sätt knyts de nya idealen kring moderna kvinnor till den övergripande synen på relationen mellan könen? Innebar nya representationer av femininitet i veckopressen också en ny syn på och nya ideal för maskulinitet?

I detta kapitel aktualiseras avhandlingens övergripande frågeställning om vad de moderna kvinnorna var en utmaning mot. Denna fråga är självklart närvarande i övriga kapitel men kanske är det främst i relationen till det motsatta könet som denna utmaning framträder extra tydligt. Jag har redan berört rädslan för maskulinisering av kvinnor i föregående kapitel, i detta avsnitt diskuterar jag föreställningar om maskulinisering och feminisering mer djupgående.

I veckopressen fanns, som jag påpekat, en arena för kvinnor att mötas och diskutera samhälleliga, eller personliga, problem. I insändare, krönikor och reportage diskuterades relationer mellan kvinnor och män. I följetonger och noveller var kärlek ett återkommande tema, dock inte all slags kärlek. Homosexualitet var kriminaliserat i Sverige mellan 1865 och 1944, och jag har inte hittat några explicita skildringar av samkönad kärlek i någon av de undersökta veckotidningarna. Heterosexuella kärleksrelationer däremot lämnades stort utrymme i samtliga fyra veckotidningar som jag undersökt. Även internationellt har populärkultur såsom främst veckopress och film, men även vissa musikstilar som blues, pekats ut som arenor där diskussioner fördes om hur ett modernt äktenskap kunde utformas under 1920-talet.[10] I *Charme, Husmodern, Idun* och *Svensk Damtidning* publicerades reportage med rubriker som ”Hur väljer jag en man?”, ”Goda råd till en nygift fru eller hur man blir lycklig även i ett modernt äktenskap”, ”Kärleken och vår moderna tid”, ”Kärlekens världskris”, ”Är

[9] Scott, 2011, s. 105.

[10] Søland, 2000, s. 98; Francesca M. Cancian och Steven L. Gordon, ”Changing emotions norms in Marriage: Love and anger in U.S Womens magazines since 1900”, *Gender & Society* nr 3, 1988, s. 312; Nancy F. Cott, *Public Vows. A history of Marriage and the Nation*, London, 2000, s. 168; Francesca M. Cancian, *Love in America. Gender and self-development*, New York, 1987, s. 3; Tyler May, 1980, s. 60–61, 69.

kärlekens tidsålder förbi?", "Kommer familjen att upplösas" och "Äro romantiken och svärmeriet döda?".[11] Charme förlag gav också ut rådgivningsboken *Konsten att binda och behålla en man* 1925 författad av Anna Nordenström-Law.

Under sitt andra år på marknaden lanserade *Charme* spalten "Kärlek och äktenskap" med Elisabet Jones som ansvarig för de frågor som diskuterades. Idén sades vara "tämligen ny för Sverige, men odlas utomlands synbarligen med stor framgång och skall säkert också av Charmes läsare bli uppskattad".[12] Spalten försvann dock igen efter bara några nummer. "Kärlek och äktenskap" visar på hur veckopressen hela tiden arbetade för att vara något mer än den faktiska tidningen. Det var nämligen inte bara de brev som publicerades som fick svar av Jones, utan även personliga svar erbjöds genom *Charme*.[13] Inledningsvis knöt jag an till Erik Edoffs förståelse för hur mediesystem fungerar.[14] Här kan ett tillägg göras till hur veckopressen var en del av ett mediesystem. Relationen till läsarna uppfattades nämligen som betydande för att formera veckopressen som något vidare utanför tidningens sidor. Genom att erbjuda personliga svar ville tidningen sannolikt befästa sin betydelse för kvinnors privata liv ytterligare. Jag har redan framhållit veckopressens styrka som vardagsnära och också som en arena för att dryfta såväl personpolitiska, som storpolitiska, frågor. Varför spalten försvann går endast att spekulera i, kanske berodde det på bristande intresse från läsekretsen? Läsarna informerades dock om att en mängd brev kommit in till redaktionen.[15] 1933 tog *Charme* upp tråden på nytt och lanserade en ny kärleksspalt "Charmes råd i kärlekskval" som sades vara svar på en önskan från läsekretsen. Spalten infördes när mindre än 10 nummer återstod att ge ut av *Charme*, förmodligen som ett försök att möta marknaden och konkurrensen från andra veckotidningar som erbjöd olika typer av frågespalter.

Kanske var det så att *Charme* i sin strävan efter att vara en unik tidning i framkant för moderna strömningar hade svårt att förhålla sig till frågor om äktenskap och kärlek. Flera andra veckotidningar på marknaden erbjöd nämligen redan ett sådant material. Profileringen i dessa frågor var uppenbarligen mindre självklar än vad gällde exempelvis skönhetskultur eller kvinnors idrottande. *Charme* skiljde sig dock från *Husmodern*, *Idun* och *Svensk Damtidning* genom sin mer sensationslystna journalistisk och rapporterade gärna om kända människors uppbrutna relationer. Följetonger, inte sällan förlagda till USA, som sades vara äkta berättelser ur livet, gav också inblick i en ofta dekadent värld

---

[11] "Hur väljer jag en man", *Charme* 1923 nr 3, s. 17; "Goda råd till en nygift fru eller hur man blir lycklig även i ett modernt äktenskap", *Charme* nr 19 1928, s. 30–31; "Kärleken och vår moderna tid", *Charme* nr 4 1931, s. 28–29; "Kärlekens världskris", *Husmodern* nr 47 1932, s.27–28, 50; "Är kärlekens tidsålder förbi", *Husmodern* nr 52 1932, s. 37–38, 57; "Kommer familjen att upplösas", *Idun* nr 38,1926, s. 947; "Äro romantiken och svärmeriet döda?", *Svensk Damtidning* nr 44 1929, s. 5.

[12] "Från och till läsekretsen", *Charme* nr 7 1922, s. 18.

[13] "Kärlek och äktenskap", *Charme* nr 9 1922, s. 16.

[14] Edoff, 2016, s. 21.

[15] "Kärlek och äktenskap", *Charme* nr 11–12 1922, s. 21.

med otrohet, skilsmässor och svek. *Charme* erbjöd således sin läsekrets mer explicita detaljer i meningen ingående beskrivningar av uppbrutna relationer, men trots allt med mindre vardagliga detaljer än konkurrenterna.

Att 1920-talet var en arena för förändring av heterosexuella kärleksrelationer är en vedertagen uppfattning i historisk forskning, såväl nationellt som internationellt. Moderna kvinnors heterosexuella relationer och det nya kärleksideal som sammanföll med att den moderna kvinnan gjorde entré har också uppmärksammats. En enighet råder kring att 1920-talet var en tid för förhandling av de traditionella genuspositionerna över stora delar av världen, från Japan till Amerika.[16] Mera konkret ses 1920-talet som slutet för de viktorianska familjeidealen som ersattes med mer individualiserade och mindre patriarkala familjeförhållanden.[17] Ett ökat antal skilsmässor, en nedgång i nativiteten och en sjunkande giftermålsfrekvens präglade 1900-talets första år. Hur stort genomslag denna tendens faktiskt fick och om äktenskapet som institution var hotad kan diskuteras, menar forskare, men att det fanns en upplevelse av instabilitet vad det gällde samhället och moralen är tydligt.[18] Det är också själva upplevelsen av denna instabilitet som är utgångspunkten för följande kapitel.

Modern kärlek

Bild 9.
Husmodern nr 5 1932, s. 28

[16] Stephanie Coontz, *Marriage, a History*, New York, 2006, s. 208; Roberts, 1994, s. 4; Cancian, 1987, s. 3; Paula S. Fass, *The damned and the beautiful. American youth in the 1920s*, New York, 1977; Søland, 2000; Sato, 2003.

[17] Cancian, 1987, s. 32.

[18] Melby, Pylkkänen, Rosenbeck och Carlsson Wetterberg, 2006, s. 16; Sjöberg, 2001, s. 190.

Hur ordnas ett modernt kärleksförhållande? Kan en kvinna bjuda ut en man? Vem ska betala restaurangbesök? Kan en man och en kvinna gå ut och dansa tillsammans utan annat sällskap? Hur sent på kvällen är det passande att fästmannen stannar på besök? Är det lämpligt att en kvinna roar sig med andra herrar när hennes make är bortrest? Kan en ung dam hjälpa en herre på traven genom att ta initiativ till en kyss?[19] Frågor kring hur heterosexuella kärleksrelationer borde ordnas rönte ett stort intresse i 1920-talets svenska veckopress. En omvandlad kärlek identifierades också av flera skribenter i veckotidningarna och förändringen stavades modern. Precis som serierutorna ovan från *Husmodern* 1932 visar upplevdes det vara en utveckling som skett på bara en generation och tidens unga moderna kvinnor var initiativtagande och drivande i processen.

En stark oro just över hur kärleken utvecklats återfinns i en artikel i *Charme* från 1925: ”Och i dessa moderna dagar har kvinnans fullkomliga frihet och livets hets i allmänhet skingrat den mystik och den glans, som brukade omge kärleken, och det tycks förekomma färre fall av ömhet och romantisk tillbedjan – och så många fler fall av renodlad passion. Men kan detta verkligen kallas kärlek?”[20] I *Charme* 1933 konstateras att ”Kärleken har förlorat glansen av ridderlighet”. Signaturen *M-tte* menar i krönikan att orsaken till att så många moderna äktenskap slutar i skilsmässa är att äktenskap baseras på fysisk attraktion och att verkliga värden som intelligens, ridderlighet och karaktär åsidosatts.[21] Här kan en parallell dras till hur förändrade genusrelationer i Danmark under 1920-talet ledde till diskussioner kring huruvida män skulle öppna dörrar, bära paket, eller erbjuda sällskap hem till dörren åt kvinnor.[22] Det rörde sig uppenbarligen om samma ”ridderlighet” som *M-tte* sörjde och saknade.[23]

Genuspositionerna sådana som de tidigare ordnats hade skakats om, och nu handlade det om att finna nya sätt för könen att relatera till varandra, inte minst vad gällde heterosexuella kärleksrelationer. Oron över förändrade heterosexuella kärleksrelationer grundades förmodligen i att frågor om äktenskap och kärlek förts upp på den politiska dagordningen, i sig ett ifrågasättande av hela den rådande genusordningen. Kvinnorörelsen hade haft frågor om likställighet i äktenskapet på sin

---

[19] Se till exempel: ”Etikettråd”, *Charme* nr 9 1925, s. 32; ”Etikettsråd”, *Charme* nr 16 1925, s. 27; ”Etikettsråd”, *Charme* nr 20 1925, s. 35; ”Etikettsråd”, *Charme* nr 25 1925, s. 35; ”Etikettsråd”, *Charme* nr 2 1926, s. 38; ”Bär ni tusenlappar på er”, *Charme* nr 11 1926, s. 17–18; ”Etikettsråd”, *Charme* nr 11 1926, s. 34; ”Etikettsråd”, *Charme* nr 22 1927, s. 38; ”Hur uppför ni er på restaurang, min nådiga?”, *Charme* nr 17 1932, s. 10–11; ”Charmes råd i kärlekskval”, *Charme* nr 4,1933, s. 29; ”Charmes råd i kärlekskval” nr 5 1933, s. 29; ”Charmes råd i kärlekskval”, *Charme* nr 11 1933, s. 29; ”Charmes råd i kärlekskval”, *Charme* nr 12 1933, s. 26; ”Frågor och svar”, *Idun* nr 50 1926, s. 1326; ”Vi och vårt umgänge”, *Husmodern* nr 16 1923, s. 520.

[20] ”Mina råd till sommarflickan”, *Charme* nr 12 1925, s. 20.

[21] ”Kärleken har förlorat sin glans av ridderlighet”, *Charme* nr 8 1933, s. 7.

[22] Søland, 2000, s. 101.

[23] Även i rådgivningsboken *Konsten att binda och behålla en man* påpekas att mäns bristande ridderlighet är ett återkommande ämne som diskuterades i samtiden. Nordenström-Law, 1926, s. 20. Se också: ”Vad min man hade att förmäla om ridderlighet”, *Husmodern* nr 33 1926, s. 58; ”Krönika om ridderlighet, broderskap och murare”, *Idun* nr 15 1929, s. 407.

agenda under många år men först under 1920-talet omsattes de politiska idéerna i praktiken och det var med detta i åtanke som debatten fördes. I resonemangen ovan anas en nostalgi över en flydd tid när genusordningen var traditionell, kärleken romantisk och män tog hand om kvinnor. Talet om ridderlighet och romantisk tillbedjan vittnar om en längtan efter en tid när likställighet inte ställdes framför romantiska känslor. Berman menar att denna typ av nostalgi utgörs av en längtan efter ”det förmoderna förlorade paradiset”.[24] Nostalgin aktualiseras när det välkända upplevs som hotat och framtiden känns oviss. En skribent identifierade problemets kärna som en försämrad kärlek i tidens obotliga egoism och rastlöshet, obönhörligt kopplad till tidens motto ”ombyte, ombyte, ombyte”.[25] Också i *Idun* konstaterades att en förändring skett: ”Att vi leva i jazzens och nöjenas virvel, utan att känna ansvar, vare sig mot make eller hem, det tycks höra till det vardagliga.”[26] I dessa resonemang finns just en tydlig nostalgi, en längtan tillbaka till en föreställd tid av oförstörda känslor, där passion och attraktion underordnades kärleken. Den förändrade synen på kärlek och heterosexuella relationer kan också kopplas till upplevelsens av modernitetens virvel där ombytligheten och föränderligheten hotade att sluka det trygga och välkända.

I en text av den brittiska författaren Elinor Glyn, publicerad i *Charme* 1923, riktas kritik mot moderna kvinnor och deras påverkan och förändring av heterosexuella kärleksrelationer: ”Varför ha väl så överväldigande många moderna, otillfredsställda kvinnor, fått den idén i sitt huvud, att det måste och kommer att råda fientlighet, ja, krig mellan könen? Varför finns det så många kvinnor, som jämt skola beklaga sig över männen?” Glyn spårar omdaningen av relationen mellan könen till en förändrad femininitet, som hon menar går emot ett ”naturligt och rättfärdigt förhållande könen emellan”. Hon påtalar att naturens ordning grundar sig i en relation där den svagare (läs kvinnor) alltid måste lyda de starkare (läs män).[27]

Samma föreställning om den naturliga ordningen återfinns hos den danska debattören Harald Nielsen i boken *Moderna äktenskap*, utgiven på svenska 1920. Nielsen anser att det så kallade förtrycket av kvinnor naturligt följer av deras fysiologiska och fysiska underlägsenhet: ”hon är handikappad, och det kan därför inte förvåna att hon blivit efter”.[28] Under 1920-talet utmanades tankarna om kvinnors naturliga underordning på flera plan såväl vad gällde medborgarskap och arbetsrätt som inom äktenskapet. Kvinnor var inte längre underordnade enligt lagen, utan hade rätt att kräva likställighet. När kvinnor gjorde anspråk på att vara subjekt och krävde handlingsutrymme reagerade dessa skribenter med rädsla och oro inför vad framtiden kunde innebära. Kanske skulle allt välkänt komma att förstöras?

---

[24] Berman, 2012, s. s.21.

[25] ”Kärleken har förlorat sin glans av ridderlighet”, *Charme* nr 8 1933, s. 7.

[26] ”Kvinnans plikt mot make och barn”, *Idun* nr 36 1926, s. 907.

[27] ”Mannens rätta plats”, *Charme* nr 13 1923, s. 14–15.

[28] Harald Nielsen, *Moderna äktenskap*, Stockholm 1920, s. 47.

I *Husmodern* konstaterades 1926 att ”[r]omantiken har fått maka åt sig, det är visserligen sant. Det alltför vaga, dimblå och i fjärran guldkantade har inte samma betydelse nu som förr, ty man är mycket mera praktiskt inriktad”.[29] Förändringen tolkas som positiv och de moderna kvinnorna sägs se mer illusionslöst och nyktert på kärleken. Förändringen välkomnades också av en skribent i *Svensk Damtidning* 1929:

> Vår unga svenska flicka vill nog inte längre veta av de blomblyga svärmerierna, de ljushyllta drömmarna, den barnsligt underbara hjältedyrkan, för vilka skalderna, skådepelarna och de små löjtnanterna i generationer före oss voro utsatta.[30]

I samma artikel intervjuas författaren Daniel Fallström som även han ser positivt på utvecklingen av de moderna flickorna:

> Hon tillhör ett frigjort släkte. Och hon står på sina egna vackra ben. Hon är inte sentimental som gångna tiders – och gudskelov för det. Hon har vuxit upp i frihet, hon behöver inte längre husjungfrun, som kommer och hämtar henne efter balerna, hon har tagit livet i sina egna händer. Och livet har lärt henne, att det självt inte längre är något svärmeri utan rena rama allvaret.[31]

Den nya frihet som 1920-talets moderna kvinnor åtnjöt genom att kunna försörja sig själva sågs av flera skribenter som själva grunden till en förändring av heterosexuella relationer.[32] Det fanns två parallella föreställningar om förändring av den heterosexuella kärleken; dels att passionen styrde alltför mycket och dels att moderna kvinnor var mer självständiga, praktiskt lagda och mindre lättledda av romantiska gester än tidigare generationer av kvinnor. Resultatet var dock det samma: en känsla av att en mindre romantisk kärlek präglade 1920-talet. Å ena sidan upplevdes det som att sexualitet, attraktion och tillfälliga relationer fick företräde framför romantik, å andra sidan som att rationella val styrde relationerna mellan könen.

Som en del av denna utveckling uppstod en friktion mellan de män som uppfattades som traditionella och de förändrande och nu moderna kvinnorna. Motsättningen synliggjordes bland annat i en krönika av Elisabet Jones 1922:

> Männen beundra – i teorin – det som är starkt och nobelt och tappert och intelligent hos kvinnan, men de göra det så att säga på respektfullt avstånd. Vad de verkligen älska och uppvakta, blomsterströ och ägna sin hyllning är ändå – ännu – dockan-kvinnan.

---

[29] ”Våra flickor”, *Husmodern* nr 9 1926, s. 19.

[30] ”Äro romantiken och svärmeriet döda?”, *Svensk Damtidning* nr 44 1929, s. 5.

[31] ”Äro romantiken och svärmeriet döda?”, *Svensk Damtidning* nr 44 1929, s. 5.

[32] Se till exempel: ”Vid vilken ålder bör man gifta sig?”, *Charme* nr 1 1924, s. 12–13, 18; ”Äro romantiken och svärmeriet döda?”, *Svensk Damtidning* nr 44 1929, s. 5; ”Den trångbodda kärleken”, *Svensk Damtidning* nr 24 1929, s. 11.

> Rankan, som söker stöd, är alltid och fortfarande det maskulina idealet för kvinnlighet. Sällan den starka, självsäkra kvinnan.[33]

Jones riktar en hård udd mot sådana män, som inte följde med i utvecklingen utan begärde beroende kvinnor. Hon frågar retoriskt vilken typ av kvinnor som både yngre och äldre män skockas runt: ”Kring den lilla äppelblomsskönheten, som skrattar och kvittrar, eller kring den vederhäftiga studentskan, som blivit litet blek och ser en smula förläst ut fram på vårsidan?” Tydligt är att Jones kritik grundar sig just i uppfattningen att män begär kvinnor stöpta efter 1800-talets ideal. En bildad kvinna sägs i mäns ögon utgöras av en som ”kunna spela litet piano, och sjunga litet och måla blommor på siden och kunna läsa en fransk roman på originalspråket”.[34] Även 1933 under den återkommande rubriken ”Adam av idag”, skriven i kort novellform av signaturen *Kid*, diskuteras de så kallade moderna männen:

> Överhuvudtaget ha de alla de egenskaper, som de brukar beskylla kvinnan för. Det finns inget så ologiskt, som en man, när det kommer till praktiska konsekvenser […] Nej hon [frun] skall sitta hemma och bli fet och ointressant och tappa all ambition. Det är på det sättet kvinnorna hindras att göra den insats de skulle kunna göra i världsutvecklingen. Det är den gammalmodiga äkta mannen, som är roten till många världsolyckor. Ned med honom.[35]

Bild 10.
Svensk Damtidning nr 36 1932, s. 8.

[33] ”Kvinnor, som männen föredraga”, *Charme* nr 7 1922, s. 5.
[34] ”Kvinnor, som männen föredraga”, *Charme* nr 7 1922, s. 5.
[35] ”Kid: Adam av idag”, *Charme* nr 11 1933, s. 14.

Den nostalgi som jag tidigare visat på och som präglade andra skribenternas resonemang lyser här med sin frånvaro. Istället formeras en modern och fri femininitet med en politisk dimension i dessa texter. Män ses som hindrande för kvinnors utveckling och det är kvinnorna som blir modernitetens subjekt. Chadwick och Latimer hävdar att modernitetens subjekt traditionellt framställts som manligt, vitt och av medelklass.[36] Här är det istället de moderna kvinnorna som förkroppsligar modernitetens värden av frihet, självständighet, subjektivitet och deltagande i offentligheten. Nicholas menar att de moderna kvinnorna tycktes hantera den urbana tillvaron och det moderna livets förändringar bättre och lättare än vad männen gjorde.[37] Denna uppfattning fanns också i den svenska veckopressen. Det var kvinnorna som ansågs ha enklare för att anpassa sig och bejakade de förändringar som 1920-talets moderna liv erbjöd, vilket i sig inte är uppseendeväckande eftersom kvinnors positioner flyttades fram medan männen på samma gång fick backa och lämna utrymme åt det motsatta könet.

Männen sågs istället som konservativa, stabila, oföränderliga, bakåtsträvande, kort sagt som traditionella motpoler till de moderna, emanciperade kvinnorna.[38] Till detta kan knytas den rädsla för en förändrad maktordning som präglade 1920-talet, och som synliggörs framför allt i diskussionerna kring maskulinisering som jag återkommer till. Genom att också i fortsättningen begära en traditionell femininitet som var knuten till hemmet och beroende av en manlig försörjare blev det möjligt för män att säkra den egna maktpositionen liksom tillgången till det offentliga livet.[39] I den traditionella modernitetsberättelsen, som kritiserats av feministiska forskare, har män framställts som modernitetens pådrivare.[40] Med utgångspunkt i veckopressen som källmaterial framträder ett annat perspektiv. Använder vi denna lins var det istället kvinnorna som påskyndade moderniseringen av genusrelationerna och hade mest att vinna på förändringar av heterosexuella relationer. De moderna kvinnorna blev, i veckopressens framställningar, till aktiva subjekt som utmanade den traditionella synen på modernitet, vilket visar att bilden av det moderna varit mer komplex än vad som ofta framhållits i historisk forskning. Femininitet och maskulinitet formerades i nära samband och växelverkan. En annan forskare som gjort observationer som kan tolkas

---

[36] Chadwick and True Latimer, 2003, s. xiv, xvii.

[37] Nicholas, 2015, s. 98.

[38] Samma föreställning fördes fram i *I Viyellablus och kontorsförkläde*där män beskrevs som omoderna som inte bejakade nya äktenskapslagar och kvinnlig frigörelse utan ville ha ”Tama skyltdockor i bur”. Hagstrand, 1922, s. 46. Se också ”Kan en kvinna uppfostra en man?”, *Svensk Damtidning* nr 36 1932, s. 8, 28.

[39] Mannens förändrade makt över hustrun lyfts också fram i följetongen ”Smekmånadbreven” i *Charme*: ”Det är alltså hans avsikt att hålla mig i cell, men det ska vi inte ha något av. Inga kontrollerande utgångstider. I mammas ungdom kunde kanske den metoden ha gått an, men inte i våra dagar. En karl som använder ordet berättigande om sin hustrus val av tidsfördriv, och inte lämnar detta åt hennes egen smak och takt, borde egentligen inte ha lov att gifta sig.” ”Smekmånadbreven”, *Charme* nr 22 1924, s. 21.

[40] Se bland andra Marshall, 1994; Björk, 1999; Felski, 2000; Felski, 1995.

på liknande vis är filmvetaren Tommy Gustafsson. I sin avhandling om svensk film från samma period ser han hur kvinnor hade stor inverkan på formerandet av manlighet. Han gör också gällande att 1920-talet öppnade upp för utmanande och transformativa manligheter som gestaltades på filmduken.[41] Intressant nog är denna bild motsatt mot den som fördes fram i veckopressen, där männen i stort sett fråntogs förändringspotential och sågs som ohjälpligt fast i sin egen traditionella genusposition.

Veckopressen uppvisade under 1920- och det tidiga 1930-talet ett komplext och paradoxalt förhållande till de förändrade kärleksrelationerna. Detta ligger i linje med det som Berman beskriver som modernitetens dubbelsidighet; nämligen att moderna människor både drivs av en vilja till förändring av sig själva och världen och en fruktan för samma förändring. Moderniteten kan på så sätt vara både berikande och ångestskapande.[42] Å ena sidan uppmanades unga kvinnor att kräva sin frihet, både inom och utom äktenskapet, men å andra sidan skrevs det också spaltmetrar med råd om hur kvinnor borde anpassa sig efter sina makar. Ambivalens i hur *Charmes* kvinnliga läsare ska lyckas i heterosexuella relationer präglar rådgivningen. 1920-talets kvinnor gavs rådet att vara goda kamrater, men fick samtidigt råd om att vara anpassningsbara:

> Det är lättare att fånga en man, än att behålla honom… Varför upphöra att försöka fängsla en man, just emedan ni blivit gift med honom?... Om han föredrager att se er i svart, bär då inte rött; om han tycker om ert hår, varför ha det kortklippt? Ni skulle inte ha gjort sådant före äktenskapet, varför göra det efteråt?... Att fortfara att vara en mans älskling även som hustru… det är konsten att förbli gift![43]

Utmaningen för en kvinna låg i att både lyckas träffa en man och behålla hans intresse äktenskapet igenom. Rådgivningsboken *Konsten att binda och behålla en man,* som Charme Förlag gav ut 1926, författad av Anna Nordenström-Law innehåller just denna typ av råd. På de inledande sidorna i boken konstateras att ”Slocknar elden [i äktenskapet], är det i allmänhet kvinnan fel.”[44] Kvinnan ses som ansvarig för hur välfungerande äktenskapet var. I såväl rådgivningslitteratur som i veckopressen uppmanades kvinnor att kritiskt granska sig själva inifrån och ut. Kanske hade de låtit sitt yttre förfalla? Kanske var de alltför frågvisa eller självcentrerade, eller missunnsamma och sura? Kanske var hemmet alltför välstädat eller rentav försummat vad gällde hygien? Kanske störde de männen med sina egna problem och begränsade deras frihet?[45] Blicken

---

[41] Gustafsson, 2008, s. 308-309.

[42] Berman, 2012, s. 19, 21.

[43] Utan rubrik, *Charme* nr 24 1923, s. 31

[44] Nordenström-Law, 1926, s. 11.

[45] Se till exempel: “Kärlek och Äktenskap”, *Charme* nr 11–12 1922, s. 21; ”Brev till kvinnans hjärta”, *Charme* nr 11 1923, s. 15; ”Mina råd till sommarflickan”, *Charme* nr 12 1925, s. 20–21; ”Två kärleksproblem”, *Charme* nr 13 1925, s. 18; ”Varför gå männen hemifrån”, *Charme* nr 8 1930, s. 28–30; ”Var rädd om kärleken”, *Charme* nr 6 1933, s. 20–21; Nordenström-Law, 1926, s. 27, 31, 39, 45–52, 62–71, 91; ”Svar”, *Idun* nr 10 1920, s. 170; ”Svar”, *Idun* nr 38 1923, s. 913; ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 51 1923, s. 1221; ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 13 1926, s. 49–

vändes i dessa texter ständigt ifrån männen och ansvaret för ett lyckat äktenskap lades på kvinnornas skuldror. Hur en modern femininitet skulle hanteras förhandlades således i veckopressen. Dels fanns uppfattningen att den moderna femininiteten störde genusordningen, med Schippers terminologi en pariafemininitet som utmanade manlighetens priviligierade position. Dels välkomnades den moderna femininiteten som ett framsteg i jämförelse med en traditionell och underordnad femininitet. Det fanns alltså två konkurrerande föreställningar om moderna kvinnor, å ena sidan som splittrande och hotande, å andra sidan som ideala. Förhandlingarna av den sistnämnda positionen kan också ses som ett försök till ett utvidgande av den hegemoniska femininiteten.

Kamrater i äktenskapet

Bild 11.
Idun nr 48 1926, s. 1251.

”Den kamratliga kvinnan fanns inte på Strindbergs tid. Nu blir hon vanligare dag för dag. Och kanske blir hon den dominerande till sist” menar en skribent i *Charme* 1924.[46]

50; ”Husmoderns ABC-bok”, *Husmodern* nr 22 1923, s. 725; ”Vi och våra vänner”, *Husmodern* nr 27 1923, s. 866; ”Äktenskapets blindskär”, *Svensk Damtidning* nr 4 1926, s. 53–54; ”När man ’tar’ varandras nerver”, *Svensk Damtidning* nr 9 1926, s. 118, 122.

[46] ”Flicktyper som inte förändrats”, *Charme* nr 24 1924, s. 16.

Den kvinnliga kamraten och kamratlighet i äktenskapet diskuterades återkommande i den svenska veckopressen. Søland menar att 1920-talets förändrade genuspositioner inte omformade äktenskapet i praktiken, utan endast vägen till äktenskapet. Giftermål innebar slutet på en särskild period för de moderna unga kvinnorna; ofta fick de lämna arbetsmarknaden, nöjeslivet och sina fritidsaktiviteter bakom sig för att ta hand om hem, man och barn. Denna övergång var inte sällan svår för kvinnor som var vana vid frihet och en självständig ekonomi. Från att ha varit normbrytande och moderna inordnades de i ett liv, inte olikt sina mödrars och mormödrars.[47] Diskussionerna i den veckopress som jag undersökt vittnar om att det var annorlunda i Sverige. Även om det riktades kritik mot omdaningen av de heterosexuella relationerna och i synnerhet mot femininiteten eftersträvades till största del förändrade äktenskapsnormer.

En lösning, som den svenska veckopressens skribenter tycktes se, var det nya ideal som på 1930-talet kom att omtalas som ”kamratäktenskap”. Det var en ny samlevnadsform som skulle bygga på ett jämlikt förhållande mellan två makar, och som i den mest förekommande definitionen inte innefattade barn. I Sverige fick begreppet spridning med Dagmar Edqvists bästsäljande debutroman *Kamrathustru* från 1932. Kristina Fjelkestam går så långt som att hävda att kamratäktenskapet skapades av samtida romaner.[48] Kamratskap mellan kvinnor och män i heterosexuella kärleksrelationer diskuterades dock tidigare i populärkulturen. Kamratidealet ingen ny företeelse utan kamratlig gemenskap i såväl arbete som kärlek var ett återkommande tema i skönlitteratur författad av kvinnor redan under 1800-talet.[49] Tankarna om ett äktenskap byggt på kamratskap var således inte nya under 1920-talet men hade legat slumrande. När diskussionerna kring en förändrad heterosexuell kärlek intensifierades kom dessa tankar att aktualiseras på nytt.[50] I *Charme* 1922 framhåller Elisabet Jones att:

> Den äkta kvinnan, åtråvärd för varje man, är den som äger intelligens, hjärta och själ och det tar tid för dessa egenskaper att mogna och utvecklas. Den kvinna, som läser och tänker, blir intressantare med varje år, hennes ansikte uttrycksfullare, hennes sätt älskvärdare, och hon blir en bättre kamrat åt sin man.[51]

---

[47] Søland, 2000, s. 113.

[48] Fjelkestam, 2002, s. 131.

[49] Wikander, 1992, s. 18; Jonsson, 2001, s. 156; Heggestad, 1991, s. 103ff. Även den australiensiska historikern James A. Hammerton menar att kamratäktenskapet som ideal började diskuteras i relation till 1800-talets medelklassfamilj. Idealet grundade sig i att både kvinnor och män började ha högre förväntningar på äktenskapet från mitten av 1800-talet. James A. Hammerton, *Cruelty and Companionship. Conflict in nineteenth-century married life*, New York, 1992, s. 73–101.

[50] Hirdman, 1992, s. 174.

[51] ”Kvinnans ålder”, *Charme* nr 22 1922, s. 5.

I spalten ”Kärlek och Äktenskap” från samma år råder Jones en kvinna som misstänkte sin man för otrohet att rannsaka sig själv istället för att skuldbelägga maken för dennes eventuella snedsteg:

> Försök att följa med tidens frågor på alla områden så att ni är i stånd att föra ett förnuftigt samtal med honom, vartill i själva verket inte behövs mer än att ni då och då gör en intelligent fråga och låter honom lysa med sin kunskap i ämnet, men glöm inte att intresserat lyssna till vad han har att säga. Det att gifta sig är nog inte att sätta sig ned och tänka bara på matlagning och dammtorkning och tro, att sedan är allt välbeställt för all framtid. Det gäller för en kvinna att också intellektuellt följa sin man, vilket i förening med en vacker klänning, är ett ganska säkert sätt.[52]

I dessa texter syns en tydlig tendens till att heterosexuella kvinnor förväntades vara kamrater *åt* sina makar. I denna tidiga förståelse av kamratskapet handlade det framför allt om att kvinnan skulle lämna sin traditionella genusposition och förkovra sig i makens intressen för att vara en god partner, i vilken han kunde spegla sina egna intressen och sin intelligens.[53] Vad som är slående här är att kvinnorna sågs som omformningsbara och att de borde omforma sig efter sina äkta makars önskemål. Kvinnors förväntade omformningsbarhet uppmärksammas och kritiseras av den amerikanska skådespelerskan Nita Naldi i *Charme* 1924. Naldi beskriver hur män påstår att de föredrar naturliga kvinnor men i själva verket vill de ha ”en blank spegel för deras eget humör – en duktig skådespelerska i hemmet, som spelar rollen av sitt mans ideal, antingen det är en vamp eller en oskuld”.[54] Vad gäller det tidiga 1920-talet är det tydligt att idealet att vara kamrat *åt* en man var det kamratskap som främst åsyftades. Det var i denna tappning ojämlikt och kvinnors underordnade position befästes. Detta förfarande uppmärksammas också av Fjelkestam som menar att 1920-talets kvinnor för att vara ideala kamrater i heterosexuella relationer förväntades omforma sig efter mannens önskemål.[55] Tydlig blir den skillnad som uppstått mellan juridiska förutsättningar och hur relationer ordnades i praktiken. Trots att möjligheten nu fanns för makarna att ta samma ansvar för hushållets ekonomi, liksom för barnens uppfostran, präglade inte jämlikhetstanken diskussionerna om hur de heterosexuella relationerna borde ordnas. Cancian menar att trots att båda makarna förväntades vara delaktiga känslomässigt och sexuellt i 1920-talets äktenskap, uppfattades kärlek som sådan fortfarande som kopplad till femininitet. Äktenskapet sågs som hela kvinnans liv, men bara en del av mannens.[56] Denna tolkning ger en förståelse för att kvinnor

---

[52] ”Kärlek och äktenskap”, *Charme* nr 11–12 1922, s.21.

[53] Ytterligare en tolkning av kamratäktenskap är att det definieras av lösa förbindelser och kortsiktiga relationer med sexuella band, se till exempel i Engelstad, 1930, speciellt s. 13–14.

[54] ”Män, kvinnor och kärlek”, *Charme* nr 6 1924, s. 10.

[55] Fjelkestam, 2002, s. 138.

[56] Cancian, 1987, s. 34.

framställdes som kamrater *åt* männen. De förväntades leva för och upprätthålla äktenskapet, medan männen samtidigt kunde ha ett liv också utanför hemmet.

Mot slutet av 1920-talet blev diskussionerna om kamratskapet i heterosexuella äktenskap fler. Skådespelerskan Anita Page menade att den verkliga kärleken bestod av ”ungdomlig romantik, kombinerad med sund förståelse och verkligt kamratskap”. Hon framhärdar att idealet för en relation är: ”verklig kärlek baserad på kamratskap och uppriktig tolerans. Kamratskap betyder mycket: sympati, förståelse, tillgivenhet, respekt och samförstånd.”[57] Förutsättningarna för att bygga ett äktenskap på kamratskap anses vara kvinnors möjlighet att arbeta utanför hemmet och chans till egna intressen:

> Det är lätt nog att slå sig till ro med hemliv, så lätt att ägna hela sin omsorg och känsla enbart åt äktenskapet. Men man kan förstöra sin äktenskapliga lycka genom att ge sig det för mycket i våld. Att helt underordna sig sin man är för en kvinna detsamma som att be honom om allt, och att konstant få be om allting är säkraste vägen att förstöra lyckan och kärleken.[58]

Ytterligare en amerikansk skådespelerska, Mary Pickford, ger sin syn på äktenskap i *Charme* 1929 och menar att den ”solida grunden” för äktenskap inte var fysisk attraktion utan kamratskap. Förutsättningen för kamratskap inom äktenskapet finner också Pickford i makarnas lika möjligheter till arbete utanför hemmet.[59] Historikern Paula S. Fass ser hur 1920-talets moderna kvinnor i USA krävde mer än att bli hustru och moder och att de nya kraven byggde på att den äktenskapliga relationen skulle baseras på just större frihet och kamratskap.[60]

Det kamratskap som kommit att bli en del i många äktenskap gjorde mycket för den ömsesidiga respekten mellan makarna, enligt författaren Marika Stjernstedt i *Husmodern* 1932.[61] Idealet om kamratskap mellan man och kvinna är en logisk konsekvens av de tankar som fanns om en ny självständig och initiativtagande femininitet som inte längre endast var förknippad med hemsfären. Det fanns också föreställningar i den svenska veckopressen om att det var av vikt att män tog ansvar i hemmet och ”hjälpte till” liksom att pojkar uppfostrades till att klara av vissa hushållsgöromål.[62] En utveckling mot att makarna önskas vara kamrater *med* varandra

---

[57] ”Kärleken och Vår moderna tid”, *Charme* nr 4 1931, s. 29.

[58] ”Nutidskvinnan och den gyllene medelvägen”, *Charme* nr 7 1931, s. 17.

[59] ”Hemligheten bakom äktenskaplig lycka”, *Charme* nr 9 1929, s. 22.

[60] Fass, 1977, s. 23.

[61] ”Funderingar kring äktenskap”, *Husmodern* nr 45 1926, s. 22–24.

[62] Se till exempel: ”Bör mannen hjälpa till i hushållet?”, I*dun* nr 51 1926, s. 1331, 1348–1349; ”Ska pojkarna hjälpa till i hem och hushåll?”, I*dun* nr 37 1929, s. 984, 1000–1001; ”Vi låta pojkarna hjälpa till”, *Idun* nr 40 1929, s. 987, 1004, 1007; ”Mandom, mod och husliga män”, *Husmodern* nr 32 1926, s. 31.

är således synlig.[63] Detta skulle också innebära en förändrad manlighet, något som dock framställs som främmande i största delen av materialet. Däremot behöver det inte betyda att det inte fanns önskningar om en sådan utveckling. Uppenbart är emellertid att diskussionerna om kamratskap i äktenskapet på ett underliggande plan handlade om kvinnors tillgång till offentligheten. Enligt det ideal där kvinnor förväntades vara kamrater åt männen skulle de få tillgång till offentligheten genom sin make. I den senare versionen hade de själva möjlighet att vara subjekt och delta i offentligheten genom ett socialt liv och arbete utanför hemmet. Förändringen av positionen som fru innebar ett utvidgande av den hegemoniska femininiteten för att anpassa den till ett modernt samhälle där kvinnors underordning inte längre var självklar, i varje fall inte i juridisk mening.

Även om flera röster om kamratskapet i äktenskapet var positiva fanns det också de som var skeptiska mot den utveckling av heterosexuella relationer som präglade 1920-talet:

> Den kamratliga, friska, pojkaktiga kvinnan har många förespråkare i våra dagar. Men så mycket är säkert: en sådan kvinna har aldrig blivit vad man kallar en fascinerande kvinna. Hon har aldrig vunnit en världs beundran. En nära till hands liggande parallell är ju att mannen sällan eller aldrig beundrar sin syster. På samma sätt är det ju med en kvinna som gentemot mannen uppträder som en kamrat eller syster – hon blir aldrig för honom den farliga kvinnan. Och det är ju den han söker.[64]

Den kamratliga kvinnan som ideal kopplas här samman med föreställningen om att kärleken befinner sig i en kris. Det vill säga att den moderna kvinnans kamratliga framtoning inte var åtråvärd, utan snarare hotande för den heterosexuella relationen. I texten står det klart att likhet mellan könen ses som ett problem. En kvinna som ägnar sig åt samma aktiviteter som en man kan aldrig ses som attraktiv. Likheten anses således döda passionen i heterosexuella relationer.

I en annan artikel, ”Kärleken dör” knyts problemet samman med idrottande kvinnor i synnerhet, men också med de attribut som återkommande symboliserade en modern kvinna i allmänhet: det korta håret, cigarettrökandet och hela hennes ”sentiment du corps, som så förändrats, stöter bort männen”.[65] Samma föreställning återkommer dessutom i ett par noveller från 1931, där en man och en kvinna har haft en vänskapsrelation. Kvinnan har egentligen romantiska känslor för mannen men

---

[63] I reportaget ”Man och hustru i samma yrke” i *Charme* diskuteras också de gifta par som arbetar tillsammans och hur mycket vanligare det blir att gifta par är kamrater i arbetet liksom i äktenskapet. ”Man och hustru i samma yrke”, *Charme* nr 22 1925, s. 16–17. Ett tema som också tas upp i: ”Gifter sig posten med posten?”, *Husmodern* nr 27 1929, s. 20–21, 53; ”De tu äro ett – även i arbetet”, *Husmodern* nr 31 1932, s. 6–7; ”Med originella yrken”, *Idun* nr 9 1923, s. 204–206; ”Äktenskapets a och o”, *Idun* nr 31 1926, s. 767.

[64] ”Det oförklarliga i Evas natur”, *Charme* nr 11 1925, s. 18.

[65] “Kärleken dör”, *Charme* nr 19 1924, s. 6.

mannen kan endast se henne som en kamrat och inte som ”kvinna”.[66] Kamratligheten står, i dessa berättelser, i vägen för att kvinnor ska betraktas som just kvinnor. På samma vis menar Jonsson att kamratideologin innebar ett slags averotiserande av förhållandet mellan kvinnor och män.[67] Averotiseringen är just det som de negativt inställda skribenterna vänder sig mot. De ville se ett isärhållande av könen och understryker att olikheten är central. Här aktualiseras det som Schippers benämner som komplementaritet, tanken om att kvinnor och män ska komplettera varandra för att samhällsstrukturen ska fungera. De kvinnor som gjorde anspråk på att vara likställda kamrater med män förpassas i denna föreställning till att vara pariafemininiteter genom sitt störande av genusordningen. Butler framhåller att de som bryter mot genusbegripligheten straffas och straffet i dessa skildringar är offrandet av heterosexuella relationer eftersom det heterosexuella begäret urholkas när kvinnor både ser ut och uppför sig som män. Kamratskapet, som i de positiva skildringarna sågs som räddningen och svaret på hur de heterosexuella kärleksrelationerna kunde utvecklas, gjordes i dessa framställningar till själva grunden för problemet med den moderna kärleken. Cancian visar att den amerikanska veckopressen under 1920-talet förde fram att det var viktigare för en kvinna att vara en attraktiv kamrat än en duktig hemmafru.[68] En sådan enhetlighet är inte synlig i mitt material men idealet om kamratskap kom trots allt att dominera mot slutet av 1920-talet.

Sammanfattningsvis kom uppfattningen om kamratskap i äktenskapet att ändra form under perioden från synen på kvinnan som kamrat *åt* mannen, till att makarna skulle vara kamrater *med* varandra.[69] Kamratäktenskapet har inom internationell forskning setts som ett svar på de förändringar som krävdes av äktenskapet och den sexuella revolution som präglade 1920-talets unga generation.[70] Genom att kamratäktenskapet sågs som ett alternativ kunde kärnfamiljens auktoritet

---

[66] “När kärleken vaknar”, *Charme* nr 14 1931, s. 32–33; ”En ung dam och kärleken”, *Charme* nr 19 1931, s. 31–34.

[67] Jonsson, 2001, s. 169.

[68] Cancian, 1987, s. 34.

[69] En intressant parallell kan dras till Andrés Brink Pintos avhandling *Med Lenin på byrån*om den sovjetiska kamratäktenskapsnormen som innebar förändrade förväntningar på kvinnor. Kvinnor skulle, istället för att ansvara för hem och barn, utbilda sig och lönearbeta för att ta gemensamt ansvar för Sovjetstatens utveckling. Brink Pinto ser en utveckling av kamratidealet i de svenska kommunistiska veckotidningar som undersöks som går från en femininitet som låg nära det kommunistiska kamratidealet, där hon kunde vara beredd att lämna sin familj, till att bli en kamrathustru. Där den centrala uppgiften var att ge hopp om livet och vara ett stöd för den tvivlande kommunisten, alltså motsatt utveckling jämfört med i mitt material. Andrés Brink Pinto, *Med Lenin på byrån: normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921–1939*, Lund, 2008, s. 136-163. Den utveckling som jag ser går snarare från att kvinnor skulle vara kamrater åt männen genom att stötta dem och vara insatta i vad deras intressen och arbetsliv innebar. Detta förändras sedan till att kvinnor och män förväntades vara kamrater med varandra och vara delaktiga i varandras liv.

[70] Fass, 1977, s. 39, 71; Christina Simmons, “Companionate Marriage and the Lesbian Threat” i *Frontiers: A Journal of Women Studies*, nr 3 1979.

upprätthållas.[71] I mitt material är det uppenbart att kamratäktenskapet, som ett alternativt levnadssätt, är ett aktivt val och ett ideal pådrivet av kvinnor som värnade om att uppfattas som något annat än en *kvinna i hemmet*. En möjlig tolkning är att den förändrade innebörden i kamratskapet mellan man och kvinna också kan ha att göra med att det tog ett tag för de nya äktenskapslagarna att få genomslagskraft. Det kan vara dessa efterverkningar, i samklang med grundläggande feministiska idéer om heterosexuella relationer, som fick genomslag i veckopressen mot slutet av min undersökningsperiod.

Skilsmässornas århundrande

Bild 12.
Charme nr 16 1925, s. 31.

[71] Fass, 1977, s. 39.

– Du var min tredje hustru inte sant?– Nej du måste ha dåligt minne. Jag var din fjärde. Och det var visst du, som var min tredje man. – Kanske det. Man glömmer så lätt. – Du är fri nu? – Ja, min sista fru fick skilsmässa i Paris i våras.[72]

I denna ”Dialog i skilsmässotider” från 1928 är förvirringen kring parets äktenskap stor; när det varit, om det varit och om de överhuvudtaget träffats förut. På liknande vis parodierades flyktiga relationer utan fasta band i satirteckningen ovan med barnet som frågar den moderna herren med hatten på sned ”- Är det du som skall vara min pappa i sommar?”.[73] Båda dessa skämt är förmodligen ett uttryck för uppfattningen att den moderna kärleken gett upphov till ett stigande antal skilsmässor. Skilsmässofrekvensen ökade nämligen betydligt efter att lagen trätt i kraft.[74] I den svenska veckopressen debatterades, förundrades, ironiserades och moraliserades det över upplösta äktenskap. Samhället sades lida av en ”skilsmässoepidemi”, vara smittat av en ”skilsmässobacill” och uppbrutna äktenskap sågs som ”en modeföreteelse”.[75]

Enligt *Charme* fanns skilsmässa med som en variabel i den kalkyl som unga kvinnor förväntades ställa upp inför ett eventuellt äktenskapligt liv. En ung kvinna borde, hävdades det i tidningen 1924 av författaren Marika Stjernstedt-Nordström, kunna ”stå på egna fötter – ty hon måste vara förutseende och räkna med möjligheten, att hon kanske rätt vad det är en dag i alla fall står ensam och övergiven”.[76] I veckopressen var frågan om vilken ålder som var den rätta för giftermål ett högaktuellt ämne.[77] Äktenskap i för unga år antogs verka hindrande för kvinnans framtida möjligheter; om hon inte lärt sig att försörja sig själv kunde det sluta illa efter en skilsmässa. Fass menar att skilsmässa blev en del i det moderna äktenskapskonceptet för unga människor under 1920-talet, vilket baserades på åsikten att personlig tillfredsställelse var viktigare än tvingande ansvar.[78] Den amerikanska historikern Andrea Ramage knyter den nya synen på skilsmässa och den högre skilsmässofrekvensen till en förändrad moral bland unga som kan härledas till nöjeslivet inspirerat av jazzandet och filmkulturen. Ramage skriver att ”[t]he fear of being alone and unable to take care of herself was no longer an excuse for not escaping an unhappy marriage”.[79] Politiska, ekonomiska och sociala förändringar bidrog till en ökad acceptans och stigande frekvens av skilsmässor.

---

[72] ”Dialog i skilsmässotider”, *Charme* nr 12 1928, s. 51.

[73] *Charme* nr 16 1925, s. 31.

[74] Niskanen, 2001, s. 135.

[75] ”Var skilsmässan nödvändig”, *Husmodern* nr 38 1926, s. 15-16; ”Oss husmödrar emellan”, *Husmodern* nr 13 1929, s. 34; ”Säkraste sättet att förlora sin man”, *Husmodern* nr 50 1929, s. 33.

[76] ”Vid vilken ålder bör man gifta sig”, *Charme* nr 1 1924, s. 13, 18.

[77] ”Kärlek och äktenskap”, *Charme* nr 8 1922, s. 15; ”Vid vilken ålder bör man gifta sig”, *Charme* nr 1 1924, s. 12–13, 18; ”Hemligheten med äktenskaplig lycka”, *Charme* nr 9 1929, s. 22; ”Husmödrar emellan”, *Husmodern* nr 39 1926, s. 26; ”Är detta Ert problem”, *Husmodern* nr 26 1929, s. 52–53; ”Tjugondedag Knut”, *Svensk Damtidning* nr 3 1926, s. 34; ”När skall en kvinna gifta sig?”, *Svensk Damtidning* nr 37 1929, s. 4.

[78] Fass, 1977, s. 80–81.

[79] Andrea Ramage,”Women and Divorce” i *Perspectives in history*, nr 1, 1989, s. 27.

Singellivet framstod plötsligt som lika lockande som äktenskap för många unga kvinnor.[80]

I *Idun* debatteras skilsmässor i spalten ”Damernas diskussionsklubb”. En av diskussionerna initierades av signaturen *Tres* som menar att mantrat ”offra, offra” hade predikats för kvinnor i årtusenden men att det måste finnas någon gräns för hur mycket en kvinna ska behöva försaka för ett äktenskap.[81] Skilsmässa ses således som ett hot, i bemärkelsen att riskera att bli övergiven och ensam, och samtidigt som en möjlighet för kvinnor som kan välja bort olyckliga äktenskap.

Bild 13.
Idun nr 35 1920, s. 589.

I rådgivningsboken *Moderna äktenskap* från 1920 konstaterar författaren att ”skilsmässan har verkligen socialt sett tämligen förlorat sin udd.”[82] Den mer rationella inställningen till kärlek som knöts till det moderna livet gjorde att uppbrutna relationer sågs som en realitet. 1928 konstateras i *Charme* att ”I dessa dagar, då skilsmässorna snart äro lika vanliga som giftermålen, fodras det framför allt, att man tar konsekvenserna därav och ser sakerna sådana de verkligen äro.”[83] I rådgivningsboken *Konsten att binda och behålla en man* ses skilsmässa som ett sätt att få en andra chans:

[80] Ramage, 1989, s. 27.
[81] ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 49 1923, s. 1185.
[82] Nielsen, 1920, s. 58.
[83] ”De frånskilda herrarna”, *Charme* nr 6 1928, s. 12.

> Förhållandet mellan man och kvinna är nu civilisationens barometer. Ehuru de äldre vrida händerna för att ”civilisationen håller på att falla ihop”, på vilket de många skilsmässorna skulle vara ett tecken, tro vi yngre, att de betyda en moralisk storstädning, en nödvändig justering av misstag, och att verklig civilisation aldrig varit så nära mänsklighetens grepp som just nu.[84]

1922 konstateras i *Charme* att ”Skilsmässan tillhör det moderna livets seder och förorsakar här [i Paris] ingalunda längre intrycket av skandal, som den gjorde förr i tiden.”[85] Precis som många andra modernitetsuttryck förlades skilsmässornas framväxt till Amerika och Paris, vilket dock hade sin naturliga förklaring.[86] Mellan 1850 och 1900 steg skilsmässofrekvensen i USA snabbt i jämförelse med Europa. Den ökade skilsmässostatistiken gjorde att USA fick ett rykte om sig som ett land med instabila institutioner och avtagande moral.[87] Denna föreställning är synlig också i *Charme:*

> Ett underligt land Amerika. Det är så mycket som är sken. Hemma i det goda Sverige är det kutym att när man är gift så syns det. Men inte så i Amerika. Mannen som alla tror vara den inbitne ungkarlen är kanske gift, fastän hans fru befinner sig på annat håll och vägrar att gå med på skilsmässa. Frun å sin sida kan leva i något slags similiäktenskap tillsammans med en annan man, som alla människor tro vara hennes äkta make, fast han inte är det.[88]

Upplösta äktenskap, omoraliska relationer och en allmän förvirring vad gäller heterosexualitetens ordning sågs som utmärkande för Amerika. *Charme* närmast frossade i skilsmässohistorier från andra sidan Atlanten. ”Kan en kvinna älska mera än en gång” är rubriken på en flersidig artikel författad av en kvinna som beskriver sina relationer med män. Hon hade genomgått skilsmässa fyra gånger och alla äktenskap har haft tillkortakommanden såsom svartsjuka eller att kärleken dött ut.[89] Denna typ av sensationsjournalistik om skandalomsusade amerikanska, främst kvinnliga, kända personers äktenskap och skilsmässor var återkommande i *Charme*.[90] Omvänt

---

[84] Nordenström-Law, 1926, s. 108–109.

[85] ”Skilsmässoringen”, *Charme* nr 16 1922, s. 4.

[86] Se till exempel: ”Mod, kärlek och politik”, *Charme* nr 22 1922, s. 4, 19; ”Dollarprinsessorna och deras europeiska ’guldspindlar’”, *Charme* nr 4 1924, s. 9–10, 17; ”The gilded butterfly”, *Charme* nr 10 1924, s. 5; ”Cora Walkers tretton män”, *Charme* nr 1 1926, s. 22.

[87] Roderick Phillips, *Putting asunder. A history of divorce in Western society*, New York, 1988, s. 439.

[88] ”Mysteriet kring basebollkungens ihjälbrända fru”, *Charme* nr 4 1929, s. 22.

[89] ”Kan en kvinna älska mer än en gång?”, *Charme* nr 9 1927, s. 11–13.

[90] ”Skilsmässor inom filmvärlden”, *Charme* nr 22 1924, s. 19–20; ”Berömda män som förskjutit sina hustrur”, *Charme* nr 24 1924, s. 32–33; ”Cora Walkers tretton män”, *Charme* nr 1 1926, s. 22; ”Har en hustru rätt att förvägra sin man barn?”, *Charme* nr 3 1926, s. 20–21, 30; ”Den äktenskapliga semestern sista nyheten från Hollywood”, *Charme* nr 6 1926, s. 24–25; ”Har kvinnan samma frihet som mannen”, *Charme* nr 9 1926, s. 11, 31; ”Den okända blondinen”, *Charme* nr 19 1927, s. 6–7; ”Fyra farliga kvinnor”, *Charme* nr 2 1928, s. 16–17; ”En karriär via fem äktenskap”, *Charme* nr 18

publicerades i USA skilsmässohistorier under 1920- och 1930-talen baserade på utländska berättelser, som användes som komiska inslag i filmer, pjäser eller romaner.[91] Detta kan tolkas som det kändes alltför intimt att rapportera om skilsmässor i närområdet. Inställningen till skilsmässorna pendlade också mellan två ytterligheter: antingen sågs de som sensationer eller som helt utan nyhetsvärde eftersom de var så pass vanligt förekommande. Blomberg visar att *Filmjournalen* inte förrän 1953 uttryckligen diskuterade och lyfte upp skilsmässor.[92] I relation till detta var *Charme* tidigt ute, men de faktiska skilsmässor som diskuterades ägde inte rum i Sverige utan utomlands, vilket indikerar att skilsmässor mellan svenska kändispar var tabu även i *Charme*.

Om *Charme* intar en mer sensationslysten position gentemot skilsmässor var det istället i *Idun, Svensk Damtidning* och *Husmodern* en fråga som diskuterades på ett mer vardagligt plan. Läsare skrev till exempel till tidningarna och bad om råd om huruvida de borde skilja sig eller inte, om de skulle fortsätta umgås med sina före detta män, om underhåll och om vem som hade rätt till vårdnaden om barnen.[93] I krönikan ”Vi skiljas” i *Idun* finns också en mer moralisk ton gentemot skilsmässor som beskrivs som ”det moderna skilsmässoraseriet i vissa kretsar, som verka nedbrytande och upplösande, är vanligare hos oss än i andra länder.”[94] 1926 efterfrågas i samma spalt råd av ”Fru Dubbelmoral” angående en väninna som ville skilja sig på grund av makens otrohet, vilket hon anser är förhastat med tanke på makarnas relativt små barn.[95] Även 1929 diskuteras att barn borde verka hämmande för en eventuell skilsmässa: ”Fast kärleken inte längre finns, behöver väl inte vänskapen och aktningen nödvändigtvis gå? Det är förskräckligt gammalmodigt och antiellenkeyskt, det vet jag, men jag tycker, att finns det barn, så får pappa och mamma hellre reda sig utan kärlek än barnen utan pappa och mamma” skriver den återkommande signaturen *Vagabonde* bakom vilken konstnären, journalisten och författaren Mollie Faustman gömde sig.[96]

För att konkludera sågs skilsmässorna nästan genomgående som ett problem i den svenska veckopressen. Framför allt ansåg flera skribenter att äktenskapet behandlades

---

1928, s. 22–23; ”Mysteriet kring basebollkungens ihjälbrända fru”, *Charme* nr 4 1929, s. 22–23; ”Indiskreta filmviskningar”, *Charme* nr 18 1931, s. 16.

[91] Hendrik Hartog, *Man and Wife in America. A history*, London, 2000, s. 277.

[92] Blomberg, 2006, s. 146.

[93] ”Svar”, *Idun* nr 1 1920, s. 22, ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 4 1926, s. 91, ”Juridiska råd”, *Svensk Damtidning* nr 21 1923, s. 236; ”Läsekretsens egen avdelning”, *Svensk Damtidning* nr 8 1929, s. 21; ”Läsekretsens egen avdelning”, *Svensk Damtidning* nr 9 1929, s. 21; ”Läsekretsens egen avdelning”, *Svensk Damtidning* nr 10 1929, s. 20; *Husmodern* 1926 nr 19, s. 10; *Husmodern*, 1926 nr 20, s. 52, *Husmodern* 1926 nr 26, s. 64; *Husmodern* 1926 nr 31, s. 8; *Husmodern*, nr 44, 1926, s. 4, *Husmodern*, nr 6, 1929, s. 13, *Husmodern*, nr 7, 1929, s. 69. *Husmodern* nr 16 1929, s. 63; *Husmodern* nr 18 1929, s. 13; *Husmodern* nr 31 1929, s. 26; *Husmodern* nr 41 1929, s. 16;”Folkets röst”, *Husmodern* nr 46, 1932, s. 33.

[94] ”Vi skiljas”, *Idun* nr 35 1920, s. 589. Se även *Husmodern* nr 8 1929, s. 57.

[95] ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 45 1926, s. 1164.

[96] ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 5 1926, s. 114. Lena Kåreland, ”Mollie Faustman” i *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*, https://skbl.se/sv/artikel/MollieFaustman, Göteborgs universitet, Institutionen för historiska studier, 2018.

alltför lättvindigt och det är tydligt att mycket av problemen knöts till det moderna nöjeslivet och den ombytlighet som det moderna samhället fört med sig.

Maskulinisering – ett hot mot samhället

> Si på sjuttan, Den där lilla tuttan! Singeliduttan, håre' är hon uttan. Rakar sej och klipper sej där bak, som ett värnepliktigt kronevrak. Ho' är snobbad, hos barberarn bobbad. Ho ä' shinglad har ingen fläta ringlad, som dom förr i tiden var. Nej, nu liknar hon mest en karl.[97]

Dessa rader hämtade ur en låt från Kalle Johanssons nyårsrevy uppförd i Nyköping citerades i *Charme* 1927. Den satiriska texten med udden riktad mot 1920-talets moderna kvinnor satte fingret på den föreställning som fanns i tiden om att kvinnor alltmer började likna män. Som Johan Fornäs påpekar innehöll till exempel 1920-talets jazzlåtar ”massor av klagomål på könsrollernas förmenta upplösning, och då inte bara från stockkonservativa högermän utan också från kommunister och liberala kulturradikaler.”[98] Oron för upplösta genuspositioner i allmänhet och för maskuliniserade kvinnor i synnerhet hade således en bred spridning, såväl politiskt som populärkulturellt.

Liknande förhållande var rådande i Kanada vid samma tid, vilket Jane Nicholas visar och pekar på att det fanns en oro i samhället över de influenser som kom från USA genom populärkulturen. En kris identifierades hos den moderna manligheten som en följd av den nya kraftfulla femininitet som förkroppsligades av moderna kvinnor. Nationens fysiska och moraliska hälsa sågs som hotad.[99] Till detta kan läggas den slutsats som dras av Laura Horak om att kampen för kvinnors rätt att rösta, lika lön, utbildning och självständighet inom äktenskapet gjorde att motståndare som en strategi började håna kvinnor för att de ville ”bli män”. Konsekvensen kunde då bli att män förpassades till att bli fåfänga, feminina barnflickor.[100] Dessa förhållanden var inte unika för USA, även svenska kvinnosakskvinnor utsattes för denna typ av förlöjligande och nedvärderande epitet i såväl skönlitteratur som vetenskapliga texter. De beskrevs som manhaftiga, översexuella, hermafroditiska och hysteriska.[101] Sammankopplingen

---

[97] ”Från scen till Boulevard”, *Charme* nr 12 1927, s. 5.

[98] Fornäs, 2005, s. 59.

[99] Nicholas, 2015, s. 97.

[100] Horak, 2016, s. 5.

[101] Fjelkestam, 2002, s. 23, 92; Pia Laskar, *Heterosexualitetens historia. Kön, sexualitet & njutningsnormer i sexhandböcker 1800–1920*, Stockholm, 2005, s. 98; Borgström, 2016, s. 9, 229–230. Florin, 2006, s. 55; Björk, 1999, s. 167; Pia Lundahl, *Intimitetens villkor. Kön, sexualitet och berättelser om jaget*, Lund, 2001, s. 86.

mellan kvinnoemancipation och ett förfulat yttre eller maskulinisering var således inte unik för *Charme* eller för tidsperioden.

I *Charme* 1925 konstateras i en krönika att ”[e]n ung och verkligt modern dam bör helst inte alls se ut som någon dam. Hon bör snarare se ut som en karl”.[102] Maskuliniseringen upplevdes påverka såväl kvinnors yttre som inre. Orsakerna till maskuliniseringens orsaker härleddes bland annat till emancipatoriska framgångar, modets påtryckningar eller andra moderna företeelser.[103] Såhär resonerar till exempel författaren Jeanna Oterdahl i *Husmodern* 1926:

> Flickan i staden – orden utlösa en serie föreställningar. Den omskrivna fåfängan och nöjeslystnaden, jazzandet, biografens sensationer, flirten, slamset, den maskulina flicktypen och så vidare. Det är inte fråga om annat än att det här finns allvarliga problem, som inte utan fara låta sig ignoreras. Vad flickan av pojktyp beträffar, tror jag knappast att man har anledning att så särdeles oroa sig. Jag undrar om hon inte är en tämligen efemär företeelse, som i en ganska nära framtid kommer att försvinna.[104]

Genom påpekandet att ”pojkflickan” inte är något att oroa sig över eftersom hon är ett övergående fenomen förringas den frihet och frigörelse, som denna typ sammankopplades med. Det moderna urbana livet bidrar, enligt Oterdahl, till flera problem som omgärdar tidens unga, såsom ”flickan av pojktyp”. Pojkflickan ses dock inte som hotande i ett längre perspektiv, kanske på grund av att hon inte var sexuellt utsvävande vilket anmärkningen om ”flirten, slamset” indikerar. För Oterdahl utgjorde således de mer feminina flickorna ett mer betydande problem.

Modet efter 1915 blev alltmer androgynt och detta har beskrivits som ett kännetecken för moderniteten vid tiden.[105] Pyjamasen, ett av 1920-talets modeplagg för kvinnor, ansågs till exempel verka maskuliniserande.[106] En frustrerad manlig skribent skrev 1922: ”Ni sitter där i Er pyjamas och blåser mystiska rökringar i luften – och pyjamasen och cigaretten gör Er till min like; jag känner inte något begär att älska Er”.[107] Än en gång sågs likhet som ett hot mot heterosexualitetens grundprincip; två likar antogs inte kunna känna begär för varandra. Det handlar om att föreställningen om komplementariteten, som Schippers beskriver som grundläggande för att upprätthålla hierarkin mellan könen, undergrävdes.[108] Butler för fram att de som bryter

---

[102] ”Ung dam knyter slips”, *Charme* nr 12 1927, s. 21.

[103] Se till exempel: ”Kvinnotyperna på modet”, *Charme* nr 7 1924, s. 20–21; ”Från scen och Boulevard”, *Charme* nr 1 1927, s. 4–5. Uppfattningen om att emancipationen påverkade kvinnlighet i negativ riktning finns också i Hedvig Gihlner, *Giftermålsannonsen*, Stockholm, 1924, s. 34.

[104] ”Våra flickor”, *Husmodern* nr 13 1926, s. 21.

[105] Sharon Sadako Takeda och Kaye Durland Spilker, *Fashioning fashion. European dress in detail 1700–1915*, Los Angeles, 2010, s. 35.

[106] ”Indiskreta Parisbrev”, *Charme* nr 16 1922, s. 5. Denna inställning till pyjamasen identifierar Roberts också i 1920-talets franska modepress. Roberts, 1994, s. 70.

[107] ”Brev till kvinnans hjärta”, *Charme* nr 23 1922, s. 6.

[108] Schippers, s. 94–95.

mot de binära genuskonstruktionerna och inte manifesterar genus på rätt sätt riskerar att straffas.[109] I citatet ovan sker det genom att de kvinnor som anammar manliga attribut fråntas sin heterosexuella begärlighet. Mäns åtrå görs i denna förståelse till ett betydande mål för kvinnor.

Att maskuliniseringen var kopplad till sexualitet, och till känslan av en hotad heterosexualitet är påtagligt. I krönikan ”Brev till kvinnans hjärta” från 1922 skildras umgänget med en maskuliniserad grupp av kvinnor: ” [j]ag träffar ibland halvgamla kvinnor i låga klackar och kortklippt hår, vilka röker cigarrer och lär mig nya svordomar; de se med ovilja på sådana tidningar, vilka i likhet med Charme, vilja göra kvinnan ännu mera kvinnlig, och ge mig sakkunniga råd om de herrekiperingsaffärer, som ha de bästa löskragarna”.[110] Skribenten konstaterar också att kvinnorna verkar ointresserade av barn och ser dem därmed underförstått som icke-heterosexuella.[111] Året därpå i ”Mannens rätta plats” diskuteras tre olika kvinnotyper varav ”neutrumkvinnan”, den ”könslösa”, sägs vara ointresserad av man och barn. Hennes uppmärksamhet riktade sig istället mot manliga intressen.[112] De kvinnor som inte ger ett feminint intryck och som inte intresserade sig för sexuella eller kärleksrelationer med det motsatta könet avfärdas således som maskuliniserade. Fjelkestam visar hur denna föreställning om maskulinisering ofta kopplades samman med lesbiskhet i mellankrigstidens skönlitterära skildringar.[113] Hotet i form av maskulinisering mot den frigjorda kvinnan, både på ett mentalt och kroppsligt plan fanns ständigt närvarande. Maskulinisering användes som ett skällsord mot kvinnor som kunde riskera sin femininitet och därmed gå miste om mäns åtrå, kärlek och i förlängningen en kärnfamilj. Kategoriseringen att vara en maskuliniserad kvinna innebar stigmatiseringen att inte ses som en kvinna alls, samtidigt som det fanns en subversiv och emancipatorisk kraft i att själv välja maskulina attribut. Det var på en och samma gång ett hot och en motståndshandling. Med utgångspunkt i mellankrigstidens populärpress menar Oram att den maskulina kvinnan inte nödvändigtvis alltid framställdes som lesbisk, eller att den lesbiska figuren var maskulin.[114] Detta gäller även för *Charme* där inga kvinnor explicit beskrivs som lesbiska även om det finns underförstått i vissa skildringar, men tydligt är att maskulina kvinnor oavsett sexuell identitet ansågs hotande för heterosexualiteten. Attributen sågs som ett tecken på en förändring, eller som en grund för den upplevda förändringen. Liknande föreställningar finner Mary Louise Roberts i Frankrike vid samma tidpunkt där det nya modet tolkades som ett tecken på uppluckrade genuspositioner som gjorde det möjligt för kvinnor att

[109] Butler, 2007, s. 218–219.

[110] ”Brev till kvinnans hjärta”, *Charme* nr 19 1922, s. 3.

[111] Se mitt resonemang gällande karaktären Ottilia i avsnittet ”Ungkarlskvinna eller fru”.

[112] ”Mannens rätta plats”, *Charm*e nr 13 1923, s. 14–15.

[113] Fjelkestam, 2002, s. 93.

[114] Oram, 2006. s. 176.

[114] ”Indiskreta Parisbrev”, *Charme* nr 9 1929, s. 14.

inte bara se ut som, utan också uppföra sig som män.[115] Tydligt är att moderna kvinnors anammande av kort hår och andra maskulina attribut bemöttes av samma skepsis i 1920-talets svenska veckopress.[116]

I citatet som inledde detta avsnitt dras en parallell till en förfluten tid då kvinnor bar sitt långa hår i flätor och således inte kunde uppfattas som något annat än just kvinnor.[117] Det korta håret hade en dubbel symbolik. På de sidor som mer explicit behandlar skönhetskultur i *Charme* ses det korta håret istället som frigörande från traditioner och får symbolisera utveckling.[118] I reportaget ”Gosshår eller shingel” från 1924 framhålls fördelar med kortklippta frisyrer såsom att det ansågs betydligt enklare att sköta och därför möjliggör för kvinnorna att snabbt vara redo för såväl tennis och segling som teaterbesök.[119] De korta frisyrerna kopplas i denna framställning till kvinnors delaktighet i det moderna och offentliga livet. Kort hår kunde således tolkas positivt som ett steg framåt för kvinnors frigörelse bort från traditionella genuspositioner. Johan Söderberg menar att det korta håret var en följd av bredare samhällsförändringar och att det stod som symbol för kvinnors frigörelse från hemmet.[120] De yttre attributen som skulle kunna vara perifera blir således till symboler för kvinnors insteg på manliga områden. I likhet med pyjamasar och låga klackar får det korta håret ett emancipatoriskt symbolvärde och ses som en signal om att kvinnor inte längre gick med på premissen av underordning och förpassning till hemmet. Debatterna om de yttre attributen hade således en djupare grund.

---

[115] Roberts, 1994, s. 69.

[116] En annan symbol som dök upp och som kopplades samman med emanciperade, politiskt intresserade, alltför förlästa och ofta fula kvinnor var pince-nezen. Se till exempel: ”Kvinnosakskvinnan”, *Svensk Damtidning* nr 2 1923, s. 23–24; ”Blad ur Elsas dagbok”, *Svensk Damtidning* nr 30 1926, s. 416–417; ”Blad ur Elsas dagbok”, *Svensk Damtidning* nr 31 1926, s. 428; ”Julafton på café Mogador”, *Charme* nr 24 1927, s. 36–37, 39–40, 42–44; ”Studentskor, shingel och skutt”, *Idun* nr 17 1926, s. 427, 433; ”När lytet inte är något lyte mer”, *Husmodern* nr 25, 1929, s. 31, 52. Samma föreställning finns i Berta Ruck, *En modern flicka*, Stockholm, 1925, s. 40, 42; Alice Lyttkens, *Flykten från vardagen*, Västerås, (1933), 1949, s. 102; Dagmar Edqvist, *Kamrathustru*, Stockholm, (1932), 1948, s. 22. Även andra forskare har uppmärksammat detta, se till exempel: Borgström, 2016, s. 106, 210; Wilson, 1985, s 164; Henric Bagerius, ”Ett ideal av grace och elegans. Gurli Linder och den svenska dräktreformrörelsen vid förra sekelskiftet” i *Personhistorisk tidskrift* nr 1, 2016, s. 2.

[117] ”Från scen till Boulevard”, *Charme* nr 12 1927, s. 5. Även i ”En ung man och en ung kvinna och deras syn på varandra” i framhölls det långa flätade håret som en symbol för kvinnlighet, och de tidigt maskulint dominerade raksalongerna sägs ha erövrats av moderna kvinnor. ”En ung man och en ung kvinna och deras syn på varandra”, *Idun* nr 2 1926, s. 40.

[118] ”Långt hår eller kort”, *Charme* nr 1 1924, s. 5, 19; ”Frisyrer och hattar just nu”, *Charme* nr 1 1926, s. 8–9; ”Shinglingen har nått kulmen”, *Charme* nr 2 1926, s. 22–23.

[119] ”Gosshår eller shingle”, *Charme* nr 13 1924, s. 8–9.

[120] Söderberg, 2001, s. 66.

Bild 14.
Charme nr 12 1924, s. 4.

Användandet av specifika attribut förmodades förmanliga kvinnor såväl gällande uppträdande som utseendemässigt. Som redan antytts bar de på en tudelad betydelse, å ena sidan som frigörande och å andra sidan som maskuliniserande. I den förra tolkningen symboliserade attributen moderna kvinnor som subjekt, deras nyvunna frihet och anspråk på det som tidigare varit förbehållet män. I den senare tolkningen stigmatiserades de istället och sågs som pariafemininiteter, det vill säga avfärdas som alltför lika det motsatta könet. Härigenom frånskrivs de sin femininitet och heterosexuella begärlighet. En tydlig debatt framträdde om vad den moderna femininiteten innebar – maskulinisering eller emancipation? Uppmålandet av en hotbild användes som en strategi för att avvärja det störande av genusordningen som pariafemininiteten innebar. När de moderna kvinnorna istället laddades med emancipatoriska förtecken innebar det en expansion av definitionen av femininiteten som möjliggjordes av en samverkan mellan den moderna diskursen och nya juridiska förutsättningar.

I 1920-talets veckopress antogs maskuliniseringen verka på flera nivåer: den kroppsliga, den psykiska och den genom yttre attribut. Uppfattningen att attribut är det som formar kön återfinns också i novellen "Kärlek" i *Idun* 1920:

> Det är ju märkvärdigt, att om en vacker man förklär sig till flicka, bli strax andra män förälskade i honom. Det visar, att det inte är så mycket tal om en instinkt, utan just om en föreställning. En föreställning som har hela vår varelse, vår själ och vår kropp fångna.[121]

Femininitet ses i denna novell som något konstruerat och därmed flytande.[122] Det är attributen som formerar det feminina respektive maskulina. Om kvinnlighet ansetts vara given av naturen skulle inte anammandet av traditionellt manliga attribut varit lika hotande. Åsikten att det inte är den biologiska kroppen som åtminstone på ytan främst avslöjar kön framkommer också i den läsartävling som *Charme* utlyste 1924. Tävlingen gick ut på att utifrån sexton fotografier identifiera vilka som var kvinnor och vilka som var män med utgångspunkt i endast ansiktsdragen. Porträttbilderna hade retuscherats och såväl frisyrer som andra attribut hade plockats bort.[123] När tävlingen avslutas konstateras att den varit ”av det mera lockande slaget, och åtminstone kan man inte klaga på att den var för lätt”.[124] Tidningen anger att endast ett fåtal av de som deltagit i tävlingen lyckats gissa rätt på samtliga och det poängteras igen att ”det var ett ganska svårt problem, det gällde att lösa”.[125] Här förstärks än en gång föreställningen om att kön är någonting som måste göras på rätt sätt med rätt attribut för att tolkas som manligt respektive kvinnligt.

---

[121] ”Kärlek”, *Idun* nr 46 1920, s. 768.

[122] Denna föreställning återfinns också i novellen ”Fadersglädje” i *Svensk Damtidning* 1926 där en flicka döps till Gösta och uppfostras som pojke och sedan klarar av att sköta en gård ”som en karl”. ”Fadersglädje”, *Svensk Damtidning* nr 5 1926, s. 63–64. Samma föreställning om att det är de yttre attributen som skapar maskulinitet och femininitet återfinns i ”Indiskreta Parisbrev” i *Charme* 1929. Under en mannekängtävlan hyllas en ung dam med eldrött hår på grund av sin skönhet. När hon träder upp på scen för att hämta sitt pris sliter hon plötsligt av sig det vackra håret som visar sig vara en peruk, torkar bort sminket och framträder som man till publikens förvåning. ”Indiskreta Parisbrev”, *Charme* nr 9 1929, s. 14.

[123] ”Vilka äro män och vilka äro kvinnor?”, *Charme* nr 18 1924, s. 12; ”Vilka äro män och vilka äro kvinnor?”, *Charme* nr 19 1924, s. 14; ”Vilka voro män och vilka voro kvinnor?”, *Charme* nr 21 1924, s. 14.

[124] ”Vilka voro män och vilka voro kvinnor?”, *Charme* nr 21 1924, s. 14.

[125] ”Vilka voro män och vilka voro kvinnor?”, *Charme* nr 21 1924, s. 14.

Bild 15.
Charme nr 18 1924, s. 12.

I *Idun* 1932 blickar författaren Ivar Lo-Johansson tillbaka på den utveckling som skett i relationerna mellan män och kvinnor sedan första världskriget:

> Man lägger onekligen märke till genomgripande förändringar hos svensk ungdom, och vi tycker oss kunna iaktta anmärkningsvärda könsförskjutningar, som delvis är alldeles nya uppenbarelser för vår kultur. Könen har kommit att likna varandra på ett frapperande sätt. Detta brukar ju i allmänhet skyllas på kvinnans maskulinisering, och av vilken anledning är icke svårt att sluta sig till. Med kläder, vanor, sysselsättningar har kvinnan övertagit en mängd förut ”manliga” roller och bestyr.[126]

[126] ”De bortblandade könen”, *Idun* nr 28 1932, s. 692.

Lo-Johansson menar dock att åsikten om att kvinnor maskuliniserats i själva verket har överskuggat den verkliga könsförskjutningen: att män feminiserats och blivit ”tvehågsna, betänksamma, villiga till ett nytt experiment.”[127] I *Charme* anses vissa attribut såsom ”bjäfs, brokiga färger och smycken” fungera feminiserande på män.[128] Världen beskrivs som ett laboratorium, där kvinnors plats är ett av de stora experimenten. Denna liknelse visar på en upplevelse av att ”allt fast förflyktigas”, att den moderna tiden ruckar på fasta strukturer och en traditionell genusordning. Alltför feminina män anses vara minst lika hotande som maskulina kvinnor, men är ett betydligt mindre vanligt tema. Oron hade dock samma orsak; rädsla för utarmande av heterosexualiteten. På ett djupare plan går det att ana en oro kopplad till upplevelsen av vad moderniteten kan åstadkomma, här ses utvecklingen som själva grunden till vad som skett med genusrelationer och därmed uppluckringen av den välbekanta världen och dess värden.

Det argumenteras också för ett upprätthållande av genusordningen, utifrån tanken om ”naturens ordning”:

> Detta är en av kvinnornas primitivaste och sundaste instinkter, att en man skall vara maskulin – han skall vara beskyddaren, den starke, kraftige, den som är att lita på. Det vi kvinnor känna för en alltför feminint betonad man är väl ungefär detsamma som männen känna för en manlig kvinna, nämligen ett undrande löje med lust att förlöjliga.[129]

Texten är skriven av den annars emancipatoriskt sinnade Elisabet Jones som fortsätter ”Lika nödvändigt riktigt som att kvinnor föredraga manliga män är det, att män föredraga kvinnliga kvinnor, ty det är naturens hemliga bud att hålla rasen ren och vid jämvikt”.[130] I *Husmodern* förs denna åsikt fram nästan tio år senare med en skarp udd mot en förändrad genusordning: ”[m]anliga kvinnor och kvinnliga män äro en kräfta, en röta, som med all makt *måste* bekämpas – om vi håller på att *vår* civilisation ska äga bestånd.”[131] Borgström finner samma uppfattning i läkarlitteratur från början av 1900-talet i vilken lesbiska kvinnor klassificerades som ömsom manliga ömsom kvinnliga. Den manliga kvinnan ansågs vara det stora hotet mot samhället.[132] I verket *Svenska folktyper* från 1919 av rasbiologen Herman Lundborg ansågs ”könsblandade individer” såsom ”kvinna av manlig typ” och ”yngling av kvinnlig typ” vara av den sämsta mänskliga kvalitén och placerades på samhällets botten.[133] Tankarna om att maskuliniserade kvinnor störde könshierarkin och i förlängningen hotade den

[127] ”De bortblandade könen”, *Idun* nr 28 1932, s. 692.
[128] ”Hur bör en herre vara klädd?”, *Charme* nr 8 1922, s. 14–15.
[129] “Problemet om mannen”, *Charme* nr 9 1923, s. 15.
[130] “Problemet om mannen”, *Charme* nr 9 1923, s. 15.
[131] ”Fruns dubbelställning”, *Husmodern* nr 4 1932, s. 12.
[132] Borgström, 2006, s. 252–253.
[133] Wikander, 1992, s. 29.

mänskliga rasens fortlevnad hade föga förvånande kopplingar till rasbiologiska strömningar i tiden.

Vad skulle då effekten bli om maskuliniseringen, som ett flertal skribenter uppmärksammade, drevs för långt? Raderna ur en låt skriven av revyförfattaren Karl-Ewert Christenson sammanfattar väl den utgång som framstod som framtidens scenario: ”Nu hon jorden enväldigt styr, me’ mandom mod å shinglad frisyr. Att abdikera liksom kungarna, laga mat å passa ungarna är blott den lott, vi fått”.[134] Även om denna text har en komisk inramning är det tydligt att det fanns en ängslan över vart utvecklingen mot maskulinisering kunde leda.[135] Om kvinnor arbetade i yrken som tidigare varit förbehållna män, gjorde anspråk på att vara familjeförsörjare, lade sig till med manliga attribut och dessutom kombinerade det med ett falnande intresse för hem- och familjeliv återstod bara en position för männen att inta. Trots kamratäktenskapets genomslag, som i alla fall ett tänkbart koncept, försvann inte föreställningen om att kvinnor och män inte kunde ha samma intresseområden eller lika ansvar. Den position som lämnades ledig efter kvinnoemancipationens framsteg var den traditionella kvinnorollen och farhågan var att det var männen som skulle få fylla denna tomma plats. Effekten av en långt framskriden maskulinisering befarades således vara en förändrad men bibehållen maktobalans i genusstrukturen. Tankarna om komplementaritet mellan könen var så starka i tiden att det ansågs att om kvinnor blev som män var det ofrånkomligt att män skulle bli som kvinnor, alltför att den heterosexuella normen och begäret skulle kunna upprätthållas.

I *Charme* publicerades 1933 ”Förlovningsmiddag”, en för tidens svenska veckopress till synes typisk heterosexuell kärleksnovell, som dock sticker ut från de övriga vid en närmare granskning. Strukturen är densamma som hundratals förut; uppbyggandet av en spänning innan frieri och giftermål, flirt, förälskelse och hoppfulla känslor som ramar in handlingen. Det som skiljer just denna novell från mängden är att de initiativtagande, kontorsarbetande friarna är kvinnor medan de mer passiva, rodnande och trånande karaktärerna är män. I novellen tar registrator Agda Stämplander initiativet till att förlova sig med Adolf Stamalj, som delar lägenhet med sin vän Emil Ängelsson. De båda herrarna är självförsörjande, men är trötta på yrkeslivet; de längtar efter varsin kvinna som kan ta hand om dem. Herrarna förbereder middag för de väntande gästerna Agda och hennes väninna Emilia. Emil som ”rodnande slog ner sina ögon” längtar efter kärlek och hans hjärta dunkar när han tänker på sina starka känslor för Emilia. Under middagsförberedelserna ”kvittrade de båda herrarna och utförde en

[134] ”Från scen och boulevard”, *Charme* nr 18 1927, s. 8–9.

[135] Fornäs uppmärksammar en sångtext från samma period med liknande tematik: Ture Nerman och Gustaf Johansson skrev till exempel för Thor Modéen sången ”Om du vill ha’na, så får du ta’na ” (1927) som ironiserar över Fredrika Bremer – ”Den kvinnan kan jag inte alls förstå” – och djupt beklagar att flickan blivit mannens ”monark”: ”Så har vi bytt roll, hon är härskande kön/och jag är det svaga, och är bara skön”. Fornäs, 2005, s. 59.

liten dans kring smörgåsbordet".[136] Innan kvinnorna dyker upp granskar männen varandras utseenden och oroar sig över att inte duga. Kvällen, och novellen, slutar dock lyckligt med varsin förlovningsring på herrarnas fingrar och de låter slutligen sina huvuden "halvt vanmäktiga sjunka mot damernas skuldror".[137] Denna typ av berättelser skulle förmodligen roa i sin absurditet, men satte samtidigt fingret på en samtida oro över en upplevd förändring av de heterosexuella relationerna.[138] Kvinnors nya aktiva roll i kärleksrelationer med det motsatta könet ledde till en osäkerhet över samhällets ordning. I detta låg en rädsla för det första för maskuliniserade kvinnor och för det andra för att män skulle tvingas in i en underordnad och feminin position. Kanske mynnade det hela också ut i ångest över att inte behövas alls?

Sammanfattningsvis kan sägas om diskussionerna om maskulinisering att det är intressant att de kretsar kring ett tänkbart scenario eller diffusa hotbilder utan att någon faktisk person pekas ut som maskuliniserad. Istället framstår talet om maskulinisering som en strategi för att hålla kvinnoemancipationen inom vad som uppfattades som rimliga gränser. Efter kvinnorörelsens framsteg på flera områden såsom arbetsmarknaden, i den privata hemsfären liksom vad gällde medborgarskap uppstod en rädsla baserad på upplevelsen att allt välkänt var hotat, och för att knyta an till Berman, att allt fast förflyktigades. Talet om maskulinisering användes för att visa kvinnor vad som kunde ske om de överskred de accepterade ramarna för såväl vad som ansågs som en godtagbar modernitet som femininitet. Den fullt ut maskuliniserade kvinnan var i själva verket ett bevis på att moderniteten gått överstyr. Varningen för henne var ett sätt att undergräva kvinnorörelsens framsteg och bevara maktstrukturen och därmed genusordningen ohotad. Här korsar flera intersektioner korsar varandra i förståelsen av vad som är en godtagbar femininitet och graden av modernitet avgör gränsen för maskulinisering. Maskuliniserade kvinnor, liksom feminiserade män, ansågs påverka nationens framtid och möjligheten att hålla "rasen ren". Såväl modernitet, genus och nationalitet påverkade således föreställningen om att kvinnoemancipationen kunde sluta i maskulinisering.

---

[136] "Förlovningsmiddag", *Charme* nr 11 1933, s. 25. Liknande tematik återfinns i "Adam av idag", *Charme* nr 8 1933, s. 28.

[137] "Förlovningsmiddag", *Charme* nr 11 1933, s. 27.

[138] Att kasta om genusstrukturen och arbeta med omvända roller har också använts som ett feministiskt litterärt grepp bland annat av Gerd Brantenberg i romanen *Egalias döttrar* från 1977, översatt till svenska 1978. Denna novell skulle kunna läsas som ett tidigt exempel på denna genre och ett feministiskt inlägg i debatten om kön, men med tanke på övriga texter som är negativa mot maskulinisering i *Charme* är det inte särskilt troligt.

Moderna svenska kvinnor och andra?

Oron över maskuliniserade kvinnor och över äktenskap som gick under i ”skilsmässoepidemin” handlade mycket om att formera tankar om vad svenskhet var och tankar kring nationens väl och fortsatta utveckling. Det är i sig ingen ny teori att kvinnokroppar fått fungera som arenor för föreställningar om nationen.[139] Statsvetaren Cecilia Åse menar att nationen historiskt sett har feminiserats och sexualiserats, men också omvänt att uppfattningar om kvinnligt och manligt har kopplats samman med föreställningar om det nationella.[140] I veckopressen är det påtagligt hur andra nationer och nationaliteter användes för att belysa Sverige som ett land i modernt föregångsland, men utan att det gått överstyr. I resereportage, skönlitterärt material och i återkommande rapporter från Paris formerades vad Sverige och Sveriges kvinnor *inte* var. Här är det viktigt att ha i åtanke att postkoloniala feministiska forskare understryker att koloniala föreställningar om människor från andra delar av världen måste analyseras i relation till hur den rådande könsordningen vid tidpunkten såg ut i Europa.[141] Veckopressens rapporter och resereportage måste alltså ses i ljuset av hur de svenska genusrelationerna beskrevs.

I första numret av *Charme* intervjuas prins Wilhelm som rest i Afrika. På frågan om hur afrikanska kvinnors situation såg ut, apropå att Sverige blivit emanciperat och numera hade kvinnor representerade i riksdagen, svarar prinsen ”Afrikas vildar slumra nog ännu och inte ha då missionärerna kunnat väcka dem”. Vidare berättar han att det fanns de stammar där kvinnor räknades som mindre värdefulla än djur.[142] Genom att polarisera svenska ”emanciperade” kvinnor mot afrikanska kvinnors underordning befästes Sverige som ett framstegsland beträffande rättigheter för kvinnor. Men ofrihet för och nedvärderande av kvinnor knöts inte endast till Afrika utan i andra texter också till Japan, Spanien, Kina, Afghanistan, Turkiet, Egypten och det mer diffusa ”östern” eller ”orienten”.[143]

---

[139] Anu Koivunen, "Moderns kropp, fädrens land - nationell film som könsteknologi" i *Dialoger - feministisk filmteori i praktik*, Tytti Soila (red.), Stockholm, 1997, s. 72–77.

[140] Åse, 2006, s. 59.

[141] Laskar, 2005, s. 259–260; Avtar Brah, ”Att inrama Europa på nytt: genuskonstruerade rasismer, etniciteter och nationalismer i dagens Västeuropa”, i *Postkoloniala texter*, Catharina Landström (red.), Stockholm, 2001, s. 177–178.

[142] ”Prins Wilhelm om Afrikas kvinnor”, *Charme* nr 1 1921, s.10.

[143] ”En nattbild från Yokohama”, *Charme* nr 2 1922, s. 10–11; ”Den förbjudna staden”, *Charme* nr 21 1931, s. 16–18, 36–37; ”Ah-na, den vackraste danserskan”, *Charme* nr 19, 1927, s. 14–17, 31; ”Spelet om den vita drottningen”, *Charme* nr 22 1928, s. 8–9; ”Den skönaste i världen”, *Charme* nr 15 1929, s. 12–13; ”Öknens flamma”, *Charme* nr 20 1928, s. 18–21, 33–36; ”Öknens flamma”, *Charme* nr 19 1928, s. 14–17, 32–37; ”Öknens flamma”, *Charme* nr 23 1928, s. 20–22, 36–37; ”Den turkiska kvinnan av i dag”, *Charme* nr 23 1924, s. 20–21; ”Orientens kvinnor i blixtbelysning”, *Charme* nr 9 1926, s. 22; “Hur en äkta man bör skötas”, *Charme* nr 7 1926, s. 8–9; ”Från scen och boulevard”, *Charme* nr 3 1929, s. 4–5; ”Den äkta mannen i öster och väster och här hemma”, *Idun* nr 34 1920, s. 571–572; ”En form för enkelt, trevligt sällskapsliv, som man borde ta efter i Sverige”, *Idun* nr 10 1923, s. 227, 235; ”Där kvinnan är en åsna!”, *Idun* nr 2 1926, s. 611;

”Kvinnor betyda icke mycket som personligheter här i Östern” konstateras i en följetong 1927 i *Charme*.[144] Exemplen är många på hur icke-västerländska kvinnor beskrivs som förtryckta och omoderna. Ett år senare publicerades en novell om en europeisk kvinna som fångslades och togs till slav och blev förstörd av ”alla orientens sjukdomar och laster.”[145] Afrikanska kvinnors beskrivs som ”[s]lavinnor, lastdjur, pryglade odjur!” i en novell från 1929.[146] I följetongen ”Öknens flamma” från 1928 finns en snarlik beskrivning: ”Sammanfästa som boskap och levande i det slaveri som de arabiska kvinnorna sedan urminnes tider varit vana vid”.[147] Haremskultur, förslavade kvinnor och ett starkt hierarkiskt ordnat samhälle med kvinnor i botten var standardinslag i de skönlitterära berättelser som är förlagda utanför en västerländsk kontext. Dessa kvinnor ställs utanför såväl den hegemoniska femininiteten som pariafemininiteten. Schippers modell räcker således inte till för att förklara hur de olika femininiteterna värderas. Den primitiva femininiteten avfärdas och fråntas värde genom att varken ha förmåga att upprätthålla genusordningen eller störa densamma.

I ett resereportage i *Charme* från 1924 konstateras att turkiska kvinnor, trots en tusenårig tradition, aldrig hade vant sig vid haremkulturen som nu var på avskaffande. Unga turkiska kvinnors största önskan sägs vara ”att bli gifta med européer eller amerikanare för att komma tillbaka till de förhållanden där de få känna sig fria.”[148] Uppfattningen om dessa nationer, eller områden, som motpoler till en västerländsk kultur gjorde att Sverige kunde positioneras som en nation med hög status, baserad på den frihet och rättvisa som kvinnor påstods åtnjuta. Den rasistiska diskursen möjliggjorde på så vis upphöjandet av det svenska. I *Husmodern* används kamratbegreppet för att påvisa hur modernt och jämlikt det svenska samhället var i kontrast till ”Orienten”: ”Det förutsättes så som allmänt känt, att kvinnan i Orienten intager en helt annan ställning än hos oss. Hon är icke mannens likaberättigade kamrat utan snarare en tjänarinna och mannens leksak”.[149] Att föreställningen om den förtryckta kvinnan användes för att legitimera kolonisation är sedan länge känt i forskningen. En bild konstruerades av de koloniserade kvinnorna som kuvade av den koloniserade mannen i hemlandet vilket i sin tur kunde upprätthålla uppfattningen om kolonialmakten som moderniserande och frigörande.[150] På samma vis användes dessa

”Sånger från Japan”, *Idun* nr 2 1932, s. 36; ”Landet där flickorna äro billiga och pojkarna dyra”, I*dun* nr 17 1932, s. 427, 438; ”Arabiskt bröllop”, *Husmodern* nr 47 1923, s. 1575; ”Hans hustru”, *Husmodern* nr 3 1926, s. 17–20; ”Opassande att makar äta tillsammans”, *Husmodern* nr 14 1929, s. 56–57; ”I vilket land är kvinnan lyckligast?”, *Husmodern* nr 18 1929, s. 20–22, 45–46; ”Den fullständiga kvinnolärdomen”, *Idun* nr 4 1932, s. 83, 100.

[144] ”Ah-na, den vackraste danserskan”, *Charme* nr 7 1927, s. 32.

[145] ”Spelet om den vita drottningen”, *Charme* nr 22 1928, s. 9.

[146] ”Den skönaste i världen”, *Charme* nr 15 1929, s. 12.

[147] ”Öknens flamma”, *Charme* nr 20 1928, s. 18.

[148] ”Den turkiska kvinnan av i dag”, *Charme* nr 23 1924, s. 21.

[149] ”Arabiskt bröllop”, *Husmodern* nr 47 1923, s. 1575.

[150] Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn skriver om hur icke-västerländska kvinnor blivit den ”västerländska kvinnans negativa spegel”. Se Catharina Eriksson, Maria Eriksson

bilder i den svenska veckopressen för att stärka den svenska självkänslan och befästa bilden av det svenska, moderna och fria samhället. Som jag tidigare nämnt, betonar Björk att det finns två sätt som modernitet förståtts på, antingen som ett tidsmässigt begrepp eller som ett geografiskt begrepp där det västerländska moderna polariseras mot ett traditionellt och förlegat ”där”.[151] I den svenska veckopressen är det tydligt hur blicken vänds mot ett ”där” som förlagts på betryggande avstånd från det svenska såväl geografiskt som i sin alltför traditionella genusordning.

Som jag berört beskrivs amerikanska och parisiska kvinnor gång på gång som representanter för det allra mest moderna. I *Charme* 1922 omtalas amerikanskan som vackrare och elegantare än kvinnan i något annat land. Hon ses som ”välgörande fri” och självständig.[152] Också parisiskan får en översvallande beskrivning 1924: ”Hon ser ut, som om hon ägde hela världen. Och det gör hon ju också – hon är Parisiska!”[153] Skildringarna är många av de amerikanska och parisiska kvinnorna som moderna, fria och vackra.[154] De sågs som moderna och som ett eftersträvansvärt ideal och när stockholmskan skulle uppvärderas gavs hon ”ett pikant stänk av förförisk parisiska”.[155] Dock märks även här det modernas dubbelhet som Berman betonar. Parisiska och amerikanska kvinnor får gestalta en positiv modernitet baserat på deras självständighet, frihet och vackra yttre. Men samtidigt som dessa moderna framsteg hyllas finns en rädsla för moderniteten och 1930 beskrevs hur vissa amerikanska kvinnor redan vid tre års ålder fått sitt ”första pärlcollier, vid sju års ålder sitt första smink och sin första puderdosa och vid tretton års ålder en första inblick i problemet: sex appeal.”[156] Den amerikanska kvinnan har i denna beskrivning alltför korta kjolar och är dessutom obildad. Två år senare finns ännu en negativ skildring av de amerikanska kvinnorna som alltför moderna och de beskrivs som ”kringflaxande, hönsiga eller alltför emanciperade amerikanska misser, klädda på det gräsligaste sätt”.[157]

Historikern Martin Alm visar hur det i Sverige fanns en negativ inställning till amerikanskan vid tiden, som sågs som alltför frigjord och dominant vilket kunde vara

---

Baaz och Håkan Thörn, ”Den postkoloniala paradoxen, rasismen och ’det mångkulturella samhället’” i *Globaliseringens kulturer*, Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn (red.), Nora, 1999, s. 23–24; även Laskar, 2005, s. 310–311.

[151] Björk, 1999, s. 12.

[152] ”Kvinnoklubbar i Amerika”, *Charme* nr 3 1922, s. 10–11.

[153] ”En ögonblicksbild av parisiskan”, *Charme* nr 3 1924, s. 17.

[154] ”Vår i Paris – 1924”, *Charme* nr 6 1924, s. 14; ”Stockholmskan om våren”, *Charme* nr 8 1924, s. 7; ”Greta Löfmarks äventyr”, *Charme* nr 3 1928, s. 15–17, 29–31; ”Modebranschen här och i U.S.A”, *Charme* nr 4 1932, s. 32–33; ”Vår tids kvinna”, *Idun* nr 20 1926, s. 493; ”Amerikanskan av idag”, *Idun* nr 24 1926, s. 593, 600–601.

[155] ”Stockholmskan om våren” i *Charme*, nr 8, 1924, s. 7.

[156] ”Min vän amerikanskan”, *Charme* nr 6 1930, s. 13.

[157] ”De klassiska måtten och moderna skönhetstypen”, *Charme* nr 2 1932, s. 14. Samma föreställning om den alltför stora friheten som amerikanska kvinnor åtnjöt fanns i ”Den snobbiga frun”, *Idun* nr 1 1929, s. 6, 20–21.

en fara för hemmet och familjen.[158] Mot denna bakgrund kan de skeptiska rösterna i *Charme* förstås: det moderna var åtråvärt och eftersträvansvärt till en viss gräns men moderniteten riskerade hela tiden att gå överstyr. Till exempel menar den franska skådespelaren Maurice Chevalier i *Charme* att en kvinna som är mannens kamrat, hotar kvinnlig skönhet och sex appeal och resultatet kan bli: ”ingen kärlek – inga äktenskap – inga barn – och ingen nation.”[159] I förlängningen blir således uppluckrandet av de binära könen ett hot mot hela mänskligheten, eftersom resultatet skulle bli en utdöende mänsklighet. Ett isärhållande av könen efterfrågas för att upprätthålla det heterosexuella begär som hela nationen anses bygga på. Att denna rädsla inte var utmärkande för Chevalier, utan präglade det franska samhället under 1920-talet understryks av Roberts som hävdar att Frankrike i vissa läger sågs som en döende nation.[160] Ängslan över en sjunkande population finner Roberts inbäddad i den rädslan för uppluckrade genuspositioner som präglade mellankrigstiden.[161] I *Charme* representerar skildringarna av överdrivna parisiskor rädslan för en importerad femininitet som kan komma att skada den svenska nationaliteten och fortlevnaden.[162] De parisiska kvinnorna är i dessa framställningar pariafemininiteter som har förmåga att störta inte bara genusordningen, utan hela det välkända samhället. Med Bermans ord utgör de den modernitet som ”hotar att förstöra allt vi har, allt vi känner, allt som vi är”.[163]

Över huvud taget sågs Paris som modets och modernitetens huvudstad, och de parisiska kvinnorna gjordes till symbol för dess utveckling. På samma gång sågs emellertid staden som en plats för moralisk nedgång och dekadens. Denna uppfattning om att moderniteten innefattade både rädsla och fascination påminner om hur mottagandet av den amerikanska jazzen omgärdades av en ambivalent moralpanik över moderniteten som intensifierade konflikter kring klasshierarkier, könsdikotomier, åldersskillnader och etniska kulturklyftor.[164] Fascinationen för de parisiska kvinnorna grundade sig just i hur de lyftes fram som modeideal och dessutom som både emanciperade och självständiga. Rädslan för Paris å sin sida gestaltar sig istället främst

---

[158] Alm, 2002, s. 265–269.

[159] ”Kvinnorna och kärleken”, *Charme* 1931 nr 20, s. 25. I romanen *Inga barn*, av Clément Vautel som översattes till svenska 1926, behandlas också tematiken om moderna kvinnors ovilja att skaffa barn.

[160] Roberts, 1994, s. 102, 107, 110.

[161] Roberts, 1994, s. 147.

[162] Dessa diskussioner i 1920-talets populärkultur om kvinnor som valt att inte skaffa barn kan härledas till den större oro som blommade ut under 1930-talet till exempel med makarna Myrdals *Kris i befolkningsfrågan*. Idéhistorikern My Klockar Linder visar i sin pågående forskning hur liknande föreställningar fördes fram i befolkningspolitiska diskussioner där dessa kvinnor beskrevs såväl som egoistiska som fåfänga med bristande förmåga till moderskap. Människor, och framför allt kvinnor, som valde att inte skaffa barn sågs som ett stort samhälleligt problem vid denna tid och det är fröna till denna oro som kan spåras i mitt material. My Klockar Linder, ”Politikens underförstådda kategorier och gränsen mellan frivillig och ofrivillig barnlöshet i mellankrigstidens befolkningspolitiska diskussioner”, opublicerat paper presenterat vid Svenska historikermötet i Sundsvall, 2017.

[163] Berman, 2012, s. 21.

[164] Fornäs, 2004, s. 45–56.

genom ett avståndstagande från det moderna nöjeslivet där: ”[v]ita herrar dansar med svarta damer – vita damer dansar med svarta herrar – eller svarta damer”.[165] Det rapporteras också om svenska unga kvinnor som åker till Paris och umgås med män med utomeuropiskt ursprung.[166] I *Charme* 1929 rapporterar Ivan Bjarne att ”[s]vartingar är på modet i Paris, och de svart-vita äktenskapen snarast i tilltagande. Men väl att märka endast mellan vita kvinnor och svarta män. Vita män tycks ännu inte i någon större utsträckning ha fått ögonen öppna för negressernas charme. Vad det nu kan bero på”.[167] Följaktligen fanns både en fascination för hur vita och svarta umgicks i Paris, och en moralpanik kring hur detta påverkade oskyldiga svenska unga kvinnor som reste dit.[168] Nicholas identifierar en liknande rasistisk diskurs som präglades av oro över att kanadensiska unga kvinnor skulle gifta sig med asiater eller afrikaner vilket aktualiserade rädslan över ”primitiva” mäns okontrollerbara sexualitet.[169] I *Charme* handlar det just om denna fasa inför det utomeuropeiska ”där”, som kom allt närmare och inte längre befann sig utanför Europas gränser.

Svenskhet stod som en ständig motpol till den primitiva kvinnosynen som förpassade kvinnor till slavar eller djur, och till den alltför långt framskridna modernitet som parisiska och amerikanska kvinnor symboliserade, på gott och ont. Bilderna av icke-europeiska primitiva och underordnade kvinnor skapade en mer entydig känsla av nationell svensk samhörighet och överhöghet. Medan skildringarna av Paris och Amerika däremot bar på en dubbelhet som utmanade föreställningen om Sverige som ett modernt föregångsland, men som också i egenskap av det ”alltför moderna” fungerade som en självbekräftande motbild. Här är det tydligt hur genus, nationalitet och modernitet/tradition samverkade för att ringa in vad som kunde passera som en acceptabel femininitet. Detta bidrog också till att formera vad som ansågs vara en godtagbar genusordning, där svenska kvinnor varken var för frisläppta eller förtryckta. Förfrämligandet av andra nationaliteters kvinnor gjorde obönhörligt den svenska kvinnan till norm – hon var varken den primitiva förtryckta eller den moderna ”alltför emanciperade” kvinnan. Uppenbarligen deltog *Charme,* liksom *Idun, Svensk Damtidning* och *Husmodern,* i formandet av en rasistisk diskurs som förde fram svenskhet som högre stående. Svenska kvinnor var moderna, men lagom moderna. Och fria, men inte alltför frisläppta. Eller som det formulerades i *Idun* 1932: ”Med frihet mena vi då alls inte någon överdriven eller felanvänd frihet, utan bara detta enkla begrepp, som en svensk flicka föds med, att hon har ett människovärde som en man

[165] ”Cocktail noir”, *Charme* nr 6 1929, s. 11.

[166] ”På genomresa i Paris”, *Charme* nr 19 1926, s. 15, 42; ”Cocktail noir”, *Charme* nr 6 1929, s. 11, 28. I novellen ”Hon fann sitt ideal hon drömt om”, *Husmodern* nr 10 1929, s. 22–24.

[167] ”Indiskreta Parisbrev”, *Charme* nr 15 1929, s. 22.

[168] Se till exempel: ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 31 1926, s. 143; ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 35 1926, s. 164.

[169] Nicholas, 2015, s. 102.

och en rätt att leva sitt liv utan att ständigt bevakas och stängas in inom en annan människas traditionsbetonade vilja."[170]

Sammanfattning

Stora förändringar skedde under 1920-talet som påverkade den traditionella genusordningen såsom äktenskapslagar, rösträtt och arbetsrätt. Det är tydligt att detta skapade en ny situation och frågor ställdes om vad förändringen betydde för kärleksrelationerna i praktiken. Hur skulle kvinnlighet, manlighet, äktenskap, hem och familj komma att påverkas? I den svenska veckopressen konstaterades också att en omvandling av heterosexuella kärleksrelationer skett. Det fanns två motsatta föreställningar om orsaken till denna utveckling. Å ena sidan ansågs passion styra mer än äkta känslor och å andra sidan anfördes det att tidens moderna kvinnor var mer självständiga, praktiskt lagda och mindre lättledda av romantiska gester än föregående generationer. 1920-talet var en tid när den nya äktenskapslag som likställde makarna trätt i kraft, liksom då skilsmässorna ökade. Klart är att de privata relationerna och hemsfären blivit politiska frågor, både genom att de gjorts till punkter på den allmänpolitiska agendan och på grund av att det vardagliga diskuterades i populärkulturen i termer av betydande samhällsförändringar. Med andra ord hade det personliga blivit politiskt. För att knyta an till Scott och Bersbo som menar att juridiska rättigheter inte är det samma som jämlikhet i praktiken är detta också synligt i veckopressens debatter. Framför allt när det gällde hur de äktenskapliga relationerna skulle ordnas.

Främst identifierades en förändrad femininitet som något som påverkade de heterosexuella relationerna. Moderna kvinnor blev modernitetens subjekt i sin föränderlighet, med sin nyvunna frihet och därmed valfrihet. Män sågs istället som traditionella, oföränderliga och statiska. Nya äktenskapsideal i form av kamratäktenskap togs upp till diskussion i relation till de reformerade förutsättningarna. Enligt de tidigaste av dessa förväntades kvinnan vara kamrat åt mannen genom att bejaka hans intressen. I en senare var makarna istället kamrater med varandra och båda skulle vara delaktiga i det gemensamma livet på alla plan. Kamratidealet var dock inte allomfattande, utan parallellt med att kvinnor uppmanades att vara kamrater med sina män förväntades de vara först och främst anpassningsbara efter männens önskemål. Omförhandlingarna av äktenskap och kärlek måste ses som ett sätt att möta en modern femininitet. De handlade främst om gränser för femininiteteten och att göra dess moderna variant icke-hotande. Centralt var att den skulle komplettera manligheten och inte störa ordningen i meningen att bli en pariafemininitet. Pariafemininiteten gestaltades av den alltför moderna kvinnan, som i

[170] "Bli svensk-franska äktenskap olyckliga?", *Idun* nr 31 1932, s. 775.

ett hotande framtidsscenario maskuliniserats så fullständigt att män skulle vara tvungna att axla en traditionellt kvinnlig genusposition med ansvar för hem och barn. Kamratäktenskapet kan i ljuset av detta ses som en överenskommelse om en relation som inte störde genusordningen, men som i viss mån inkluderande en modern femininitet.

I förhållande till diskussionerna om en förändrad kärlek diskuterades hur relationerna mellan könen i andra länder såg ut vid samma tid. Icke-europeiska kvinnor beskrevs som primitiva och underordnade vilket genererade en känsla av nationell svensk samhörighet. Denna typ av underordnad och förtryckt femininitet avfärdades och den genusordning som försatte kvinnor i denna situation kritiserades. Föreställningarna kring modernitetens högborgar Paris och Amerika var mer dubbelbottnade, de skapade ett komplex kring den egna identiteten som ett modernt land, men fungerade också som en motbild som det ”alltför moderna”. Den svenska moderna kvinnan skapades genom dessa jämförelser som ideal och sågs som lagom modern och frisläppt, utan att i alltför hög grad utmana traditionella föreställningar om femininitet. Här är det tydligt att veckopressens skribenter brottades med frågan om hur moderna kvinnor skulle hanteras i ett svenskt sammanhang. Det är tydligt att många månade om att befästa Sverige som ett framstegsland med moderna och emanciperade kvinnor, men utan att det gått över styr. Kvinnornas frihet påtalades men fick således inte landa i frigjordhet eller avsteg från femininitetsnormer i bemärkelsen att börja se maskuliniserade ut. Det var långt ifrån önskvärt att maktobalansen i genusordningen kastades om till kvinnornas fördel. Flera intersektioner korsade, närmare bestämt modernitet, nationalitet och genus, korsade varandra i konstruktionen av en modern svensk femininitet som inte utmanade genusordningen. Det vill säga en lagom modern kvinna som inte maskuliniserats, men inte heller var alltför förtryckt.

Moderna kvinnokroppar

I krönikan ”Modeupplevelser i Paris” publicerad i *Charme* 1927 berättas om en ung man som växt upp i samma stad som en flicka som var så ful att det till och med oroade hennes mamma. Efter flera år möter mannen flickan igen i Paris och hennes utseende förvånar honom. Helt plötsligt är den nu unga kvinnan modern och ideal. Många kilon har lämnat hennes kropp och hon har fått en slank ”gossfigur”, håret ligger slätt och jämnt mot huvudet och den korta kjolen avslöjar ett par vackra ben.[1] I anekdoten ryms mycket av det som 1920-talets moderna kvinnor förväntades sträva efter: ett slankt ideal, attraktiva ben och gärna en kort och välskött frisyr. Krönikan förmedlar också det som om och om igen upprepades som ett mantra i *Charme*: med en investering av tid och nitiskhet kan alla bli en modern kvinna med en ideal kropp. I de föregående kapitlen har jag visat hur de moderna kvinnorna främst ansågs vara förändrade vad gällde egenskaper, aktiviteter och i sina krav på livet, såväl gällande hemmet som i offentligheten. För att vara en modern kvinna krävdes dock inte endast en modern insida och ett modernt levnadssätt, utan också en modern utsida. I detta kapitel tar jag därför fasta på hur moderna kvinnokroppar konstruerades och debatterades i svensk veckopress.

Idéhistorikern Karin Johannisson menar att kroppen under mellankrigstiden ”sögs in i *moderniteten*” och att ”[d]et blev modernt dvs. upplyst och rationellt att betrakta sin kropp som ett individuellt kapital”.[2] Även i veckopressen är det tydligt att läsarna förväntades hantera sina kroppar som kapital och att det ansågs förödande att undvara skönhetsvård. I veckopressen uppmanades kvinnor att rannsaka och granska sig själva och ställdes inför frågor som: Är du vacker nog? Gör du vad du kan för att uppnå skönhet? Till saken hör att 1920-talet ofta pekas ut som en brytpunkt för skönhetskulturen. Skönhetsvården kommersialiserades under denna period och kosmetikaindustrin utvecklades. Eva Blomberg ser till exempel hur det sker en förändring av *Filmjournalen* från 1920- till 1930-talet gällande att kroppen och kroppsvård fick allt mer utrymme.[3] Skönhetskultur är ett brett område som innefattar alltifrån mode, kosmetik, bantning och skönhetsoperationer till skönhetstävlingar. *Charme,* med sitt anspråk på att nischa sig som ett skönhets- och modemagasin för att

[1] “Modeupplevelser i Paris”, *Charme* nr 2 1927, s. 12.

[2] Karin Johannisson, *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur*, Stockholm, 1997, s. 252.

fylla det tomrum som redaktionen ansåg fanns på den svenska veckopressmarknaden, måste ses som ett led i denna kommersialisering. Den ökande mängden tidningar, inte minst veckopress, tillskrivs också av flera forskare betydelse för bredare spridning av skönhetsideal som tog fart efter första världskriget.[4] *Svensk Damtidning*, *Husmodern* och *Idun* hade emellertid förhållandevis få inslag av detta även om *Idun* sedan 1916 hade en frågespalt med rubriken ”Skönhetsinstitutet”.[5]

Amerikanska forskare har ifrågasatt synen på skönhetskultur som förtryckande med argumentet att kvinnor var drivande bakom etablerandet av skönhetsindustrin. Dessutom framhålls att kvinnor blir till subjekt genom att välja att använda skönhetsmedel för att formera sin identitet. Dessa forskare ifrågasätter feministiska tolkningar som reducerat skönhetskultur och mode till repressiva fenomen, utan att ta hänsyn till deras frigörande effekt.[6] Historikern Kathy Peiss för till exempel fram att ”beauty culture, then, should be understood not only as a type of commerce but as a system of meaning that helped women navigate the changing conditions of modern social experience”.[7] Hon menar att ”women have used makeup to declare themselves – to announce their adult status, sexual allure, youthful spirit, political beliefs and even to proclaim their right to self-definition.”[8] Med avstamp i denna kritik, och med tanke på att emancipation tydligt knöts till moderna kvinnor i andra sammanhang, undersöker jag huruvida skönhetskulturen i den svenska veckopressen formerades på så vis att den kan ha haft en frigörande potential. För ett svenskt sammanhang är filmvetaren Therése Anderssons studie som undersöker representationer av filmstjärnor i *Filmjournale*n aktuell här. Andersson betonar inte den frigörande aspekten av skönhetskultur lika starkt som de amerikanska forskarna men ser hur det finns emancipatoriska liksom konsumistiska och fysionomiska inslag i skönhetskulturen.[9]

Under 1900-talets första årtionden skedde två betydande förändringar beträffande kroppars synlighet. För det första gick utvecklingen från omskapande av kroppars utseende med hjälp av formande kläder såsom korsetter, turnyrer och krinoliner till en omformning av själva kropparna. För det andra exponerades kvinnokroppar alltmer under 1920-talet, som med de korta kjolarna som visade mer av benen än någonsin förut. Samtidigt som en kommersialiserad skönhetskultur erbjöd fler produkter, exempelvis inom kosmetiken fanns det i tiden ett vurmande för att uppnå vad om

---

[4] Roberta Pollack Seid, *Never too thin. Why Women are at war with their Bodies*, New York, 1989, s.61, 94; Therése Andersson, *Beauty Box – Filmstjärnor och skönhetskultur i det tidiga 1900-talets Sverige*, Stockholm, 2006, s. 127, 132; Rosella Ghigi, “Celluliter. Kvinnokroppen mellan vetenskap och skuldbeläggande” i *Kön, kropp och materialitet. Perspektiv från fransk genusforskning*, Berner Boel och Isabelle Dussage (red.), Lund, 2014, s. 145; Kathy Peiss, *Hope in a jar. The making of America´s beauty culture*, New York, 1998, s. 50; Scott, 2005, s. 127, 132.

[5] ”Iduns skönhetsinstitut”, *Idun* nr 25 1926, s. 402.

[6] Lois W. Banner, *American beauty*, New York, 1983; Valerie Steele, *Fashion and eroticism. Ideals of Feminine Beauty from the Victorian Era to the Jazz Age*, New York, 1985; Peiss, 1998.

[7] Peiss, 1998, s. 6.

[8] Peiss, 1998, s. 269.

[9] Andersson, 2006, s. 139.

kallades naturlig skönhet. Således existerade en motsättning mellan möjligheten att förändra sin kropp med artificiella medel och kravet på att uppvisa naturlig skönhet.[10] Kopplad till skönhetskulturens krav på omformning och kontroll över kroppen var också tanken om människors förmåga till utveckling. Det fanns en tydlig framstegstanke knuten till kvinnokroppen som påtalades upprepade gånger i *Charme*.[11] 1800-talets veka och sjukliga kvinnoideal parodierades och beskrevs närmast som äcklande, som exempelvis 1922: ”[d]en lilla vita, feta, kladdiga handen finnes numera sällan hos nutidskvinnan.”[12] Liksom 1930 när en exposé över kvinnoskönhet genom olika tider tecknades: ”Tidens smak föreskrev en ytterligt smal och smärt gestalt, överhuvud ett utseende, som gav vid handen, att den sköna vilken stund som helst var färdig att svimma hän av sentimentalitet och kvinnlig svaghet.”[13] 1920-talets moderna kvinna sades i gengäld ha utvecklats till en bättre och mer önskvärd kvinnotyp: ”Den moderna kvinnan går inte längre i rosens, liljans och den späda rankans tecken. Sport, gymnastik och dans – det uppväxande släktets favoritförströelser – ha skapat en helt ny, stark och härdad typ.”[14] I dessa texter lyftes ett nytt ideal fram och tidigare förväntningar på kvinnor som veka och späda avfärdas.[15] En vilja synliggörs här att bryta med 1800-talets medelklassideal som utgjordes av en kvinna som inte hade mycket kontakt med det offentliga livet och som placerades som ett ömtåligt föremål på piedestal.[16] Frågan som växer fram ur detta är: hur skulle då en modern svensk kvinnokropp se ut?

Förutom att 1920-talets kvinnokroppar skulle vara vackra, förväntades de också vara moderna. I detta kapitel undersöks den mediala blicken på kvinnors kroppar och hur denna tog sig uttryck under 1920-talet utifrån frågorna: Vilken roll spelar

---

[10] Se till exempel: Peiss, 1998, s. 152-154. Detta är också tydligt i källmaterialet, se till exempel: ”Hallå! Hallå! Tänk på er hy, madame!”, *Charme* nr 5 1932, s. 24–25; ”Hur målar Ni ert ansikte”, *Charme* nr 3 1933, s. 22, 30; ”Håll måttan både i fråga om Make up och kläder ty alla överdrifter äro av ondo”, *Charme* nr 9–10 1933, s. 36–38; ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 22 1923, s. 517.

[11] Se till exempel: ”Munnen och leendet”, *Charme* nr 6 1922, s. 17; ”Ett besök på ett furstligt modehus i Paris” i *Charme* nr 20 1927, s. 12–13, 20; ”Stockholmskan på tjugo och fyrtio år”, *Charme* nr 10 1925, s, 13–14; ”Den första rynkan och hur man bör undvika den”, *Charme* nr 17 1925, s. 27; ”Den moderna skönhetsvården”, *Charme* nr 17 1923, s. 20–21; ”Kvinnotyperna på modet”, *Charme* nr 7 1924, s. 20–21; ”Hur man får vackra skuldror och axlar”, *Charme* nr 19 1924, s. 13; ”Hålla mormödrarna på att försvinna?”, *Charme* nr 10 1926, s. 10, 23, 29; ”Skönhetsvård”, *Svensk Damtidning* nr 14 1932, s. 30.

[12] ”Handen och dess vård”, *Charme* nr 5 1922, s. 14.

[13] ”Skönhetsidealen och modeplanschen”, *Charme* nr 12 1930, s. 26.

[14] ”Om strumpor och vackra ben”, *Charme* nr 8 1924, s. 18. Se också: ”Var finns Sveriges vackraste flicka?”, *Charme* nr 11 1924, s. 4–5, 21. Liknande resonemang återfinns till exempel i: ”Är hon en dubbelmänniska?”, *Idun* nr 19 1932, s. 497, 505.

[15] Colette Dowling menar att 1800-talets kvinnor intalades att deras naturliga tillstånd var svaghet och att denna föreställning genomsyrade hela samhället. Denna ”svaghetsmyt” hindrade kvinnor från att utvecklas fysiskt, begränsade dem och det som kunde bli straffet om de överskred detta var hotet om att inte kunna bli gravid. Colette Dowling, *Svaghetsmyten. Kvinnor på väg mot fysisk jämlikhet*, New York, 2000, s. 23.

[16] Lindén, 2002, s. 60–61.

skönhetskulturen för formerandet av moderna kvinnor i veckopressen? Hur skulle en ideal och modern kropp se ut, och vad gjordes till avvikande kroppar? Hur relaterades samtida föreställningar om ras och nationalitet till kvinnlig modern skönhet? I detta kapitel tar jag fasta på två spår vad gäller moderna kvinnor och skönhetskultur. För det första den dekonstruerade kroppen, i meningen att kvinnors kroppar presenterades i delar snarare som en helhet, och för det andra skönhetstävlingar. Dekonstruktion av kvinnokroppar aktualiserades vid tiden med koncentration framför allt kring kvinnoben. Just benen fick ett helt nytt utrymme i 1920-talets populärkultur genom de moderiktigt korta kjolarna som var de moderna kvinnornas signaturplagg. Tävlingar för att kora den mest ideala och vackra kroppen var en trend internationellt under 1920-talet som också letade sig in i *Charme*.

Såväl i internationell som i nationell forskning om skönhetsvård har 1920-talet fått ett betydande utrymme.[17] Om den internationella forskningen om moderna kvinnor främst koncentrerat sig på utseende, mode och konsumtion har den svenska forskningen om nya kvinnor i stort sett nöjt sig med att konstatera att det fanns ett nytt mode vid tiden. I denna avhandling vill jag visa att för att få en helhetsförståelse för konstruktionen av de moderna kvinnorna är det av vikt att inte bara undersöka förändringar av ideal kring kvinnors inre egenskaper och yttre beteenden i termer av försörjning eller kärleksrelationer, utan att också rikta uppmärksamheten mot skönhetsidealen. Även yttre attribut och kroppar är nämligen politiskt laddade i sin koppling till emancipation och offentlighet, vilket jag visar i detta kapitel.

Dekonstruktionen och omformande av den moderna kvinnokroppen

> Var och en har vunnit insikt om, vilken betydelse måttuppgifterna verkligen ha. Att man verkligen kan bedöma kvinnoskönhet i centimetrar och hekton. Och att släktets skönhet verkligen också är beroende på vars och ens vilja att hålla sin figur vältränad, välproportionerlig och – idealisk.[18]

Mätande och vägande av kvinnokroppar framhölls i *Charme* som det allmänt vedertaget mest fördelaktiga sättet att bedöma huruvida en kropp var ideal. Varje kroppsdel krävde sin egen vård och det var ett tidsödande projekt som beskrevs för att omforma kroppen efter det moderna idealet, som också skiftade under utgivningsperioden. Detaljerade program för skönhetsvård i steg-för-steg-modeller för varje enskild del publicerades

[17] Se bland annat: Andersson, 2006; Banner, 1983; Peiss, 1998; Steele, 1985; Söderberg, 2001.
[18] "Skönhet och hälsa", *Charme* nr 1 1927, s. 28.

ofta.[19] Varje kroppsdel, hur liten den än var, skulle inkluderas i den dagliga skönhetsvården. Inga delar lämnades obevakade, och såväl ögon och ansikte som hud och ben framhölls som de främsta markörerna för skönhet.

Från 1800-talets slut började kvinnokroppen dissekeras in i minsta beståndsdel i ett försök att ”kanonisera” dess skönhet.[20] ”Uppstyckningen” av kvinnokroppen, det vill säga att kroppar representeras i delar snarare än som en helhet, hade pågått sedan 1700-talet men eskalerade med massmediernas inträde i det offentliga rummet.[21] 1920-talets alltmer uppstyckade kvinnokropp har i forskningen tolkats just som en effekt av nya medier såsom film och veckopress liksom av reklam och modeindustri, men även surrealistiska strömningar har lyfts fram som en påverkande faktor.[22] Anatomin blev i början av 1900-talet vägledande för synen på kroppen, vilken analyserades efter en viss metod som bestod i att ”frilägga, dela sönder, betrakta”.[23]

I populärkulturens dekonstruktion av kvinnokroppar kan också rasbiologins påverkan spåras. I Sverige startades Rasbiologiska institutet 1922, med syfte att kartlägga olika rastyper. Etableringen motiverades med att den nordiska rasen var hotad och behövde utforskas.[24] Den medicinska antropologin studerade vid tiden skallar och skelett och mätte kroppens alla delar. Kvinnokroppen illustrerades i halvpornografiska poser i bilder som publicerades i rasbiologiska verk.[25] När rasbiologin vann större insteg i det svenska samhället i början av 1900-talet blev kvinnor till huvudmålgrupp. Rashygien, hälsokampanjer och hygienisk propaganda lanserades i syfte att skydda kvinnor med hänvisning till nationella intressen som bestod i att garantera att den kommande generationen var frisk och sund. Även under 1920- och 1930-talens

---

[19] ”Modern skönhetsvård”, *Charme* nr 2 1925, s. 34–35; ”Om ögon, ögonbryn och ögonfransar”, *Charme* nr 23 1922, s. 17; ”Ögonbrynets välvning och ögats glans”, *Charme* nr 6 1928, s. 32; ”Ögats vackra ram”, *Charme* nr 8 1931, s. 28–29. ”Vackra armar och händer” i *Charme*, nr 11, 1925, s. 20–21, ”Modern skönhetsvård” i *Charme*, nr 23, 1924, s. 24; ”Den första rynkan och hur man bör undvika den”, *Charme* nr 17 1925, s. 27; ”Halsen avslöjar er ålder”, *Charme* nr 1 1924, s. 10; ”Att föryngra en gammal haka”, *Charme* nr 3 1924, s. 16–17; ”Modern skönhetsvård”, *Charme* nr 19 1924, s. 22–23; ”Bystens vård och behandling”, *Charme* nr 14 1925, s. 14–15, ”Modern skönhetsvård”, *Charme* nr 21 1924, s. 10–11; ”Ni ler med vita tänder…”, *Charme* nr 12 1931, s. 52; ”Stjärnkult av skönheten”, *Charme* nr 1 1932, s. 27; ”Hur man får vackra skuldror och axlar”, *Charme* nr 19, 1924, s. 13; ”Modern skönhetsvård”, *Charme* nr 20 1924, s. 28–29.

[20] Lena Johannesson, *Den massproducerade bilden. Ur bildindustrins historia*, Stockholm, 1997, s. 167–168; Karin Johannisson, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siécle*, Stockholm, 1994, s. 40.

[21] Eva Blomberg, ”Konsten och garderoben” i *Iklädd identitet. Historiska studier av kropp och kläder*, Stockholm, 2005, s. 213.

[22] Tani E. Barlow, Madeleine Yue Dong (m.fl.), 2005, s. 259; Nicholas, 2015, s. 43, 51; Andersson, 2006, s. 20; Conor, 2004, s. 124–125; Whitney Chadwick, ”Lee Miller’s two bodies” i *The Modern Women revisited. Paris between the wars,* Whitney Chadwick och Tirza True Latimer (red.), New Jersey, 2003, s. 207, 216.

[23] Johannisson, 1997, s. 222.

[24] Ulrika Kjellman,”A whiter shade of pale”, *Scandinavian Journal of History* nr 38 2013, s. 180, 184.

[25] Johannisson, 1994, s. 41.

folkhälsokampanjer var kvinnokroppen i fokus och den sunda kvinnokroppen blev en del av ett modernt projekt.[26]

Inom rasbiologin under 1920- och 1930-talet sågs inte kvinnors frigörelse genom insteg på arbetsmarknaden med blida ögon. Rasbiologer oroade sig över att det var ”högre stående kvinnor” som utbildade sig och valde bort äktenskap och moderskap. Den lösning som fördes fram på detta problem var att höja moderskapets status.[27] I *Charme* tar de nationalistiska strömningarna sig också uttryck i tankar om ett starkt svenskt släkte som höll på att växa sig ännu starkare. Kvinnors självständighet och deltagande i moderna aktiviteter sågs som anledningen, eller möjligheten, till utvecklingen av moderna kvinnors kroppar. Självständigheten, i vilken underförstått ingick rösträtt, insteget på arbetsmarknaden och det större deltagandet i offentligheten, hade gett kvinnor en starkare och hälsosammare kropp. Friheten sades också ha gjort kvinnor friskare, hurtigare och säkrare på sig själva.[28] Flera av skribenterna i *Charme* förhöll sig till eller hade implementerat dessa tankegångar. En genomgående idé om att de svenska kvinnorna hade utvecklats sedan 1800-talet går att spåra.[29]

Det var dock inte samtliga skribenter i *Charme* som hyllade de moderna kvinnornas framsteg. I andra texter gjordes de moderna kvinnorna till symboler för en utveckling som upplevdes gå i fel riktning. Signaturen ”La Mariposa” uppvärderar tidigare generationers kvinnor, av den anledningen att de ville se ut som just kvinnor. ”Men hur är det med nutidens kvinnor?”, frågar hon sig, ” [i]bland ser det nästan ut, som om de satte en ära i att verka så emanciperade som möjligt.”[30] De moderna kvinnorna blev med detta synsätt till pariafemininiteter som störde genusordningen genom emancipatoriska framsteg. Likhetstecken sattes alltså återigen mellan att vara emanciperad och maskuliniserad i *Charme*.[31] Kvinnors frigörelse sågs som positiv, så länge den inte gick för långt, och var gränsen gick tycks ha skiftat beroende på vem som höll i pennan. I dessa olika förhållningssätt till moderna kvinnor hanterades dessutom den historiska tiden olika. I ett idealiserat förhållningssätt till den flydda tiden blev dåtiden en representant för en sann femininitet i vilken kvinnor såg ut som och uppförde sig som kvinnor. Denna ståndpunkt sammanfaller med vad Rita Felski

---

[26] Johannisson, 1994, s. 90–94.

[27] Björkman, 2011, s. 115–121.

[28] ”Stockholmskan bättrar sig”, *Charme* nr 12 1926, s. 14–15.

[29] Se till exempel: ”Om strumpor och vackra ben”, *Charme* nr 8 1924, s. 19–20, 28; ”Hur man får vackra skuldror och axlar”, *Charme* nr 19 1924, s. 13; ”Stockholmskan på tjugo och fyrtio år”, *Charme* nr 10 1925, s. 13–14; ”Mannekängen Louisette”, *Charme* nr 10 1925, s. 45–46; ”Stockholmskan bättrar sig”, *Charme* nr 12 1926, s. 14–15; ”Svenskan med den idealiska figuren”, *Charme* nr 14 1926, s. 14; ”Ett besök på ett furstligt modehus i Paris”, *Charme* nr 20 1927, s. 12–13, 20; ”Varför digna skapelsens herrar under ett tungt lass – kläderna?”, *Charme* nr 21 1927, s. 18; ”Skönhetsidealen och modeplanschen”, *Charme* nr 12 1930, s. 26, 28; ”Så var det för längesen… och så är det nu…”, *Charme* nr 20 1931, s. 34–35.

[30] ”Bystens skönhet och vård”, *Charme* nr 16 1926, s. 28.

[31] Se också: ”Är den franska kvinnan okänd för oss?”, *Husmodern* nr 12 1923, s. 375: ”Men trots sitt yrke är hon en enkel och naturlig ung flicka, inte ett smul emanciperad.”

benämner den traditionella modernitetsberättelsen där kvinnor fick symbolisera en längtan tillbaka till det förflutna och förpassades till objekt för nostalgi.[32] Den förflutna tiden används här för att kritisera hur det moderna samhället påverkat femininiteten. I det negativa förhållningssättet till det förflutna gjordes istället flydda tiders kvinnor till veka och urvattnade passiva objekt som inte kunde mäta sig med 1920-talets moderna femininitet. Sammanfattningsvis kunde moderna kvinnor beskrivas som bärare av en helt ny, förbättrad, femininitet eller som en spillra av en förgången kvinnlighet. Modernitetens skapande av kvinnokroppen hyllades eller avfärdades och skrämde.

I linje med de nya kraven på själva kroppen som omformningsbar diskuterades dieter, gymnastikövningar och olika kurer som skulle göra det möjligt att uppnå tidens slanka ideal. Kontroll över kroppsvikten genom vägning ansågs som ett självklart inslag i skönhetsvården i *Charme*. En kvinna som ville följa med i sin tid borde, enligt tidningen, sträva efter ”flickaktiga” eller ”gossaktiga” linjer.[33] Även i forskningen har 1920-talets moderna kvinnokropp ofta beskrivits i termer av ”pojkaktighet”. Den amerikanska modehistorikern Valerie Steele menar att idealet i själva verket var mer ungdomligt än pojkaktigt.[34] Detta förklarar varför skribenterna i veckopressen varierade mellan att föra fram ett pojkaktigt respektive flickaktigt ideal. En betydande utveckling hade skett sedan de svällande formerna för bara tjugo år sedan var dominerande, stod det att läsa i *Charme* 1924. ”Smäckra, smidiga jazzideal” sägs visa på flicktypens utveckling och var att föredra framför de tidigare rundare formerna.[35]

I *Charme* 1926 förs fram att ”[d]et tjugonde seklet har trampat ut barnskorna och gått in i sin andra ålder”.[36] Tidigare moderniteter som shimmy, valentinoflugan, shingel, snäva modelinjer och garconneideal ”och liknande oarter” är nu på väg ut, meddelar tidningen.[37] Från och med detta år rapporteras om att det slanka idealet är på väg att bli ersatt.[38] Nu är det istället dags för kurvor, menar en skribent 1928, och framhåller att ”[d]en ideala kvinnan är den som verkligen ser ut som en fullblodskvinna i varje linje.”[39] En våg av feminisering sägs skölja över världen, både vad gäller den

---

[32] Felski, 1995, s. 41. Se också Björk, 1999, s. 60.

[33] Se bland annat: ”Bystens vård och behandling”, *Charme* nr 14 1925, s. 26–27; ”Hur man bibehåller de flickaktiga linjerna”, *Charme* nr 24 1924, s. 22–23; ”Anette Kellermans råd till den feta och magra kvinnan”, *Charme* nr 19 1925, s. 32; ”Den första rynkan och hur man bör undvika den”, *Charme* nr 17 1925, s. 27; ”Den moderna skönhetsvården”, *Charme* nr 17 1923, s. 20–21;”Kvinnan om trettiofem år”, *Charme* nr 3 1926, s. 31; ”Fåfängligheternas fåfänglighet”, *Charme* nr 20 1930, s. 24, 37; Sporting, 1925, s. 7; ”Det nya modet: flickaktigt istället för gossaktigt”, *Svensk Damtidning* nr 36 1929, s. 5; ”Bland kasjmirsjalar och Jenny Lindkragar”, *Idun* nr 13 1923, s. 300.

[34] Steele, 1985, s. 239.

[35] ”Badflickor och badfilm”, *Charme* nr 12 1924, s. 20–21, 30.

[36] ”Från scen och boulevard”, *Charme* nr 2 1926, s. 4.

[37] ”Från scen och boulevard”, *Charme* nr 2 1926, s. 4.

[38] Se till exempel: ”Var finns den vackraste svenskan?”, *Charme* nr 5 1929, s. 6–7; ”En vacker kvinnas dag”, *Charme* nr 15 1928, s. 12–13; ”Curves… (kurvor) Är dagens lösen i Amerika”, *Charme* nr 5 1929, s. 28–30; ”Från topp till tå”, *Charme* nr 18 1932, s. 8.

[39] ”Från scen och boulevard”, *Charme* nr 13 1928, s. 4.

kvinnliga figuren och frisyren. Garçonne-looken med sin maskulina prägel sägs vara utdöende.[40] Slanka kvinnokroppar kritiseras och ges en rad nedsättande epitet som ”plankfigurer” och ”bengetsskrammel” och liknas vid strykbrädor, telegrafstolpar, bräden och pålar.[41] En modern kropp var således en föränderlig kropp. På kort tid hade de moderna slanka linjerna blivit omoderna och börjat hånas, och för att bibehålla sitt uttryck som modern kvinna fanns därför ingen annan utväg än att omforma sin kropp efter det senaste idealet. Precis som tidigare med den alltför svaga och bleka 1800-talskvinnan avfärdas nu den slanka, och därmed avfeminiserade kvinnan, som daterad. Även här handlade det om att ett ”kvinnligare” ideal som skulle förstärka komplementariteten och därmed den heterosexuella genusordningen. Kanske kan denna omsvängning förklaras med att veckotidningar är kommersiella produkter, beroende av att bli konsumerade. Genom att plötsligt proklamera ett nytt ideal bidrog *Charme* till att odla en osäkerhet hos läsekretsen varmed tidningen skapade förutsättningar för att befästa sin egen position som en ovärderlig rådgivare bland skiftande moden.

I reportaget ”När kan en kvinna kallas vacker?” i *Charme* 1925 utreds var idealet för den fulländade skönheten går att finna. Varken litteratur eller bildkonst anses kunna ge ett tillfredställande svar på frågan. Istället förs den vetenskapliga antropometrin fram som expertis för vilka idealproportionerna för kvinnoskönhet var.[42] Antropometri är läran om människokroppens måttförhållanden och den användes ursprungligen inom rasbiologin.[43] Under 1920-talet, när *Charme* refererade till läran, hade den således rasbiologiska kopplingar.[44] För att avgöra om en kropp var ideal räckte inte vågens siffror till utan *Charmes* läsare förväntades också att mäta varje enskild del och relatera delarna till varandra i antropometrisk anda:

---

[40] ”Från scen och boulevard”, *Charme* nr 13 1928, s. 4–5.

[41] ”Paristeatern lancerar det nya modet”, *Charme* nr 5 1929, s. 15; ”Englands revykung i kamp för det nya skönhetsidealet”, *Charme* nr 10 1929, s. 22–23; ”Hur man får de rundare linjerna”, *Charme* nr 21 1928, s. 14–15, 30; ”Vår moderna typ och den nya modelinjen”, *Charme* nr 19 1931, s. 16-17; ”Från scen och boulevard”, *Charme* nr 4 1933, s. 6-7; ”Broadways melody”, *Charme* nr 16 1929, s. 34; ”Knockouthjältar och nattklubbsskönheter i Broadways senaste succépjäser”, *Charme* nr 22 1928, s. 26–27; ”Stockholmskans mått åter – normalt”, *Husmodern* nr 30 1929, s. 26. I romanen *Han* av Py Sörman liknas en slank kvinna vid en metmask. Py Sörman, *Han*, Göteborg, 1921, s. 102. I romanen *Ungt äktenskap* av Eva Berg talas det om fruntimmer som ser ut som plankor fram och bak. Eva Berg, *Ungt äktenskap*, Stockholm, (1932), 1939, s. 137

[42] ”När kan en kvinna kallas vacker?”, *Charme* nr 8 1925, s. 8–9; ”Hur man får välformade ben”, *Charme* nr 9 1925, s. 16–17.

[43] *Nationalencyklopedin,* Antropometri. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/antropometri Hämtad 2016-03-28.

[44] Samma mätande av kroppar återfinns i ”Gymnastik och skönhet”, *Svensk Damtidning* nr 27 1929, s. 14.

Hennes höjd skall vara 1,65 m., längden på hennes hand en tiondel av hennes höjd, foten en sjundedel. Midjan skall mäta 59 cm., bysten under armarna 74 cm. Överarmen 26 à 28cm., handleden 12½ cm., låret 53½ cm., vaden 27 cm. och fotleden 16½ cm. Vikten 52 kilo".[45]

Ålder	Längd i cm.								
	141,2	146,3	152,4	157,5	162,6	167,4	172,7	177,8	Vikt i kg.
20	48,1	50,0	52,2	54,4	57,6	61,2	64,8	68,4	
30	49,0	50,8	53,1	55,3	59,4	63,0	67,1	70,6	
40	48,1	50,0	51,7	54,4	58,5	62,1	66,2	69,8	
50	46,3	48,1	50,0	52,6	55,7	59,4	63,4	66,9	
60	44,0	50,0	47,6	50,0	53,0	56,6	60,8	64,4	

Bild 16.
Charme nr 9 1926, s. 34.

Riktlinjer vad gäller mått publicerades också återkommande i renodlad tabellform.[46] En tabell som publicerades 1926 inkluderar ålder som en variabel över hur kroppsvikt och kroppslängd borde korrelera. Tabellen framhålls som "en av de bästa som kan upplåtas".[47] Målet med dessa tabeller var att ange ett ideal som läsarna kunde arbeta efter, och i artikeln poängteras att "förhållandet mellan kroppsvikt och kroppslängd är nu en gång för alla den bästa formel man har för att mäta figurens grad av fulländning efter".[48] Det är uppenbart att de hade betydelse för hur läsarna förhöll sig till sina egna kroppar och att de skapade en oro kring huruvida de kunde placeras in som normala/ideala/moderna eller avvikande. Både i rådgivningsspalten "Skönhetsråd" som förekommer i nästintill samtliga nummer av *Charme*, och i den mer sporadiskt förekommande "Skönhet och hälsa", återfinns en stor mängd läsarbrev med frågor kring mått, vikt och längd. Således präglas skönhetssidorna i *Charme* av antropometri och rasbiologiska föreställningar om kvinnokroppen.[49] Även i *Filmjournalen* samverkade rasbiologiska, fysionomiska och nationalromantiska föreställningssystem

[45]"Skönhet i linjer och färger", *Charme* nr 11–12 1922, s. 4, 17.

[46] Se till exempel: "Till och från läsekretsen", *Charme* nr 16 1922, s. 18–20; "Indiskreta Parisbrev", *Charme* nr 18 1922, s. 5; "Korsetten och den nya linjen", *Charme* nr 11 1923, s. 7; "Den fulländade kvinnokroppen och dess mått", *Charme* nr 5 1925, s. 17; "Skönhet och hälsa", *Charme* nr 9 1926, s. 34-35; "Har ni venusmåtten", *Charme* nr 10 1931. s. 11; "De klassiska måtten och moderna skönhetstypen", C*harme* nr 2 1932, s. 14–15.

[47] "Skönhet och hälsa", *Charme* nr 9 1926, s. 34–35.

[48] "Skönhet och hälsa", *Charme* nr 9 1926, s. 34–35.

[49] Andersson diskuterar dock skönhetsvård i relation till rasbiologi men inte vad gäller beräkningar och mätningar av kroppen. Andersson, 2006, s. 133.

och användes för att värdera kvinnokroppar, visar filmvetaren Therése Andersson.[50] Veckopressen sammanförde och blandade således återkommande olika vetenskaper för att ge tyngd åt de skönhetsråd som fyller sida efter sida.

Ett av de mest upprepade standardmått som sattes upp för skönhet i *Charme* var den antika grekiska skulpturen Venus de Milo som föreställer Afrodite, den grekiska kärleksgudinnan, i Rom benämnd Venus. Återkommande referenser gjordes till skulpturen som den ideala kvinnokroppen.[51] Dock lämnades inte standardmåtten okritiserade utan:

> Själva Venus Milo har sina svagheter. Det mest framträdande felet med Venus Milo är, att hennes bröstvidd är väl stor och ankeln för smal. Bildens bröstkorg mäter 83, 8 cm. och måttet över bröstet hela 99 cm. Vad åter Venus de Medici beträffar har hon en underarm och en handled, som vilken modern kvinna som helst skulle skämmas över. Dessutom måste man här också anmärka på midjans mått, 69,3 cm., något som verkar väl kraftigt tilltaget, även om man tar med i beräkningen att denna Venusbild alldeles givet representerar den kortväxta, fylliga kvinnotypen.[52]

Att den moderna kvinnas mått låg under det antika idealet, upprepas i artikeln. Utveckling och framsteg för den moderna kvinnokroppen betonades i relation till historiska idealtyper av kvinnor.[53] Ekonomhistorikern Johan Söderberg skriver att skönhetshandböcker i början av 1900-talet angav mycket detaljerade mått över kvinnokroppen och knöt dessa till grekiska statyers format. Han uppmärksammar dock inte att detta var en trend som fortsatte in på 1920-talet.[54]

Användandet av rasbegreppet samt referenser till rasbiologi var frekvent återkommande i *Charme*; i varje årgång finns flera artiklar som knyter an till detta. Under rubriken ”Har ni Venusmåtten” 1931 refereras till exempel till den tyska vetenskapsmannen C.H. Stratz som var ett tungt namn inom den tyska antropologiska skolan med rasbiologisk grund. Stratz var länge ett av de storsäljande namnen bland

---

[50] Andersson, 2006, s. 122–123, 131–133. Se också: Carolina Brown, *Skönhetens mask*, Stockholm, 2011, s. s. 72 ff.

[51] Till exempel i: ”Hela Stockholms revyprimadonna”, *Charme* nr 2 1926, s. 8–9; ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 7 1926, s. 32–33; ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 10 1926, s. 24–25; ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 1 1927, s. 28–30. Även i Kanada användes vid samma tid Venus de milo som referens för den ideala kvinnokroppen, Nicholas, 2015, s. 142.

[52] ”Den fulländade kvinnokroppen och dess mått”, *Charme* nr 5 1925, s. 17.

[53] Värt att notera i sammanhanget är att Venus de Milo fortfarande används som referens vid skönhetsoperationer, liksom att det fortfarande florerar föreställningar om att karaktärsdrag kan förändras genom att kroppen omformas. Se vidare i Anita Andersson, *Estetik på klinik: den estetiska kirurgins legitimerande retorik*, Stockholm, 2005m s. 59 ff. Venus användes också som måttstock för skönhet i *Konsten att blifva tio år yngre. En handbok för herrar och fruntimmer som vilja förhöja; bibehålla eller återställa sin ungdomsskönhet*, Stockholm, 1828, s. 11.

[54] Söderberg, 2001, s. 71.

standardverken över kvinnans biologi.[55] I linje med detta rapporterade *Charme* om att Stratz gjort arbeten om ”rasskönhet” som blivit epokavgörande. Reportaget är illustrerat med tabeller och en bild med anvisningar för hur kroppen bör mätas för att resultaten ska bli rättvisande. En detaljerad beskrivning om hur varje kvinnokropp borde vara formad finns också:

> Kroppslängder = 7,5 à 8 = huvudlängder = 10 ansiktslängder = 9 handlängder = 6 à 7 fotlängder. Stratz anser vidare att munnen skall vara lika bred som näsan är lång och näsan i sin tur skall ha samma längd som örat. Håret, där det nu ej är shinglat skall mäta minst 75 cm. Armen skall vara lika med tre huvudlängder. När man håller armen tätt utefter sidan, skall armbågen räcka till midjan och handen till lårets översta del. Handen skall vara 1/9 del av kroppslängden. Förhållandet mellan arm och ben skall vara 4 till 3. Foten skall vara lika lång som måttet kring en knuten hand. Tårna skola vara jämna, andra tån längst och femte tån kortast. Brösten skola vara så stora att de täckas av en ordinärt stor manshand. Bröstvidden, mätt över bröstvårtorna, bör överstiga midjemåttet med cirka 19 centimeter. Bröstvidden kan med 4 centimeter understiga höftmåttet.[56]

Bild 17.
Charme nr 10 1931, s. 11.

[55] Johannisson, 1994, s. 42; Johannesson, 1997, s. 167–168.
[56] “Har ni venusmåtten?”, *Charme* nr 10 1931, s. 11.

Hår- och hudfärg användes inom den tidiga rasbiologin för att kategorisera människor, men snart betraktades dessa parametrar som otillräckliga. Efterhand började forskarna dessutom att mäta kroppar, till exempel skallars och armars längd, för att särskilja olika raser från varandra.[57] *Charme* knöt således an till en rasbiologisk syn på kroppen, där beräkningar, mätande och vägande var centrala verktyg för att utse idealtyper av kroppar. Utseendet kopplades också explicit samman med begreppet ras: ”Låt oss till exempel tänka oss en överarm av måttet 28 cm., en underarm 23 cm. och en handled om 15 cm. En sådan arm är vacker. Var och en måste i dess fyllighet uppåt och avsmalning nedåt se ett givet rastecken”, står det exempelvis att läsa i spalten ”Skönhet och hälsa” 1926.[58] Och i reportaget ”Den fulländade kvinnokroppen och dess mått” från 1925 diskuteras antropometri och läran hyllas för att ha beräknat olika mått för ”varje ras, varje folk”.[59] En parallell kan dras till Uta G. Poiger som undersöker hur bilden av moderna kvinnorna förändrades i Tyskland med nazisternas maktövertagande. Poiger ser att vad som ansågs vara estetiskt godtagbart blev märkbart snävare efterhand.[60] Redan från början uppvisade *Charme* snäva ideal och tydliga måttskalor för kvinnokroppen och detta kan förklaras av den starka kopplingen till rasbiologin, på samma vis som nazistiskt tankegods fungerade för tyska kvinnokroppar. Nicholas visar att det även förekom mätningar av kroppar i en Miss Canada-tävling 1927.[61] Nicholas drar dock inga paralleller till rasbiologi, men lyfter fram att det var tydligt att kvinnorna förväntades mäta sig för att leva upp till ett visst ideal. Det verkar som att det inte var ett återkommande inslag att uppmana kvinnor att mäta sina kroppar i Nicholas källor.

1922 resoneras kring vilket land som hade de vackraste kvinnorna: ”Man kan fastställa som ett axiom, att ett folks estetiska bildningsgrad står i rak proportion till dess kvinnors skönhet. Därför bör kvinnoskönheten inte bara vara ett mål för den individuella utan också för den nationella ärelystnaden. Alla länder böra vara stolta över att äga de vackraste kvinnorna”.[62] I dessa texter är det tydligt att kvinnor förväntas representera något utöver sig själva. Deras kroppars tillstånd anses vara synonyma med nationens status. På liknande sätt kopplas nationens hälsa till kvinnoskönhet 1923:

---

[57] Kjellman, 2013, s. 180, 184, 197.

[58] ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 10 1926, s. 25.

[59] ”Den fulländade kvinnokroppen och dess mått”, *Charme* nr 5 1925, s. 17.

[60] Uta G. Poiger, “Fantasies of Universiality?” i *The Modern Girl Around the World. Consumption, Modernity and Globalization*, Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy (red.), Durham, 2008, s. 340.

[61] Nicholas, 2015, s. 141.

[62] ”Till vilket land går skönhetspriset?”, *Charme* nr 5 1922, s. 11.

> Säkert kan man våga påstå, att till mycket stor del ligger varje nations hälsa i och lycka i kvinnans hand. Då på en kvinnas hälsa så oändligt mycket beror, är det en hart när oförlåtlig uraktlåtenhet, att ej väl vårda detta kapitel av livslycka och skönhet eller att, om det saknas, ej söka att förskaffa sig detsamma.[63]

Åsikten att det var en individuell plikt för varje modern kvinna att vårda sin kropp genomsyrar *Charme*, men i dessa resonemang gjordes det också till kvinnans plikt gentemot nationen att sträva efter skönhet. Johannisson lyfter fram en förändring i det svenska samhället i början av 1900-talet. Hon menar att begreppet folkhälsa institutionaliserades och att kropp blev en viktig metafor i det svenska folkhälsoprojektet. Samhällskroppen utgjordes i denna föreställning av en makrokosmisk, samhällelig, kropp och en mikrokosmisk individuell kropp som speglade varandra.[64] Individen blev således en symbol, eller en måttstock, för hur nationen i stort mådde och formades därför som ett objekt att visa upp. I samma anda uppmanade *Charme* läsarna att modellera sina kroppar så att de blev välträna de, välproportionerliga och idealiska. Som jag påpekade inledningsvis i avhandlingen visar Conor hur australiensiska moderna kvinnornas kroppar blev centrala i definitionen av det moderna, men att kvinnorna själva tog kontrollen över kroppens framställning och synlighet. Conor menar att de moderna kvinnorna hade ett aktörskap och ett val att bli synliggjorda.[65] De moderna kvinnorna tog aktivt kontroll över bilden av sig själva, enligt Conor.[66] Här syns en skillnad mot hur svenska kvinnors kroppar, i veckopressen, inte tilläts något utrymme för subjektivitet utan förväntades vara omformningsbara objekt som skulle följa givna mallar.

Historikern Maria Björkman skriver om ett rasbiologiskt genuskontrakt som innebar att ”högvärdiga” kvinnors uppgift var att föda många barn. Moderskapet var centralt för de kvinnor som förväntades föra den önskvärda rasen vidare och de borde därför undvika förvärvsarbete.[67] Hur kunde då *Charme* som riktade sig till moderna kvinnor knyta an till en lära som arbetade emot kvinnlig emancipation och en modern kvinnosyn? Istället för att vända sig emot rasbiologin och dess traditionella kvinnosyn valde *Charme* att bejaka delar av den. I dessa framställningar förpassas de moderna kvinnorna till att bli objekt. Deras uppgift var att bli betraktade, ge status åt nationen samt upprätthålla komplementaritet och heterosexuell begärlighet. De kopplingar till frigörelse, individualitet och subjektivitet som finns närvarande i diskussioner om moderna kvinnor i förhållande till exempelvis arbetsliv och kärleksrelationer lyser med sin frånvaro när kroppen sätts i strålkastarljuset. Gränsdragningarna för emancipation

---

[63] ”Om kroppens renässans”, *Charme* nr 12 1923, s. 8–9.

[64] Johannisson, 1997, s. 221–222.

[65] Conor, 2004, s. 3.

[66] Conor, 2004, s. 254.

[67] Maria Björkman, *Den anfrätta stammen. Nils Hofsten, eugeniken och steriliseringarna 1909– 1963*, Lund, 2011, s. 116–119.

och delaktighet i det moderna samhället tycks varit särskilt skarpa när det gällde kvinnokroppen.

Till artikeln ”De klassiska venusmåtten och moderna skönhetstypen” som publicerades 1932, finns en detaljerad tabell med mått hämtade från Venus de Medici, Venus de Milo och ”Harvardmåtten”, vilka tagits fram av amerikanska läkare för att mejsla fram en ideal kvinnokropp. I tabellen radas elva av kroppens delar upp med tillhörande ideala mått, enligt de olika systemen. Frågan ställs om det i Europa finns några kandidater som skulle kunna bli 1932 års Venus och svaret är att det är ganska tvivelaktigt:

> Men vi har den glädjen vi också, att vår ras mer och mer förbättras och att vi har en hel del ungdom, som kanske inte fyller de olympiska måtten men som har andra förtjänster och inte går av för hackor precis. Gör bara en tur på Strandvägen en vacker solskenssöndag och se vad Sverige har att erbjuda i kvinnlig fägring. Moder Svea kan sova lugnt. Hennes döttrar har inte vansläktats.[68]

Även i dessa resonemang går det att spåra rasbiologiska tankegångar. Det fanns en föreställning om att ”rasen” utvecklats och att svenska kvinnor redan var så vackra att de inte utgör någon skam för nationen. Kvinnornas kroppar gjordes till ett samlat kapital och ett uttryck för svenska samhällskroppens välmående. Ett tillägg bör göras till den hygieniska och hälsosamma kropp som Johannisson identifierar som målet i början av 1900-talet. I *Charme* lanserades en hygienisk och hälsosam kropp som eftersträvansvärd, men lika viktigt var det att den kvinnokropp, som skulle representera Sverige, hade ett fördelaktigt och vackert yttre. Med andra ord var mottot: hälsosam på insidan, vacker på utsidan. Här syns således hur hälsa sågs som ett eftersträvansvärt ideal vilket också historikern Emma Pihl Skoog betonar. Hon undersöker kraftsport och vänder sig mot forskning som förlägger hälsoismens födelse till efterkrigstiden. Hälsoismen är ett idékomplex som går ut på att medborgaren ska disciplinera sig själv till hälsosamhet, vilket anses fungera moralstärkande. Istället för statliga initiativ för att skapa hälsosammare medborgare säljs hälsa, genom hälsoismen, via kapitalistiska kanaler såsom reklam. Pihl Skoog betonar att hälsa som norm funnits betydligt tidigare och ser hur en spänning mellan stat och marknad/konsumtion gjordes gällande under perioden 1920–1960.[69] I samklang med Phil Skoog ser jag också hur kommersiella krafter, såsom *Charme*, arbetade för att föra fram ett hälsoideal så tidigt som på 1920-talet.

Charme förmedlade också att det fanns ett specifikt svenskt skönhetsideal att förhålla sig till. I ett osignerat reportage 1926 betonas att: ”Det svenska skönhetsidealet är inte det klassiska och inte det amerikanska. Det är svenskt och måste dikteras efter vår egen

---

[68] ”De klassiska venusmåtten och moderna skönhetstypen”, *Charme* nr 2 1932, s. 15.

[69] Emma Pihl Skoog, *Kraftkarlar och knockouts. Kraftsporter, kropp och klass i Sverige 1920–1960*, Stockholm, 2017, s. 240.

ras och dess rastecken".[70] Ras var dock ett glidande begrepp. Det talades om nationell ras såsom svensk, engelsk eller amerikansk ras.[71] Begrepp som anglosaxisk, germansk och vit ras förekom också i *Charme*.[72] Hur bred kategorin ras gjordes berodde på vem som fick rollen som "den andre", det vill säga vilka kvinnor som sågs som avvikande och förfulade. Intressant i sammanhanget är att det tycks ha skett en förskjutning när termen ras översattes från rasbiologin till *Charme*. Rasbiologer talade vid denna tid inte om en "svensk ras" utan om en nordisk ras till vilken svenska folket räknades.[73] Skribenterna i *Charme* använde således rasbegreppet men gjorde det med en snävare definition. Nicholas uppmärksammar att veckopressen i Kanada diskuterade ras i relation till moderna kvinnor och förde fram att "Canadians – as the Nordic race – were then a far more exclusive category".[74] Nicholas menar att moderna kvinnor innefattades i debatterna och oron över "den rasmässiga" sammansättningen av det kanadensiska samhället. Farhågan var att de moderna kvinnorna skulle inleda relationer med icke-vita män, vilket kunde degenerera det kanadensiska folket.[75]

Moderna kvinnor var förvisso ett globalt och transnationellt fenomen, men i *Charme* tycks det ha rått konsensus om att värna om en typisk svensk kvinnoskönhet. Gränser för moderniteten drogs med hjälp av nationalitet och det är tydligt hur föreställningar om modernitet, nationalitet och genus samverkade i formerandet av ideala kvinnokroppar. I följande avsnitt fördjupar jag min undersökning om hur kroppar politiserades i populärkulturen genom att visa hur föreställningar om kropp, ras och nation kom till uttryck i tidens skönhetstävlingar.

---

[70] "Svenskan med den idealiska figuren", *Charme* nr 14 1926, s. 16.

[71] "Var finns Sveriges vackraste flicka?", *Charme* nr 11 1924, s. 4–5, 21; "Sommarens stora pristävling. Var finns svenskan med den idealiska figuren?", *Charme* nr 12 1926, s. 12; "Svenskan med den idealiska figuren", *Charme* nr 14 1926, s. 16–17; "På genomresa i Paris", *Charme* nr 19 1926, s. 15, 42; "Martha Norelius", *Charme* nr 21 1928, s. 7; "De klassiska venusmåtten och moderna skönhetstypen", *Charme* nr 2 1932, s. 14–15; "Charme börjar jakten på 1933 års skönhetsdrottning", *Charme* nr 9–10 1933, s. 10–11.

[72] "Svensk kvinnoskönhet genom Söndags-Nisses glasögon", *Charme* nr 9 1924, s. 16–17, 26; Colombine, 1925, s. 14; "Den fulländade kvinnokroppen och dess mått", *Charme* nr 5 1925, s. 17; "Vår sport", *Idun* nr 27 1932, s. 673, 683.

[73] Björkman, 2011; Broberg, 2002; Kjellman, 2017.

[74] Nicholas, 2015, s. 102.

[75] Nicholas, 2015, s. 101–104.

Jakten på den ideala svenska kvinnan
Skönhetstävlingar i *Charme*

Bild 18.
Charme nr 10 1928, s. 9.

Kvinnokroppen har, som jag tidigare berört, historiskt använts som en symbol för nationella föreställningar. Under 1920-talet tog sig detta bland annat uttryck genom etablerandet av skönhetstävlingar som gick ut på att finna nationens vackraste kvinna.[76] Inom den internationella forskningen har dagspressens, men framför allt veckopressens, betydelse för spridandet av skönhetstävlingar framhållits.[77] I 1920-talets Sverige spelade *Charme* en sådan roll.

Skönhetstävlingar är inget modernt fenomen, utan har rötter tillbaka i europeisk medeltid.[78] Kulturvetaren Sarah Banet-Weiser menar att det inte är en tillfällighet att

[76] Conor, 2003, s. 131ff; Lynn M. Thomas, "The Modern Girl and Racial Respectability in 1930s South Africa" i *The Modern Girl Around the World. Consumption, Modernity and Globalization*, Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy (red.), 2008, s. 102 ff; Søland, 2000, s. 20.

[77] Se till exempel: Holly Grout, "Between Venus and Mercury. The 1920s beauty contest in France and America", *French Politics, Culture and Society* nr 1, 2013, s. 50–53.

[78] Banner,1983, s. 250, 255.

större skönhetstävlingar dyker upp just i början av 1920-talet. Tvärtom ser hon ett samband mellan etablerandet av nationella skönhetstävlingar och kvinnors politiska och kulturella frigörelse: de var ett sätt att kontrollera kvinnor och göra dem mer intresserade av sina kroppar än av makt.[79] Den amerikanska historikern Aro Velmet skriver däremot att skönhetstävlingarna under 1920-talet inte var en motreaktion mot moderna strömningar utan ett sätt att kombinera traditionella och borgerliga ideal om femininitet med nya progressiva ideal.[80] Jane Nicholas är inne på en snarlik linje när hon argumenterar för att de bör ses som en del i det kroppsprojekt där självmodifikation blev alltmer betydande på 1920-talet. Hårborttagning, hårstyling, träning och kosmetika var centrala inslag för formandet av den ideala kvinnokropp som gav större chanser till vinst.[81]

Den första Fröken Sverige-tävlingen har tidigare daterats till 1949 anordnad i *Veckorevyns* regi.[82] I detta kapitel visar jag dock att Fröken Sverige-tävlingar anordnades av *Charme* redan under 1920- och 1930-talet. Tidningen utlyste sin första skönhetstävling i syfte att finna Sveriges vackraste flicka 1924.[83] I ljuset av hur skönhetstävlingar skrevs in som en del av moderniteten ter det sig logiskt att *Charme* som gärna såg sig som en förmedlare och medskapare av ett modernt liv anordnade den här typen av tävlingar.[84] Till tävlingen 1924 uppmanades läsarna att skicka in en bild av sitt ansikte och en i helfigur, gärna amatörfoton.[85] Nya fotografier från kvinnor som hoppades på att vinna tävlingen inkom till redaktionen varje dag, upplyste tidningen om. Tävlingen sades också vara omskriven i nationell press.[86] Förutsättningen för att

---

[79] Sarah Banet-Weiser, *The most Beautiful girl in the world. Beauty pageants and National identity*, Los Angeles, 1999, s. 35. Se också Jennifer Jones,"The beauty queen as defied sacrificial victim", *Theatre History Studies* Juni 1998, s. 99, 103 för liknande resonemang.

[80] Velmet, 2013, s. 2.

[81] Nicholas, 2015, s. 1141.

[82] Katarina Mattsson och Katarina Pettersson "Fröken Sverige i folkhemmet – ideal svensk kvinnlighet på 1950-talet" i *Feministiska interventioner*, Kerstin Sandell och Diana Mulinari (red.), Stockholm, 2006, s. 275; Katarina Mattsson och Katarina Pettersson, "Crowning miss Sweden – National constructions of white femininity", *Nora – Nordic journal of Feminist and Gender Research* nr 4 2007, s. 234.

[83] "Vill ni komma in vid filmen?", *Charme* nr 24, 1922, s. 12-13. *Charmes* egen första skönhetstävling utlystes 1922 för att hitta en svenska som passade i filmindustrin. Tävlingen anordnades i samarbete med regissören Johan W. Brunius. "Absolut diskretion" utlovades och inga bilder skulle publiceras innan vinnaren korats. Denna tävling var relativt anspråkslös och osynlig i jämförelse med sina efterföljare.

[84] *Charme* rapporterade från skönhetstävlingar i Frankrike, USA, Monaco, Danmark, Ungern, Grekland och Tyskland och de egna skönhetstävlingarna måste ses som ett sätt markera sin tillhörighet till och framskjutna position i den moderna strömmen. Se till exempel: "Paris väljer skönhetsdrottning", *Charme* nr 5 1922, s. 12; "Amerikansk skönhetskonkurrens", *Charme* nr 10 1923, s. 9; "En skönhetstävlan i Monte Carlo", *Charme* nr 22 1923, s. 6–7; "Badflickor och badfilm", *Charme* nr 12 1924, s. 20-21, 30; "Det nya året för skönhetstävlingar", *Charme* nr 3 1931, s. 20–21; "Nu börja skönhetstävlingarna", *Charme* nr 4 1932, s. 11.

[85] "Charmes skönhetstävlan", *Charme* nr 4 1924, s. 3.

[86] "Den vackraste svenskan", *Charme* nr 5 1924, s. 3.

genomföra en skönhetstävling baserat på fotografier var förstås att det fanns en tillfredställande teknik för att reproducera dem i tryck. Fotografierna skulle exponeras för läsekretsen som sedan röstade fram det vinnande bidraget. 1920-talet var fotografiernas genombrottsdecennium i svensk dagspress, men det dröjde in på 1930-talet innan veckopress och dagspress använde dem som illustrationer i större utsträckning, på grund av brister i bildåtergivningen.[87] *Charme* var således tidigt ute med fotoreproduktion och skiljer ut sig från *Husmodern*, *Svensk Damtidning* och *Idun* genom sitt rikliga bildmaterial och sina illustrationer i färg.

Skönhetstävlingarna var helt fotografibaserade fram till 1932. Det skulle vara oöverstigligt att anordna en tävling i Sverige som samlade människor till en tävling i stil med Miss America, skrev tidningen 1926.[88] Under åren som följde ordnade *Charme* en rad fotografibaserade skönhetstävlingar.[89] Tävlingarna gick bland annat ut på att finna svenskan med den vackraste ryggen, figuren och kvinnobenen.[90] 1929 var målet i sin tur att finna den vackraste svenskan. Under året 1930 uppmanades läsare skicka in bilder på kvinnor i sin bekantskapskrets och tävlingen marknadsfördes under rubriken: ”Hur ser hon ut, ditt ideal?”. På Vasateaterns höstrevy samma år framfördes en låt med just titeln ”Hur ser hon ut, ditt ideal?” skriven av revyartisten Karl-Ewert och kompositören Jules Sylvain.[91] Första textraden syftar just på *Charmes* tävling och lyder ”Man i en tidning hade en tävlan om vem som var idealet, prisen var stora och kunde bliva hjälp till hyran i kvartalet”.[92] Eftersom det sannolikt uppfattades som önskvärt att publiken kände till de aktuella händelser som anspelades på i revyn går det att förutsätta att tävlingen om den ideala svenskan var välkänd.

I samtliga tävlingar fram till 1932 fick läsarna rösta fram en vinnare utifrån de bilder som publicerades i tidningen. Konceptet att låta läsarna rösta var detsamma under 1950-talet när tävlingen etablerades mer varaktigt genom *Veckorevyn*.[93] 1931 utlyste *Charme* en tävling under rubriken ”Miss Sweden” men då gällde det att rösta på sju redan välkända svenskor, bland andra Greta Garbo och prinsessan Ingrid.[94] Det blev Greta Garbo som tilldelades titeln.[95] Evenemanget fick nu rubriken *Miss Sweden*, och

---

[87] Dahlgren, 2009, s. 155.

[88] ”Svenskan med den idealiska figuren”, *Charme* nr 14 1926, s. 16–17.

[89] Samtliga vände sig till kvinnliga deltagare, med undantag för en tävling för män i vilken en look a like till Prinsen av Wales eftersöktes 1932. Se ”Prince Charming”, *Charme* nr 18 1932, s. 20–21. *Idun* hade en läsartävling 1929 som avsåg att utse vem av sex välkända män som var den mest attraktiva: ”Vem tycker ni bäst om?”, *Idun* nr 47 1929, s. 1308.

[90] Se till exempel: ”Var finns svenskan med den vackraste ryggen?”, *Charme* nr 20 1925, s. 8; ”Charmes nya skönhetstävling”, *Charme* nr 8 1926, s. 22; ”Var finns svenskan med den vackraste figuren”, *Charme* nr 24 1926, s. 24.

[91] ”Hur ser hon ut, ditt ideal?” [Musiktryck]: one-step ur Vasateaterns höstrevy ”Stockholm blir Stockholm”, musik: Jules Sylvain; text: Karl-Ewert, Stockholm: Edition Sylvain, 1930.

[92] ”Hur ser hon ut, ditt ideal?”, *Charme* nr 18 1930, s. 42–43.

[93] Mattsson och Pettersson, 2006, s. 275.

[94] ”Vem är den verkliga Miss Sweden”, *Charme* nr 15 1931, s. 20–21.

[95] ”Prinsessan Ingrid slagen”, *Charme* nr 17 1931, s. 37.

knöts således till en internationell trend av nationella skönhetstävlingar under 1920-talet med syfte att kröna landets ”miss”.[96]

Revykungen Ernst Rolf hade under sommaren 1931 tillsammans med filmdirektören Raoul le Mat och koreografen och skådepelaren Raoul du Pont, på tre dagar anordnat en tävling och utsett en ung kvinna som sedan fått representera Sverige internationellt som Miss Sweden. Nu meddelade *Charme* att detta val borde göras mer systematiskt. Det var ju inte alls säkert att Sveriges vackraste flicka befann sig i Stockholm, där den tidigare tävlingen hade sökt deltagare.[97] *Charme* drog nytta av sin nationella spridning och utlyste därför tävlingen ”Miss Sweden 1932” med syfte att ”skänka litet glans åt det svenska namnet inåt och utåt.”[98] Till skillnad från tidigare år fick endast kvinnor mellan 17 och 25 år delta. När den korade vinnaren inte längre endast gestaltades på bild blev det viktigt att hon hade ett oklanderligt rykte och ”goda sällskapsvanor”. *Charmes* redaktion meddelade också att de ”förbehåller sig rätten att kontrollera att eventuell kandidat till titeln Miss Sweden 1932 var lämpad att representera nationen på ett värdigt sätt”.[99] Civilstånd och egenskaper blev således mer betydelsefulla än tidigare. Samma förfarande gällde även i senare Fröken Sverige-tävlingar där deltagarna förväntades vara ogifta och inte ha barn, vilket kan ses som ett underliggande krav på personliga värden som oskuldsfullhet, renhet och värdighet för att kunna bli en respektabel symbol för den svenska nationen.[100]

Inför Miss Sweden 1932 uppmanades kandidaterna att sända in bilder av sig själva iklädda aftontoilette eller baddräkt. Bilderna som efterfrågades skulle vara skarpa, i helfigur och oretuscherade. En jury, bestående av konstnärer, teater- och filmfolk och kroppskulturexperter skulle sedan välja ut de femton vackraste som fick tävla mot varandra.[101] Tävlingen hade professionaliserats med expertdomare och en final pågående i dagar på badorten Mölle i Skåne. Programmet var fyllt med utflykter, bal, skönhetsparad, bad och andra gemensamma aktiviteter som avslutades med att ”årets Miss Sweden kommer att koras under verkligt värdiga och festliga former”.[102] Förstapriset utgjordes av en tre veckor lång resa i Europa med destinationer som London, Paris och Franska Rivieran.[103] Till denna resa kunde också läsekretsen anmäla sig. Miss Swedens resa gjordes således till en sällskapsresa anordnad av *Charme*.[104]

---

[96] Se till exempel: Søland, s. 22; Sarah Banet-Weiser, 1999, s. 35.

[97] ”Upp till val av Miss Sweden”, *Charme* nr 4 1932, s. 6–7.

[98] ”Charmes skönhetstävling vinner anklang”, *Charme* nr 5 1932, s. 8.

[99] ”Deltag i tävlingen!”, *Charme* nr 6 1932, s. 9.

[100] Mattsson och Pettersson, 2006, s. 286.

[101] ”Var med i Charmes stora tävling!”, *Charme* nr 7 1932, s. 6–7; ”Där miss Sweden 1932 ska koras”, *Charme* nr 12 1932, s. 12.

[102] ”Där miss Sweden 1932 ska koras”, *Charme* nr 12 1932, s. 12.

[103] ”Säg mig, spegel, spegel, du vem är vackrast i landet nu?”, *Charme* nr 8 1932, s. 8–9; ”Från öst och väst, från norr och söder”, *Charme* nr 9 1932, s. 6–7; ”Där Miss Sweden 1932 skall koras”, *Charme* nr 12 1932, s. 12; ”Skönhetstävlingens final i Mölle”, *Charme* nr 14 1932, s. 8–10.

[104] ”Från öst och väst från norr och söder”, *Charme* nr 9 1932, s. 6–7.

Charmes skönhetstävling som gick av stapeln under tennistävlingen Möllespelen i juli 1932 blev även omskriven i lokalpressen.[105] *Landskronaposten* meddelade att ”[s]pelens största attraktion, åtminstone för den manliga delen av publiken blir Charmes stora skönhetstävling”.[106] Den avlutande baddräktsparaden ska ha dragit 1000 personer som publik, enligt *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*.[107] Också *Engelholms Tidning* framhöll att skönhetstävlingen hade en stor publik och var mest den mest omdiskuterade händelsen under sommarspelen. Publiken sades rösta ”med en iver, som kom alla hittills kända riksdagsmannaval att förblekna”.[108] Finalisten fröken Johansson uppgavs av *Engelholms Tidning* ”representera ett gott genomsnitt av svensk kvinnlig skönhet”.[109] 1933 utlystes ännu en Miss Sweden-tävling som planerades bli ”hela nationens tävling” och planer fanns på ett liknande upplägg som föregående år.[110] *Charme* lades dock ned innan tävlingen hann genomföras. *Filmjournalen* arrangerade däremot 1933 en skönhetstävling med syfte att finna ett ”äktsvenskt ideal”. Precis som när *Charme* korade Miss Sweden 1932 kröntes vinnaren under festliga former.[111] Det är uppenbart att *Filmjournalen* tog över rollen som veckopressens värd för skönhetstävlingar som *Charme* haft innan nedläggningen.

Vad som är tydligt i alla *Charmes* skönhetstävlingar är att svenskhet var ett ledord, som byggde på ett intersektionellt samspel mellan genus, ålder, nationalitet och föreställningar om ras. Det var inte endast en vacker kvinna som skulle koras utan en *svensk* vacker kvinna. I anslutning till tävlingen 1924 publicerades en reportageserie där ”en del bemärkta män inom olika områden uttala sig om den svenska kvinnan och svensk kvinnoskönhet”.[112] Konsthistorikern Carl G. Laurin var en av dem som fick agera expert inom området. Laurin var engagerad i frågan om att skapa en svensk, nationell konst.[113] Han var också författare till boken *Kvinnolynnen* från 1916 i vilken han diskuterar såväl egenskaper som utseende hos kvinnor av olika nationaliteter.[114] Detta författarskap kvalificerade förmodligen honom till utrymmet att diskutera svenska kvinnors skönhet i *Charme*. Laurin anser att svenska kvinnor hade en kroppslig charm och friskhet samt ”kunna förädlas och förbättras rent formellt” vilket sägs vara

---

[105] ”Sommarspelen i Mölle”, *Helsingborgs Dagblad*, 10 juli 1932, s. 15; ”Möllespelen 1932”, *Helsingborgs Dagblad* 15 juli 1932, s. 7; ”Sommarspelen i Mölle”, *Helsingborgs Dagblad* 16 juli 1932, s. 8; ”Vem är skönast” i *Helsingborgs Dagblad* 17 juli 1932, s. 1; ”Sommarspelen i Mölle”, *Helsingborgs Dagblad* 17 juli 1932, s. 13.

[106] ”Sommarspelen i Mölle”, *Landskronaposten* 16 juli 1932, s. 5.

[107] ”Sommarspelen i Mölle”, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* 18 juli 1932, s. 6.

[108] ”Sommarspelen i Mölle”, *Engelholms Tidning* 16 juli 1932, s. 6-7; ”Skönhetstävlingen i Mölle Succés pyramidale”, *Engelholms Tidning* 18 juli 1932, s. 7.

[109] ”Sveriges skönhetsdrottning korad”, *Engelholms Tidning* 19 juli 1932, s. 5.

[110] ”Charmes skönhetsdrottning koras av en stjärnjury”, *Charme* nr 11 1933, s. 20–21.

[111] Blomberg, 2006, s. 70–72.

[112] ”Öbackas diktare om svenskorna”, *Charme* nr 8 1924, s. 4–5, 29.

[113] Werner och Björk, 2014, s. 138.

[114] Carl G. Laurin, *Kvinnolynnen*, Stockholm, 1816.

”utmärkande för de nordiska folken i allmänhet”.[115] Svenskan jämförs med andra nationers kvinnor och uppges vara ”lika fjärran från österländskans överdrivna ödmjukhet som från den yttersta västern – amerikanskans okvinnligt betonade högradragenhet mot allt vad manfolk heter.”[116] Laurin menar att kvinnoemancipationen har ”gått oändligt sunt fram” i Sverige.[117] Genom denna jämförelse är det tydligt att svenska kvinnor inte endast ansågs ha ett yttre som skiljde sig från andra nationers kvinnor, utan också en uppsättning egenskaper som var utmärkande för den svenska typen. Banet-Weiser framhåller att Miss America-tävlingarna producerar dominerande bilder och narrativ om hur och vem den amerikanska kvinnan är, vilket i sin tur är ett uttryck för en större process i vilken nationen könas och den kvinnliga kroppen görs till en nationalistisk symbol.[118] Samma sak gäller för skönhetstävlingarna i *Charme* som fungerade konserverande av det svenska eftersom det var ett traditionellt utseende som ansågs representativt för svenskhet som eftersöktes.

Det uppfattades dock inte som någon självklarhet att det traditionella svenska utseendet skulle gå att hitta. Det går nämligen att märka en viss oro i *Charme* över att det svenska folket skulle försvinna genom uppblandning med andra folk.[119] Här syns kopplingar till rasbiologiskt tankegods om att den nordiska rasen behövde kartläggas på grund av dess utsatthet.[120] I ett reportage från 1924 konstateras att det fortfarande finns vissa kvinnor som var ”rasrena”. En tilltagande internationalisering sägs dock göra att den ”rent germanska typen” håller på att ersättas av mer blandade typer.[121] I detta ligger en underliggande rädsla för moderniteten i bemärkelsen att det välkända i form av svenskheten var hotad av influenser utanför nationens gränser. Skönhetstävlingarna blev då till en plattform för bevarandet av svenskheten genom att visa upp vackra kvinnokroppar som bevisade att nationen inte höll på att falla sönder.

Konstruktionen av svenskar som blonda och blåögda formerades under 1800-talet samtidigt som den moderna nationalstaten växte fram. Under perioden instiftades olika institutioner, såsom folkskolor och museer, som förväntades sprida kunskap om vad Sverige och svenskhet var.[122] Under 1920-talet blev veckopressen alltså ett led i detta formerande av svenskhet genom dess engagemang för skönhetskulturen. I den nyss

---

[115] ”Ett kåseri om svensk kvinnoskönhet”, *Charme* nr 7 1924, s. 16.

[116] ”Ett kåseri om svensk kvinnoskönhet”, *Charme* nr 7 1924, s. 22.

[117] ”Ett kåseri om svensk kvinnoskönhet”, *Charme* nr 7 1924, s. 16–17, 22.

[118] Sarah Banet-Weiser, ”Miss America, national identity, and the identity politics of whiteness” i *“There She Is, Miss America” i The politics of sex, beauty, and race in America´s most famous pageant*, Eldwood Watson och Darcy martin (red.), New York, 2004, s. 71.

[119] Se till exempel: ”Var finns Sveriges vackraste flicka?”, *Charme* nr 11 1924, s. 4–5, 21; ”Skönhetsråd” i *Charme* nr 8 1928, s. 36–38.

[120] Björkman, 2011, s. 24. Även Nicholas menar att tankar om degeneration diskuterades i relation till miss Kanada vid samma tid. Nicholas, 2015, s. 122.

[121] ”Svensk kvinnoskönhet genom Söndags-Nisses glasögon”, *Charme* nr 9 1924, s. 16–17, 26.

[122] Werner och Björk, 2014, s. 34, 106.

nämnda reportageserien från 1924 får författaren Ludvig Nordström, alltså flera år innan genomslaget med radioreportaget och boken *Lort-Sverige*, kommentera svenska kvinnors yttre. Han anser att det var en ”vacker syn med en ljus och blåögd svenska” och att de svenska kvinnorna var ”välgymnastiserade, kraftiga och sunda”.[123] ”En kvinna med rödblommig hy, ljust hår och klara ögon måste också vara tilltalande för ens svenska sinne” poängterar Nordström.[124] I skönhetstävlingen 1929 efterfrågas också en svenska som har stora ögon, ”rasrena” ben och en ”klar, ren hy, som skvallrar om ett sunt, friskt liv, och en spänstig kropp, härdad genom friluftsliv, sport och hygien”.[125] Idealet hade förändrats under 1900-talets första decennier från en oskuldsfull, blek, lätt sjuklig kvinnokropp till en rosig, frisk och sund.[126] En vit och rosig hy som tyder på friskhet, friluftsliv och sportighet är mycket riktigt också det som förs fram som eftersträvansvärt i *Charme*. Här finns ett uppenbart samband med kvinnornas större deltagande i aktiviteter utanför hemmet. Sundheten kan dessutom kopplas till den nya vurmen för hälsa som präglade perioden och som delvis grundades i rasbiologiska ideal.

Påverkade av detta ideal efterfrågade läsare också återkommande i spalten ”Skönhetsråd” råd för att få vit hud, framför allt i ansiktet och på händerna.[127] Olika krämer och blandningar av till exempel vätesuperoxid, glycerin och lindblomsvatten fördes fram som verkningssamma blekningsmedel.[128] Bensin rekommenderas också för att få vit hud utan störande bruna fläckar.[129] Detta blekande av huden har, enligt Richard Dyer, varit en viktig del av kosmetik i västerländsk historia.[130] Den blekta huden måste ses som något annat än den rödblommiga och klara hy som också påtalas som ideal. Motsägelsefullhet som fanns i tiden mellan möjligheter att artificiellt skapa en ideal kropp och ett naturligt ideal aktualiseras här, det vill säga att vit hud inte gick att tillskansa sig utan hjälpmedel. Dyer påtalar också att riktigt vit vithet är ett ideal

---

[123] ”Öbackas diktare om svenskorna”, *Charme* nr 8 1924, s. 5.

[124] ”Öbackas diktare om svenskorna”, *Charme* nr 8 1924, s. 5.

[125] ”Var finns den vackraste svenskan?”, *Charme* nr 5 1929, s. 6.

[126] Andersson, 2006, s. 140.

[127] Se bland annat: ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 17 1923, s. 22–23; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 19 1923, s. 22–23; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 20 1923, s. 22–24; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 19 1930, s. 36; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 3 1927, s. 36–38. Också i annat än skönhetsspalter: ”Indiskreta Parisbrev”, *Charme* nr 14 1923, s. 122; ”Europas vackraste kvinna”, *Charme* nr 24 1927, s. 31; ”Hemmets hygien. Låt ej badet förfula Er”, *Husmodern* nr 27 1929, s. 4; ”Pudra och sminka sig nu också våra skolflickor”, *Husmodern* nr 43 1929, s. 29, 66; ”Iduns skönhetsinstitut”, *Idun* nr 12 1920, s. 203; ”Iduns skönhetsinstitut”; *Idun* nr 13 1920, s. 222-223; ”Iduns skönhetsinstitut”, *Idun* nr 14 1923, s. 336; ”Iduns skönhetsinstitut”, *Idun* nr 18 1926, s. 458–459.

[128] Se till exempel: ”Bad och skönhetsråd”, *Charme* nr 13 1923, s. 18; ”Armarna och halsens skönhetsvård”, *Charme* nr 10 1922, s. 17; “Skönhetsvård”, *Svensk Damtidning* nr 17 1932, s. 30.

[129] ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 9 1925, s. 35–36; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 17 1926, s. 45; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 9 1928, s. 44–46; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 16 1928, s. 36–38; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 1 1929; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 22 1929, s. 44–45; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 9 1932, s. 39; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 18 1932 s. 31.

[130] Dyer, 1997, s. 48.

som inte går att förverkliga eftersom hud aldrig kan få den faktiska tonen vit.[131] Kanske var det denna ouppnåelighet som genererade beskrivningar i den svenska populärkulturen av vitheten i formuleringar såsom ”Hyn var så lysande vit” och ”den bländande vita halsen”, som något eftersträvansvärt och idealiskt.[132] Dyer talar om skimrande hy som ett ideal som etablerades i slutet av 1800-talet och om hur kosmetikaannonser använde ord som alabaster och mjölkvit för att förstärka vitheten som ideal. [133] Samma ordval gjordes i den svenska populärkulturen för att skapa en ideal kvinna, där den vita huden blev en av flera markörer för svenskhetens överlägsenhet. Vithet och nationalitet korsar här varandra för att formera en modern och ideal femininitet.

Sociologen Ruth Frankenberg menar att vithet är en position som omskapas i relation till andra identiteter som klass, kön, sexualitet och generation etcetera och att det är något som sker lokalt, regionalt, nationellt och globalt. Hon menar också att vithet är kontextuellt formerad, det vill säga att vitheten är beroende av hur den rasistiska diskursen ser ut vid en viss tidpunkt och på en viss plats.[134] När det gällde idealet om vithet i *Charme* var detta, som jag nyss visat, påverkat av rashygieniska tankar om en sund, stark och frisk kropp som skulle bli ett med nationen. Även Andersson uppmärksammar kopplingar till rasbiologiska föreställningar i tvålreklam under 1920-talet i vilken likhetstecken sattes mellan renhet, vithet och skönhet.[135] Detta kan likställas med hur skönhet, vithet och svenskhet utgjorde grundelement i föreställningar kring den ideala kvinnan i *Charme*. Forskningsgruppen bakom det transnationella projektet ”The Modern Girl Around the World” visar att vissa reklamannonser starkare förde fram ett vithetsideal på 1930-talet när nazisterna kom till makten i Tyskland.[136] De menar att nationalistiska projekt ofta mobiliserades runt den vita moderna kvinnan och använde henne som en symbol för ”hälsa” och ”civilisation”, såväl i Amerika och Australien som i Europa.[137] I relation till detta är det intressant att vithet också i *Charme* blev ett starkare ideal mot slutet av 1920-talet. Tidningens diskurs knöt således an till en transnationell föreställning om renlighet och vithet, som kopplades samman med framstegstankar vad gällde hygien, men också med nazistiska tongångar och rasbiologi.[138]

---

[131] Dyer, 1997, s. 78.

[132] ”Fria på Narri”, *Husmodern* 1926 nr 33, s. 54–57; ”Fria på Narri”, *Husmodern* nr 37 1926, s. 52, 54, 56.

[133] Dyer, 1997, s. 78, 87, 122, 127.

[134] Ruth Frankenberg, *White women, race matters: the social construction of whiteness*, London, 1993, s. 236–237.

[135] Andersson, 2006, s. 39.

[136] Tani E. Barlow, Madeleine Yue Dong, m.fl., 2005, s. 282.

[137] Weinbaum, Thomas, Ramamurthy m.fl., 2008, s. 17.

[138] I ”Hemmens kamp för tillvaron”, *Idun* nr 2 1920, s. 37 beskrevs skandinaver som ”rena för det mesta så det skiner om dem och renliga i allt vad de företaga sig”.

Begreppet ras användes i större utsträckning 1926 än vid tidigare skönhetstävlingar: ”[d]et stora priset kommer att tilldelas den unga svenska dam, som med fotografi och måttuppgifter visat sig representera förebilden för den svenska idealkvinnan, den friska, starka, välväxta kvinnan av jordens vackraste och starkaste ras.”[139] Till tävlingen bifogades ett formulär, där deltagarna skulle fylla i sina måttuppgifter; förutom vikt och längd efterfrågades mått på tio olika kroppsdelar.[140] Måttuppgifterna gavs stor tyngd i tävlingen så till den grad att det hävdades att ”[u]tan dem skulle det bli alldeles omöjligt, att bland de många vackra deltagarna välja ut den vackraste.”[141]

De tjugu skönheternas mått

De på annat ställe publicerade tjugu skönheterna ha till sina tävlingsfotografier bifogat följande måttuppgifter

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17	18	19.	20.
Längd	161	165	170	170	164	163	172	169	159	170	171	167	163	163	166	170	169	166	168	164
Vikt	57	62	51	63	62	58	59	63	54	—	61	58	56	54	53	63	65	54	60	55
Bröstvidd	87	91	88	87	87	86	86	87	90	87	88	91	84	82	86	87	88	88	87	86
Midja	65	68	65	67	68	66	68	66	67	65	66	67	65	67	62	65	70	67	66	65
Höft	88	89	91	89	88	90	86	92	90	91	90	92	88	88	89	89	91	90	87	85
Lår	51	59	49	53	56	55	54	53	53	—	54	54	53	55	49	53	54	53	51	54
Knä	35	37	33	35	34	35	35	36	34	37	35	35	35	34	33	37	36	35	35	36
Vad	33	36	32	34	34	34	33	37	33	34	34	34	34	34	33	37	36	34	33	33
Smalben	20	21	21	20	21	21	21	22	20	22	20	21	20	21	21	21	21	21	19	20
Överarm	25	28	24	26	26	—	25	26	27	26	26	26	26	24	23	26	26	24	26	26
Underarm	23	24	23	23	23	—	22	23	23	23	24	23	23	22	23	23	23	22	23	22
Handled	15	15	15	15	16	—	15	16	14	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15

Bild 19.
Charme nr 24 1926, s. 59.

Blomberg visar att *Filmjournalen* under 1920-talet gång på gång pränta de in i läsarna hur en ”svensk typ” borde se ut.[142] Även i *Charme* fördes diskussioner kring olika ”typer” både vad gällde nationalitet och nordiskhet.[143] Resonemanget drogs dock ett steg längre här, eftersom ras blev ett centralt begrepp i anslutning till utseende och

[139] ”Sommarens stora pristävling. Var finns svenskan med den idealiska figuren?”, *Charme* nr 12 1926, s. 12.

[140] ”Vem skall få tusenkronorspriset”, *Charme* nr 14 1926, s. 29.

[141] ”Vill ni vinna tusenkronorspriset?”, *Charme* nr 15 1926, s. 18.

[142] Blomberg, 2006, s. 130.

[143] ”Backfisch” är ett begrepp som återkommande används om unga flickor och som i *Husmodern* 1920 sägs vara ”ett fult namn på en ful, osvensk flicktyp”. ”Skolflickornas dansklänningar”, *Husmodern* nr 1 1920, s. 27.

skönhet. Nationalistiska tongångar blandades med rasbiologiska föreställningar kring svenska kvinnor, till exempel när det i samband med 1926 års skönhetstävling uttrycktes en förhoppning om att kunna visa ”vilket käckt och kärnfriskt släkte det unga svenska släktet är”.[144] Tänkvärt i sammanhanget är att retoriken påminner om den i en tävling som *Stockholms Dagblad* anordnade 1922 för att ”söka få fram och fastställa en svensk-germansk ideal rastyp”. Allmänheten fick skicka in bidrag med kandidater som sedan utvärderades av en jury i vilken Herman Lundborg, som samma år grundade Rasbiologiska institutet, satt. Den man som vann tävlingen kom också att representera svenskhet i en publikation som samma institut senare gav ut.[145] På liknande sätt sades måtten på den kvinnas kropp som skulle koras till vinnare av 1926 års skönhetstävling i *Charme* ”bli de första erkända såsom ideal för den svenska rasen.”[146] 1929 när bilder av tävlande i skönhetstävlingen publicerades beskrevs de också som svenska ”rasskönheter”.[147] *Charmes* skönhetstävlingar kan tolkas, inte bara som en del i en internationell trend kring skönhetstävlingar, utan också i en rasbiologisk tradition av strävan att finna en idealtyp för svenskhet. När skönhetstävlingen led mot sitt slut 1926 påtalar *Charme* stolt att:

> Materialet är det största, som någonsin kommit in. I en vetenskapsmans hand skulle detta material kunna ge en uttömmande utläggning över alla rasbiologiska och rasskönhetsanatomiska problem. Vi ha under dessa månader fått in fler uppgifter än vad Stratz under en hel livsålder kunna samla ihop.[148]

Charmes skönhetstävlingar syftade således delvis till att fylla en rasbiologisk funktion. Stoltheten över det material som skönhetstävlingen mynnat ut i kan också kopplas till de svårigheter och etiska dilemman som rasbiologin stod inför när det gällde att samla in material. Det låga antalet mätta kvinnor var nämligen ett problem för rasbiologin.[149] Precis som *Charme* poängterade hade insamlandet av bildmaterial med tillhörande tabeller över mått verkligen likheter med rasbiologernas tillvägagångssätt för att fastslå typer och raser.[150]

Inför Miss Sweden 1933 beskrivs den ideala kvinnan som käck, frisk, sund, naturlig, sportbetonad och modern. Det anses också önskvärt att svenskan blir uppmärksammad

---

[144] ”Sommarens stora pristävling. Var finns svenskan med den idealiska figuren?” i *Charme*, nr 12, s. 12.

[145] ”En äktsvensk kvinnotyp”, *Stockholms Dagblad* 5 februari 1922; Broberg, 1995, s. 10; Maja Hagerman, *Käraste Herman. Rasbiologen Herman Lundbergs gåta*, Stockholm, 2015, s. 183.

[146] ”Svenskan med den idealiska figuren”, *Charme* nr 14 1926, s. 17.

[147] ”Var finns 1929 års svenska skönhetsdrottning?”, *Charme* nr 8 1929, s. 20–21.

[148] ”Var finns svenskan med den vackraste figuren”, *Charme* nr 24 1926, s. 24.

[149] Broberg, 2002, s. 21.

[150] Jämför Ulrika Kjellman ”Fysonomi och fotografi – den rasbiologiska konstruktionen av den nordiska rasen som vit” i *Ras och vithet. Svenska rasrelationer igår och idag,* Tobias Hübinette (red.), Lund, 2017, s. 47–70.

som ”skönhets- och rastyp”.[151] Vinnarna i skönhetstävlingarna förväntades vara symboler för hela det svenska folkets status. Nationens hälsa skulle föras fram genom kvinnornas ungdomlighet, friskhet och sunda liv.[152] Att det är en uttalat modern kvinna som efterfrågas för att representera Sverige kan tyckas paradoxalt. Detta med tanke på att skönhetstävlingarna också konserverade svenskhet i meningen att värna om det som uppfattades som ett traditionellt svenskt utseende baserat på vithet och blondhet. Här blir modernitetens tvetydighet påtaglig, precis såsom Marshall Berman definierar den: ”att befinna sig i en miljö som utlovar äventyr, makt, glädje, växt, förvandling av oss själva och världen – och samtidigt hotar att förstöra allt vi har, allt vi känner, allt som vi är”.[153] Dubbelheten kan förklara det parallella bejakandet av en modern femininitet, som var präglad av ett aktivt liv utanför hemmet, och vurmandet och bevarandet av det svenska. Det vill säga att det är två idéer som samexisterar och som hela tiden balanserar varandra i skapandet av en femininitet som inte är alltför modern och hotande för svenskheten.

Liz Conor menar att kvinnors synlighet genom skönhetstävlingar var dubbeleggad. Tävlingarna implicerade att kvinnor både var inkluderade i och exkluderade från en modern nationell identitet. Kvinnor som inte kunde leva upp till skönhetsidealet ställdes utanför denna gemenskap.[154] På motsvarande vis kopplades svenskhet, skönhet och modernitet samman, och bildade en nationell identitet och samhörighet ur vilken kvinnor som inte vårdade sitt utseende eller levde upp till idealet utestängdes. En kvinna som inte ansågs vacker kunde således varken vara modern eller representera svenskhet. Här korsar uppenbarligen modernitet och svenskhet varandra i konstruktionen av den hegemoniska femininiteten. Även Blomberg visar hur *Filmjournalen* appellerade till en större diskussion i samhället där det ”svenska” kontrasterades mot det ”utländska” genom att framställas som det goda och riktiga. De idealbilder som skapades av svenskheten lämnade inte utrymme för andra typer av utseenden.[155] På samma vis formerades en svensk modern kvinna genom uteslutning av andra uttryck än de som representerade ett idealt svenskt utseende. Kvinnorna som deltog i skönhetstävlingarna förkroppsligade på en och samma gång föreställningar om svenskhet och modernitet genom att det var en modern kropp som skulle koras. På samma vis menar Blomberg att kvinnliga filmstjärnor gjordes ”till en kropp som fick härbärgera föreställningar om nationen.”[156] Hon påtalar också att medborgarna i landet fick betrakta den moderna nationens tillblivelse genom prismat av filmstjärnor på film och i andra medier.[157] Samma reflektioner går att göra i relation till *Charme* i förhandlandet om en modern

[151] ”Charme börjar jakten på 1933 års skönhetsdrottning”, *Charme* nr 9–10 1933, s. 10.

[152] Liknande resonemang kring miss Amerika som en symbol för nationens hälsa framhålls av Jones, men kopplas inte på samma vis till rasbiologiska strömningar. Jones, 1998, s. 103.

[153] Berman, 2012, s. 21.

[154] Conor, 2004, s. 173.

[155] Blomberg, 2006, s. 73.

[156] Blomberg, 2006, s. 173.

[157] Blomberg, 2006, s. 173.

femininitet. *Charme* erbjuder läsarna genom sina skönhetstävlingar en arena, eller plattform, för att både delta i och bevittna hur svenskhet formerades.

Skönhetstävlingarna har i forskning setts som ett sätt att tillfredsställa amerikanska och franska moderna kvinnors längtan efter att betrakta och bli betraktade.[158] Även om *Charmes* skönhetstävlingar erbjöd en möjlighet för enskilda kvinnor att synas i medier, är det tydligt att tävlingarna till största del fungerade på samma sätt som övrigt material om skönhetsvård, närmare bestämt att få kvinnor att jämföra sig och därmed oroa sig över att inte vara en ideal *svensk* kvinna. Min undersökning visar, i linje med Banet-Weisers, att Fröken Sverige-tävlingar bör ses som ett sätt att kontrollera och använda kvinnokroppar i nationalistiska intressen snarare än som en arena för kvinnor att uttrycka sin frigörelse på. I teorin kunde moderna kvinnor använda skönhetstävlingarna som ett medel för att synas men retoriken i *Charme* förpassade dem obönhörligen till objekt och symboler för nationen. Skönhetstävlingar sågs som en modern företeelse men i själva verket hade de en traditionell grund, vilket låste fast kvinnor som objekt. McClintock menar att kvinnor ofta presenteras och används som symboler för nationen men att de ställs utanför nationellt aktörskap.[159] Med detta synsätt passiviseras kvinnorna och används som objekt för att konstruera nationen och ge den status. På samma vis användes kvinnornas kroppar i veckopressen under 1920–1930-talen i relation till Fröken Sverige-tävlingarna. Kvinnornas identitet och individualitet förbisågs i jakten på en ideal och allmängiltig svensk femininitet. I relation till skönhetstävlingarna fördes inga avskräckande exempel fram men påtryckningarna om hur en ideal kvinnokropp skulle se ut fungerade för att visa hur en hegemonisk heterosexuellt begärlig och svensk feminin kropp skulle se ut, utan utrymme för förhandling. Detta var förmodligen ett effektivt sätt att visa läsekretsen vilka kroppar som avfärdades. Här syns tydligt hur moderna kvinnorna som ett internationellt och globalt fenomen hanteras i en svensk kontext. Tydliga gränser för den moderna femininiteten framträder, som utgjordes av ras och nationalitet, baserat på utseende i form av vithet och blont hår.

Korta kjolar och exponerade ben – Den fragmenterade kvinnokroppen

1920-talets kvinnors deltagande i det offentliga bidrog till att de kunde betraktas i större utsträckning än tidigare, vilket debatterades i relation till den moderna femininiteten. Den korta kjolen och exponerandet av benen som följde med denna bidrog till debatterna. Ett intensifierat fokus på kvinnokroppens delar i populärkultur och reklam under 1920-talet har, som jag tidigare påtalat, uppmärksammats i historisk forskning

[158] Grout, 2013, s. 53.

[159] McClintock, 1995, s. 354.

såväl internationellt som nationellt.[160] Den kroppsdel som fick odelat mest uppmärksamhet i den svenska veckopressen under 1920-talet var just kvinnobenet. Speciellt i *Charme* fylldes sida upp och sida ner med bilder av kvinnoben, moderapporter om senaste kjollängden och råd om hur läsarna enklast kunde skapa de ideala benen. Ofta avbildades benen frikopplade från andra delar av kroppen.[161] Modet med korta kjolar gjorde att kvinnoben för första gången i västerländsk historia exponerades i offentligheten. Den amerikanska konst- och modevetaren Harold Koda menar att ingen annan kroppsdel någonsin fått så mycket uppmärksamhet som benen fick under denna period.[162] Som jag visade i avhandlingens inledning kritiserade Freeman 1974 att studier av moderna kvinnor förbisett politiska teman till förmån för korta kjolar, familj, rökning, alkohol och smink.[163] I detta avsnitt visar jag att dessa olika ämnen inte behöver utesluta varandra, utan att de moderna kvinnornas kroppar politiserades och gjordes till symboler för emancipation, nationalism och genusfrågor.

1920-talets korta kjolar, raka figurer och kortklippta frisyrer slår igenom brett med hjälp av Hollywoodfilmer, dagstidningar, reklam och veckopress. Trenden fick spridning såväl urbant som på landsbygden.[164] Modet hade inte omformats så radikalt sedan början av 1800-talet. Silkesstrumporna, tillsammans med de korta kjolarna, som exponerade benen på ett helt nytt sätt, förändrade det feminina uttrycket.[165] Vem som först designade den korta kjolen är inte klarlagt, men den franska modeskaparen Gabrielle ”Coco” Chanel har ofta tillskrivits äran för att ha lanserat de korta kjolar på modescenen.[166] Idrottens påverkan på modet har också betonats; kvinnor började korta sina kjolar och använda långbyxor.[167] Den korta kjolen gjorde dock att kvinnor blev mer ”berörbara” än kvinnor under den viktorianska perioden med dess turnyrer och krinoliner, framhåller Steele. De tidigare kjolarna med vidd gjorde att människor hölls på avstånd från varandra.[168]

Trots att benen fick betydande utrymme i populärkulturen under 1920-talet var det ingen nyhet att kvinnokroppen fragmenterades historiskt sett. Steele menar att olika modeperioder lagt fokus på olika kroppsdelar. Krinolinen gjorde att höfterna hamnade i fokus, turnyren framhävde rumpan och den edvardianska blusen barmen.[169]

---

[160] Andersson, 2006, s. 116, Barlow; Yue Dong m.fl., 2006, s.256; Blomberg, 2006, s. 213; Conor, 2004, s. 124–125; Latham, 2000.

[161] Delar av detta kapitel har publicerats i artikeln: Emma Severinsson,”Korta kjolar och exponerade ben: om 1920-talets uppstyckade kvinnokropp”, *Gränsløs – Kønsgränser* nr 6, 2016, s. 119–130.

[162] Harold Koda, *Extreme Beauty. The Body Transformed*. New York, 2001, s. 163.

[163] Freeman, 1974, s. 378.

[164] Christopher Breward, *Fashion*, Oxford, 2003, s. 221.

[165] Scott, 2005, s. 166.

[166] Banner, 1983, s. 275.

[167] Marianne Larsson, ”Huru skidåkerskan fick ta steget fullt ut” i *Markeringar och maskeringar. Att visa eller dölja sin* kropp, Roger Qvarsell och Birgitta Svensson (red.), Stockholm, 2012, s. 113–141.

[168] Steele, 1985, s. 239.

[169] Steele, 1985, s. 36, 42–43, 51, 59.

Förklaringen till att kvinnokroppens olika delar uppmärksammats kan förklaras av ett sexuellt intresse, enligt Steele.[170] Fram till 1900-talet var benen en kroppsdel som främst förknippades med män. Historiskt har västerländska kvinnors ben varit dolda av underkjolar, krinoliner, styvkjolar och långa kjolar.[171] Flera forskare menar att kvinnoben under 1800-talet sågs som mycket erotiska och att det var opassande att ens tala om kvinnors ben.[172] Steele ifrågasätter dock denna typ av slutsatser och menar att en av de mest seglivade stereotyperna om 1800-talet är dess prydhet vad gäller benen. Under den viktorianska eran ansågs fylliga ben vara sexuellt attraktiva, trots att de var dolda under långa kjolar.[173] Steele menar att de långa klänningarna med flera lager av tyg täckte benen, men att krinolinerna ofta svängde upp så att anklarna syntes och ibland även vaderna. På maskerader bars också klänningar som slutade på halva vaden och den korta kjolen användes vid jakt och vissa sporter. Benen har heller inte varit så osynliga som många vill framhålla, menar Steele, och visar på att den övre delen av benet exponerades under 1870-talet när klänningarna fick en tightare passform.[174]

Oavsett om framvisandet av benen var en helt ny företeelse eller inte är det tydligt att veckopressens skribenter upplevde det som en närmast revolutionerande företeelse. Benen sexualiserades och objektifierades i hög grad, men användes också som ett prisma för att diskutera och debattera aktuella företeelser såsom kvinnors frigörelse, modernitet och rasfrågor.[175]

Korta kjolar och välformade kvinnoben som modernitetssymboler

> Jag är förfärligt glad att träffa dig, sa' strumplinningen när den nådde upp till undre kjolkanten.[176]

Raden är hämtad från *Charmes* skämtsida "Vad man skrattar åt" 1928, och indikerar att den oanständigt korta kjol som blottat strumpans linning nu var på väg att bli längre igen. Kjolfållen åkte upp och ner under hela 1920-talet enligt veckopressens skribenter. 1920 rapporterar *Husmodern* att kjolarna "visa en rent oroväckande tendens att bara bli

---

[170] Steele, 1985, s. 37.

[171] Susan J. Vincent, The *Anatomy of fashion*, Oxford, 2009, s. 97; Steele, 1985, s. 89.

[172] Jonas Frykman och Orvar Löfgren, *Den kultiverade människan*, Lund, 1979, s. 188; Johannisson, *1994*, s. 50; Latham, 2000, s. 18; Elizabeth Wilson, *Adorned in dreams: fashion and modernity,* London, 1985, s. 118; Nicholas, 2015, s. 53; Julie Wosk, *Women and the Machine. Representations from the spinning wheel to the electronic age*. London, 2001, s. 52; Ingrid Bergman, "Kvinnorna och byxorna" i *Kläde*r, Ingrid Bergman (red.)Stockholm, 1988, s. 34.

[173] Steele, 1985, s. 112.

[174] Steele, 1985, s. 36, 42–43, 51, 59, 113–114, 116–117.

[175] Jämför Nicholas, 2015, s. 8.

[176] "Vad man skrattar åt", *Charme* nr 9 1928, s. 41.

kortare och kortare".[177] Redan 1922 tycker Agda Groth under signaturen "Colombine" i *Charme* att de korta kjolarna "regerat i evighet".[178] Två år senare hoppas hon att de alltför korta kjolarna ska dröja med att återkomma, vilket indikerar att kjolfållen vandrat neråt.[179] Kjolfållen tycks nästan omärkligt krypa upp mot knäna, menar dock en skribent i samma tidning 1926:

> Kjolarnas längd ha minskat i påfallande grad. Men man har just inte lagt märke till förändringen. Utvecklingen – eller skall man kalla den avvecklingen – har gått så långsamt att man så att säga hunnit vara med i galoppen. En centimeter då och då, och snart räcker inte kjolen längre än till knäet. Förändringen har gjort, att stockholmskan ser nättare och flottare ut än någonsin. Hon är alltid till sin fördel i kort kjol. Detta är nog en erfarenhet, som de flesta har gjort.[180]

1927 meddelas att kjolen skulle ha blivit längre enligt modet, men att den ändå gjordes kortare, i den mån det ens är möjligt att få den kortare, raljerar skribenten.[181] På motsvarande sätt varierade kjollängden i Amerika under 1920-talet, från att ha blivit kortare 1919, sedan längre 1923 och kortare igen mellan 1924 och 1928.[182] Nicholas framhåller att det nästintill var omöjligt att följa det snabbföränderliga modet under 1920-talet och att det spreds globalt i snabbare takt än tidigare genom modemagasin och reklam.[183] Något som överensstämmer med de svenska modeskribenternas upplevelser av ett snabbföränderligt mode.

De korta kjolarna medförde förutom att benen exponerades också att de kommersialiserades. *Charme* framhöll 1928 att benindustrin var lika modern som automobil-, grammofon- och filmindustrin. Ben sägs vara en stor och lönande affärsgren som omsatte miljarder och sysselsatte hundratusentals människor.[184] Kvinnoben gjordes till en modernitetsmarkör tillsammans med bilar, grammofoner och film. Ett ben som exponerades nedanför en kort kjolkant var inte modernt i sig, utan det fanns en speciell modern form att sträva efter. Exponerade kvinnoben kopplades samman med en modern femininitet och välformade ben sades vara "den moderna kvinnans pikantaste prydnader".[185] 1932 understryks att "det vackra benet är en modern uppfinning. Det är uttrycket för en modern tids skönhetsbetraktande. Det

---

[177] "Comtesse Diana säger", *Husmodern* nr 21 1920, s. 343.

[178] "För hösten 1922", *Charme* nr 17 1922, s. 6–7.

[179] "Sommarmodet", *Charme nr* 11 1924, s. 9–10.

[180] "Från scen och boulevard", *Charme* nr 2 1926, s. 4–-5.

[181] "Från scen och boulevard", *Charme* nr 7 1927, s. 4.

[182] Steele, 1985, s. 235.

[183] Nicholas, 2015, s. 45.

[184] "Den stora benindustrin", *Charme* nr 2 1928, s. 20–21, 34.

[185] "För omväxlings skull – Inga långa kjolar", *Charme* nr 5 1931, s. 21. I Vera von Kræmers *De nya döttrarna* gestaltas den moderna unga flickan utifrån yttre attribut som korta kjolar, "smäckra ben" och ett sminkat ansikte. Vera von Kræmer, *De nya döttrarna*, Stockholm, 1929, s. 179–180.

slanka kvinnobenet är en skapelse av vårt århundrande".[186] Att se kvinnobenet som en modern skapelse ligger i linje med den syn på skönhet som allmänt förmedlas i *Charme*, nämligen kroppen som formbar liksom tanken att kvinnokroppen utvecklats under de senaste decennierna.

Enligt artikeln "Det vackra kvinnobenet – dess linjer och mått", publicerad i *Charme* 1926, återfanns vackra ben inte bland "landsbygdens eljest välväxta, sunda skönheter, men väl bland städernas slanka dansanta kvinnor och käcka sportflickor".[187] De ideala benen "skapas av gymnastik, promenader, dans och sport".[188] Ideala ben formades, enligt skribenten, av deltagande i moderna aktiviteter och vistelse i staden, det vill säga platsen för moderniteten.[189] Ett välformat kvinnoben efter 1920-talets idealbild blev således till en markör för ett deltagande i det moderna livet och framhölls som ett måste för moderna kvinnor. Det fanns dock en samexisterande föreställning om att moderna uppfinningar snarare verkade hämmande för utvecklingen av vackra kvinnoben. Bilar, hissar och stillasittande kontorsarbete ansågs ha dålig inverkan på kvinnors utseende och framför allt på benen.[190] Benen sågs som ett förkroppsligande av det moderna samhället, en del av kvinnokroppen där det moderna livet lämnade sina avtryck. Här syns än en gång den dubbeltydiga inställningen till modernitet som Berman framhåller.[191] Å ena sidan sågs moderniteten som fartfylld och välgörande för kvinnors ben, å andra sidan lyftes dess stillasittande fram som hämmande för vackra kvinnokroppar.

I kåseriet "Den nya kvinnligheten" från 1926 berättas historien om en man som ligger i skilsmässa på grund av att hans fru är för konservativ. Hon vill nämligen inte visa upp sina ben för någon annan än sin make. De långa kjolar som hon väljer att bära går emot vad modet föreskriver. Dessutom har hon behållit sitt långa hår i en tid när senaste modet föreskriver shingel. Mannen tycker inte längre att hans fru "gör intryck av att vara kvinna."[192] Trots att detta kåseri har en ironisk ton, sätter det fingret på ett ständigt närvarande tema i *Charme*: benen var, tillsammans med korta kjolar, en modernitetsmarkör och gjordes till symbol för själva femininiteten. En kvinna som inte ville visa upp sina ben kunde inte längre uppfattas som kvinna. Här korsar modernitet

---

[186] "Ett benigt kapitel", *Charme* nr 10 1932, s. 25.

[187] "Det vackra kvinnobenet – dess linjer och mått", *Charme* nr 10 1926, s. 21.

[188] "Det vackra kvinnobenet – dess linjer och mått", *Charme* nr 10 1926, s. 21. Samma föreställning om att dans skapar vackra ben återfinns i romanen *Tusen och en natt på Broadway* av Fallows 1927, s. 51. Föreställningar om moderna ben som urbana återfinns också i: "Den listiga fru Nora", *Husmodern* nr 43 1929, s. 30–31, 58–60.

[189] I reportaget "Slankhet per korrespondens" i *Svensk Damtidning* 1932 sägs istället nöjeslivet förstöra mycket som gymnastiken får rätta till såsom dubbelhakor, "fettnacken", kobenthet och hjulbenthet. "Slankhet per korrespondens", *Svensk Damtidning* nr 1 1932, s. 26, 24.

[190] Ruck, 1925, s. 87; "Hur man får välformade ben", *Charme* nr 9 1925, s. 16–17; "Skönhetsråd", *Idun* nr 1 1929; "Skönhetsvård", *Svensk Damtidning* nr 32 1932, s. 30.

[191] Berman, 2012, s. 21.

[192] "Den nya kvinnligheten", *Charme* nr 23 1926, s. 32. Samma uppfattning om att kort hår är det kvinnligaste syns i "Blad ur Elsas dagbok", *Svensk Damtidning* nr 30 1926, s. 416–417.

och genus varandra för att konstruera femininiteten. Värt att notera i sammanhanget är också att kvinnan inte endast förväntades vara en symbol för sin egen modernitet, utan också för mannens.[193] Hon blir i denna föreställning till ett objekt för mannen att befästa sin status med. Kvinnan blev en modernitetssymbol, ett mått också för hans modernitet.

I romanen *Hjärtats uppror* av John Albert Vemmerlöv från 1932 har protagonisten Gunnar en relation med en kvinna som har långa och vackra ben, som hon gärna visar upp. Hon exponerar mycket av sina ben också för okända män, vilket Gunnar ogillar.[194] På samma vis som i *Charme*, förväntades mannen sätta gränser för hur mycket eller lite en kvinna fick avslöja av sin kropp. Söderberg har tidigare påvisat ett liknande samband vad gällde 1920-talets korta frisyrer. Äkta män hotade sina fruar med skilsmässa om de klippte av sitt långa hår och det nya modet debatterades flitigt i dagspressen.[195] I debatten kring det korta håret rådde dock ett omvänt förhållande mot i *Charme* där kvinnorna istället förväntades följa rådande mode. Men tydligt är att oavsett om det gällde att behålla långt hår, klippa det kort eller korta kjollängden gjordes kvinnors utseende och klädsel till en angelägenhet också för män i den svenska pressen och populärkulturen.[196] Med andra ord krävdes kvinnors bejakande av modet männens godkännande. Kvinnor var i dessa tankefigurer inte modernitetens nostalgiska objekt utan i själva verket symbolen eller kärnan för det moderna, om än som objekt. Det vill säga att kvinnorna var de som hade förmåga att uttrycka det moderna genom sin klädsel och sina kroppar och även genom detta även avgöra hur moderna deras män var.

---

[193] Liknande föreställningar fanns i: ”Mod och skönhet”, *Charme* nr 10 1922, s. 14.

[194] John Albert Vemmerlöv, *Hjärtats uppror*, Stockholm, 1932, s. 10.

[195] Söderberg, 2001, s. 54. I ”Damernas diskussionsklubb” i *Idun* 1926 berättas om en kvinna som shinglat sig i hemlighet och under bröllopet dolt håret under en slöja. När den nyblivna maken sedan får se detta håller han sig borta från hemmet tills håret växt ut igen. Signaturen ”Ebon” avslutar resonemanget med ”Tag varning av detta och foga er efter er mans vilja. Detta är åtminstone mitt råd”. ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 24 1926, s. 604.

[196] I Barbra Rings *Unga fruar* anser en man att det är pinsamt att hans flickvän har långt hår. Barbra Ring, *Unga fruar*, Stockholm, 1925, s. 54–55. I ”Ung herre i mustascher” i *Charme* 1928 berättas om hur en kvinna som hotar sin man med att låta håret växa ut. I ”Ung herre i mustascher”, *Charme* nr 23 1928, s. 15, 46.

Bild 20.
Charme nr 4 1927, s. 10.

Det fanns också en tanke om modets inneboende underordning vilket bland annat kommer till uttryck i en artikel om kortbyxor för män publicerad i *Charme* 1927. Artikeln är illustrerad med män som poserar på ett sätt som traditionellt förknippats med femininitet. Männens avklädda vader är i fokus och hela deras kroppshållning tycks påverkas av benens avkläddhet. Från att ben historiskt betraktats som manliga är det tydligt hur en omtolkning skett. Bara ben sågs nu som något fullständigt feminint. Bilderna på dessa ”feminiserade” män syftade förmodligen till att visa hur lika de var kvinnor i korta kjolar. En risk att kvinnor skulle börja använda långbyxor om män anammade modet med kortbyxor påpekas också. [197] Det går förstås att spåra en rädsla här för uppluckring av könsskillnaden avseende klädsel, men kanske också i förlängningen en oro över en maktförskjutning. I resonemanget ligger en underton av att den som exponerar sin kropp hamnar i underläge. Detta ligger i linje med det som kallats ”den manliga avsägelsen” det vill säga att mäns förhållande till mode kom att förändras under 1800-talet. Mode började då att ses som något genomgående kvinnligt.[198] I artikeln ovan innebär således kortbyxorna att mäns kroppar exponeras på samma vis som kvinnokroppar. I förlängningen skulle mäns position som subjekt hotas

[197] ”Gentlemän i kortbyxor”, *Charme* nr 4 1927, s. 10.

[198] Christopher Breward, *The hidden consumer. Masculinities, fashion and city life 1860–1914*, New York, 1999, s. 24ff; Anna Hedtjärn Wester, *Män i kostym. Prinsar, konstnärer och tegelbärare vid sekelskiftet 1900*, Stockholm, 2010, s. 10–12; Elizabeth Wilson, *The contradictions of Culture. Cities, culture,* women, London, 2001, s. 53.

och genom att deras utseende och klädsel skulle få betydelse riskerade de istället att bli objekt.

Även senare under 1927 diskuteras huruvida en revolution inom herrmodet var i annalkande. Knäbyxor istället för långbyxor sägs vara tillfredställande för dem med ”välskapta ben” men inte för dem ”krokbenta, oformliga, smalbenta och tjockmagade”. Det var samma situation som kvinnor stod inför, lades det till. Män i kortbyxor antogs göra situationen mer jämbördig eftersom kvinnor kunde kritisera mäns ben på samma vis som deras egna granskades.[199] Enligt denna text skulle männens exponerade kroppar ge kvinnor tillgång till det offentlighetens blick. Kvinnor skulle inte längre endast bli betraktade och recenserade utan också kunna vara de som såg och granskade.

Enligt Laura Horak försköts under 1920-talet innebörden av maskulint inspirerade kvinnokläder i USA från att ha förknippats med kvinnorörelsen till att associeras med mode, modernitet och social frihet.[200] Men samtidigt debatterades just användandet av byxor som spreds via populärpressen med filmstjärnor som Greta Garbo och Marlene Dietrich. Byxorna kom att associeras med sexuellt avvikande beteenden men också med modernitet, självständighet och avståndstagande från konventioner.[201] I början av 1930-talet var en del skribenter upprörda över att kvinnor exponerade sig genom att bli fotograferade i och använda byxor offentligt.[202] I ett modereportage från 1927 i *Charme* avslöjas exempelvis att avskaffandet av kjolen håller på att bli verklighet och att kvinnor ska ersätta den med ”maskulint betonade långbyxor, i stort sett av samma snitt som herrarna begagna”.[203]

I *Ny kvinna*, en roman från 1936 av Eva Berg, finns en passage om kvinnor i långbyxor:

> Det hade varit så underligt att känna attraktion till en varelse i byxor, erinrade han sig, det var något egendomligt raffinerat i att sluta intill sig en rank ung människa, stryka ett kort blont hår och samtidigt känna det grova tyget mot sig, slanka ben i vida sportbyxor. Han kastade undan håret och tankarna och mindes henne istället i dansdräkt, en luftig ljusblå klänning med ballongärmar och band om den smala midjan.[204]

---

[199] ”Skall det bli revolution inom herrmodet”, *Charme* nr 13 1927, s. 30, 40–41.

[200] Laura Horak, *Girls will be boys. Cross-dressed women, lesbians and American cinema*, New Jersey, 2016, s. 124.

[201] Horak, 2016, s. 170.

[202] Horak, 2016, s. 196.

[203] ”Skall byxmodet komma?”, *Charme* nr 11 1927, s. 20–21, 31. Se också: ”Där slöjan ännu inte fallit”, *Svensk Damtidning* nr 45 1929, s. 13; ”Byxkvinnor och köksdamer”, *Idun* nr 30 1923, s. 707; ”Vi behöva en kavajkostym”, *Idun* nr 3 1929, s. 59, 73; ”Hur skall vår kavajkostym se ut”, *Idun* nr 5 1929, s. 127; ”Sportigt till sport”, *Idun* nr 1 1926, s. 11.

[204] Eva Berg, *Ny kvinna*, Stockholm, (1936), 1945, s. 54.

Det går att ana en oro, och samtidigt en fascination, över en ändrad genusstruktur när en man kan begära en kvinna i byxor.[205] Det Butler benämner som ”begripliga genus” utmanas både genom kvinnans användande av byxor och av mannens begär till ”en varelse” som inte helt och fullt kan tolkas som kvinna.[206] Heteronormen utmanas genom att kvinnan anammar maskulina attribut, både kort hår och långbyxor. Denna rädsla för feminiserade män och maskuliniserade kvinnor grundar sig i, en kanske omedveten vetskap om eller känsla av att femininitet och maskulinitet inte var essentiella utan föränderliga kategorier som behövde upprätthållas för att maktstrukturen inte skulle hotas.[207] De korta kjolarna sågs delvis som ett hot med sin frigörande potential, men kvinnor klädda i långbyxor ansågs kunna kasta omkull hela maktstrukturen. Byxorna blev därmed en symbol för modernitetens omskakande av genusordningen. Det är också tydligt hur såväl byxor som korta kjolar politiserades och gjordes till symboler som användes för att diskutera frågor om såväl modernitet som genus.

Den korta kjolen – frihet och funktion

> Kvinnan av idag, eventuellt också av i morgon och i övermorgon, men knappast längre, klär sig i långa kjolar och en sedlig min likt en tjusande idyll ifrån antikens dar. Det är både vackert och kvinnligt och förtjusande och det går så länge som det går, men sen går det antagligen inte alls. Den långa kjolen har inte slagit igenom helt och hållet. Endast på samhällets toppar. Lilla fröken Andersson, som trippar på stan i ärenden med hattask eller paket, har ingenting emot att visa sina välsvarvade ben ända upp till knäna, och vi har en stark känsla av att när utesäsongen kommer och Gröna Lund och Nöjesfälten slå upp sina portar, kommer inte den publiken gå att klädd à la Innocencen. […] Om inte annat av det skälet som renhållningsgubben lade fram, när han såg ett släp passera över gatan och mumlade en protest: – Ska det där fortsätta länge, blir jag överflödig.[208]

---

[205] Tematiken med en kvinna klädd i byxor var central även i Hjalmar Bermans roman *Flickan i frack* från 1925. Huvudkaraktären förvägras en ny klänning till en bal av sin far och går då till balen iklädd sin brors frack. Hennes uppträdande väcker förvåning, munterhet och avståndstagande hos de övriga festdeltagarna. Tydligt är att en kvinna klädd i en manlig klädsel inte kunde passera obemärkt utan positionen som kvinna och respektabiliteten utmanades genom tilltaget. Hjalmar Bergman, *Flickan i Frack*, Stockholm, (1925) 1983.

[206] Butler, 2007, s. 57, 68.

[207] Byxor för kvinnor var dock ingen nyhet men genomslaget hade inte varit särskilt stort tidigare. På 1850-talet lanserades ”bloomers” i England och USA. Byxorna som fått sitt namn efter sin välkända bärarinna Amelia Bloomer var vida och gick in vid anklarna. De bars tillsammans med en vid tunika som slutade vid knäna. Siluetten var inspirerad av det redan rådande modet med krinolinen. Liknande byxor användes i slutet av 1800-talet för att underlätta för kvinnor som cyklade. Vincent, s. 122; Scott, 2005, s. 54-60; Wosk, 2001, s. 106–108.

[208] ”För omväxlings skull – Inga långa kjolar”, *Charme* nr 5 1931, s. 21.

Texten ovan vittnar om diskussioner kring hur kvinnorna borde förhålla sig till modets svängningar. Å ena sidan beskrivs de långa kjolarna som vackrare och kvinnligare, å andra sidan kritiseras de för att inte vara anpassade för ett modernt liv, där kvinnor deltar i offentligheten. En klassaspekt synliggörs också gällande hur starkt modet bejakades. Kvinnor på ”samhällets toppar” klär sig, enligt texten, gärna i långa kjolar, medan ”Fröken Andersson” som gör ärenden på stan behåller den korta. Den underliggande meningen är att denna klassmässiga uppdelning har med funktion att göra.[209] En, förmodligen självförsörjande, fröken som vistades ute i offentligheten och själv skötte sina ärenden, var i större behov av praktiska kläder, än en rik fru inom överklassen som troligtvis hade tjänstefolk som skötte de vardagliga sysslorna i hemmet. Redan vintern 1897 pågick ett modeuppror, kallad kjortelstriden, mot de långa promenadkjolarna som ansågs ohygieniska. De långa kjolarna kritiserades i dagspress och kvinnotidskrifter.[210] Det var således inte första gången kjollängden debatterades när den under 1920-talet plockades upp till diskussion i veckopressen.

Modeskaparen Alice Karine menar i *Charme* 1929 apropå de längre kjolarna att ”I vår tid passar inte det som är obekvämt”.[211] Hon framhåller att en promenaddräkt som hindrade rörelserna inte passade i en storstad och önskade funktion framför estetik.[212] Tanken om funktion före estetik låg i tiden med funktionalismens ideal som kom att bli alltmer betydande in på 1930-talet. Kvinnors rörelsemönster och plats blev på så sätt centrala kriterier för hur de långa kjolarna bedömdes. De långa kjolarna blev i förlängningen ett hot mot de steg som kvinnorna tagit ut i offentligheten. Det sades också finnas en hygienisk aspekt på kjollängden, nämligen att långa kjolar släpade med sig gatornas smuts. Genom att kvinnor inte längre var instängda i tidigare generationers omformande och täckande plagg sades nu genomsnitthälsan ha ökat. Den korta kjolen betraktades som en hygienisk produkt och inte endast som ett modeuttryck.[213] Argumentationen är densamma som när dräktreformatörerna argumenterade för ett nytt mode i slutet av 1800-talet. De långa kjolarna, tillsammans med korsetter och krinoliner, kritiserades på grund av att de gav försämrad rörelseförmågan och ansågs vara ohygieniska.[214] I *Charme* 1930 beskrivs exempelvis det rörelsemönster som var resultatet av de långa kjolarna på följande vis:

---

[209] Latham ser samma föreställningar kring att den längre kjolen är utmärkande för överklassen och den korta till den arbetande klassen. Latham, 2000, s. 44.

[210] Bagerius, 2016, s. 25.

[211] ”Parisiskt modebrev”, *Charme* nr 24 1929, s. 26.

[212] ”Parisiskt modebrev”, *Charme* nr 24 1929, s. 26.

[213] Liknande resonemang återfinns i ”Stockholmskan bättrar sig”, *Charme* nr 12 1926, s. 14–15; ”Hälsofarligt med korta kjolar?”, *Idun* nr 1 1926, s. 6.

[214] Charlotte Bard, *Kjolen. Frihet eller fängelse?* Stockholm, 2011, s. 23; Anna-Karin Larsson, ”Från korsett till kost: nya hälsoideal för unga kvinnor i Sverige 1880–1930” i *Varför flickor?: ideal, självbilder och ätstörningar*, Birgitta Meurling (red.), Lund, 2003, s. 44; Patricia A. Cunningham, *Reforming Women´s fashion, 1850–1920. Politics, health and art*, Kent, 2003, s. 22ff.

> Oss emellan, kära medsystrar! Hur ska vi egentligen ställa oss till de långa kjolarna? De där bedårande vackra, gratiösa [sic], i alla avseenden förtjusande stilfulla, men ack opraktiska långa kjolarna som en nådig försyn och ett dussin mer eller mindre nådiga parisiska modeskräddare ha tvingat på oss. Endast för några få år sedan kunde vi i knäkorta kjoltyg sparka en yster black bottom eller kasta oss in i de mest virvlande argentinska tangosteg. Vi skrattade åt våra salig mormödrar och slog oss för våra bröst menande, att inte var det kanske vackert, men lätt och behagligt var det. Nu går själva vi klädda precis som samma våra mormödrar. Ska vi nu också anlägga en blyg och sedesam min och le som blåsippor under halvslutna ögonlock? Det är frågan.[215]

Här görs kjollängden åter till en fråga som egentligen döljer en större samhällelig diskussion om kvinnors tillgång till och utrymme i det offentliga livet. Den korta kjolen knyts, som tidigare, till nöjesliv och frihet att röra kroppen. Kjolens funktion ses som viktigare än dess estetiska utförande. De långa kjolarna uppges vara vackrare, men hindrande.[216] Skribenten undrar också om det är dags att ”anlägga en blyg och sedesam min och le som blåsippor under halvslutna ögonlock?” Denna retoriska fråga kan tolkas som ett uttryck för uppfattningen att de längre kjolarna blev ett steg tillbaka i frigörelsen för kvinnor. Virvlande dans och kort kjol ställs mot mormödrarnas underdåniga och stillsamma liv. Modets politiska dimension synliggörs tydligt i dessa resonemang och den korta kjolen görs till en symbol för frihet. Även inom forskningen har det kvinnliga modet på 1920-talet tolkats som symbol för att kvinnor tog rörligheten för given.[217] Mode och bilar har i forskning också kopplats samman genom att de gjordes till ett uttryck för frihet för den moderna kvinnan; att kunna leva snabbt och enkelt krävde ett visst mode.[218] Rörligheten underlättade således de moderna kvinnornas delaktighet i det moderna livet och förstärkte deras position som moderna subjekt.

Under 1800-talet sågs modets utveckling som ett naturligt uttryck för ett avancerat, modernt och progressivt samhälle.[219] Samma föreställning fanns i *Charme*; ett steg tillbaka i modet kunde innebära ett steg tillbaka för samhället i stort, vilket exemplifierades med de långa kjolarnas återinförande som kunde riskera en tillbakagång

---

[215] ”Viskningar i boudoiren”, *Charme* nr 22, 1930, s. 16. Också i *Idun* 1926 förs fram att modet snart nått fullkomning med raka former och korta, bekväma kjolar. ”Det är serverat”, *Idun* nr 40 1926, s. 1002.

[216] En liknande syn på de långa kjolarna finns i ”Aftonens sensation”, *Idun* nr 43 1929, s. 1179. I 1930 diskuteras varför svenska män har börjat kyssa kvinnor på handen igen och Lisa Bryde (som sägs vara en av de främsta vad gäller etikettfrågor) spekulerar kring fenomenet ”Kanske det är våra långa kjolar och gammeldags feminina klänningar efter sista modet, som gör att herrarna börja behandla oss litet mera chevelereskt [sic] på sista tiden. Vi känner oss alla numera en smula mer gå i ’rockoko’ skulle jag tro.” ”Ich küsse ihre hand, Madame”, *Charme* nr 5 1930 , s. 14.

[217] Virginia Scharff, *Taking the wheel. Women and the coming of the motor age*, New York, 1991, s. 135. Se också: Miriam Silverberg, “The Modern girl as militant” i *Recreating Japanese women, 1600–1945*, Lee Bernstein (red.), Los Angeles, 1991, s. 242; Søland, 2000, s. 40.

[218] Mary Louise Roberts, ”Samson and Deliah Revisited: the politics of women´s fashion in 1920s France”, *The American Historical Review* nr 3 1993, s. 675; Roberts, 2003, s. 78.

[219] Cunningham, 2003, s. 1.

för kvinnoemancipationen. I en krönika om de långa kjolarna i *Idun* 1929 framhölls att ”[s]ålunda skulle smala midjor och långa kjolar som sopa golvet ha en rent psykisk verkan. Den sportande unga flickan försvinner med de knäkorta kjolarna, kamratskapet mellan män och kvinnor efterträdes av ljuvt koketteri och chevaleresk nedlåtenhet.”[220] Emellertid menar Søland att synen att de korta kjolarna erbjöd en ny frihet bör problematiseras eftersom korta och tighta kjolar inte gav en obegränsad rörlighet. Det gjorde inte heller de höga klackarna eller silkesstrumporna, som kanske var mer bekväma än de tidigare ullstrumporna men som krävde en större försiktighet av dess bärare.[221] Oavsett om kläderna tillät en större frihet eller ej i praktiken, tycks det funnits en föreställning om att de korta kjolarna möjliggjorde större frihet än 1800-talets långa kjolar. Särskilt viktigt att understryka är också att de erbjöd en ingång till att diskutera kvinnors frigörelse och politiska frågor kopplade till kön. Här stödjer jag mig på Roberts som menar att det nya modet för kvinnor under 1920-talet fick en politisk sprängkraft som inte funnits tidigare. Den moderna kvinnans siluett utmanade traditionella genusnormer och symboliserade frihet och autonomi. Kläderna blev både till en symbol och till en markör, på samma gång.[222] På samma vis var kjolen i berättelserna i veckopressen en symbol för såväl frihet som kvinnoemancipation.[223]

Ett emanciperat utseende är inte detsamma som att vara emanciperad.[224] Roberts menar i en senare artikel att modet under 1920-talet kan ses som en illusion av frihet snarare än ett frigörande i sig. Designers som Paul Poiret och Coco Chanel skapade en visuell fantasi av frihet, trots att plaggen inte alltid var friare att bära än tidigare generationers kläder.[225] Emellertid betonar Roberts att illusionen av frihet inte saknade politisk betydelse. Genom att bära kläder som symboliserade frihet kunde kvinnor projicera fantasin som frigjorda på sig själva.[226] Roberts framhåller att det fanns en kraft i modet eftersom det väckte sådan debatt – varför skulle annars fäder, svärmödrar och konservativa vara så upprörda över det?[227] På samma sätt går det att diskutera den svenska veckopressens förhållande till de korta kjolarna, men kanske i förlängningen också de moderna kvinnorna i stort – om de inte var ett politiskt hot, varför fick de all denna uppmärksamhet?

I *Idun* 1929 framhölls att ”[d]en egendomliga idén om det korta hårets och de korta kjolarnas syndfullhet är förresten ganska utbredd.”[228] Om kjolen sågs som en symbol för frihet av företrädesvis kvinnor, är det tydligt att den också betraktades med en mer

---

[220] “Krönika. Om orättvisa jämförelser, dåliga trädgårdsmästare och den nya kvinnan”, *Idun* nr 48 1929, s. 1326.

[221] Søland, 2000, s. 41.

[222] Roberts, 1993, s. 665. Se också: Latham, 2000, s. 32.

[223] Se till exempel: ”Modekrönika”, *Idun* nr 40 1920, s. 690.

[224] Roberts, 2003, s. 84.

[225] Roberts, 2003, s. 81ff.

[226] Roberts, 2003, s. 83.

[227] Roberts, 2003, s. 84.

[228] ”Krönika. Om omoderna kläder och straffskatt”, *Idun* nr 8 1929, s. 203.

skeptisk blick. I ett kåseri från 1925 i *Charme* om kvinnoskönhet diskuterar två män den moderna kvinnan:

> Jag pekar på några helt unga flickor, som sitta med armbågarna på borden, bolmande på sina cigaretter och liksom för att ytterligare poängtera sin ”frigjordhet” ha de slängt upp det ena benet över det andra, så att man högt upp ser det lilla rosaburr, som väl knappast hör till de delar av toiletten, som en smaklig kvinna visar på en restaurang.[229]

De två männen säger sig uppskatta den nya typ som den svenska kvinnan har blivit, men mitt under diskussionen uppmärksammar de dessa unga flickor som röker, tar plats och visar upp sina kroppar. Rosaburr syftar förmodligen på kvinnornas underkläder. Tonen förändras och flickornas frigjordhet hånas istället. I *Husmodern,* som i allmänhet hade en mer oroad inställning till hur de aktiviteter och aktiviteter som sågs som moderna påverkade ungdomar, framhålls 1920 att ”[m]an må innerligt hoppas, att de snäva, allt för korta klädningarna vilka allt för frikostigt visat de med florstunna strumpor ’klädda’ benen samt den våldsamma décolletagen snart må höra sagan och den onyktra krigshetsens år till.”[230] Andemeningen i dessa texter är att emancipationen bör hållas inom vissa gränser. Den kvinnliga frigörelse hyllades när den gav upphov till vackra och chica kvinnor präglade av sport, friluftsliv, kroppskultur och skönhetsvård. Men när kvinnor istället tog sig friheter genom att exponera sina kroppar på egna villkor inför mäns blickar eller tog för mycket plats tolkades frigörelsen som att den gått för långt.

Det är heller ingen slump att det poängteras att de unga kvinnorna röker. Cigaretten var under 1920-talet en symbol för frigörelse, rebelliskhet, modernitet och frihet.[231] Även här blir det uppenbart att de korta kjolarna hade en ambivalent koppling till kvinnoemancipationen: å ena sidan sågs de som en funktionell befrielse och å andra sidan fick de representera frihet i meningen att se fri ut, vilket inte alltid tolkades som positivt. Än en gång står det klart hur attribut kopplade till moderna kvinnor politiserades och fick en symbolisk betydelse. Argumenten kring kjollängden användes både för att understödja kvinnors frigörelse och för att begränsa den, i det senare fallet genom ett skuldbeläggande av dem som valde att exponera vad som ansågs vara alltför mycket av sina kroppar.

---

[229] ”Stockholmskan på tjugo och fyrtio år”, *Charme* nr 10 1925, s, 13.

[230] ”God ton och takt”, *Husmodern* nr 42 1920, s. 666.

[231] Annika Berg, ”En ful ovana: Cigaretten och den nya kvinnan i 1930– 1940-talets Sverige” i *In på bara huden. Medicinhistoriska studier tillägnade Karin Johannisson*, Torbjörn Gustafsson Chorell och Maja Bondestam (red.), Stockholm, 2010, s. 87; Penny Tinkler,”Rebellion, modernity and romance: smoking as a gendered practice in popular young women´s magazines, Britain 1918-1939” i *Women´s Studies International Forum*, nr 1, 2001, s. 111–122.

Bild 21.
Charme nr 12 1926, s. 11.

> Den moderna sagans gudmoder skulle – om hon vill göra sin mission på riktigt – skänka varje flickbaby ett par smala och välformade ben, ty nu för tiden äro de mycket mer att avundas än ett vackert ansikte. Slätstrukna ansiktsdrag kunna genom en skicklig make-up bli pikanta men tjocka vrister äro en styggelse.[232]

I *Charme* ansågs välformade ben vara avgörande för att en modern kvinna skulle uppfattas som vacker. En kvinna sägs ”förlora minst 90 procent av sitt behag, när smalbenen äro korta, tjocka och klumpiga.”[233] Benen påstås också för kvinnor vara ett ”både ömtåligt och viktigt problem”.[234] En kort kjol förutsätter nätta fötter, smidiga anklar och vackra ben. Klumpiga fötter och överdimensionerade ben beskrivs som ”någonting avskyvärt, något som till varje pris måste bortarbetas”.[235] Utifrån det inledande citatet är det också uppenbart att omformandet av ett par icke-ideala ben

[232] ”De tjocka och de smala benens skönhetsvård”, *Charme* nr 24 1926, s. 56.
[233] ”Om strumpor och vackra ben”, *Charme* nr 8 1924, s. 18.
[234] ”Nyttig bengymnastik”, *Charme* nr 8 1929, s. 18.
[235] ”Hur man får välformade ben”, *Charme* nr 9 1925, s. 16.

anses som mycket svårare att förbättra än ett icke-önskvärt ansikte. Genom de korta kjolarnas inträde på modescenen upplevs situationen som helt förändrad och benens skönhetsvård går inte att negligera som ”förr” då händerna fick all uppmärksamhet. Benen uppges vara det första som unga män tittar efter när de träffar en flicka för första gången.[236] Av detta dras slutsatsen att ”[m]ed det nuvarande modet är ingen flicka, hon må eljest vara aldrig så förtjusande, tilldragande, om hon har fula fortkomstledamöter”.[237]

Bild 22.
Husmodern nr 19 1929, s. 21.

Det var bland annat mode- och filmindustrin som drev på en utveckling under 1920-talet som innebar att kvinnor för första gången tilläts visa sina ben. Friheten för de unga kvinnorna att exponera fler delar av kroppen innebar dock i förlängningen att de ansågs behöva kontrollera sina kroppar mer än tidigare.[238] Veckopressen kan skrivas in i denna berättelse kring ett pådrivande av exponering och därmed även allt högre krav på kontroll för 1920-talets kvinnokroppar. Den frihet som den kortare kjolen förde med sig undergrävdes således delvis av att kvinnor uppmanades att förändra de ben som obönhörligen exponerades genom bejakandet av modet. Uppmaningarna till kvinnor att lägga fokus på att förändra och vårda sina ben kan ses som ett led i gränssättandet av det som upplevdes som modernitetens framfart. Genom att kvinnor förväntades lägga mer tid än tidigare på att vårda sin kropp kom den nya friheten att begränsas.

---

[236] ”Fotvård om sommaren”, *Charme* nr 14 1927, s. 36.
[237] ”Fotvård om sommaren”, *Charme* nr 14 1927, s. 36.
[238] Joan Jacobs Brumberg, *The body project: an intimate history of American girls, New* York, 1998, s. 98.

Bild 23.
Charme nr 19 1930, s. 8.

Charmes läsare uppmanades, som jag påtalat, att mäta sina kroppsdelar. Om man ska tro tidningens egen framställning hörsammades denna uppmaning av läsarna:

> Den moderna korta kjolen tycks ha åstadkommit flera av våra läsarinnor åtskilligt huvudbry. Man har, efter allt att döma, underkastat benen en noggrann inspektion, mätt lår och vad och smalben och undrat om proportionerna varit de rätta. I några fall har det fallit sig så att måtten förefallit vederbörande vara något för kraftiga, i andra fall har slankheten varit sådan, att den oroat.[239]

Ett ben kunde således vara antingen för smalt eller för tjockt, och i båda fallen gällde det att omforma det så att det blev så likt idealet som möjligt. De mest förekommande metoderna som tipsades om för att uppnå en önskad form var motion och massage, helst av en professionell massör, men annars för egen hand.[240] Det gavs också mycket

[239] ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 7 1926, s. 32.

[240] Se till exempel: ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 2 1926, s. 35–36; ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 3 1926, s. 35; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 6 1926, s. 36–38; ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 7 1926, s. 32-33, ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 17 1928, s. 52–54.

specifika tips som att promenera omkring på tå 100 steg varje morgon eller att använda gummibindor under natten för att få smalare och mer välformade ben.[241]

Omformandet av benen framställdes som ett tidsödande och avancerat projekt. Till exempel kunde ett detaljerat förslag på hur rakare ben skulle uppnås se ut såhär 1923:

> För att förädla benens form, måste man även kultivera bukmuskulaturen och höfterna, ty utan en smidig höft- och bukmuskulatur kan man inte tänka sig några eleganta ben. Mot hjulbenthet användes på natten en dyna, 15 cm. hög och 30 cm. lång och bred, hårt stoppad med sågspån. Linda den sedan med några lager bomull och kläd över den en gång till. Lägg denna dyna mellan fötterna och hälarna, bind fast den stadigt, linda sedan ihop knälederna. Mot kobenthet, användes samma dyna. Den lägges då mellan knäna, vartefter hälarna hopbindas med ett rullat bandage.[242]

Och 1928 ges ett till synes ganska omständligt förslag på hur benet kan göras smalare:

> Lägg omslag med ättiksvatten. Till 2 delar vatten blandar man 1 del ättiksprit samt indränker därmed en servett eller annan lämplig tygbit. Denna lindas hårt om benet, vartefter en bit vaxtaft omlindas och fasthålles med en binda. Omslaget får ligga över natten, varefter benet sköljes med mycket kallt vatten. Därefter masseras hårt med strykningar nedifrån och uppåt.[243]

Behandlingsmetoderna att sova med en blöt handduk, att surra fast benen vid en dyna och binda samman hälarna låter inte särskilt bekväma. Intressant i sammanhanget är att det i *Charme* publiceras texter med en hård udd mot ett av 1800-talets främsta modeplagg: korsetten. Denna sägs ha varit mycket obekväm och begränsat kvinnors rörelseförmåga.[244] Någon koppling mellan den ansträngning som krävs för att omforma benen och korsetten som ett omformande och besvärligt plagg görs emellertid inte. Istället fyller denna typ av detaljerade beskrivningar av hur benens skönhetsvård kan gå till många sidor i *Charme*. Något som är mer sällsynt är tips på metoder som omformar benens utseende utan att förändra dem permanent. Det förekommer dock frågor från läsare som undrar om möjligheten att vaddera benen efter ideal form och att använda gummistrumpor som pressar ihop benen.[245] Överlag syns här alltså förändringen från 1800-talets tanke om att kroppen kan formas med yttre attribut såsom korsetter eller turnyrer, till 1900-talets norm att kroppen *i sig* bör omstöpas. Dessutom är det tänkvärt

---

[241] Se till exempel: ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 18 1926, s. 36–38; ”Frågeavdelning”, *Charme* nr 6 1922, s. 19–20; ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 13 1925, s. 43-45.

[242] ”Om benens skönhetsvård”, *Charme* nr 3 1923, s. 8. Liknande råd ges i ”Hemmets hygien. Det viktigaste för benen”, *Husmodern* nr 1 1929, s. 6.

[243] ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 17 1928, s. 53.

[244] Se till exempel: ”Varför digna skapelsens herrar under ett tungt lass – kläderna?”, *Charme* nr 21 1927, s. 18; ”Korsetten och den nya linjen”, *Charme* nr 11 1923, s. 7; ”Min väg till världsrekordet”, *Charme* nr 13 1927, s. 16, 29.

[245] ”Skönhetsråd”, *Charme* nr 6 1924, s. 28–30; ”Skönhetsråd” i *Charme*, nr 7, 1924, s. 28–30.

att hyllningarna av modern skönhetsvård överskuggar de likheter som finns med tidigare perioders omformande plagg. Det bejakande av moderniteteten, som synliggörs här tycks omöjliggöra kritik av densamma, det vill säga att det fanns en blindhet för den egna samtidens kroppsideal och hur dessa kunde ta sig liknande uttryck som under tidigare perioder. Här finns en föreställning om en linjär utveckling kantad av moderna framsteg, som kan knytas till Bermans resonemang om modernitetens kraft att förändra.

När den franska veckopressen under mellankrigstiden började skriva om celluliter bland annat som fettknölar i nacken, dök det genast upp insändare i vilka läsarna klagade över just denna typ av skönhetsproblem.[246] Samma tendenser går att se gällande benen i den svenska veckopressen. *Charme,* som hade stort fokus på ben i artiklar och rådgivning, fick också många läsarbrev som berörde skönhetsvård och fettreducering av ben. Frågorna till skönhetsspalten om ben minskade dock från 1930, i samband med att kjolarna blev längre. Om det var *Charme* som valde att publicera färre brev med frågor kring ben under vissa år, eller om det är en faktisk minskning är dock svårt att veta. När kjollängden ökade uppmanade *Charme* sina läsare att inte slappna av och tro att de nu kunde försumma benens skönhetsvård. Den korta kjolens renässans kunde när som helst komma och då gällde det att uppvisa ett par lämpliga ben.[247]

Det var inte endast i 1920-talets veckopress som en vurm för kvinnoben blev synlig.[248] I samtida romaner syns samma fascination. I en tysk roman, *Gilgi – en av oss* av Irmgard Keun från början av 1930-talet, som översattes till svenska, finns en passage om en kvinnas ben: ”Så vacker och fullkomlig är vadens mjuka linje, så väl mejslat är knäet, att det är en ren glädje att bara se därpå.”[249] Benet liknas vid ett konstverk och kvinnan vars ben sexualiseras blir svartsjuk på sina egna ben när hennes älskare ger dem sin odelade uppmärksamhet. Benen frikopplas från själva kroppen samt från kvinnan och blir till något eget. Uppsplittringen av kvinnokroppen tenderar att reducera kvinnor till en uppsättning delar, istället för ett sammanhållet subjekt. Objektifieringen av kvinnokroppen är här så stark att kvinnans individualitet suddas ut och benen tillskrivs hela hennes värde.

I samma anda objektifierades kvinnor i en tävling som syftade till att utse Sveriges vackraste ben i *Charme* 1926. Högsta pris var en semesterresa till modets huvudstad Paris, eller 250 kronor i kontanter om så önskades. Stolt framhölls att tidskriften var först i Sverige med att anordna en ”vackraste ben”-tävling, men att den knöt an till en

---

[246] Ghigi, 2014, s. 145.

[247] ”Våra vackra ben”, *Charme* nr 7 1931, s. 29.

[248] Exponerade kvinnoben associeras även inom internationell forskning med den moderna kvinnan. I Kina dök moderna kvinnor upp något senare än i en västerländsk kontext. Kinesiska kvinnor började bära kortare kjolar och visa delar av sina ben under 1930-talet. 1934 förbjöd Bejings borgmästare kvinnor att visa sina ben och fötter offentligt. Se vidare i Hsiao-pei Yen, ”Body politics, modernity and salvation. The modern girl and the new life movement”, *Asian Studies Review* nr 2, 2006, s.175–176. Även i USA fanns det liknande lagar i början av 1920-talet enligt vilka kvinnor kunde få böta eller rentav få fängelsestraff för att bära korta kjolar. Latham, 2000, s. 48.

[249] Irmgard Keun, *En av oss. Roman om självförsörjande*, Mariestad, 1934, s. 113.

internationell trend eftersom liknande tävlingar hållits i Paris, Nizza och Los Angeles.[250] Också skönhetstävlingar i vilka kvinnokroppsdelar – så små som ögon eller ögonbryn – bedömdes fanns i Rumänien, Frankrike, Italien, Indien och USA.[251] *Charme* skrev alltså in sig i ett internationellt sammanhang och ville poängtera att de förde in moderna strömningar som hämtats från Amerika och Frankrike. Det framhölls att de svenska kvinnobenen förmodligen skulle kunna jämföras med de ben som prisats i dessa tävlingar.[252] I samma anda utlyste Malmö Strumpfabrik en tävling 1954 i syfte att utse Sveriges snyggaste Vogue-ben. Tävlingen fick en enorm genomslagskraft och hade över 30 000 röstande.[253] Det finns således också en kontinuitet i skönhetstävlingar för ben i ett längre perspektiv.[254]

”Tusen sinom tusen av Charmes läsarinnor” förväntas i tidningens tävling fundera över om de hade tillräckligt vackra ben för att ha chans att vinna. *Charme* ger därför några referenspunkter att förhålla sig till:

> En gammal skönhetsregel säger, att förhållandet mellan ben och arm skall vara fyra till tre – benet är följaktligen längre än armen. Måttet om vad och smalben är mycket beroende av kroppens byggnad i övrigt. Venus Milo har ett mått över vaden på 33 centimeter och ett ankelmått av 20 cm. Knäet skall vara väl, men inte alltför tydligt markerat. När benet är rakt, skall knäskålen knappast framträda. När en kvinna står med benen ihop, skola låren väl följa varandra och vaderna gå ihop på det ställe där de har sin största vidd.[255]

Dessutom uppmuntras de som vill tävla att sända in måttuppgifter för att underlätta bedömningen.[256] Samma år gick en liknande tävling av stapeln i Sydney med syftet att utse Australiens vackraste anklar. Även här efterfrågades måttuppgifter på deltagarnas ben.[257] Den detaljerade beskrivningen av hur ett kvinnoben förväntas se ut visar att det som eftersöks i tävlingen inte är ett par ben som ska *bli* idealet, utan ett par ben som *motsvarar* idealet. *Charmes* läsarinnor fick alltså inte slappna av och tro att idealet var förhandlingsbart. Benen förväntades vara helt stöpta i den form som tidningen definierat.

---

[250] ”Charmes nya stora skönhetstävling”, *Charme* nr 7 1926, s.10.

[251] Conor, 2004, s. 140; Grout, 2013, s. 52.

[252] ”Charmes nya stora skönhetstävling”, *Charme* nr 7 1926, s.10.

[253] Roger Johansson, ”Företagsarkivet och filmen. Bara ben och fantastiska maskiner” i *Med Malmö i minnet – Malmö Stadsarkiv 100 år*, Kerstin Martinsdotter (red.), Malmö, 2003, s. 210.

[254] Företaget Gilette som tillverkar rakhyvlar anordnade en tävling under rubriken ”Bara ben” 2011. Syftet var att ”[i]nspirera fler att våga visa spirorna” och priset var 1000 euro att shoppa kläder för. Helena Utter, ”Bara ben”, *Aftonbladet* 2011-04-15: https://www.aftonbladet.se/wendela/article12886798.ab). Hudvårdsproducenten Nivea ordnade en tävling på instagram under hashtaggen #NIVEAbaraben för vackra ben sommaren 2016.

[255] ”Charmes nya skönhetstävling”, *Charme* nr 8 1926, s. 22.

[256] ”Charmes nya skönhetstävling”, *Charme* nr 9 1926, s. 19.

[257] Conor, 2004, s. 147.

Bild 24.
Charme nr 16 1926, s. 11.

De hårda reglerna verkar dock inte ha avskräckt läsarna, eftersom över hundra bilder av kvinnoben publicerades under tävlingsperioden.[258] Det vinnande bidraget är anonymt och presenteras som en ”ung stockholmsdam” under signaturen ”Scania Vabis”.[259] Anonymiteten visar att det inte sågs som helt acceptabelt att delta i tävlingen, eller att exponera alltför mycket av sina ben offentligt för den delen. De två studiofotografier som publicerades av de vinnande benen visar en stor bit av de silkesstrumpbeklädda

[258] ”Charmes nya skönhetstävling”, *Charme* nr 9 1926, s. 19; ”Det vackra kvinnobenet – dess linjer och mått”, *Charme* nr 10 1926, s. 20–21, 33; ”Från Charmes stora benpristävlan”, *Charme* nr 12 1926, s. 22–23; ”Det sista urvalet i rekordskörden till Charmes benfotoprostävlan”, *Charme* nr 13 1926, s. 14–15; ”Final i benpristävlingen”, *Charme* nr 14 1926, s. 8–9.

[259] ”De vackraste benen”, *Charme* nr 16 1926, s. 11, 34.

låren, vilket får ses som vågat med tanke på att de moderiktiga kjolarna dolde knäna under 1920-talet. Vad vi ser här är en erotisering och fetischering av ben, något som också låg i tidsandan, [260] och som hade rötter längre tillbaka i tiden. Konstvetaren Lena Johannesson menar exempelvis att män i slutet av 1800-talet under vetenskaplig förklädnad frossade i att avbilda och dissekera kvinnokroppen.[261] På samma sätt som den vetenskapliga litteraturen kunde användas i sexuella syften, kan också *Charmes* många bilder på avklädda kvinnokroppar, i en tid då detta inte var vanligt förekommande i annan veckopress, ses som dubbeltydiga. Dock får de nog i *Charme* främst ses som ett sätt att påvisa och förmedla ideal, eftersom målgruppen var en kvinnlig och heterosexuell publik.

”Rasben” – en nationalitetsmarkör

Bild 25.
Charme nr 7 1928, s. 17.

I *Charme* var ett återkommande inslag att ett fotografi publicerades tillsammans med en komisk eller ironisk text. Bilden som visas ovan med ett par kvinnoben och en man som sträcker fram en ring mot dem följs av texten: ”Utom sig av återseendets glädje ger Moses Saffiro bort ringen åt sin undersköna sekreterare Anna-Lisa Rasbenson.”[262] Återkommande är att bilder är beskurna så att endast kvinnoben syns, eller att benen dominerar bilden, vilket förstärker den sexualisering av ben som också fanns i reportage,

[260] Holgersson, 2017, s. 99–100.
[261] Johannesson, 1997, s. 165.
[262] *Charme* nr 7 1928, s. 17

krönikor och artiklar. För denna komposition bör också påpekas att det är tydligt att chefen Moses Saffiros namn inte är valt av en slump, utan har en judisk klang. Lars M. Andersson framhåller också att det florerade stereotyper om ”den välsituerade manlige juden i egenskap av man och chef utnyttjar sin position för att tilltvinga sig sexuella tjänster”.[263] Denna bild i *Charme* kan alltså härledas till dessa nidbilder och karikatyrer av judiska män som var vanligt förekommenade under perioden.

”Rasben” var den benämning som användes i *Charme* för att beskriva de ben som ansågs vara mest attraktiva. Svenskorna sades ha ”rasande vackra ben, ben med ras, med karaktär”.[264] I *Charmes* rådgivningsbok *Skönhetsgymnastik* får läsaren veta att ”[d]en smidiga ankeln och det fint skurna smalbenet är ett rasmärke som ingen kvinna får sakna” och vidare att ”[e]n dam med överdimensionerade smalben kan omöjligt se chic ut”.[265] I romanen *Lilian* av Arnold Bennet, som publicerades på svenska 1924, går att läsa att en av de kvinnliga karaktärerna Miss Grig inte är ”någon rasvarelse, det syntes på hennes fotleder”.[266] Historikern Christine Bard hävdar att Frankrike vid sekelskiftet 1900 sjöd av nationalism och kolonialhögmod och att exponeringen av kvinnokroppen var ett uttryck för egenkärlek. Fransyskorna gjordes till nationella symboler och sades vara de som uppvisade den yppersta smaken och elegansen.[267] På liknande vis gjordes alltså benen i *Charme* till tecken för något större än en vacker kvinnokropp; deras utseende kopplades till nationalitet. I reportaget ”Ett benigt kapitel” från 1932 betonas att blondinerna har de vackraste benen. Svenskornas ben värderas högst, tillsammans med tyskornas och amerikanskornas. Inte alla europeiska kvinnors kroppar ses som ideala, utan engelska kvinnor sägs ha ”ponnyben”, medan norskor tillskrivs ”kalvben”.[268] Att ben var en symbol för skönhet med rasbiologiska förtecken under 1920-talet bekräftas också av Kjellman som forskar om rasbiologiska föreställningar. Forskare vid Rasbiologiska institutet framhöll att svenskarna var vackrare än andra folkslag, vilket motiverades med svenskars ljusa hy, blå ögon och långa ben.[269]

Benämningen ras kunde användas för något idealiskt, och framför allt för ett fördelaktigt yttre, till exempel som en beskrivning av kvinnlig skönhet som till exempel ”hon har ras”.[270] I marknadsföringen av märket Vogue som tillverkades av Malmö Strumpfabrik användes benämningen ”rasben”, visar ekonomhistorikern Mats Larsson. Han menar dock att begreppet ras här inte ska tolkas som ett utslag av 1930-talets

---

[263] Andersson, 2000, s. 127.

[264] ”En madonna med världsliga intressen”, *Charme* nr 2 1925, s. 5.

[265] Sporting, 1925, s. 61.

[266] Arnold Bennett, *Lillian,* Stockholm, 1924, s. 23. Även i Vemmerlövs roman *Hjärtats uppror* beskrivs ben i termer av ”rasben”. Vemmerlöv, 1932, s. 77.

[267] Bard, 2011, s. 28.

[268] ”Ett ’benigt’ kapitel”, *Charme* nr 10 1932, s. 21. I *Svensk Damtidning* 1923 talas om ”x-ben”. ”Ett system till hälsa och kraft”, *Svensk Damtidning* nr 46 1923, s. 526.

[269] Kjellman, 2003, s. 188.

[270] Gunnar Broberg och Mattias Tydén, *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige*, Stockholm, 1991, s. 10.

rasdebatt, utan som en kvalitetsmärkning. Renrasiga hästar och fullblod skulle ge nämligen ge en positiv association.[271] Även Fornäs skriver om hur ”rasben” var ett modeuttryck som övergick från att vara en benämning av hästar till att beskriva kvinnor.[272] I romanen *I Sådan blev hon den moderna kvinnan* av Eskil Sundström kopplas också benen samman med moderna kvinnor, vilka sägs ”likna rashästar”.[273] Det går dock inte att bortse från den tydliga kopplingen till tidens vetenskapliga rasbiologi där ras var ett centralt begrepp för att klassificera människor. Kopplingen stärks också genom *Charmes* användning av begreppen ras och rasben för att profilera svenskhetens status. Här aktualiseras McClintocks resonemang om hur kvinnokroppar historiskt har använts som en symbol för nationella föreställningar.[274]

I ett resereportage i *Charme* från 1926 om Egypten diskuteras ställningen för landets kvinnor. Egyptiska kvinnor döljer sina ansikten men är inte lika försiktiga med att dölja benen, rapporterar journalisten: ”matronor uppträda i korta kjolar, som ibland framhäva väl bastanta vador, men som sagt, även arabkvinnan är ju Evas dotter…”[275] Det fanns således tydliga föreställningar kring vilka nationers kvinnor som hade de vackraste benen och genom att visa på egyptiska kvinnoben som mindre attraktiva befästs landets lägre status. Belysande i sammanhanget är att de korta kjolarna tolkas som ett starkt uttryck för moderna strömningar och detta indikerar att Egypten anses följa med i dessa nymodigheter. I andra reportage framhålls Egypten istället som det modernas motsats, se bland resonemangen i avsnittet ”Moderna svenska kvinnor och andra” där landet istället ses som bakåtsträvande. *Charme* använder också argument som sägs vara baserade på vetenskaplighet och som ska bevisa vilka kvinnoben som är de mest ideala:

> Vetenskapsmännen anse att den vita kvinnan står så ofantligt mycket högre än andra rasers kvinnor just i fråga om benens längd i förhållande till kroppens längd. Den europeiska kvinnan har varken kinesiskans alltför korta ben eller negressens alltför långa, utan just det ”gyllene snittet”.[276]

Den rasistiska diskurs som präglade 1920-talets populärkultur blev, som synliggörs här, i veckopressen extra tydlig när det kom till att diskutera kvinnors kroppar och än mer när det gällde benen. I ännu ett exempel från *Charme* 1928 dissekeras sångerskan och artisten Josephine Bakers kropp:

---

[271] Mats Larsson, ”Att skapa en märkesmarknad” i *Entreprenörskap och varumärken*, Mats Larsson, Mikael Lönnborg och Karin Winroth (red.), Möklinta, 2013, s. 186–187.

[272] Fornäs, 2004, s. 248. Tolvhed visar hur dessa beskrivningar av kvinnokroppar i termer av rasben och värderande blickar på ben levde kvar även på 1960-talet som en strategi för att visa att svenska kvinnokroppar var mest attraktiva. Tolvhed, 2008, s. 168, 179.

[273] Sundström, 1934, s. 8.

[274] McClintock, 1995, s. 354.

[275] ”Orientens kvinna i blixtbelysning”, *Charme* nr 9 1926, s. 33.

[276] ”Det vackra kvinnobenet – dess linjer och mått”, *Charme* nr 10 1926, 21.

> Hon är väl knappast vacker. Hennes ansikte är rasande oregelbundet. Hennes lemmar äro negressens, med armar och ben långa i förhållande till torson, längre än vad vårt vita skönhetsideal bestämmer som norm. Man har talat om att hennes så kallade bak är ovanligt stor och att en stor del av hennes konst ligger i att hon använder denna onämnbara kroppsdel som humoristiskt uttrycksmedel.[277]

Habel har visat hur Josephine Bakers kropp studerades och recenserades i detalj, från hennes ”gasellben” till ”stora mörka tefatsögon”. Habel menar dock att hon nästan undantagslöst under 1920-talets sågs som ”bedårande söt” men att denna syn förändrades in på 1930-talet.[278] *Charme* tillhör således möjligen undantaget när Bakers kropp beskrivs som allt annat än vacker. Påtalandet av armarna och benens längd i negativa termer kan jämföras med skildringarna av svenska kvinnors ben som proportionerliga och ideala.

Bilden av var de ideala benen återfinns är dock inte entydig. I en krönika från 1923 framhålls, som enda exempel, att ”[h]öga, smidiga ben med rörligt muskelspel finnas mest hos vilda folkslag, som inte använda skor eller hårt åtsittande kläder. I civiliserade länder med den inklämmande beklädnad, som med förkärlek användes, bli benens elegans och rörlighet delvis hämmad.”[279] Här utmanades alltså föreställningen om vackra ben som en modernitetsmarkör. Även om citatet bygger på rasistiska föreställningar om ”vilda folkslag” ifrågasätts bilden av svenska, eller europeiska, ben som idealet. Det är emellertid främst i skönlitterära skildringar som Orientens eller österns kvinnor beskrivs som vackra och exotiska.[280] Där ställs de som motpol till de moderna kvinnorna och deras uppenbarelser sägs vara vackrare än kvinnor med ”knäfria kjolar och rakade nackar”.[281] De icke-europeiska kvinnorna ses som traditionella och kopplas till naturen och görs därmed till modernitetens nostalgiska objekt. Med andra ord får de representera såväl en förfluten tid som kontrasten mot det moderna ”här”, det vill säga det västerländska samhället.[282] Det finns, menar Fornäs, inbäddat i moderniteten ett inslag av ”primitivism som söker botemedlet mot civilisationens våndor i något radikalt annorlunda.” I relation till detta hyllades de som sågs som de ras- eller könsmässiga ”andra”.[283] Detta förklarar hur icke-europeiska kvinnor kunde tillskrivas högre status i vissa skildringar genom att de ses som räddningen från moderniteten, vilket ändå, fortfarande paradoxalt nog, håller dem fast i positionen som objekt. Vad vi ser är två sidor av den rasistiska diskurs där icke-europeiska kvinnor å

---

[277] ”Fyra farliga kvinnor”, *Charme* nr 2 1928, s. 17.

[278] Habel, 2008, s. 183–184.

[279] ”Om benens skönhetsvård”, *Charme* nr 3 1923, s. 8.

[280] ”Ah-na, den vackraste danserskan”, *Charme* nr 19 1927, s. 14–17, 31; ”En lek med döden”, *Charme* nr 12 1927, s. 15–17; ”Julafton på café Mogador”, *Charme* nr 24 1927, s. 36–37, 39–40, 42–44.

[281] ”Julafton på café Mogador”, *Charme* nr 24 1927, s. 39.

[282] Björk, 1999, s. 12.

[283] Fornäs, 2005, s. 59–60.

ena sidan avfärdas som icke-ideala och å andra sidan görs till begärliga utifrån sin exotiska uppenbarelse och icke-modernitet.

Sammanfattning

När det gäller texter om skönhetsvård i 1920-talets svenska veckopress gjordes kvinnor nästintill uteslutande till begärliga objekt: de skulle finnas till för mäns blickar, för fortplantning och för nationens status. Frånvarande är bejakandet av feministiska framsteg som tydligt ses i diskussionerna om moderna kvinnor och arbete, idrott, teknik och kärleksrelationer. Den hegemoniska femininiteten förstärktes genom tanken att könen skulle komplettera varandra, vilket förutsatte kvinnors heterosexuella begärlighet. Här syns alltså inte alls den frigörande eller subjektskapande aspekt som framhållits i amerikansk forskning vad gäller 1920-talets skönhetskultur.[284] I *Charme* uppmanades kvinnor ständigt att vara vackra för någon annan, det vill säga en potentiell partner, en make för att denna inte ska vända blicken mot andra kvinnor eller för nationen i stort. I svensk forskning om nya kvinnor har kroppar helt förbisetts, men i detta kapitel visar jag vilken betydelse kvinnokroppar tillskrevs, både som en arena för att diskutera samhälleliga förändringar men också för att kontrollera kvinnors utrymme.

Här bör poängteras att jag inte ser samma utveckling som Blomberg gör i *Filmjournalen* utan kropps- och skönhetsvård förs fram redan från *Charmes* etablering och varje nummer är närmast strösslade med skönhetskurer, gymnastikövningar och viktminskningsprogram. I *Charme*, som var den svenska tidning som särskilt specialiserat sig på skönhetskultur och därför stått i fokus för detta kapitel, lämnades det inte utrymme för förhandling om hur en ideal och modern kvinnokropp skulle se ut, utan tabeller och tydliga riktlinjer gällande vad som förväntades fyllde sida upp och sida ner. Den kvinnliga 1920-talsmoderniteten definierades således av exakta rätt och fel. I samma anda verkade också de många tävlingar som iscensattes i *Charmes* regi, där sådana kroppar efterfrågades som kunde uppfylla ideal, snarare än dem som kunde skapa ideal. Mallen för hur en ideal kropp skulle konstrueras hämtades delvis från rasbiologiska tankar i tiden. Förutom att rasbiologin presenterade en vetenskaplig metod för att värdera kroppar erbjöd den en form för att bevaka, bevara och värna om svenskheten. Tydliga gränser för femininitet och nationalitet framträder här. Här är det också tydligt att den iakttagelse som Johannisson gjort om att kroppen började värderas som ett individuellt kapital under mellankrigstiden liksom att individens kropp också skulle spegla en större samhällelig kropps hälsa även stämmer för det material som jag undersökt.[285] Genom en analys av *Charme* är det nämligen tydligt att det inte handlar

[284] Banner, 1983; Steele, 1985; Peiss, 1998.

[285] Johannisson, 1997, s. 221-222, 252.

om ett kapital endast för individen, utan kvinnokroppar förväntades symbolisera och ge status och värde för hela den svenska nationen.

De avfärdade feminina kropparna i veckopressen utgjordes av tre olika typer. Till att börja med alltför moderna kroppar, det vill säga maskuliniserade kvinnokroppar, och därefter traditionella kvinnokroppar som oftast representerades av 1800-talets fylliga kvinnoideal. Dessa två kategorier av kroppar satte gränserna för vad som accepterades; å ena sidan avfärdades kroppar som bejakat modern skönhetsvård i alltför hög grad och å andra sidan avisades de kroppar som var alltför omoderna. Den tredje typen av kroppar som avfärdades var de som, enligt *Charme*, inte levde upp till vithetsnormer och därmed inte kunde uppfylla kraven för det som beskrevs som en ”svensk ras”. Annorlunda uttryckt en vit, sund och hygienisk kvinnokropp. När rasbiologins rasbegrepp adopterades av *Charme* skedde en specialisering av begreppet. Rasbiologer vid tiden talade inte om svensk ras, utan om en nordisk sådan. En möjlig förklaring till användningen av detta mer snäva rasbegrepp i relation till moderna kvinnokroppar var skribenternas vilja att värna om svenskheten i relation till det globala och transnationella fenomen som moderna kvinnor utgjorde. Vithetsnormer, liksom nationalistiska intressen i de moderna kvinnokropparna har lyfts fram internationellt, men den tydliga till rasbiologiskt tankegods tycks sticka ut för svensk del.[286] Exempelvis berörs varken danskhet eller rasbiologi i Birgitte Sølands studie om danska moderna kvinnor trots att kropps- och skönhetskultur undersöks.

En kvinna som ville vara modern skulle enligt den samtida veckopressen visa upp en slank, sund och vit kvinnokropp paketerad i en kort, men inte för kort, kjol. Dessutom skulle ett par välvårdade, proportionerliga och vackra ben visas upp nedanför den moderiktiga kjolen. Exponerandet av benen, liksom detaljerade beskrivningar av desamma, är ett tydligt uttryck för den dekonstruktion och fragmentisering som pågick av kvinnokroppen i 1920-talets populärkultur. Genom att grundligt gå bakom den yta de moderna kvinnorna visade upp och inte endast konstatera att de gav uttryck för ett nytt mode- och skönhetsideal är det tydligt hur de moderna kvinnokropparna liksom modet politiserades. Genom korsandet av femininitet, modernitet och nationalitet konstruerades föreställningar om en modern kvinnokropp. När det gäller skönhetsvården och omformandet av själva kroppen förpassades kvinnor till att vara moderna objekt, men vad beträffar modet med de korta kjolarna framträder delvis en annan bild. De korta kjolarna tolkades bland annat som en frigörelse som möjliggjorde för kvinnor att leva ut sina nyvunna rättigheter utan att hindras av flera meter tyg kring benen. Kjolarna, som inte bara symboliserade utan också tillät frihet, gjorde kvinnor till modernitetens subjekt.

Föränderliga ideal och upprätthållande av en osäkerhet hos läsekretsen var såklart nödvändigt för att uppfylla veckopressens kommersiella syfte; att fortsätta sälja nummer. *Charme* strävade uppenbarligen efter att skapa ett behov hos läsekretsen av de

[286] Vithetsnormer och nationalism är centrala i undersökandet av moderna kvinnor i exempelvis Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl., 2008.

återkommande råden om hur en modern och ideal kropp skulle uppnås. Men kvinnokroppen användes också som en arena för att diskutera aktuella frågor om ras, nationalitet och kön. Genom 1920-talets främsta skönhetssymbol, benen, debatterades dessa ämnen. Skönhetskulturen användes för att konstruera vad svenskhet var, och den ideala svenskheten utgjordes av en sund, välvårdad femininitet med vit hud. När 1920-talets slanka ideal började förändras utpekades alltför smala kroppar som ett uttryck för att moderniteten gått för långt. Samtidigt användes kvinnokroppar för att visa på modernitetens framsteg genom avståndstagandet från traditionella fylliga kroppar med långt hår och långa kjolar enligt 1800-talets kvinnoideal. Skönhetskulturen förpassade inte kvinnorna till att bli nostalgins objekt utan snarare sågs de som ett uttryck för den absoluta moderniteten, men trots allt som moderna och omformningsbara objekt.

Moderna sportkvinnor

> I ett avseende har kvinnan redan visat sig vara mannen överlägsen – i att göra långa promenader. De flesta män skulle bli dödströtta om de tvingades göra en ”shopping”-tur på ett par timmar, belastade med otaliga paket. Men vilken kvinna tål ej en sådan ansträngning utan att visa de ringaste tecken på trötthet? Detta visar att kvinnan har en betydligt större *uthållighet* än mannen.[…] Någon direkt muskelstyrka har genomsnittskvinnan inte. Men det oaktat kan hon många gånger mäta sig med mannen i rena kraftprov.[1]

Rollen som konsumenter möjliggjorde delaktighet för kvinnor i det offentliga livet och det moderna samhället under mellankrigstiden.[2] Shopping användes i citatet ovan för att motivera en aspekt av de moderna kvinnornas aktiviteter, sportandet. Shoppingen, som var förknippad med skapandet av femininitet och sågs som en aktivitet för moderna kvinnor, fick fungera som en markör för kvinnors fysiska styrka och uthållighet. Kvinnors intresse för idrott var under perioden utsatt för kritik och denna form av motivering av kvinnors förmåga och kroppsliga förutsättningar var inte ovanlig i *Charme*.

Omvandlingen av Sverige från jordbruksland till industriland vid sekelskiftet, urbanisering, sekularisering, nya klasstrukturer samt synen på naturvetenskapen som den nya världens förlösare var aspekter av ett gigantiskt moderniseringsprojekt.[3] I denna vision blev ett friskt och starkt folk av största vikt. Karin Johannisson menar att intresset för folkhälsa och hygien utvecklades till en besatthet.[4] Såväl idrottskulturen som i den så kallade kroppskulturen växte sig starkare vid denna tid. Under 1920-talet började kvinnor att sporta i allt större utsträckning och kvinnoidrotten blev också mer organiserad i västvärlden.[5] Sveriges idrottsrörelse har sin grund i Ling-gymnastiken och har också inspirerats av tävlingsidrott från andra länder.[6] Det stora genombrottet för

---

[1] ”Vad de sportande damerna lärt oss”, *Charme* nr 12 1925, s. 25.

[2] Husz, 2004, s. 120.

[3] Karin Johannisson, ”Folkhälsa. Det svenska projektet från 1900 till 2.a världskriget” i *Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria*, Uppsala, 1991, s. 145.

[4] Johannisson, 1991, s. 144–145.

[5] Helena Tolvhed, ”Damolympiaden i Göteborg 1926 och det olympiska spelet kring kvinnlig friidrott” i *Idrott, Historia & samhälle. Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift 2008*, Linköping, 2008, s. 94.

[6] Eva Olofsson, *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*, Umeå, 1989, s. 82.

damidrotten kom med Andra Internationella Kvinnliga Idrottspelen som hölls i Göteborg 1926 och fick många kritiker att ändra uppfattning om kvinnligt sportande.[7]

Växande reallöner och införandet av åtta timmars arbetsdag 1919 gav människor mer tid att disponera för fritidsaktiviteter vilket ökade möjligheterna att idrotta.[8] Gymnastiken fick genomslag i de bredare folklagren och den nya kroppskulturen knuten till bilden av den naturliga, ”befriade” kroppen började vinna insteg i folks medvetande.[9] Veckotidningarna var betydande som spridare av den nya alternativa folkhälsorörelsen.[10] Medieforskarna Marie Hardin och Julie E. Dodd visar att kvinnlig idrott förbisetts i medier både i nutid och i ett historiskt perspektiv. De framhåller att det är vanligare med en artikel om en man som förlorat än en om en kvinna som vunnit.[11] Detta förhållande gäller dock inte för *Charme* där artiklar om sportande män var få och främst förekom i bilagan ”Herrvärlden” som infördes 1925 och riktade sig till en manlig läsekrets.

Charme spelade också en roll för kvinnlig sport när tidskriften arrangerade en motorbåtstävling år 1928.[12] Tävlingen upprepades 1929.[13] Ett tydligt uppvärderande av kvinnosport är synligt och kvinnan sägs vara ”mer metodisk än mannen. Har hon gått in för en sak, gör hon det med verklig koncentration”.[14] Också inför olympiaden i Los Angeles, 1932, utlovade *Charme* att vara till hjälp för de kvinnliga simmerskorna ”med all den kraft och verkan en tidningspropaganda kan ha”.[15] Samtidigt passade tidskriften på att uppmana alla sina läsarinnor som simmade att delta i uttagningen till olympiaden som skedde runtom i Sverige. *Charme* rapporterade också, i enlighet med sin profil som ”den moderna tidens spegel”, ständigt om nymodigheter inom sport, såväl vad gällde sportmode som kvinnors insteg inom olika idrotter. Även *Svensk Damtidning* var aktiv när det gällde att stödja kvinnligt idrottande, till exempel genom att anordna egna tävlingar i gång och skidåkning.[16]

Under 1920-talet grundades två föreningar för kvinnlig idrott i Sverige, Sveriges kvinnliga idrottsförbund och Svenska kvinnors centralförbund för fysisk kultur, emellertid motarbetades de starkt, inte minst av Riksidrottsförbundet. Slutligen

---

[7] Claes Annerstedt, *Kvinnoidrottens utveckling i Sverige,* Malmö, 1983, s. 7.

[8] Inger Hultgren, *Pionjärer och miljonärer – svensk damidrotts första hundra år*, Visby, 2008, s. 9.

[9] Johannisson, 1991, s. 185–186.

[10] Johannisson, 1991, s. 187.

[11] Marie Hardin och Julie E. Dodd, ”Running a Different Race: The Rhetoric of ’Women´s-only’ content in Runners World” i *Sport, Rhetoric and Gender. Historical Perspectives and Media representations*, Linda K. Fuller (red.), New York, 2006, s. 110.

[12] ”Charme inbjuder till de första kvinnliga racerbåtstävlingarna”, *Charme* nr 13 1928, s. 9; ”Damernas racerlopp om Charmepokalen”, *Charme* 1928 nr 14, s. 5.

[13] ”Den nya spännande damsporten”, *Charme* nr 12 1929, s. 49.

[14] ”Damernas Racerlopp om Charmepokalen”, *Charme* nr 14 1928, s. 5.

[15] ”Simmarflickorna och Los Angeles”, *Charme* nr 11 1931, s. 6–7.

[16] ”Från damernas värld”, *Svensk Damtidning* nr 1 1932, s. 10; ”Gångtävlan för damer”, *Svensk Damtidning* nr 36 1932, s. 12; ”Gångtävlan för damer”, *Svensk Damtidning* nr 37 1932, s. 13; ”Från start och mål”, *Svensk Damtidning* nr 41 1932, s. 14–15.

inordnades också kvinnoförbunden och blev en del av Riksidrottsförbundet 1927.[17] Kvinnor ingick främst i specialförbund för simning, tennis och golf, samt gymnastik, som inte var tävlingsinriktad.[18] Det fanns motstånd mot den manliga dominansen av sportvärlden. Under Olympiska spelen på 1920- och 1930-talen protesterade kvinnor mot att kvinnlig friidrott inte tilläts i tävlingen.[19] Den amerikanska historikern Susan Cahn, författare till *Coming on strong*, ett standardverk inom idrottsforskning, menar att 1920-talet var en guldålder för kvinnoidrott. Framför allt gällande i vilken utsträckning som kvinnor idrottade, vilket möjliggjordes av sociala förändringar, som förändrade genusrelationer.[20] Trots att kvinnors deltagande i sport ökade och accepterades alltmer mötte idrottande kvinnor motstånd och detta motstånd intensifierades under 1920-talet.[21]

Helena Tolvhed menar att kvinnors idrottande bedömdes i termer av såväl fysiska och sociala som estetiska överväganden. Debatterna om vilka idrotter kvinnor under 1920-talet borde utöva baserades på argument om maskulinisering, skönhet som hälsa.[22] Detta ligger också i linje med den amerikanska historikern Mark Dyresons iakttagelser om att åsikterna om den sportande kvinnan var tudelade i pressen under 1920-talet. Dels lyfte sportande kvinnor som kom till tals fram den frigörande aspekten av sport och såg sig själva som ikoner för frihet. Dels florerade en annan bild av sportande kvinnor där de sexualiserades och istället gjordes till erotiska objekt.[23] Dyreson ser alltså hur kvinnor inom sportvärlden framställdes som handlande subjekt, som ikoner för frihet, eller som erotiska objekt. I detta kapitel tar jag utgångspunkt i Dyersons modell för att se hur idrottande kvinnor framställdes i den svenska veckopressen.

Moderna kvinnors idrottsliga prestationer sattes genomgående i relation till mäns i den svenska veckopressen under 1920- och det tidiga 1930-talet, antingen för att motivera deras sportande, eller för att avfärda det:

---

[17] Hultgren, 2008, s. 10; Helena Tolvhed, *På damsidan. Femininitet, motstånd och makt i svensk idrott 1920–1990, Göteborg och Stockholm,* 2015, s. 94.

[18] Tolvhed, 2008, s. 30.

[19] Helena Tolvhed, ”Sådana borde alla kvinnor vara, sunda, spänstiga och välbalanserade. Svenska kvinnors centralförbund för fysisk kultur och tidskriften tidevarvet i mellankrigstiden” i *Hyllade kroppar. Idrotten i arkiven*, Cattis Grant (red.), Stockholm, 2012. s. 45.

[20] Susan K. Cahn, *Coming on Strong. Gender and Sexuality in Twentieth-Century Women´s sport*, Cambridge, 1995, s. 34–35.

[21] Kathleen McElroy, ”Somewhere to run” i *Nike is a goddess. The History of Women in Sports*, Lisa Smith (red.), New York, 1998, s. 5–7; Cahn, 1995, s. 7.

[22] Tolvhed, 2015, s. 106.

[23] Mike Dyreson, ”Icons of Liberty or Objects of desire? American Women Olympians and the Politics of Consumption”, *Journal of Contemporary History* nr 3, 2003, s. 436.

> Det finns väl snart sagt ingen manlig sportgren, som inte den moderna damen gjort till sin. I tennis, fäktning, hockey, golf och bowling är hon mannens jämngoda medspelerska, och stolt som en gudinna tyglar hon sitt fullblod i kapp med hans över vallar och hinder där ingen häck är för hög, ingen grav för bred, ingen skog för tät och intet vatten för djupt för en duktig ryttarinna och hennes häst. […] Skuldra mot skuldra med den djärve piloten korsar hon molnen i snabb och örnlik flykt, klarögd och våghalsad jagar hon på en motorcykel i kapp med vindarna fram över vägarna[24]

Så beskrevs moderna sportande kvinnor i en artikel i *Charme* 1923. Kvinnor framställdes som mäns jämlikar och artikeln andas framåtriktning för kvinnosporten. I ett nästintill dramatiskt språk som lånat något av äventyrsnovellens stil argumenteras för sportande kvinnors jämlikhet med idrottande män. Moderna kvinnors erövrande av manliga arenor och en aktiv modernisering av femininiteten synliggörs. Sport görs till en positiv modernitetsmarkör för unga kvinnors utveckling. I slutet av artikeln förändras dock tonen:

> Men, fast vårt ideal är kraft och smidighet och vi erkänns sport och gymnastik som det förnämsta medlet att ernå starka, slanka och vackra linjer är därmed inte sagt att, att vi finna varje sport estetisk. Säga vad man vill, är dock en av kvinnans största uppgifter att vara vacker – en uppgift som gjort och gör för mycken glädje för att lämnas obeaktad – och mycket som tyder på muskelkraft och manhaftig styrka blir hos kvinnan onaturlig. Varje sport, som har någon råhet över sig borde kvinnorna av smak och urskillning hålla sig borta från.[25]

Artikeln avslutas med en varning om att ”malplacerad emancipationslusta” inte är av godo och att kvinnor har andra medel att kämpa med än ”nävarna i boxningskamp”.[26] Sportslig aktivitet som gick till överdrift sågs alltså som ett hot mot genusordningen. I artikeln syns den ambivalens och de paradoxer som utmärkte framställningarna av sportande kvinnor i *Charme.* Jag tar fasta på denna ambivalens och undersöker hur föreställningar kring sportens funktion och moderna kvinnor förhandlades. Med utgångspunkt i veckopress undersöker jag följande frågor: Vilken roll spelade föreställningar om modernitet för de idrottande kvinnornas utrymme? Vilka förhandlingar återfinns och vilka gränser sattes för den idrottande (könade) kroppen? Vilken funktion hade sporten för skapandet av svenska moderna kvinnor?

---

[24] ”Sportens segertåg”, *Charme* nr 14 1923, s. 11.
[25] ”Sportens segertåg”, *Charme* nr 14 1923, 13.
[26] ”Sportens segertåg”, *Charme* nr 14 1923, s. 13.

Sport som modernitet

Under mellankrigstiden kopplades modernitet och ungdom samman,[27] en association som också syns i *Charme*. En ny ung generation kvinnor, som var aktiva och synliga på ett sätt som tidigare generationer inte hade varit, gestaltade modernitet. Under rubriken ”Bland svenska sprinterflickor och diskuskastare” beskrivs den moderna unga kvinnan som en fartfylld och upptagen ungdom med mycket på agendan som ”förefaller hennes äldre medsystrar främmande och ofattbart”.[28] *Idun* rapporterar 1926 om att kvinnor i Paris spelar både fotboll och rugby, vilket varken väcker ”förvåning eller förtjusning” eftersom man i Paris är ”van vid lite av varje”.[29] På samma uppslag visas bilder av ”Fem duktiga svenskor” som idrottar, men inom friidrott och inte boxning, fotboll eller rugby som parisiskorna.[30] De svenska moderna idrottskvinnorna polariseras mot de alltför moderna sportande parisiskorna vilka ägnar sig åt traditionellt maskulina sporter; ett effektivt sätt att implicit föra fram den svenska moderniteten som mer hanterbar och sund. De idrottande parisiskorna kan med Schippers termer beskrivas som pariafemininiteter, genom sina anspråk på manligt dominerade arenor, medan de svenska idrottskvinnorna inte störde genusordningen i lika hög grad.

De moderna kvinnornas liv sägs skilja sig i både gällande intressen och problem från det liv som kvinnor levde 15-20 år tidigare. Förvisso antas äldre generationer av kvinnor kunna förstå, diskutera och följa med i nymodigheter såsom modern musik och biofilmer. Men en aspekt av de moderna kvinnornas liv förmodas dock äldre generationer varken kunna dela eller förstå:

> Men det finns ett gebit, där den äldre generationen inte kan följa med längre, där allt är så nytt, så oerhört olikt allt annat man plägar tala om i det dagliga livets behandlande av problemen alltifrån väderleken till de högre livsgåtorna. Hur många kunna väl vara med när den unga, förtjusande, nyss utvuxna kvinnan av idag börjar tala om start och spurt och anlopp och stafettväxlingar?[31]

Sport ses här som en positiv förändring som stärker den unga, moderna generationen kvinnor och som något så modernt att äldre kvinnor inte kan förstå dess grunder. Samma särskiljning mellan sportande kvinnor och äldre generationer gjordes också i den amerikanska pressen under 1920-talet.[32] Det var ett led i befästandet av sport som modernitet och framåtriktning. Moderniteten anses i detta sammanhang ha en positiv effekt på den uppväxande generationen. Denna kategori av sportkvinnor kan benämnas

---

[27] Fornäs, 2004, s. 115.

[28] ”Bland svenska sprinterflickor och kvinnliga diskuskastare”, *Charme* nr 12 1926, s. 6.

[29] ”Parisiskan som sportar”, *Idun* nr 30 1926, s. 743.

[30] ”Fem duktiga svenskor”, *Idun* nr 30 1926, s. 743.

[31] ”Bland svenska sprinterflickor och kvinnliga diskuskastare”, *Charme* nr 12 1926, s. 6–7.

[32] Dyreson, 2003, s. 437.

sunda sportflickor och sågs som ett ideal för hälsa och friskhet. De gjordes till en positiv markör för sporten och kan ses som representativ för Sverige och svenskhet. Dyersons nämnda modell som innefattar två olika typer av sportkvinnor, ikoner för frihet och erotiska objekt, bör således för svensk del utökas med gruppen av sunda sportflickor som lyftes fram i veckopressen.

I *Charme* 1925 framhålls att det funnits en utveckling av svenskarnas kroppar sedan årtionden tillbaka. De svenska männen hade tidigare kulmage och stark kroppsbehåring:

> Och svenskan med den onaturligt insvängda misshandlade snörlivsbysten hade nog självkritik att inse, att hon inte var någon skönhetssyn i baddräkt. Men med vår sport- och friluftsälskande generation är det en annan sak. Kroppskulturen är på frammarsch. Prydheten har ingen grund längre.[33]

Kroppskultur och idrott ansågs ha bidragit till en förbättring av den svenska befolkningen. Som försvar för kvinnligt sportande dök således argument byggda på att idrott hade en förskönande effekt på kvinnor kontinuerligt upp i veckopressen. I *Idun* 1926 framhöll till exempel skådespelerskan Priscilla Dean att:

> Genom sport och rörelse kommer kvinnor i framtiden bli friskare och således ännu vackrare. I den stora, moderna världen intager den lilla bleka flicktypen icke alls den plats hon fordom intog. I våra dagar gör den unga flickan anspråk på en självständig och oberoende plats i världen, och hon önskar att kunna reda sig själv i alla livets skiften.[34]

Intressant med detta ställningstagande är att Dean tar avstamp i den traditionella föreställningen om att kvinnors uppgift är att vara vackra och motiverar idrottandet med detta argument. Därefter landar hon istället i att den moderna världen kräver en ny kvinnotyp med andra egenskaper än tidigare. En traditionell femininitet innebär, enligt denna uppfattning, att vara vacker, medan en modern kvinna förväntas vara både vacker och självständig. Det moderna rymde således på en och samma gång traditionella och nya värden. Påståendet om att kvinnors främsta uppgift är att vara vackra utmanar dock inte genusordningen, utan de moderna kvinnorna kan fortfarande ses som hegemoniska femininiteter.

Simmerskan Brita Hazelius skriver 1927 i en krönika i *Charme* att ”[s]porten har förvandlat kvinnan från en både andligen och lekamligen snörlivsinträngd individ till en käck och självmedveten varelse. Sportkvinnan är en modern företeelse, farlig för H,M:t Mannen i ’the struggle for life’.”[35] Sporten ses alltså här som ett medel för att befria kvinnor från den förtryckande traditionen, vilket korsetten och snörlivet får

[33] ”Vattenlek och solbadare”, *Charme* nr 14 1925, s. 17.

[34] ”Amerikansk skådespelerska om damsporten”, *Idun* nr 3 1926, s. 64.

[35] ”Min väg till Världsrekordet”, *Charme* nr 13 1927, s. 16.

symbolisera.[36] Ett emancipatoriskt synsätt på sportens funktion blir synligt när Hazelius menar att sportkvinnan är en utmaning, rentav farlig, för ”hans majestät mannen”. Anspråk görs på den maktposition som män besitter och sporten ses som ett medel för att utmana genuspositionerna. Idrott politiseras i dessa framställningar och möjliggör att genusordningen kan utmanas.

I en artikel om den amerikanska simmarstjärnan Betty Grimes från *Charme* 1930 med rubriken ”Är damidrotten skadlig?” Grimes menar att hon från tiden som simmerska har ”37 medaljer, 14 pokaler och överutvecklade muskler, som äro nära att göra [henne] förtvivlad varje gång [hon] skall ta på [sig] en aftondräkt.”[37] Sporten har gjort kroppen hård och kantig vilket aldrig går att ”rätta till”. Kroppen som därmed uppfattas som okvinnlig, påverkar Grimes liv negativt. Musklerna, som ses som maskulina, är oförenliga med den kvinnliga symbol som klänningen utgör. Hazelius hävdar att hennes starka kropp gör att hon snabbare tillfrisknar efter sjukdom, medan Grimes inställning är den motsatta: ”[muskler] äro i händelse av sjukdom en överflödig upplagring av vävnader, som kroppen endast har arbete med att skydda.”[38] Medan Hazelius blickar framåt för damidrotten och uppmanar alla kvinnor att simma, ser Grimes istället damidrotten som en tillfällig modernitet. Hon understryker att det ”sannolikt snart skall komma en tid då kvinnoidrotten allmänt skall betraktas som omodern.”[39]

Sportens funktion för kvinnokroppen skildras alltså på diametralt olika vis. Två kvinnor med erfarenhet av att utöva sport professionellt förmedlar två oförenliga bilder av kvinnoidrott. För Hazelius har sporten en emanciperande, stärkande och hälsosam effekt. Grimes ser istället musklerna, som sporten byggt, som ett hot mot både hälsa och femininitet. Idrottskvinnan görs i denna framställning snarare till ett anti-ideal, en avfärdad femininitet, än till ett erotiskt objekt. Samma föreställningar återfinns i *Idun* 1923 där tävlingar anses vara farliga för flickor, liksom att ”idrotter som fodra maximala muskelansträngningar äro olämpliga.”[40] *Svensk Damtidnings* redaktion känner sig 1929 föranledd att utreda frågan om gymnastik förstör kvinnokroppen, apropå att de själva driver en gymnastikförening. Tidningen återger forskningsresultat av professor Ivar Broman, baserade på mätningar av kvinnokroppar under en tioårsperiod. Artikeln avslutas med: ”[v]år undersökning har alltså visat, att gymnastik och idrott i den utsträckning, som de förekomma vid våra utbildningsanstalter för kvinnliga

[36] Samma resonemang återfinns i *Svensk Damtidning* 1923 där ”snörlivspansaret” sägs vara utbytt mot andra behagligare klädesplagg som förknippas med en förändrad syn på en sund kropp. ”Ett system till hälsa och kraft” *Svensk Damtidning* nr 45, 1923, s. 514. Liknande åsikter finns i artikeln ”Hur skall jag vara klädd?”, *Svensk Damtidning* nr 32 1932, s. 16–17.

[37] ”Är damidrotten skadlig?”, *Charme* nr 2 1930, s. 17.

[38] ”Är damidrotten skadlig?”, *Charme* nr 2 1930, s. 16.

[39] ”Är damidrotten skadlig?”, *Charme* nr 2 1930, s. 17.

[40] ”Kvinnornas idrottsförbund är nödvändigt”, *Idun* nr 51 1923, s. 1216.

gymnastikdirektriser icke alls skada, utan istället i många fall direkt höja den normala kvinnokroppens skönhet."[41]

Sport sågs genomgående som ett uttryck för en modernitet som omskapade kroppen. Förvandlingen ansågs omväxlande positiv eller negativ, beroende på vem som bedömde. I *Charme* hyllas 1923 moderna sportkvinnors kroppar under rubriken "Sportens segertåg":

> Varje tid har sitt slagord och sin trumf. För oss är det *ras* och *sport*. Våra hästar, hundar och kattor skola vara av ras, våra bilar, båtar och kläder gå i sportens tecken och den moderna människan måste vara raslemmad och sporttränad för att motsvara våra skönhetsideal. När man ser, på vilken förvånande kort tid nutidens flickor utvecklats till sin nya spänstiga typ, vore man frestad att tro, att vårt unga släkte fötts med smalare och starkare lemmar än förr, ja t.o.m. med ett annat, friskare och frimodigare ansiktsuttryck, som harmoniskt ansluter sig till den övriga sportkaraktätristiska bilden. Som en jämförelse behöver man endast gå en generation tillbaka i tiden, för att fastställa, hur omöjligt t.ex. våra flickors för dem så klädsamma, kortklippta gossfrisyr skulle göra sig på en av 90-talets skönhetstyper med deras på den tiden så högt skattade runda, fylliga, bekväma och vithyllta kvinnlighet.[42]

I resonemanget knyts föreställningar om det moderna och kvinnokroppens utveckling samman med ras. Tanken att den nya generationen förbättras ligger i linje med tidens tankar kring den mänskliga rasens utveckling.[43] Det moderna kopplas samman med en utvecklingstanke och på bara en generation anses kvinnokroppens fysiologiska förutsättningar ha förbättrats. Förändringen knyts till sportens intåg, men ses även som ett led i människosläktets biologiska framåtskridande. Även i artikeln "Vad de sportande damerna lärt oss" i ett nummer av *Charme* från 1925 framhålls att en biologisk utveckling skett: "Hela kvinnotypen har blivit robustare, friskare."[44] Vetenskapliga rön, som visade att 1920-talets kvinnor var längre och tyngre än vad kvinnor hade varit 1915, diskuteras vidare. Förändringen anses bero på sport och diet, alltså en följd av kulturella livsstilsförändringar. Föreställningar om en modern livsstil och biologi samverkar därmed i konstruktionen av en modern kvinnokropp.

I den tidigare nämnda artikeln "Sportens segertåg" från 1923 ses sport som ett av de främsta medlen för att främja kamratskap "mellan gossar och flickor, som genombryter allt tantaktigt pryderi och drar intresset från den s.k. jazzflugan med alla sina fördärvbringande konsekvenser".[45] Sport beskrivs alltså åter igen som ett positivt

---

[41] "Gymnastik och skönhet", *Svensk Damtidning* nr 27 1929, s. 14.

[42] "Sportens segertåg", *Charme* nr 14 1923, s. 10.

[43] Johannisson skriver om hur darwinismen i slutet av 1800-talet etablerades med en evolutionistisk princip där biologiska skillnader kunde förklaras som effekter av utvecklingsprocesser. Johannisson, 1994, s. 25.

[44] "Vad de sportande damerna lärt oss", *Charme* nr 12 1925, s. 39.

[45] "Sportens segertåg", *Charme* nr 14 1923, s. 13.

uttryck för modernitet, som kan bryta igenom omodernt ”tantaktigt pryderi”, vilket kan tolkas kan tolkas som traditionella idéer om att kvinnor och män inte borde utföra fysiska aktiviteter tillsammans. Sporten kan istället vara räddningen från andra, mindre positiva uttryck för moderniteten, såsom jazz. Diverseringen av den moderna kvinnan synliggörs när den nöjeslystna moderna kvinnan särskiljs från den idrottande. Hos den senare är moderniteten en tillgång, men för den förra är den nedbrytande och dekadent. Johan Fornäs beskriver hur jazzens inträde i Sverige skapade en moralpanik där föreställningar om att jazz hade en maskuliniserande effekt på kvinnor växte fram medan män i sin tur istället stod inför hotet att feminiseras av den nya musikkulturen.[46] Jazz och sport som uttryck för modernitet sades ha uppluckrande effekt på könen, och detta tycks också vara det största hotet som moderniteten bar på. Jazzen framställs dock i ”Sportens segertåg” som en negativ och hotande modernitet, medan sporten laddas med en positiv förändringspotential.

Kvinnors sportande framhålls alltså i stor utsträckning i *Charme* som ett utryck för en modernitet som verkade emanciperande. Ett led i uppvärderandet och legitimerandet av kvinnoidrottens status var historiserande av sport som en kvinnlig aktivitet. I en artikel menade signaturen Runius att dambowlingen var ungefär lika gammal som den manliga bowlingen i Sverige och att de kvinnliga spelarnas ”skicklighet stod inte mycket de manliga kollegornas efter”.[47] Artikeln börjar som om den vore mitt i en debatt med ett citat från en tänkt meningsmotståndare: ”’Kvinnan och sporten äro tvenne oförenliga begrepp’ säga hädarna ’Sporten är till för män, hos kvinnorna dödar den all grace.’”[48] Med avstamp hos en tänkt meningsmotståndare går Runius till motattack och argumenterar istället för kvinnors plats inom idrotten. Runius anser att ingen som går till en bowlinghall och ser sportens positiva effekter kan fortsätta vara kvinnosportmotståndare. Samtidigt som kvinnors idrottande omväxlande ses som negativt eller positivt, framställs det alltså inte som en nyhet, eller som en förändring. Det som synliggörs här kan knytas till Felskis resonemang om moderniteten som ett manligt präglat fenomen liksom att kvinnors erfarenheter förbisetts i skrivandet av modernitetens historia. Redan i samtiden fanns nämligen en ansats och vilja att legitimera och framhålla kvinnors sportutövande genom att skriva in kvinnor i moderniteten. Tvärtemot de traditionella modernitetsberättelserna står kvinnorna här i centrum för modernitetens strömningar. Det pågick dock förhandlingar kring i vilken grad idrott borde bejakas av moderna kvinnor, utifrån uppfattningen om att de parisiska kvinnorna sågs som alltför moderna, och utifrån åsikten att Grimes alltför muskulösa kropp närmast avfeminiserats. Gränserna för hur långt moderniteten skulle bejakas utan att hota femininiteten förhandlades och det är tydligt hur dubbelbottnat förhållandet till en modernitet som sport var när det gällde denna gränssättning, vilket jag diskuterar vidare i kommande avsnitt.

---

[46] Fornäs, 2004, s. 308.

[47] ”Damerna och klotets genius. Bowlingen. Sporten på modet bland våra damer”, *Charme* nr 9 1923, s. 3.

[48] ”Damerna och klotets genius. Bowlingen. Sporten på modet bland våra damer”, *Charme* nr 9 1923, s. 3.

Feminiseringen av den sportande kvinnokroppen

I artikeln ”Fröken Arne” från 1930 presenteras simmerskan Maj Eliasson som en kvinnlig motsvarighet till 1920-talets största manliga simmarikon Arne Borg.[49] Maj Eliasson beskrivs som en ”högrest och blond valkyria” och sägs ha rykte om sig att vara ”hemskt lång”. Artikeln inleds med att diskutera Maj Eliassons 176 centimeter långa kropp, och utvecklas till ett försvarstal för den:

> Aina Berg, hennes företräderska som vår snabbaste tös i vattnet men som nu rymt sin väg till Amerika och gift sig, var ett halvt huvud längre. Den söta Gurli Efwerlund från Malmö, som också lär ha slagit sig på en så pass påfrestande sportgren som äktenskapet, hör heller inte till de småväxta.[50]

Simmerskan både feminiseras och sexualiseras i artikeln. Heterosexualiseringen av henne kan ses som ett led i normaliserandet av sportande kvinnor, vilket ligger i linje med att förespråkare för kommersiell sport på 1920-talet i USA feminiserade kvinnliga atleter för att legitimera att de idrottade. Sporten i sig sågs alltså inte som feminin, utan utövarnas femininitet framhölls för att bemöta uppfattningen att idrott ledde till maskulinisering av kvinnor.[51] Detta är tydligt när Maj Eliassons likhet med Arne Borg diskuteras:

> Men det är knappast artigt att säga åt en ung dam, att hon liknar Arne Borg. ’Fröken Arne’ har varken hornbrillor eller mittbena, eller baddräkt i fjorton färger. Hon har inga handflator som likna årblad eller några fötter som kunna förliknas med de mångomtalade ”nobigolblana”. Och inte heller har hon något av ’herr Arnes’ riksbekanta brist på blygsamhet och tillbakadragenhet. Likheten inskränker sig till längden, till axlarnas massiva styrka som samtidigt tyder på stor mjukhet, till höfternas slankhet och till den absolut medfödda snabbheten i vattnet.[52]

Den manliga och kvinnliga sportande kroppen anses således likna varandra i flera avseenden och artikelförfattaren verkar ha brottats med att hitta sätt att särskilja ”herr Arne” och ”fröken Arne” från varandra. Yttre attribut som glasögon, mittbena och den flerfärgade baddräkten får fungera särskiljande. Dessutom framhålls att Maj Eliasson inte är lika framfusig som sin manliga kollega, men när det kommer till kroppens utformning visar det sig däremot vara svårare att feminisera henne. Kropparna har nämligen samma styrka och snabbhet. Feminiseringen haltar något när övertygandet om att Eliassons kropp är annorlunda i jämförelse Borgs inte lyckas. Artikeln förstärker

---

[49] ”’Fröken Arne’”, *Charme* nr 8 1930, s. 22, 34.

[50] ”’Fröken Arne’”, *Charme* nr 8 1930, s. 22.

[51] Cahn, 1995, s. 4–5.

[52] ”’Fröken Arne’”, *Charme* nr 8 1930, s. 22.

snarare likheten med Borgs kropp än fullföljer försvaret för Eliasson som kvinnlig. Framhållandet av Eliassons specifika kvinnliga värden är ett försök att feminisera henne och särskilja henne från Arne Borg, som i mycket kan sägas vara det manliga idealet för idrotten i samtiden.[53] Särskiljandet kan också ses som ett led i hur den kvinnliga idrotten sågs som ett hot mot den manliga hegemonin inom idrotten. Med Schippers terminologi handlar det här om att konstruera Eliasson så att hon platsar inom den hegemoniska femininiteten. Förstärkandet av det feminina måste ses som ett sätt att hindra Eliasson från att bli en hotande pariafemininitet. Förhandlingarna kring feminina kroppar och gränssättningen mot maskulina kroppar är tydliga i dessa resonemang. Här aktualiseras också Judith Butlers resonemang om att genusnormerna konstruerar vad som är ”en sann kvinna” och som styr föreställningar om att kroppar naturligt bör och kan ställas binärt mot varandra.[54] För att inte bryta genusordningen måste således Eliassons kropp särskiljas från Borgs, annars kan hon inte längre uppfattas som en kvinna fullt ut.

Simning är den sport som får odelat mest utrymme i *Charme*, och det är ingen slump. Simning, tillsammans med konståkning och gymnastik, accepterades tidigt som kvinnlig idrott. Anledningen var förmodligen för att dessa sporter antogs ge ”mjukhet och grace”, vilka var egenskaper som kvinnor gärna fick utveckla.[55] Australienska Annette Kellerman var en av 1920-talets stora internationella simstjärnor, men också skådespelerska och friskvårdsrådgivare. I ett reportage i *Charme* 1927 berättar hon om sitt liv som simmerska: ”I detta sammanhang vill jag passa på att poängtera att jag sätter oerhört mycket mera värde på den mjuka, fina kvinnligheten. Jag är stolt över, att jag är kvinna, och jag sympatiserar inte med den kvinnotyp, som gör allt för att kopiera männen.”[56] Kellerman beskriver hur hon, liksom många andra simmare i mitten av 1920-talet, försökte simma över Engelska kanalen: ”jag var bara en liten kvinna. Utan muskler och utan ’deplacement’ att flyta på som de senaste kanalsimmarna haft.”[57] Kellerman erkänner Gertrude Ederle, som slog rekord när hon korsade Engelska kanalen, som ”alla tiders största simmerska.” Dock anser hon att det finns de simmerskor som i högre grad var kvinnor och därför mer imponerande i sina resultat.[58] Kellerman degraderar Ederle till en icke-kvinna, eller i alla fall mindre kvinna än andra simmerskor. Det fanns en motsägelsefullhet i synen på vad det innebar att vara en idrottande kvinna. Sport sågs som en manlig aktivitet och de kvinnor som sysslade med sport, framför allt professionellt, hotade att maskuliniseras. Det Kellerman gör är att befästa sin egen position som en hegemonisk femininitet, utan några ambitioner att

[53] Arne Borg ses som en av Sveriges bästa simmare och var en av de första stora idrottsidolerna. Han tog flera EM- och OS-medaljer under 1920-1930-talen. *Nationalencyklopedin*, Arne Borg. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/arne-borg (hämtad 2018-07-09).

[54] Butler, 2007, s. 219.

[55] Annerstedt, 1983, s. 66–67.

[56] ”När Anette Kellerman lärde Hollywood gymnastisera och simma”, *Charme* nr 15 1927, s. 6.

[57] ”När Anette Kellerman lärde Hollywood gymnastisera och simma”, *Charme* nr 15 1927, s. 7.

[58] ”När Anette Kellerman lärde Hollywood gymnastisera och simma”, *Charme* nr 15 1927, s. 6–7.

störa genusordningen eller den komplementaritet som densamma bygger på. Hennes strategi är att återkommande betona sin kvinnlighet, för att inte riskera sin position och bli sedd som en pariafemininitet.

Liz Conor skriver att Annette Kellerman gjorde sig själv till symbol för den moderna kvinnan och den nya synen på skönhet genom hälsa, som präglade perioden. Hon var också en förespråkare för att kvinnor i första hand skulle vara vackra. Kvinnlig skönhet är, enligt Kellerman, en försäkring mot det som kan hota den heterosexuella kärleken, såsom otrohet.[59] Ederle var således ett potentiellt hot mot denna uppfattning, eftersom hon i första hand fick status genom sin prestation, och ofta omtalades utifrån sin styrka, och samtidigt inte ansågs leva upp till normativ skönhet. Mönstret påminner om det som den brittiska sociologen Beverly Skeggs lyfter fram i sina studier av arbetarklasskvinnors skapande av femininitet i nutidens Storbritannien. Hon menar att många kvinnor investerar i femininitet för att ”hejda förluster, som ett sätt att skapa något av värde”.[60] Skeggs skriver också att det för flertalet kvinnor skulle vara närmast omöjligt att vara fullkomligt feminin, att det skulle innebära att vara utan handlingsförmåga och symbolisera maktlöshet. Därmed går inte femininiteten att fullkomligt leva ut.[61] Kellerman försökte, genom att avskärma sig från det icke-feminina, uppvärdera sitt eget värde genom att framhålla sig som i första hand kvinnlig.

1926 simmade Gertrude Ederle över den engelska kanalen. Hon var inte bara den första kvinnan att klara presentationen, utan slog samtidigt alla manliga rekord för kanalsimningen. Händelsen uppmärksammades i *Charme* samma år. Artikeln är ovanligt lång och upptar hela fyra sidor. Ederle framhålls som lika bra som, och i vissa fall bättre än, manliga simmare. Hennes utgångspunkt uppges vara att ”vad en man kan utföra, kan också en kvinna.”[62] En syn som alltså är motsatt Kellermans. Ederles styrka och uthållighet påtalades gång på gång. Hon hade klarat av ”alla tiders erkänt svåraste fysiska kraftprov”.[63] Ingen skillnad görs här mellan manliga och kvinnliga kroppar. Prestationen kopplas samman med styrka och uthållighet, egenskaper som vanligtvis kopplades samman med män. Även i *Idun* hyllades Ederle och läsarna fick veta att det nästan inte fanns några gränser för hennes uthållighet, eftersom hon skulle ha orkat ”att omedelbart efter framkomsten simma tillbaks igen”.[64]

Apropå den uppmärksamhet som Ederles prestation fick skriver Cahn att de moderna sportande kvinnorna inkorporerade traditionellt maskulina egenskaper som styrka, snabbhet och rörlighet i en ny typ av femininitet. Feminister hyllade atleternas prestationer och välkomnade den nya kvinnotypen medan andra oroade sig för en uppluckring av könsmaktsordningen och den maktomfördelning som den nya

[59] Conor, 2003, s. 138, 152–153.
[60] Beverly Skeggs, *Att bli respektabel*, Göteborg, 2000, s. 163.
[61] Skeggs, 2000, s. 163.
[62] ”Alla tiders största kvinnliga sportbragd”, *Charme* nr 22 1926, s. 21–22.
[63] ”Alla tiders största kvinnliga sportbragd”, *Charme* nr 22 1926, s. 21–22.
[64] ”Två stjärnor”, *Idun* nr 35 1926, s. 166.

femininiteten kunde innebära.[65] Cahn konkluderar att kvinnors sportande på ett symboliskt plan stod för ett framåtskridande för kvinnor och ett hot mot den maskulina hegemonin.[66] Debatten om sportande kvinnor bör således sättas i relation till den förändring av samhället i stort där kvinnor på 1920-talet, efter rösträttsreformen, vann allt större intåg på manliga områden som exempelvis arbetsmarknaden. Detta förklarar projektet med att feminisera kvinnliga idrottsstjärnor för att de inte skulle passera gränsen mot en manlig kropp; så länge kvinnor var kvinnor i traditionell mening kunde också genusordningen upprätthållas. Feminiseringen av sportande kvinnokroppar i *Charme* blev ett projekt genom vilket kvinnosportens företrädare legitimerade kvinnligt sportande, medan det också låg i kvinnosportsmotståndarnas intresse att sportande kvinnor inte passerade genusgränser. En medvetenhet om detta fanns också i samtiden och en frustrerad läsare skriver till *Idun* 1932 att sport om och om igen kopplas samman med kvinnors utseende:

> Jag har aldrig hört någon människa lägga en estetisk synpunkt på Hedlund eller Utterström, när de komma i mål efter lopp. Man säger visserligen, att de ha antingen en elegant glidning och perfekt stil eller tvärtom, men aldrig har jag hört, om håret stod rätt ut eller på sned, om rodnaden var klädsam eller inte. Men nog har jag tusen sinom tusen gånger hört annars entusiastiska idrottsmän i vältaliga ord beskriva orienteringsflickor i mål som det fulaste och förskräckligaste som finns. Med stripigt hår, nedfläckade kläder, svettiga och uteslutande till sin nackdel. Man kan ju inte låta bli att låta replikerna rulla från tungan, att man inte orienterar för att ta sig bra ut och ytterst litet frågar efter vad målherrarna tycker om ens utseende. Nog är det orättvist, att män alltid skall vara så fula och gräsliga som dem lyster, men vi alltid till vår fördel.[67]

Att det allt som oftast inte var de idrottsliga prestationerna som sattes i fokus när sportkvinnor presenterades synliggörs dessutom genom de epitet som användes för att beskriva dem.[68] ”Simnajader”, liksom sjö- eller vattennymfer, var återkommande beteckningar på kvinnliga simmare.[69] Benämningen najad är hämtad från den grekiska mytologin och syftar på en vacker ung kvinna vid ett vattendrag eller en sjö eller ett

---

[65] Cahn, 1995, s. 32.

[66] Cahn, 1995, s. 52.

[67] ”Vår sport”, *Idun* nr 3 1932, s. 71.

[68] Dyreson visar att amerikanska simmerskor kallades för sjöjungfrur. Dyreson, 2003, s. 450.

[69] Se till exempel: ”Simnajader i Ultima Thule”, *Charme* nr 15 1922, s. 13; ”Våra najader”, *Charme* nr 15 1922, s. 11; ”Våra duktiga simmarflickor”, *Charme* nr 13 1923, s. 10–11,13; ”Bland vattennajader och tennisprimadonnor i Paris”, *Charme* nr 16 1924, s. 24–26; ”Bland rekordjagande swimmer-stars i USA”, *Charme* nr 13 1925, s. 24–25, 39; ”Najader, tornhoppare och polospelare”, *Charme* nr 13 1925, s. 28–30; ”Västkustens simmarnajader”, *Charme* nr 14 1926, s. 12–13; ”Bland eliten av Europas simmarflickor”, *Charme* nr 24 1927, s. 32–33, 46–47; ”Water nymphs och aquatic stars i USA”, *Charme* nr 9 1927, s. 22–23; ”Fröken Arne”, *Charme* nr 8 1930, s. 22, 34. I artikeln ”Kvinnlig storsmocka på danspalats”, *Charme* nr 2 1933, s. 20–21 omtalas också kvinnliga boxare som ”najader”.

hav.[70] Användningen av epitetet på simmerskor bidrog således till den objektifiering och sexualisering av kvinnliga idrottare som upprepades i tidskriften. Amazoner var ytterligare ett epitet som tillskrevs idrottande kvinnor i *Charme*.[71] Colette Dowling menar att begreppet kan ha sitt ursprung i ordet a-mazos, vilket betyder bröstlös. Det går att härleda till myten om amasonkrigarna som amputerade sina bröst för att lättare kunna spänna sin båge.[72] Amazonen är således motsatsen till najaden och nymfen, eftersom hon är en stark krigisk kvinna som inte längre ser traditionellt kvinnligt ut.[73] Att beteckna en idrottskvinna som najad är ett sätt att feminisera henne och bibehålla genusordningen. Benämningen amazon är däremot mer politiskt laddad i den meningen att den utmanar genusordningen eftersom amazoner tillskrivs flera epitet som traditionellt setts som manliga.

Tolvhed menar att det, i samband med de olympiska spel 1948–1972 som hon undersöker, var oproblematiskt för veckopressen att gestalta kvinnor utövandes estetiska sporter som simhopp eller gymnastik, eftersom det inte hotade bilden av femininitet.[74] Men hon uppmärksammar också att idrott överlag inte framställdes som förenlig med kvinnlighet. Idrottarnas femininitet behövde därför framhållas och bevisas, något som gjordes i text och bildmaterialet.[75] Feminisering av kvinnliga idrottare har således en kontinuitet framåt i tiden.

Maskulinisering och idrott

I reportaget ”Bland svenska sprinterflickor och kvinnliga diskuskastare” om den kvinnliga olympiaden i Göteborg 1926, beskrivs flera svenska friidrottande kvinnor. Asta Plathino sägs avsky allt som ”kan förfula och dra ner idrotten” och kulstötning skulle hon aldrig vilja prova. I hopp har Plathino fått bra resultat, men hon håller sig helst till löpning som hon betraktar som den smidigaste och kvinnligaste grenen.[76] Plathino definieras utifrån vad hon inte är, det vill säga ”långt ifrån någon maskuliniserad typ av den moderna idrottskvinnan.”[77] Den maskuliniserade idrottskvinnan utgör ett diffust hot som aldrig personifieras i någon av texterna om

[70] *Nationalencyklopedin*, najad. http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/najad (hämtad 2018-07-09): *Nationalencyklopedin*, nymf. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/nymf (hämtad 2018-07-09)

[71] Exempel på användningen av amazon finns till exempel i:”Sportkvinnan”, *Charme* nr 6 1924, s. 23; ”Sportkvinnan”, *Charme* nr 22 1924, s. 12–13; ”Den nya sporten”, *Charme* nr 6 1930, s. 11.

[72] Dowling, 2000, s. 47.

[73] Även Cahn, 1995, finner att sportkvinnor under 1900-talet omtalades som amazoner i negativ mening, s. 140–163, 168–172.

[74] Tolvhed, *Nationen på spel,* 2008, s. 159.

[75] Tolvhed, *Nationen på spel,* 2008, s. 192.

[76] ”Bland svenska sprinterflickor och kvinnliga diskuskastare”, *Charme* nr 12 1926, s. 7.

[77] ”Bland svenska sprinterflickor och kvinnliga diskuskastare”, *Charme* nr 12 1926, s. 7.

sport i *Charme*. Hotet är emellertid ständigt närvarande och kräver ett förhållningssätt och en strategi. I samma artikel får dock friidrottaren Ruth Svedberg epitetet ”den manhaftigt starka”. Signe Johansson, som deltagit i olympiaden. Hon sägs vara välkänd: ”överallt har man sett hennes pojkaktigt smärta figur och det lustigt korta gosshåret.”[78] Ruth ses som en kamrat av sina manliga kollegor och går ibland under smeknamnet ”brorsan”, enligt artikeln. Trots dessa beskrivningar av manhaftighet och pojkaktighet tycks ingen av kvinnorna kvala in som fullständigt maskuliniserade. I artikeln pekas istället engelska sportande kvinnor ut som representanter för denna typ, utan att någon specifik person nämns. Den påstådda maskuliniseringens effekter preciseras heller inte vidare.

En av *Charmes* reportrar besöker tidigt en morgon, våren 1929, Östermalms idrottsplats för att undersöka hur det går för de svenska idrottsflickorna. Dessa beskrivs som aktiva och käcka. Reportern menar att det ser hoppfullt ut för sommarsporten detta år. I artikeln används puder som en symbol för att bevisa sportflickors femininitet: ”Håret var naturligtvis kortklippt över lag. Men när kappan kommit på, *tog varenda en* av de käcka idrottsflickorna upp en liten puderdosa och pudrade omsorgsfullt sin näsa. Kom sedan och säg, att idrottsflickorna äro okvinnliga!”[79] Pudrandet görs alltså till en markör för femininitet och en kontrast mot det korta håret och idrottsaktiviteterna. Samma attribut kunde således användas i olika syften: å ena sidan som markör för konstlad femininitet, å andra sidan som indikation på naturlig femininitet. En sådan iakttagelse bekräftas av Johan Söderberg, som menar att under 1920-talet debatterades användningen av smink, men att puder accepterades tidigare än annat smink som en naturlig förstärkning av skönhet.[80]

I krönikan ”Kvinnoidrotten bör se upp för överdrifter” skriver Asta Plathino själv att ”[v]i kvinnor äro nu en gång skapade spädare och vekare än männen […] Så länge den kvinnliga idrottens mål inte är att frambringa maskuliniserade kvinnor utan att skänka dem smidighet och styrka, bör man se upp för sådana idrottsgrenar som för hårt fresta på kroppen, t.ex. en del kastövningar och långa löpningar.”[81] Några nummer senare diskuteras återigen den kvinnliga olympiaden av signaturen *Sporting*: ”En flicka, som stöter kula eller hoppar det vidrigt fula stående längdhoppet, förlorar all skönhet och grace. Hon förnekar sitt kön.”[82] Åsikten att tävlingsidrotten verkade förfulande och negativt var påtaglig också i andra tidskrifter under perioden. Till exempel visar idrottsvetaren Claes Annerstedt att *Idrottsbladet* förde diskussioner om huruvida idrottande kvinnor verkligen var kvinnor eller om de i själva verket var ”hermafroditer”.[83] Även i USA väckte kvinnor som tävlade i de Olympiska spelen eller

[78] ”Bland svenska sprinterflickor och kvinnliga diskuskastare”, *Charme* nr 12 1926, s. 35.

[79] ”Idrottsflickor i träning”, *Charme* nr 10 1929, s. 13.

[80] Söderberg, 2001, s. 101–109.

[81] ”Kvinnoidrotten bör se upp för överdrifter”, *Charme* nr 16 1926, s. 18.

[82] ”Käcka och vackra svenska sportflickor”, *Charme* nr 18 1926, s. 21.

[83] Annerstedt, 1983, s. 198-199.

som svettades genom offentligt idrottande anstöt vid samma tid.[84] Kvinnor som betedde sig på ett oförväntat vis, och som inte höll sig inom femininitetens gränser tenderade att bli sedda som icke-kvinnor. Dessa kvinnor var, enligt Schippers modell, pariafemininiteter och hotade genusordningen. Genom att visa på de risker som idrotten kunde medföra för kvinnor såsom förfulning, maskulinisering eller avkönande, sattes tydliga gränser upp för en modern femininitet; kvinnor kunde idrotta men det fick inte gå till överdrift. På detta vis upprätthölls genusordningen samtidigt som idrotten kunde implementeras i konstruktionen av moderna femininiteter. Slanka, elastiska och spänstiga muskler och kroppar tillsammans med grace var ett återkommande mål i *Charme*. Just skönhet och grace som ideal levde kvar länge vad gäller det sportande kvinnoidealet. Tolvhed identifierar exempelvis samma motsättning mellan muskler och grace i förhållande till kvinnors idrott i tidskriften *Friksport* 1945.[85] Det gällde att kontrollera och transformera kroppen efter ett modernt ideal, men det fick ”inte gå till överdrift” vilket om och om upprepas som ett mantra i *Charme*.[86]

I reportaget ”Käcka och vackra svenska sportflickor” från 1926 visades ett urval bilder av hur den ideala sportkvinnan förväntades se ut. Tävlingsidrottande kvinnor framställs som problematiska:

> Ännu ha inga värdefulla erfarenheter vunnits, inga värdiga former funnits för *hur* kvinnoidrotten bör bedrivas. Då filmen från den kvinnliga olympiaden i Göteborg visades för Stockholmspubliken på ”Palladium”, skrattade man hjärtligt gott åt det hela. Likaså gick man till stadion mer för att få bevittna en sensation, att få se ett cirkusspektakel, än för att få njuta av vackra rörelser och harmonisk kroppskultur.[87]

Deltagarna vid den kvinnliga olympiaden i Göteborg görs här till ett komiskt kollektiv och själva arrangemanget ses som underhållning på ett sätt som det egentligen inte syftade till. Kvinnornas inträde på en manlig arena i kombination med att de tävlade i friidrott ansågs löjeväckande. Tendensen att betrakta kvinnor som ger sig in på ”fel” område som lustiga och skrattretande har en lång historia. Ulrika Holgersson skriver till exempel om hur kvinnor som demonstrerade under första världskriget beskrevs som ”komiska” i historieskrivningen 40 år senare, vilket signalerade att kvinnor och politik inte hörde ihop i det allmänna medvetandet. Holgersson menar att detta väcker tankar om hur gränser sätts i det fysiska rummet och om vilka som görs till avvikare. Kvinnor

---

[84] McElroy, 1998, s. 8.

[85] Helena Tolvhed, ”Stål i musklerna och stål i viljan – svensk frisksport under trettio- och fyrtiotalen” i *Idrott, Historia & samhälle, svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift 2004*, Linköping, 2004, s. 33.

[86] Till exempel i en artikel i 1931 berättas att den svenska friidrottande eliten av kvinnor idrottar för att det är roligt och ”Allesamman äro goda bevis på att det evigt kvinnliga mycket väl låter sig förenas med kraft och spänst. Inga överdrifter och resultatsjäktvansinne kan noteras”. ”Slungboll, spjut och diskus gör var flicka till en friskus”, *Charme* nr 16 1931, s. 21.

[87] ”Käcka och vackra svenska sportflickor”, *Charme* nr 18 1926, s. 21.

som överträdde gränserna för privat och offentligt blev paradoxalt nog de som höll åtskillnaden levande.[88] På liknande vis fungerade det med de kvinnor som deltog i idrottstävlingar: gränsöverträdelserna ledde i sin tur till att deras aktivitet väckte uppmärksamhet. Deras tävlingsidrottande möjliggjorde för motståndarna att påvisa det felaktiga i att kvinnor tog sig an en manlig aktivitet och förpassade dem till att bli komiska figurer. Tävlingsidrott för kvinnor debatterades under denna period, och inte minst friidrottande möttes av motstånd och skepticism.[89] Exemplet med deltagarna användes som ett varnande eller avskräckande exempel på hur kvinnor inte borde uppföra sig. Det är också tydligt hur idrotten politiserades och gjordes till en fråga utanför sportarenan som egentligen kom att handla om gränser för kvinnors deltagande i det offentliga livet.

Paradoxalt nog, eftersom idrott i grunden handlar om att utmana och slå rekord, var just detta något som återkommande framhölls som negativt för kvinnliga idrottare. ”Men är det nu över huvud taget målet att skapa kvinnliga rekordmaskiner?” frågar sig en skribent och fortsatte ”Svaret måste bli nej”. Motiveringen löd:”[e]n kvinnlig kulstötare eller diskuskastare, för att inte tala om en kvinnlig marathonlöpare skulle göra föga lycka, kanske framkalla trista förnimmelser. Men i ett sprinterlopp, ett elegant hopp, i rodd, fäktning och tennis, kan mycken kvinnlig grace utvecklas.”[90] Vidare framhålls att sport innebär att göra det bästa, inom en sund ram. Gränserna tycktes dock endast gälla för kvinnor som återkommande uppmanades att akta sig för vissa sporter och för att tävla, och framför allt mot män. Kvinnor som ger sig in i andra typer av sporter än ”kvinnliga” sägs kunna ge ”trista förnimmelser”.[91] Intressant i sammanhanget är att kvinnor varnades för att tävla med män eftersom män av gentlemannamässiga skäl skulle undvika att vinna, vilket i sin tur inkräktade på sportens grundtanke om att göra sitt bästa.

Søland identifierar samma oro över gränser för den sportande kvinnokroppen i Danmark. Kvinnors idrottande ansågs inte vara kompatibelt med styrka, snabbhet och rekordsättning. Påverkan från Amerika och idrottande amerikanskor betraktades som ett hot mot danska kvinnors femininitet. Kvinnor uppmanades istället välja idrotter som inte inverkade på deras kvinnlighet.[92] De sporter som accepterades och framhävdes i *Charme* som passande för kvinnor var främst tennis och simning. Epitetet maskuliniserad användes oftare om kvinnor som utövade höjdhopp, kulstötning eller boxning. ”Hypermaskulina sporter som brottning och boxning fick under 1920-talet”, menar Karin Johannisson, ”en viktig funktion i rekonstruktionen av en hotad manlighet; i dem skedde viktiga positioneringar av både kön och klass.”[93] Detta

[88] Ulrika Holgersson, ”Herstory revisited”, *Scandia* nr 2 2012, s. 47.
[89] Tolvhed, ”´Damolympiaden´”, 2008.
[90] ”Våra damer och allmänna idrotten”, *Charme* nr 20 1924, s. 7.
[91] ”Våra damer och allmänna idrotten”, *Charme* nr 20 1924, s. 7.
[92] Søland, 2000, s. 53–54.
[93] Johannisson, 1997, s. 251. Se också Pihl Skoog, 2017, s. 254.

förklarar viljan till särskiljning av manliga och kvinnliga idrotter, vilket alltså skulle upprätthålla en binär och kompletterande genusordning. Talande nog skriver författaren Eskil Sundström i boken *Sådan blev hon, den moderna kvinnan* om kvinnors idrottande i termer av ett ”manhärmande” som endast belägger det faktum att kvinnor är fysiskt underlägsna. Främst vänder han sig emot kvinnlig boxning, som enligt honom blev populärt efter första världskriget i Berlin. ”En mera makabert vidrig illustration till tidsandans förskämning kunde svårligen konstrueras av en sjuk hjärna”, understryker Sundström.[94] Idrottande kvinnor är hos honom själva sinnebilden för det traditionella samhällets kollaps och för det hot som det moderna samhället utgör mot genuspositionerna. I denna förståelse görs idrottskvinnorna till pariafemininiteter som hotar den välkända världen. Sundström hänvisning till ”tidsandan” förstärker att det just är moderniteten i samklang med kön som hotar den välkända ordningen, det vill säga det som Marshall Berman beskriver som ”en virvel av ständig upplösning och förnyelse, kamp och motsägelse, kluvenhet och smärta”.[95] Sundström ger uttryck för just den oro och rädsla som upplevelsen av moderniteten kunde innebära.

Strategin att nedvärdera och ifrågasätta sportkvinnors normalitet genom att kalla dem manliga, pojkflickor, maskuliniserade eller manhaftiga användes flitigt under 1920- och 1930-talen.[96] Dock är det inte endast kvinnokroppen som tenderar att maskuliniseras utan i citatet nedan talas om en maskuliniserad mentalitet:

> Flickorna då? Två typer, sägs det. En sportbetonad och en ”garbisk”. Kategori ett går med racket under armen och skor med låga klackar. Hänger med överallt och har en mentalitet som ligger maskulinernas ganska nära. Har också reda på allt. Den andra kategorin är som sagt lite mer divabetonad. Vurmar för Greta och Marlene och sådant där. Det ligger ju också i tiden, och däremot finns inget att göra.[97]

Ett likhetstecken sätts här mellan att vara ”sportbetonad” och maskulin. Som Kristina Fjelkestam påpekar sågs den moderna kvinnan som maskuliniserad till både sätt och utseende.[98] I *Charme* finns således exempel på att den sportande typen avfeminiseras genom påpekandet om att hon bär skor med låga klackar, en återkommande symbol för okvinnlighet i tidningens spalter.[99] I citatet särskiljs också två moderna typer från varandra, den filminspirerade och ”divabetonade” typen kontra den maskuliniserade

---

[94] Sundström, 1934, s. 294.

[95] Berman, 2012, s. 21.

[96] Se bland annat: McElroy, 1998, s. 3; Cahn, 1995, s. 55.

[97] ”Pigg och nyfiken”, *Charme* nr 23 1931, s. 11.

[98] Fjelkestam, 2002, s. 92.

[99] Låga klackar är en återkommande symbol för okvinnlighet, tillsammans med glasögon, bland annat när alltför intelligenta och bildade kvinnor maskuliniseras och görs icke heterosexuellt begärliga. Se till exempel: ”Brev till kvinnans hjärta”, *Charme* nr 19 1922, s. 3; ”Göteborgskvinnor”, *Charme* nr 7 1924, s. 12–13; ”Det oförklarliga i Evas natur”, *Charme* nr 11 1925, s. 4, 18; ”Tillnarrad kyss efter tre martinis kan krossa en gentlemans illusioner”, *Charme* nr 9-10 1933, s. 28–29.

sporttypen. Ingen av dem ger en särskilt positiv klang, men av olika anledningar. Den ena ses som alltför feminin och den andra beskrivs som maskulin.

Det ligger förstås en motsägelse i att kvinnor biologiskt definieras som kvinnor, men ändå hela tiden riskerar att bli maskulina genom sina handlingar. Kvinnor kunde aldrig bli män, bara maskuliniserade. Manlighet och män utgjorde normen, men en kvinna som maskuliniserades stod utanför denna normalitet och sågs genomgående som något negativt, en pariafemininitet som fick definiera modernitetens baksida. En maskuliniserad kvinna närmade sig således inte makten, trots att hon hotade maktstrukturen. En kategori bör föras till Dyersons modell här, nämligen maskuliniserade icke-kvinnor. Dessa kvinnor passerar gränsen för en accepterad femininitet och förlorar genom sportutövning sin kvinnlighet. Dessa kvinnor utgör en utmaning mot genusordningen genom sina anspråk på traditionellt manliga arenor, något som också gör dem till ett exempel på pariafemininitet.

Tolvhed undersöker i artikeln ”Damolympiaden i Göteborg 1926 och det olympiska spelet kring kvinnlig friidrott” hur biologiska argument kring hur kvinnor var i praktiken blandades med socialt baserade resonemang kring hur kvinnor borde vara. Hon identifierar en paradox i att kvinnligheten förutsattes vara något naturligt och ofrånkomligt, men samtidigt något som måste skyddas, bevaras och vidareutvecklas. Således kritiserades tävlingsidrotten i relation till spelen i Göteborg eftersom den förmodades ha en maskuliniserande inverkan.[100] I *Charme* framhölls också att kvinnlighet kunde övergå i maskulinisering och att kvinnor genom sina fysiska handlingar riskerade att förändra kroppen och förlora i femininitet. Maskuliniseringen preciserades aldrig och personifierades heller inte. Den maskulina sporttypen blev istället ett diffust hot som kunde drabba de sportkvinnor som inte höll sig inom ramarna för vad som ansågs vara en godtagbar femininitet.

Sport och emancipation

> Allt tal om kvinnans i vår tid fullständiga frihet och jämlikhet med mannen måste man ju, med den nyktra verkligheten för ögonen, anse som nonsens. Kvinnans existensberättigande undgives faktiskt endast så långt, som det passar mannen ur en eller annan synpunkt. Tänk t.ex. på idrotten! Den har diskuterats offentligt och manliga talare har t.o.m. framfört en tanke på att förbjuda vissa grenar av idrott för kvinnor därför att dessa idrottsgrenar, utövade av kvinnor, enligt deras mening voro oestetiska!! Skurgummor et consortes har dock ingen tänkt på! Deras ”idrott” kan väl knappast kallas estetisk! Den kan däremot vara överansträngande, men de få nog hålla på utan förbud, så länge de bara inte skura och bona golv för sitt nöjes eller rekreations skull; och så länge de inte få så bra betalat som en murare.[101]

[100] Tolvhed, ”Damolympiaden”, 2008, s. 98.

[101] ”Gånge hatt till och huva ifrån”, *Charme* nr 20 1931, s. 14.

Idrott beskrivs ovan som en arena för en av flera maktkamper som kvinnor blivit tvungna att driva mot män. Frustrationen hos skribenten är påtaglig. Idrotten blev i veckopressen till en projektionsyta för större politiska frågor och de emancipatoriska drivkrafterna bakom kvinnors idrottande synliggjordes. I texten som är från *Charme* 1931 framhålls det också att kvinnors frihet och jämlikhet med män måste anses som nonsens, vilket ligger i linje med Scotts resonemang om att det i praktiken inte var så enkelt som att sätta likhetstecken mellan rösträtt och jämställdhet.[102] Citatet ovan andas en tydlig frustration över genusordningens begränsningar och mäns orubbade position som överordnade.

”Kanske när allt kommer omkring tål kvinnan vid långt större ansträngningar och kanske hon även kan prestera långt bättre saker än någon har tilltrott henne” skriver *Sporting* om den moderna sportande kvinnan 1925.[103] Det finns viss anledning att tro att olika personer dolde sig bakom denna signatur eftersom den pendlar mellan att hylla idrottande kvinnor och att lyfta fram, speciellt den kvinnliga tävlingsidrottens, negativa effekter.[104] *Sporting* uppvärderar dock den moderna idrottande kvinnans prestationer i just denna text. ”Sund kroppsrörelse, frisk motion och gärna litet ansträngning under tävlingens spänning skapar hälsa och spänstighet. Varför skulle då denna stärkande sport vara mannen ensam förbehållen?” undrar *Sporting* exempelvis i *Charme* 1924.[105] I flera artiklar knyts kvinnor som sportutövare till ord som ”intåg” och ”erövring” inom idrott och det talas om att den moderna kvinnan gjort sporter till sina. Kvinnors utökade sportande ses således som en aktiv erövring, ett emancipatoriskt framsteg. Olika sporter såsom orientering:

> I kraft av denna jämnställighet är det som de unga damerna på det yttersta av dessa dagar även börjat löpa orientering. Man studsar en smula, då man läste det första meddelandet och undrade hur i all världen en svag liten kvinna kunde våga sig ut i skogens och orienteringens farligheter på våt och höstlig mossmark. Men man fick snart belägg för att kvinnan är en lika flott orienterare som mannen och att hennes fysiska förutsättningar äro lika briljanta som den maskulines![106]

Förvåning över hur mycket kvinnor kan klara av uttrycks när kvinnliga prestationer inom sport diskuteras och kvinnors fysiska förutsättningar jämställs med mäns. Skribenten tar avstamp i traditionella föreställningar kring kvinnors fysiska (o)förmåga och motbevisar dem. Dessa diskussioner måste ses som ett led i de övergripande politiska debatter om kvinnors position efter rösträtten som fördes under

---

[102] Scott, 2011, s. 100.

[103] ”Vad de sportande damerna lärt oss”, *Charme* nr 12 1925, s. 25.

[104] När det gäller rådgivningsboken *Sporting: Skönhetsgymnastik: "Det dagliga dussinet" - den idealiska gymnastiken för damen* står dock Gösta Holmström, som också var *Charmes* redaktör ett tag, som författare.

[105] ”Våra damer och allmänna idrotten”, *Charme* nr 20 1924, s. 6.

[106] Sportkvinnan”, *Charme* nr 22 1924, s. 12.

mellankrigstiden, där kvinnor hela tiden var tvungna att bevisa sin kapacitet till exempel vad gällde tillträde till arbetsmarknaden. I dessa texter med en emancipatorisk grund finns en önskan om att expandera vad femininitetens gränser.

Återkommande påpekades det att det gick långsamt framåt för kvinnosporten och flera försök gjordes att förklara varför. I artikeln ”En verkligt flott klubb” från 1928 diskuterades de begränsningar som den kvinnliga idrotten utsattes för ekonomiskt och att det nästan inte förekom några offentliga tävlingar för att samla in pengar till att stärka kvinnors idrottande.[107] En upprepad kritik, från och med 1926, var att kvinnliga sportutövare i Stockholm hade få chanser till träning. I Göteborg hade sportande kvinnor tillgång till egna omklädningsrum och träningstimmar på Slottsskogsvallen, men i Stockholm var det nästintill omöjligt att träna på Östermalms idrottsplats eftersom det så ofta var fotbollsmatcher.[108] Signe Johansson, både simmerska, bandyspelare, löpare och friidrottare, menar i en artikel från 1926 att om det någon gång finns utrymme för kvinnor att träna på Östermalms idrottsplats ”finns det alltid en massa manliga idrottsmän, som måste avbryta sin egen träning för att – se på.”[109] Begränsningarna utgjordes såväl av bristande tillgång till en plats att idrotta på, som av de manliga idrottarnas blickar. Annerstedt visar att kritiken tog sig in i dagspressen genom en insändare i *Dagens Nyheter* 1925 i vilken det återberättades att kvinnor blev ”betittade och begapade” av män på just Östermalms idrottsplats, vilket borde motivera uppförandet av en kvinnlig idrottsplats.[110]

De svenska simmerskorna sägs 1926 ligga illa till i internationella tävlingar eftersom de endast har sex sommarveckor på sig att komma i form: ”[e]n svensk simmarflicka kan vintertid inte få tillfälle till någon träning, utom till ’torrhoppning’ några tidiga morgontimmar i Stadion. Sturebadets bassäng är upplåten för damer någon kväll ibland, men dels är den inte så djup, att det går att hoppa där, och dels är det för mycket folk i vattnet, att distanssimning är en absolut omöjlighet.”[111] Läget var inte förändrat 1930, utan den tidigare nämnda simmerskan Maj Eliasson, också kallad ”Fröken Arne”, sägs vara helt otränad efter vintern, vilket beror på den snåla tillgången till Centralbadet i huvudstaden. Endast på tisdagarna fick kvinnor använda den stora bassängen, men för att rymmas i bassängen måste kvinnan ”vara smal som en synål för att komma fram i bassängen”.[112] Förklaringsmodellerna gällande varför kvinnlig idrott var på tillbakagång, eller stagnerande, grundade sig i externa faktorer och ett motstånd mot kvinnosporten. *Charme* blev en aktör för att uppvärdera kvinnosport och kritiserade

---

[107] ”En verkligt flott klubb”, *Charme* nr 23 1928, s. 16–17.

[108] ”Signe Johansson – Stockholms kvinnliga idrottschampion”, *Charme* nr 13 1926, s. 28–29.

[109] ”Signe Johansson – Stockholms kvinnliga idrottschampion”, *Charme* nr 13 1926, s. 29.

[110] Annerstedt, 1983, s. 200.

[111] ”Från scen och boulevard”, *Charme* nr 13 1926, s. 5.

[112] ”Fröken Arne”, *Charme* nr 8 1930, s. 22, 34. Se också: ”Från den kvinnliga idrottsfronten”, *Charme* nr 3 1929, s. 14; ”Såhär skall ni surfa”, *Charme* nr 15 1929, s. 14; ”Töpel sisters”, *Charme* nr 14 1929, s. 18–19; ”Här ska tränas!”, *Charme* nr 24 1931, s. 15; ”Var ska flickorna sporta?”, *Idun*, nr 6, 1929, s. 147, 160.

starkt de olika möjligheter som manliga respektive kvinnliga idrottsutövare hade till träning. Det fanns således en strävan efter likställdhet mellan könen, vilket gav en emancipatorisk prägel på sportsidorna i *Charme.* Kvinnors inträde på manliga arenor krävde således inte bara en ny femininitet utan också en omfördelning av tid och fysisk plats där moderna aktiviteter kunde utföras.

Det finns en ansats i *Charme* att visa hur sporten omformade kvinnor i en positiv riktning. Sporten verkar också karaktärsdanande enligt artikeln ”Idrottsflickorna i träning” från 1929:

> Är man alltså en vanlig dödlig och inte en käck sportflicka och *ändå* lyckas komma upp så där hårresande tidigt en morgon, gör man förståndigt i att ta en titt på idrottsflickorna, för Stockholms idrottsflickor äro flickor hela dagen! Det är inte svårt att konstatera! Käcka, spänstiga, hurtiga, trevliga! Idrotten har ju en förmåga att uppfostra på ett alldeles särskilt sätt. De mindre sympatiska dragen i den kvinnliga psyken, pjåskigheten och småaktigheten t.ex., tycks vara obevekligt portförbjudna! När en idrottsflicka får en handboll i magen eller gör en kullerbytta, som sätter hjärtat i halsgropen på den där vanliga dödliga, som vi talat om förut, varken skriker hon eller får svimningsanfall. Hon hoppar upp som en stålskena och kastar sig in i striden med glänsande ögon och glödande kinder. Småaktigt gräl och tvistigheter tycks också vara absolut uteslutet bland idrottsflickorna – man blir helt enkelt inte ”stötta” på varandra. Kommen här sen och lären alla övriga kategorier av släktet kvinna![113]

Sporten möjliggjorde förändring och idrottsflickor framställs som mindre komplicerade än andra kvinnor. Än en gång användes det veka kvinnoidealet som en negativ motpol. ”Pjåskighet” och ”småaktighet” ses som en grundläggande del av det kvinnliga psyket men gick med sporten som medel att undvika. Eller är det så att idrottsflickan redan innan hon sportar var en viss typ av kvinna? En negativ bild av andra typer av kvinnor målas i varje fall upp. Till skillnad från när idrottsflickan beskrevs som maskuliniserad, gjordes hon här till ideal och särskiljdes från andra kvinnor genom sina positiva egenskaper. Den moderna idrottsflickan som typ innehöll i sig motstridigheter, beroende på vem som hade ordet. Denna ambivalens kan härledas till Bermans iakttagelser om moderniteten som dubbelbottnad; å ena sidan är den, här personifierad av idrottsflickor, ett hot mot det välkända, å andra sidan andas den nya möjligheter.[114]

De kvinnliga idrottarnas utrymme kringskars av kritiker genom synpunkter på vilka former av idrottsgrenar som kvinnor tilläts tävla i, ekonomiska hinder, begränsad tid och plats att utöva sport liksom av mäns blickar. Det var ett starkt motstånd som mötte de kvinnor som ville idrotta, enligt *Charme*. Samtidigt fanns det i tidningen en vilja att förändra dessa villkor och ofta framställdes kvinnliga idrottare som ikoner för frihet. Här syns således exempel på samma framställningar av idrottskvinnor som Dyreson

[113] ”Idrottsflickorna i Träning”, *Charme* nr 10 1929, s. 12–13.

[114] Berman, 2012, s. 21.

påvisar för ett amerikanskt sammanhang vid samma tid. De sportande kvinnorna ges i dessa texter handlingsutrymme och ses som subjekt. Dessa kvinnor utmanar genusordningen genom sitt anspråk på vad som tolkades som manliga aktiviteter och är därmed ett exempel på det som Schippers benämner pariafemininitet. Det vill säga att motståndarna till kvinnlig idrott tycks ha uppfattat dessa kvinnor som ett hot mot femininiteten och därmed komplementariteten. I de argument för kvinnors tillgång till idrott, och där idrott ses som en aktivitet som passar för kvinnor, handlar det istället om att utvidga den hegemoniska femininiteten, och med detta synen på vad det innebar att vara kvinna.

Sportens funktion som frigörande i sig framhölls i *Charme*, liksom dess positiva effekter på kvinnors psyken och kroppar. I enlighet med Tolvhed ser jag alltså att det fanns en tydlig feministisk ansats hos de som förespråkade kvinnors idrott under 1920-talet.[115] Idrottsvetaren Eva Olofsson menar att det är först på 1970-talet som sport blev en arena för jämställdhetspolitik.[116] Dock anser jag att det är tydligt att det just var frågor kring makt i relation till kropp och plats som förhandlades i *Charme* och att flera förespråkare för kvinnoidrott hade en politisk agenda för kvinnors emancipation.

Erotiska objekt – tävlingar i skönhet och jakt på ideal

Sport förekom främst på två nivåer i *Charme*, dels genom rapporter från professionella arenor och intervjuer med kända idrottskvinnor, dels sport på en vardaglig nivå och då ofta som ett skönhetsmedel. Sportande kvinnor och skönhet kopplas återkommande samman såsom i en rådgivningskrönika från 1924: ”Man vågar utan att frukta för att göra sig skyldig till överdrifter fastslå att de flesta kvinnor, vilka syssla mycket med kroppskultur och sport, fylla ganska högt ställda anspråk på skönhet och fulländning.”[117] Sport som ett medel för att bli vacker är också ett återkommande tema i spalten ”Skönhet och hälsa” där *Sporting* besvarar frågor, visar gymnastikövningar och lyfter aktuella ämnen kring sport, kropp och hälsa.

Sport och skönhet fördes även samman under perioden och exempelvis i USA korades den vackraste kvinnliga spelaren i den nationella basketbollsturneringen. Sporttävlingen blev således också en skönhetstävling.[118] I denna anda utlyste *Charme* 1926 en tävling under parollen ”Den käckaste sportflickan” till vilken läsarna ombads skicka in fotografier. Priset som utlovades var 50 kronor kontant. Syftet med tävlingen

[115] Helena Tolvhed, ”Kroppen och emancipationen. Om idrott och fysisk aktivitet som genushistorisk utmaning´”, *Scandia* nr 2, 2012, s. 87.

[116] Olofsson, 1989, t.ex. s. 69–70, 189–190.

[117] ”Hur man får en vacker hållning”, *Charme* nr 21 1924, s. 12.

[118] Cahn, 1995, s. 78.

var att ”få fram något verkligen representativt för den svenska sportkvinnan, en bild varunder man med övertygelse kan skriva: den idealiska svenska idrottsflickan.”[119] Flickan som efterfrågas ska vara ”käck, frisk och vacker”.[120] I den första gallringen av bilder visas åtta fotografier upp och av dessa dominerar kvinnor i gymnastikposer, vilket kan förklaras med att gymnastik sågs som en acceptabel och feminin aktivitet.[121] Förmodligen gjorde denna åsikt avtryck i vilka bilder som hade störst chans att vinna. I de följande numren preciseras kraven på fotografierna: ”idealet för den svenska idrottskvinnan eller sportflickan, bör inte vara en alltför maskuliniserad typ.”[122] Det går att anta att preciseringen gjordes för att bilderna som dittills skickats in inte stämde överens med *Charmes* ideal.

Tävlingsbidragen användes sedan för att lyfta fram hur en svensk sportflicka borde se ut. De bilder som publicerades visade främst på gymnastiserande kvinnor, alternativt tycks de inte ha något med sport att göra, mer än möjligtvis att de avporträtterade befinner sig i naturen. Naturen som kuliss underströk ”naturlig” femininitet, liksom den sportande kvinnokroppen ofta framhölls som naturlig och hälsosam. Kanske berodde valet av miljö också på en glidning som fanns mellan sport och kroppskultur. *Sporting* betonade 1926 att: ”[d]e unga damer, vars fotografier pryda detta vackra bilduppslag, ha funnit vägen. Ge inte de den rätta bilden av kvinnlighet, friskhet, ursprunglighet och skönhet? Är inte deras exempel fullt lika värdefullt, som den propaganda de flämtande, muskelspännande, ansträngda, rekordjäktande ’olympiakvinnorna’ förmå att ge?”[123] Kvinnliga sportutövare degraderades alltså och kroppsliga uttryck som oundvikligen kommer av sportande såsom ansträngning, spända muskler, flämtningar och tävlande ses som tecken på fulhet och okvinnlighet.

[119] ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 10 1926, s. 24.

[120] ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 13 1926, s. 30.

[121] Argument mot boxning och brottning som framhålls är bland annat att det är aktiviteter som är förfulande för kvinnors hud samt farlig för deras bröstparti. Se till exempel: ”Vad de sportande damerna lärt oss”, *Charme* nr 12 1925, s. 12–15; ”Sportkvinnan”, *Charme* nr 22 1924, s. 12.

[122] ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 13 1926, s. 30.

[123] ”Käcka och vackra svenska sportflickor”, *Charme* nr 18 1926, s. 21.

Bild 26.
Charme nr 11 1931, s. 7.

Bild 27.
Charme nr 9 1931, s. 20-21.

Dyreson poängterar att sportande kvinnor oftare framställdes på bild än i text i USA under 1920-talet, vilket var en strategi hos dagstidningar för att öka försäljningen.[124] I *Charme* är bildmaterialet stort och inte sällan utgörs mittuppslaget, eller ett annat dubbeluppslag, av ett bildreportage som kompletteras med kortare texter. Reportaget ”Flickor i farten” från 1931 har denna struktur.[125] Bildreportaget utgörs av sex fotografier varav fyra är gruppbilder. Rubriken ”Flickor i farten” korrelerar emellertid dåligt med vad som faktiskt sker, eller snarare inte sker på bilderna. De avbildade kvinnorna sitter eller står och är alltså inte aktiva och rörliga såsom rubriken anger. Undantaget är en bild på en kvinna som cyklar, men som det ser ut i maklig takt. En annan bild visar åtta kvinnor i startgroparna inför ett lopp. Men de befinner sig trots allt inte i rörelse, utan i stillastående position. Den bild som lämnas störst utrymme är ett fotografi av fem kvinnor som är avbildade sittande, bakifrån, med bara ryggar och alla utom en tittar fram över sina axlar och ler. Bilden tycks inte ha någon koppling till sport och bildtexten avslöjar inte mer än att det är en grupp ”pigga amerikanska ungdomar som tar årets första improviserade solbad”. Kvinnornas ryggar är dock i fokus för hela mittuppslaget. En liknande bild på samma unga kvinnor återfinns två nummer senare, som en illustration till reportaget ”Simmarflickorna och Los Angeles”.[126] Kvinnorna ligger istället på mage och deras ben och ryggar exponeras. Även nu ler de unga kvinnorna och tittar upp över axlarna, utom en som istället riktar blicken bort från betraktaren. Ryggen, i likhet med benen, var en skönhetssymbol och den sexualiserades också under 1920-talet.[127]

Genom att låta avklädda kvinnor i passiva positioner gestalta ”sportflickor” sexualiseras kvinnliga sportutövare.[128] Sporten blir till en förevändning för att få exponera kvinnokroppen, precis som Dyreson skriver.[129] Cahn menar att populärpressen under 1920-talet legitimerade kvinnors sportande med argumentet att idrott gjorde kvinnors kroppar mer sexuellt attraktiva. Hon menar att vinsten med sportandet framhölls som dubbel; för det första fick kvinnor mer sex appeal och för det andra innebar det en njutning att titta på attraktiva kvinnliga idrottare.[130] På liknande vis använde *Charme* sporten som en inramning för att kunna visa unga, avklädda flickor. Samtidigt bör det dock tilläggas att många av fotografierna i *Charme*, inte endast sportbilderna, är arrangerade och ofta står personen som blir avbildade stilla. Dock är det en påtaglig skillnad i jämförelse med de bilder av sportande män som publicerades i *Charmes* bilaga ”Herrvärlden” där manliga idrottare oftare återges i utövandet än

[124] Dyreson, 2003, s. 437.

[125] ”Flickor i farten”, *Charme* nr 9 1931, s. 20–21.

[126] ”Simmarflickorna och Los Angeles”, *Charme* nr 11 1931, s. 6–7.

[127] Wilson, 1985, s. 92–93. *Charme* utlyste även en tävling för att hitta den vackraste ryggen, vilket förstärker detta. ”Var finns svenskan med den vackraste ryggen?”, *Charme* nr 20 1925, s. 8.

[128] I de 20 reportage om simmerskor som förekommer i *Charme* återfinns endast en bild där en kvinna befinner sig i vattnet.

[129] Dyreson, 2003, s. 437.

[130] Cahn, 1995, s. 77.

stillastående. Skillnaden stärker mitt resonemang om att sportkvinnor användes som erotiska objekt.

Mer aktiva bilder efterfrågas till tävlingen ”Den käckaste sportflickan” 1926. *Sporting* beklagar att bilderna som skickats in är alltför likartade: ”Varför inte ta några livfulla tennissituationer à la Susanne Lenglen? Eller några foton av en simmerska i språnget eller i vattnet?”[131] Alltför kroppsligt aktiva och ansträngda kvinnor avfärdas nästintill med avsmak, som jag diskuterar ovan och ironiskt nog blir även bilder av passiva sportkvinnor avfärdade. Målet tycks vara lagom aktiva idrottare som på en gång kan tolkas som kvinnliga och aktiva, men som inte gränsar till överdrivet sportande.

En artikel med en rapport från de första olympiska spelen för kvinnor publiceras i *Charme* 1922. De svenska simmerskornas framgångar i olympiaden påtalas och de ”lade beslag på lejonparten av troféerna” men det ”som frapperade publiken var emellertid inte segrarna utan den käcka hållning och den grace svenskorna utvecklade.”[132] Svenskornas ”bländande skönhet” sägs vara omskriven i franska dagstidningar. Svenskornas skönhet tillskrivs sportandet men framför allt den långa tradition av Ling-gymnastik som präglat Sverige.[133] Här samverkar således femininitet, kropp och nationalitet för att formera svenskhet som det ideala. Genom att påtala andra nationers fascination över de svenska idrottskvinnorna konstrueras svenskhet som hegemonisk. På samma vis normeras svenskhet som idealet i artikeln ”Europas simmarflickor” från 1927: ”våra egna svenska, najader, som genom sin ljusa friskhet väckte ett oerhört uppseende i den övervägande Bologna-församlingen.”[134] De svenska simmerskorna kunde nämligen inte delta i tävlingen på grund av att något blivit fel med deras anmälningar. ”Svartmuskingarna” i publiken sägs vara missnöjda eftersom de törstade efter skönhet. Genom att polarisera svenskornas ”ljusa friskhet” mot publikens ”svartmuskighet” befästs således svenskheten och vitheten som ideal. Även *Husmodern* rapporterar från Olympiska spelen i Antwerpen 1920. ”De svenska idrottsflickorna voro högst populära” meddelade tidningen. När de svenska flickorna syntes på gatorna i staden fanns det tillfälle att ”konstatera den himmelsvida skillnaden mellan germansk och romansk ungdom i tonåren. De svenska töserna voro välgymnastiserade och smärta”.[135] De beskrivs som så ”käcka och trevliga representanter för ung svensk kvinnlighet att man frestades tro att urvalet gjorts ur estetisk synpunkt snarare än sportlig.”[136] De svenska simmerskorna förkroppsligade och symboliserade med andra ord den svenska nationen men inte som sportutövare, utan som skönhetsobjekt.

---

[131] ”Skönhet och hälsa”, *Charme* nr 14 1926, s. 26.

[132] ”Simnajader i Ultima Thule”, *Charme* nr 15 1922, s. 13.

[133] ”Simnajader i Ultima Thule”, *Charme* nr 15 1922, s. 13.

[134] ”Europas simmarflickor”, *Charme* nr 24 1927, s. 47.

[135] ”Belgiska kvinnotyper i den olympiska staden”, *Husmodern* nr 39 1920, s. 616.

[136] ”Belgiska kvinnotyper i den olympiska staden”, *Husmodern* nr 39 1920, s. 616.

I ”Vår sport” i *Idun* 1932 framhålls att ”den blonda välväxta Brita Lovén” gärna hade setts som Sveriges representant i internationella tävlingar.[137] Bakom formuleringen döljer sig en önskan om att nationen ska representeras av en ung kvinna som *ser* svensk ut och inte bara *är* svensk. Samma år rapporterar tidningen från en internationell tennistävling i Frankrike och säger sig vara förbluffad över ”hur många fula kvinnor det finns i den vita sportens leder”. Några engelskor utgör dock ett undantag och uppvisar ”den anglosaxiska rasens förträfflighet”. Denna koppling mellan ras och skönhet var tidstypisk. Som Ulrika Kjellman visar hävdade Rasbiologiska institutet på 1920-talet att de som levde i Sverige var vitast och därmed vackrast.[138] Även Tolvhed konstaterar att kvinnliga olympiska deltagare vann erkännande när de förkroppsligade svenskhet och femininitet, snarare än på grund av sina idrottsliga prestationer, vilket i förlängningen trivialiserade kvinnliga idrottare.[139]

Samtidigt som svenskornas uppskattade skönhet lyftes fram, raljeras i en artikel över två ungerska simmerskor som vunnit ”koketteripriset”.[140] Ungerskorna sägs ha varit ointresserade av simningen men i högre grad intresserade av att visa upp sig på kajen framför fotografer från tidningar från hela Europa. Simmerskorna förväntades vara attraktiva, men fick inte bejaka uppmärksamheten i så hög grad att de gör sig skyldiga till överdriven femininitet och koketteri. Gränserna för en acceptabel, eller hegemonisk, femininitet var följaktligen snäva. Flirtande, ytlighet och bejakade av den egna skönheten avfärdades genomgående i *Charme* och fick utmärka en avfärdad och oönskad femininitet.

Kvinnors idrottande debatteras också i relation till kamratskap och kamratäktenskap, vilket diskuterats mer ingående i avhandlingens kapitel ”Kamrater i äktenskapet”. I ett nummer av *Charme* från 1931 citeras, den redan nämnda, franska skådespelaren Maurice Chevalier. Han ser sport tillsammans med kvinnors intellektuella bildning och förmåga att diskutera politik som ett hot mot den heterosexuella relationen:

> Tänk er exempelvis möjligen [sic] av en modern Casanova, förklarande sin kärlek i månskenet till den flicka som tidigare på dagen tävlat med honom i ridning, simning, tennis och bridge, eller i diskussion om dagens politiska problem. Omöjligt!!![141]

Chevalier uttrycker alltså en oro kring den moderna kvinnans utveckling. Här ses förhandlingarna kring huruvida kvinnor skulle ses som objekt eller subjekt. När kvinnan blev ett handlande subjekt var det inte längre möjligt att se henne som ett erotiskt objekt och därmed som en potentiell kärlekspartner. Det fanns en

---

[137] “Vår sport”, *Idun* nr 20 1932, s. 501.

[138] Kjellman, 2013, s. 188.

[139] Tolvhed, *Nationen på spel,* 2008, s. 169.

[140] Europas simmarflickor”, *Charme* nr 24 1927, s. 47.

[141] ”Kvinnorna och kärleken”, *Charme* nr 20 1931, s. 25.

underliggande rädsla för att moderniteten skulle leda till förändrade kärleksrelationer. Oron grundade sig också i att den komplementaritet, som Schippers identifierar som själva grunden för genusordningen, skulle falla sönder och att män och kvinnor skulle bli till likar. Motsatt åsikt förs fram av redaktören Erik Pallin[142] som menar att samlivet mellan man och kvinna stärks av att kvinnan sportar som ”en god kamrat” till mannen. Kvinnor och män bör spela tennis, gå promenader och åka skidor tillsammans, vilket verkar sammansvetsande för kärleken. Pallin konkluderar:

> [D]et kan ej vara roligt att ha en hustru, som knappt orkar gå ned till bryggan på sommarnöjet för att möta er vid båten, som icke kan spela lawntennis på eftermiddagarna eller är livad för att ta en långpromenad. Och på vintern – ja, mannen vill gärna ha kvinnligt sällskap på sina utflykter, och kan han ej få sin maka med på söndagsfärden ut i skärgården eller skidåkningen, så händer det, att han sällar sig till annat sällskap som har unga glada kvinnor med![143]

En kvinna som inte lever upp till kravet på att vara en god, sportande kamrat till sin make riskerar alltså att förlora honom till andra, unga och glada kvinnor. Det blir i denna föreställning närmast kvinnors plikt att sporta om de eftersträvar en god och hållbar kärleksrelation.

I *Charme* förekom att fotografier, förmodligen som utfyllnad, placerades utan koppling till det kringliggande materialet. En sådan bild föreställande en icke-namngiven tennisspelerska publicerades 1930. Under bilden påpekas att den välkända Suzanne Lenglen hade lämnat tennisbanorna och offentligheten, men att ”’den vita sporten’ hade fått andra och lika söta propagandaföremål.” Läsarna bjöds in till att betrakta den anonyma kvinnan på bilden: ”Vad sägs om stilen och snittet på den här pigga engelskan till exempel?”[144] Exemplet visar hur sportande kvinnor gjordes till erotiska objekt. Läsarna uppmanas att värdera och studera kvinnokroppen. Reportaget ”Ett ’benigt’ kapitel” från 1932 illustreras med ett fotografi av en simmerska. Bilden visar en kvinna i helfigur iklädd badmössa och baddräkt som är frilagd, det vill säga utklippt ur bakgrunden. Bildtexten lyder: ”Sveriges sötaste simmerska har en figur och ett par ben, som äro absolut perfekta. Absolut de rätta proportionerna.”[145] Det framgår inte vem simmerskan är, men hon förväntades förmodligen vara känd av läsarna. Genom att låta henne utgöra idealet för kvinnlig skönhet och förflytta henne från idrotts- till skönhetssidorna transformeras hon från att vara idrottare till ett sexuellt objekt. Hon får epitetet ”Sveriges sötaste simmerska” och utelämnandet av hennes

---

[142] Erik Pallin var företrädare för kvinnlig idrott och den som först väckte frågan om ett kvinnligt idrottsmärke 1911. Olofsson, 1989, s. 62.

[143] ”Sporten som hemlyckans vårdare”, *Charme* nr 14 1923, s. 16. Se liknande resonemang i: ”Kvinnosporten är ett villkor för folkhälsan”, *Husmodern* nr 19 1920, s. 297; ”Sportens segertåg”, *Charme* nr 14 1923, s. 10–11, 13.

[144] *Charme* nr 17 1930, s. 16.

[145] “Ett ’benigt’ kapitel”, *Charme* nr 10 1932, s. 24.

namn förstärker objektifieringen än mer. En parallell kan dras till den australiensiske idrottsforskaren Jim McKay som skriver om mediala representationer av kvinnliga idrottare i ett mer nutida perspektiv. Han ser hur medier tenderade att endast låta kvinnliga idrottare vara framgångsrika inom patriarkala gränser och den heterosexuella normen. ”Women are being asked to market their sports according to voyeuristic potential rather than other values” slog han fast för en nutida period.[146] Den kategori av idrottande kvinnor som Dyreson kallar erotiska objekt är således påtaglig också i den svenska veckopressen. De sportande kvinnorna sexualiseras och blir fast i positionen som i första hand visuellt begärliga objekt. Dessa kvinnor förstärker komplementariteten mellan könen och upprätthåller heteronormativiteten och kan placeras i toppen av Schippers modell som hegemonisk femininitet. Det vill säga att kvinnors idrottande inte sågs som hotande, så länge det utfördes på vad som uppfattades som rätt sätt.

Bild 28.
Charme nr 10 1932, s. 24.

[146] Jim Mckay,”Embodying the ‘New‘ Sporting Woman”, *Hecate: women´s interdisciplinary journal* nr 1, 1994, s. 78.

Sammanfattning

Sportens funktion för kvinnor var omdebatterad i veckopressen. I *Charme* var det inte fråga om en linjär utveckling i mottagandet av moderna och sportande kvinnor, utan förhandlingarna kring kvinnoidrotten pendlade fram och tillbaka under utgivningsperioden. Omväxlande sågs sporten som emanciperande, kroppsstärkande eller maskuliniserande. Stundtals användes den också som en förevändning för att publicera sexualiserande bilder. I *Charme* fanns det, med bara ett undantag,[147] inga skribenter som var emot att kvinnor motionerade och idrottade. Debatten handlade snarare om hur och varför den kvinnliga kroppen skulle sporta. Emellertid var en sak gemensam för samtliga debattörer: sport kunde inte utövas för sin egen skull utan enbart i syfte att utveckla, försköna och skapa sunda svenska kvinnokroppar.

Dyreson ser, som jag presenterade inledningsvis i kapitlet, hur kvinnor inom sport framställdes antingen som handlande subjekt, det vill säga ikoner för frihet, eller som erotiska objekt. Ytterligare två kategorier kan föras till modellen när det gäller den svenska veckopressens förhållande till sport och moderna kvinnor, nämligen maskuliniserade icke-kvinnor och sunda sportflickor. De moderna idrottande kvinnorna som de framställdes i svensk veckopress kan således kategoriseras enligt följande:

1 Ikoner för frihet. De sportande kvinnorna ges handlingsutrymme och ses som subjekt. Emancipationen är i fokus i framställningar av dessa idrottskvinnor. De utmanar genusordningen genom sina anspråk på vad som allmänt uppfattas som manliga aktiviteter och är därmed ett exempel på det som Schippers benämner pariafemininiteter.

2 Erotiska objekt. De sportande kvinnornas sexualiseras och blir fast i positionen som i första hand visuellt begärliga objekt. Dessa kvinnor förstärker komplementariteten mellan könen och upprätthåller heteronormativiteten. De kan placeras i toppen av Schippers modell som hegemonisk femininitet.

3 Maskuliniserade icke-kvinnor. De kvinnor som passerar gränsen för accepterad femininitet, genom sportutövning, förlorar i femininitet och ses som maskuliniserade. Även dessa kvinnor är en utmaning mot genusordningen genom sina anspråk på traditionellt manliga arenor, något som gör även dem till ett exempel på pariafemininitet.

4 Sunda sportflickor. Dessa idrottsflickor utgör ett ideal för hälsa och friskhet. De ses som en positiv markör för sportens utveckling. Denna kategori av idrottande kvinnor ses också som representativ för svenskhet och deras

[147] Undantaget utgörs en krönika i vilken skribenten avråder kvinnor från att syssla med något mer betungande än dans. Inte ens gymnastik som annars anses passande för kvinnokroppen ses som önskvärt. ”Smidighet och styrka genom kroppskultur”, *Charme* nr 22 1926, s. 8–9, 34,

hegemoniska position förstärkts genom jämförelser med andra nationers kvinnor där de ses som överlägset sundast och vackrast.

”Den käcka sportflickan”, ett exempel på en sund sportflicka, blev en återkommande typ i *Charme* under 1920-talet. Eva Blomberg menar att det skedde en tydlig förändring i tidskriften *Filmjournalen* där den vampiga kvinnan under 1930-talet ersattes med just en sund, ”käck sportflicka” som inte använde smink.[148] I *Charme* såg det annorlunda ut och de båda typerna existerade parallellt och gestaltade två delar av 1920-talets moderna kvinna. Under perioden gjordes försök att feminisera sportande kvinnor eftersom sportutövandet bröt mot traditionella kvinnlighetsideal. Feminiseringen skedde genom ett inkorporerande av fysisk styrka som en del av den kvinnliga kroppen och genom ett uppvärderande av den nya typen av kvinnokropp, en strategi med en emancipatorisk grundtanke. En annan strategi var att avfärda sportande kvinnokroppar, i varje fall muskulösa och starka sådana, samt avfeminisera dem och påföra ett hot om maskulinisering som i förlängningen skulle kunna resultera i att kvinnor blev icke-heterosexuellt begärliga objekt. Sportandet tvingade fram en ny definition av femininitet, som dock inte fick drivas för långt. Moderniteten hade även i relation till idrotten sina tydliga gränser och en snäv balansgång var framträdande vad gällde den moderna femininiteten.

Kvinnor som önskade benämnas som moderna kunde inte utesluta sport och motion ur sin repertoar – ett modernt utseende räckte inte, vilket också Søland pekar på.[149] Men i relation till sporten aktualiserades även frågor kring den moderna kvinnlighetens gränser. Den moderna sportande kvinnan blev både en möjlighet och ett hot. Hotet mot makt och maskulinitet var påtagligt, men den moderna kvinnan sågs också som ett framsteg gentemot tidigare generationers kvinnoideal. En viss motsägelsefullhet kan skönjas när traditionella värden i femininiteten omförhandlas, för vad var då femininitet? Femininitet blev något förhandlingsbart som måste gränssättas och kvinnokroppen måste kontrolleras för att passera som feminin. Kroppen uppfattades på samma gång som biologisk, naturgiven, konstruerad och påverkningsbar. Sport sågs som ett medel både för att skapa femininitet och som ett hot mot densamma. Idrotten var också en politiserad arena som rymde större frågor än själva aktiviteten sport, såsom kvinnors tillträde till offentligheten liksom frågor om lika villkor och rättigheter att vara deltagare i det moderna samhället.

[148] Blomberg, 2006, s. 74.
[149] Søland, 2000, s. 48.

Moderna kvinnor och maskiner

Bild 29.
Charme 1923 nr 22, s. 25.

De moderna kvinnorna hade andra intressen än generationerna före dem, vilket påpekades om och om igen i den samtida veckopressen. De var ointresserade av att sitta passiva och vänta på en blivande make. Den moderna kvinnan på bilden ovan avfärdar mannens försök att fördjupa relationen genom att hänvisa till sitt hektiska liv och det

faktum att hon går i en ”chaufförskola” upptar hennes tid. Anmärkningen fungerar också som en modernitetssymbol. För läsaren blir det tydligt att det är en modern kvinna som inte är rädd att ta för sig och prova på nya saker, såsom att köra bil. I *Husmodern* 1932 fanns ett återkommande inslag i form av en seriestripp med titeln ”När mamma var flicka” som illustrerade den förändring som skett med kvinnlighet på bara en generation. I en sådan serie lyfts just relationen till teknik fram och tidens moderna unga kvinna klättrar orädd upp på taket för att rätta till radioantennen för att hon och hennes manliga sällskap ska ha musik att dansa till. Förändringen illustreras genom en jämförelse med hennes mammas ungdomstid. Modern som ung flicka blir skrämd när telefonen ringer och vågar inte svara. Under de cirka tjugo år som passerat sedan mammans ungdomstid har således teknik blivit en kvinnlig angelägenhet.

Bild 30.
Husmodern nr 2 1932, s. 18.

1920-talets moderna kvinnor var i rörelse, på väg framåt i sitt intagande av det offentliga rummet, arbetsplatser och nöjeslivet. Deras liv beskrevs som en ständig framåtriktning, bort från traditionella genuspositioner, hemmadotterns kringskurna liv och hindrande korsetter och krinoliner. Chadwick och Latimer skriver till exempel att inramningen av moderna kvinnor i massmedia utgjordes av att de ständigt var i rörelse i en bil, i en cockpit eller en motorbåt. Rörelsen var dock inte endast fysisk utan de moderna kvinnorna befann sig även i rörelse bort från familje- och nationalitetsnormer. De ansågs vara självständiga, kapabla, aggressiva, äventyrliga och självsäkra.[1] Marshall Berman förstärker kopplingen mellan modernitet och maskiner och menar att: ”Detta är nu en välkänd nittonhundratalsrefräng, gnolad av både dem som älskar den moderna världen och dem som hatar den: moderniteten utgörs av maskinerna, av vilka de moderna människorna blott är mekaniska reproduktioner”.[2] I denna beskrivning av

[1] Whitney Chadwick och Tirza True Latimer,“Becoming Modern. Gender and sexual identity after World war I” i *The modern woman revisited: Paris between the wars*, Whitney Chadwick and Tirza True Latimer (red.), New Brunswick, 2003, s. 3.

[2] Berman, 2012, s, 36.

1900-talet framträder vurmen för maskiner liksom rädslan för att världen ska bli alltför mekanisk, så långtgående teknifierad att människor i själva verket styrs av maskiner eller själva riskerar att bli maskiner.

Den nederländska historikern Ruth Oldenziel menar i sin tur att den västerländska föreställningen om att män har ett naturligt, eller ursprungligt, förhållande till teknik medan kvinnors relation till teknik har exotiserats, har en relativt kort historisk bakgrund. Hon visar hur maskiner började ses som en manlig angelägenhet när kvinnor i större utsträckning använde maskiner som fabriksarbetare, sekreterare och sömmerskor. Den teknologiska förändringen och utvecklingen av genusrelationer skedde i samklang med varandra.[3] Oldenziel menar att långt innan ingenjörsyrket var helt definierat började medelklassmän att muta in industriell produktion som ett exklusivt manligt område.[4] Samtidigt ifrågasatte den feministiska rörelsen den manliga dominansen inom teknik och innovationer. Under 1800-talet kom maskiner, i en västerländsk tankevärld, att symbolisera manlig medelklassmakt.[5] Vissa maskiner sågs dock i förlängningen som uteslutande kvinnliga, som till exempel symaskiner och skrivmaskiner.[6]

Charme utlyste 1928, i raden bland många andra tävlingar, en fotografibaserad läsartävling som efterfrågade ”den bästa motorbilden”.[7] En tävling i vilken de flesta bidragen som publicerades visade någon typ av motorfordon tillsammans med en eller flera kvinnor. Sammanlänkningen av kvinnor och maskiner är tydlig i *Charme*. Emellertid är det påtagligt att motorer, som bilar, motorcyklar och racerbåtar, sågs som manliga eftersom det ständigt påpekades att kvinnor, trots den allmänna föreställningen, klarade av att hantera maskiner. Utvecklandet av maskiner och teknifiering var således något som ansågs vara ett starkt utryck för modernitet och som samtidigt sågs som ett manligt intresseområde. Därför är det av vikt att se vilken relation de moderna kvinnorna ansågs ha till teknik och vilken funktion maskiner fyllde i deras liv. I detta kapitel undersöker jag just vilken koppling som fanns mellan moderna kvinnor och maskiner. Hur framställdes moderna kvinnor i relation till maskiner? Vilka möjligheter ansågs maskinerna ha? Fanns det några potentiella hot med maskinerna? Vilken funktion fyllde maskinerna för formerandet av en feminin modernitet?

---

[3] Ruth Oldenziel, *Making Technology Masculine. Men, Women and Modern machines in America, 1870-1945,* Amsterdam, 1999, s. 10–11.

[4] Oldenziel, 1999, s. 19. Se också: Jan-Erik Hagberg, *Tekniken i kvinnornas händer. Hushållsarbete och hushållsteknik under tjugo- och trettiotalen*, Malmö, 1986, s. 184.

[5] Oldenziel, 1999, s. 27, 31, 38.

[6] Louise Waldén, *Genom symaskinens nålsöga. Teknik och social förändring i kvinnokultur och manskultur*, Stockholm, 1990, Donald Hoke, “The woman and the typewriter: A case study in technological innovation and social change”, *Buisness and Economic history*, nr 8, paper presented at the twentyfifth annual meeting of the business history conference, 1979, s. 82–83.

[7] “Vem tar den bästa motorbilden”, *Charme* nr 11 1928, s. 11; ”Vem tar den bästa motorbilden”, *Charme* nr 12 1928, s. 11; ”Här kommer motoristerna”, *Charme* nr 13 1928, s. 8; ”Med kamera och motor”, *Charme* nr 14 1928, s. 24–25.

En återkommande symbol för framåtriktning under 1920-talet var bilen. Även i *Charme* avbildades moderna kvinnor i bilar och i skönlitterära skildringar fördes ofta en bil in för att förstärka den moderna femininiteten. I följande kapitel undersöker jag hur maskiner knöts till representationer av moderna kvinnor och hur det togs emot. Först tittar jag på de meningsskiljaktigheter som fanns om kvinnor och maskiner i allmänhet och därefter vänder jag blicken mot två maskiner mer specifikt, nämligen bilen som traditionellt uppfattats som manlig och skrivmaskinen som traditionellt setts som kvinnlig.

Teknik och femininitet - tradition eller modernitet?

Bild 31.
Charme nr 12 1926, s. 15.

> För nutidens unga dam får ingenting vara främmande. Hon bör kunna hantera sin skrivmaskin lika bra som hon styr sin motorcykel eller steker sin kotlett. Och hon bör absolut kunna sy sina kläder själv, om hon också inte gör det.[8]

Formerandet av moderna kvinnor utifrån relationen till teknik är påtaglig i den svenska veckopressen under mellankrigstiden. Moderna svenska kvinnor sades kunna hantera traditionellt kvinnliga sysslor som sömnad och matlagning, men styrde med lika säker hand sin motorcykel.

Bild 32.
Husmodern 1929 nr 36 1929, s. 34-35.

I bildreportaget ”Den moderna gesten” i *Husmodern* 1929 är det tydligt hur kvinnor skrevs in i modernitetеten genom framvisandet av att moderna aktiviteter inte skiljde sig från traditionella kvinnosysslor. Exempelvis förevisades att maskinskrivande krävde samma rörelsemönster som pianospelande och att bilen vevades igång med samma kraft som mangeln.[9] Som jag tidigare nämnt har kvinnor i den traditionella modernitetsberättelsen förknippats med det förmoderna, liksom den privata sfären och

[8] ”En efterlängtad modenyhet”, *Charme* nr 7 1930, s. 26.
[9] ”Den moderna gesten”, *Husmodern* 1929 nr 36 1929, s. 34–35.

tradition. De har även fått symbolisera en längtan tillbaka till en förfluten tid och använts som objekt för nostalgi.[10] Till skillnad från denna föreställning används i *Husmodern* såväl det privata som traditionen för att legitimera kvinnors plats i det moderna. Genom att visa på kvinnors traditionella kompetenser och stöpa om dessa i moderna former är kvinnor långt ifrån nostalgiska objekt utan utgör istället moderna och handlingskraftiga subjekt.

Sex år tidigare konstaterade samma tidning att: ”Männen ha övertagit och utvecklat de yrken, som kvinnor tagit initiativet till. Kvinnans grävningskniv har blivit en plog; hennes hårda bärrem, fäst kring ett värkande huvud, har blivit ett järnvägståg; hennes båt en oceanångare; hennes slända och spole en maskinvävstol; hennes lera och släta sten krukmakarens hjul”.[11] Textförfattaren, som endast beskrivs som ”en amerikansk professor”, för in kvinnor i historieskrivningen om teknisk utveckling. Professorn menar att det i själva verket är kvinnor som ligger bakom flera av de största tekniska innovationerna såsom till exempel järnvägen. Härmed görs ett tydligt anspråk på delaktighet i moderniteten och en tilltro till kvinnors förmåga att hantera maskiner är påtaglig. En vilja kan skönjas att lämna utrymme inom moderniteten för kvinnor och visa på deras positioner som subjekt.

Författaren och journalisten Margit Palmær skriver, i *Idun* 1932, att kvinnor befinner sig på det stadium i relation till maskiner som män gjort hundra år tidigare. Kvinnorna sägs misstro maskiner, känna ett mindervärdeskomplex gentemot dem och se dem som konkurrenter. Palmær framhåller:

> Men mekaniseringen vilar icke, därför att kvinnorna icke vill se den och i det längsta vägrar att acceptera den. Sakta – ibland fort! – och obönhörligt mekaniseras och standardiseras våra bostäder, våra livsmedel, vår klädedräkt, vår allmänna livsföring. Skillnaden är bara den, att det även blir männen, som har hand om rationaliseringen av våra gamla arbetsområden istället för vi själva.[12]

Hon avslutar med en uppmaning till läsarna: ”Endast genom att lära oss känna och förstå maskinerna kan vi göra dem till våra vänner och tjänare. Genom att ignorera dem gör vi dem till våra behärskare.[13] Palmær uppmanar kvinnor att bejaka maskinerna, att bli en del i den utveckling som män i hundra år styrt. Annars finns en risk att kvinnor i slutändan skulle kontrolleras av de män som konstruerar maskiner utan kvinnors insyn. Förhållandet mellan teknik och kön uppmärksammas av den amerikanska teknikhistorikern Margaret Lowe Benston som menar att manlig kontroll över tekniken såväl är en produkt som en förstärkning av patriarkala strukturer i samhället i stort.[14]

---

[10] Felski, 1995, s. 41. Se också Björk, 1999, s. 60.

[11] ”Var nöden uppfinningars moder?”, *Husmodern* 1923 nr 4, s. VII.

[12] ”Är kvinnan rädd för maskiner?”, *Idun* nr 39 1932, s. 936.

[13] ”Är kvinnan rädd för maskiner?”, *Idun* nr 39 1932, s. 943.

[14] Margaret Lowe Benston,”Women’s voices/men’s voices” i *Technology and Women’s voices. Keeping in touch*, Cheris Kramarae,(red.), New York, 1988, s. 20.

Det är denna struktur som Palmær vill bryta genom att uppmana kvinnor att själva ta kontroll över tekniken för att undvika att hamna i beroendesituationer. Resonemanget ligger i linje med att Palmær var politiskt engagerad i kvinnofrågor och ansåg att rationella produktionsmetoder och tekniken skulle befria kvinnorna. Genomgående hade hon en positiv syn på teknik som en god kraft. En av hennes huvudfrågor var rationalisering av hemarbetet för att möjliggöra att kvinnor skulle kunna kombinera moderskap med yrkesarbete.[15]

Även den redan nämnda Arnold Bennett, sällade sig till skaran som knöt samman teknik, modernitet och femininitet. Han raljerar i boken *Våra kvinnor sådana de äro* över föreställningen om att kvinnor och teknik inte gick ihop:

> Framtidens Jill mötte liknande svårigheter, då det gällde att flyga. Först ansåg man, att hon helt enkelt icke kunde föra ett aeroplan. Och sedan ansåg man, att om hon kunde det och gjorde det, så skulle hon 1) taga brödet från Jack, 2) bli okvinnlig, 3) skapa stridigheter mellan könen, 4) riva ned familjeinstitutionen, 5) sätta hela den mänskliga rasens sanna framåtskridande i fara. Men hon flög i alla fall. Ingen av de förskräckliga spådomarna gick i uppfyllelse. Och jorden fortsatte lugnt att rulla vidare, precis som vanligt.[16]

Bennett listar några av de fördomar som florerade om teknik och kvinnor under perioden, men som också kan länkas samman med moderna kvinnor i stort, som maskulinisering, oro över den sjunkande nativiteten och könskamp. Det vill säga att Bennett driver med och undergräver den oro över modernitetens snabba föränderlighet som fanns i samtiden. Genom att påpeka att ”jorden fortsatte lugnt att rulla vidare” trots att denna ängslan funnits även tidigare i historien argumenterar han för att modernitetens våndor är överdrivna. Han menar att inga större utmaningar behöver följa med att kvinnor intresserar sig för och bejakar teknologisk utveckling.

Det fanns en stark framtids- och utvecklingstro som präglar samtliga tidningar som jag undersökt. Exempelvis utropar *Charme* tidigt under 1920-talet att ”[i]ngenting är omöjligt i teknikens århundrande”[17] och att ”vi leva ju i de underbara uppfinningarnas och den storstilade tekniska utvecklingens brusande tidevarv!”[18] Emellertid välkomnades inte den tekniska utvecklingen, eller känslan av att tiden och tempot gick fortare, av alla:

> Forna tiders kvinnor skulle nog formligen rotera i sina gravar, om de kunde betrakta sina sentida systrar i deras dagliga gärning. De skulle se, att stramaljbågar och spinnrockar kommit fullständigt ur ropet, den moderna Eva pysslar långt hellre med bilmotorer och

---

[15] Katarina Larsson, ”Funktionalismen som kvinnostrategi. Exemplet Margit Palmær”, *Personhistorisk tidskrift* nr 2 2002, s. 125, 128, 131.

[16] Bennett, 1926, s. 45-46.

[17] ”Flygmaskinen i hushållets tjänst”, *Charme* nr 21 1924, s. 25.

[18] ”Damen med tång och borr”, *Charme* nr 17 1923, s. 16.

> skrivmaskiner. Tempot blir allt hetsigare i världen, och maskiner utföra det mesta arbetet, även att sömma och brodera. Visserligen har det blivit på modet att sticka jumpers, men detta betyder ingen de kvinnliga sysselsättningarnas renässans, utan är tvärtom ett bevis på den nervositet och det verksamhetsjäkt, som gripit omkring sig. Händerna få inte ligga stilla i knät under det man läser, hör på radio eller åker bil, det skulle innebära onödig tidspillan.[19]

Samtiden beskrevs, i mer oroade skildringar som den ovan, som fylld av jäktande människor som aldrig sitter stilla såvida de inte har en maskin, exempelvis en radio eller bil att roa sig med. Femininiteten upplevdes som förändrad och det finns ett tydligt stråk av nostalgi, en längtan tillbaka till hemarbete och hemslöjd. Precis som Berman skriver, och som jag tidigare nämnt, är upplevelsen av moderniteten ofta är dubbel och präglad av en känsla av att allt välkänt är hotat.[20] I veckopressen blev denna känsla av osäkerhet och dubbelhet inför moderniteten som mest påtaglig när det gäller relationen till teknik. Att den nya tiden krävde en ny, modern kvinna var dock genomgående. Ivan Bjarne skriver till exempel 1922, i sin återkommande krönika, att ” [d]et är inte längre modernt att vara anemiskt blek – nutidens män fordrar, att kvinnan ska vara stark och kraftig, kvinna naturligtvis, men en kvinna, som man kan ta med i en öppen bil eller i ett aeroplan utan att riskera att hon förkyler sig och får snuva. Och så har hon skapat om sig efter mannens åsikt”.[21] I denna tankefigur har kvinnorna formats efter mannens utveckling och brukande av maskiner. Det vill säga att de närmast sågs som accessoar till män som körde bilar eller flög flygplan, och inte som subjekt som själva kunde ta dessa maskiner i anspråk. En förklaring, till att såväl teknik som arkitektur och ekonomi sågs som manliga domäner, gav den amerikanska skådespelaren Adolphe Menjou 1929 i en intervju i *Charme*:

> Kvinnor äro dessutom mycket mera praktiskt lagda än män och förstå sig mycket bättre på att bli färdiga med livet, än vi oförbätterliga romantiker. Därav kommer det sig också, att kvinnorna inte ha något intresse för att upptorna skyskrapor, bygga jättemaskiner och broar, samt bilda koncerner, i vilka alltid faran ligger att man kan förlora miljoner.[22]

I Menjous uppfattning är kvinnor mer praktiska, eller kanske rationella, mindre framåtriktade och görs till passiva betraktare av moderniteteten istället för deltagare i eller skapare av den. Samtidigt blir männen på en och samma gång bärare av traditionella romantiska värden innehållande drömmar och fantasi, som för moderniteten framåt efter våghalsiga satsningar på byggen av maskiner och broar och skapandet av ekonomiska institutioner. En utmaning går här att se mot den traditionella modernitetsberättelsen där män framhållits som rationella pådrivare av

[19] ”Vid sidan om kvinnoyrkenas allfartsvägar”, *Charme* nr 20 1932, s. 10.
[20] Berman, 2012, s. 21.
[21] ”Indiskreta Parisbrev”, *Charme* nr 18 1922, s. 5.
[22] ”Kvinnor”, *Charme* nr 4 1929, s. 20.

teknisk utveckling. I denna föreställning är det istället andra icke-rationella och romantiska värden som ses som pådrivande av det om sågs som moderna framsteg. Således behöll männen sin position som modernitetens subjekt men formerades istället genom drömmar och fantasi snarare än logik och planerande. Här legitimeras manlig modernitet just genom deras traditionella värden, vilket kan tyckas paradoxalt men ligger i linje med att moderniteten utgörs av föränderlighet och oförutsägbarhet.

Texterna som diskuteras ovan talar alla om människors förhållande till maskiner, men det fanns också en annan tydlig föreställning i veckopressen om den tekniska utvecklingen. Flera skribenter såg en mekanisering av själva mänskligheten, och framför allt en mekaniseringen av kvinnorna, som en betydande risk med det moderna samhället. I denna anda målas en närmast dystopisk bild av 1920-talets samhälle av författaren och journalisten Annie Åkerhielm i *Idun* 1926:

> Är ej den västerländska mänskligheten på väg att mekaniseras? Den främmande själen – är det ej maskinens själ? Maskinen, de tekniska framstegen, avståndens övervinnande – detta är vad som behärskar släktets tankar och aspirationer. Maskinen är tidsidealet, den högsta möjliga farten är tidsdrömmen. Flyga till Amerika på några timmar och ingenting ha där att göra när man kommer fram – äta en lunch som likaväl kunde ha ätits vid utgångspunkten och flyga tillbaka igen på om möjligt ännu kortare tid – det synes som det högsta tänkbara målet för en människas, en kulturs tillvaro. Våra hem förvandlas till maskinverkstäder i smått, även det enklaste har redan sin utrustning av ledningar och knappar, medan det arbetas undan för undan på att i allt större utsträckning ersätta mänsklig kraft och omtanke med mekaniska processer.[23]

Och att:

> Säger man att maskinidealet behärskar den moderna kvinno- och dräkttypen så får detta naturligtvis ej fattas som åsyftande direkt avbildning. Men avlägsnandet av allt överflödigt, konturens reducering till så få och raka linjer som möjligt, det är maskinkroppens ideal. Den allmänna nivelleringen, som även sträcker sig till största möjliga utplånande av olikheten könen emellan, skulle man väl snarast vara böjd att hänföra till demokratismens inflytande. Men demokratism och maskinindustri ha växt tillsammans, och jämte den medvetna tendensen att förvandla alla till likaberättigade medborgare går säkerligen den omedvetna att förvandla dem till standardiserad fabriksvara. Dithän tendera masstänkande, massuppfostran, föreningspsyke och statligt förmyndarskap.[24]

Dessutom menar Åkerhielm att det i ett modernt människoliv inte fanns utrymme att fråga sig ”Vem är jag? Vad gör jag här? Vad tjänar allt detta till?”[25] Flyktiga relationer

[23] ”Är tiden ur led”, *Idun* nr 14 1926, s. 341.
[24] ”Är tiden ur led”, *Idun* nr 14 1926, s. 341.
[25] ”Är tiden ur led”, *Idun* nr 14 1926, s. 356.

och känslolöshet är ännu en effekt av maskinåldern, konkluderar Åkerhielm.[26] Motståndet till denna utveckling kan förklaras av hennes politiska ställningstagande. Hon var nämligen engagerad motståndare till kvinnlig rösträtt och var dessutom emot parlamentarism och demokrati. I efterhand har hon beskrivits som nazist eller konservativ nationalist.[27] Texten andas rädsla och frustration över en mekaniserad tidsålder och udden riktas mot den snabba takt som den moderna världens virvlar skapar. Beviset på dekadensen utgörs av utarmade relationer och omformade människokroppar stöpta i samma form, som i förlängningen mynnar ut i en rädsla för könens uppluckring. På samma vis menar Johan Fornäs att transportmedel som bilar och flyg och medier såsom telefoner, grammofoner, radio och film framstod som medel och metaforer för ”den nya människan”. Han menar att dessa nya maskiner både sågs som löftesrika och gjordes till syndabockar för det moderna livets baksida.[28]

I Åkerhielms upplevelse av moderniteten finns inte bara en mekaniserad värld, utan också en mekaniserad människa, och framför allt en teknifierad modern kvinna, som blev ett hot mot den välkända, trygga världen. Samma bild av moderna kvinnor skisseras, men i mer lättsamma formuleringar, i *Charme* 1924.[29] Som ofta förekommande i *Charme* blev Amerika platsen där moderniteten dragits till sin spets: ” Miss ’Flapper’ är en standardprodukt, hon är väl inte äkta amerikansk för ro skull heller. Liksom man inte kan skilja på Ford nr 23456 och Ford nr 23457, kan man inte heller skilja på Misserna Muriel, Aileen, Helen, Trixie och Goldie. Och likaså vet man aldrig vad som gömmer sig bakom masken.”[30] Samma uppfattning återfinns i Eskil Sundströms *Sådan blev hon den moderna kvinnan* i vilken moderna kvinnor beskrivs som att de är stöpta i samma form; ansiktsuttrycken är utsuddade och själlösa. De ser ut som robotar, saknar personligheter och ”äro produkter med ett firmamärke” stämplade i Hollywood, skriver han.[31] Till skillnad från tidigare generationer kunde de moderna kvinnorna inte längre liknas vid blommor, utan beskrivs istället som ”motorn i ett racerplan”; ”raffinerad och effektiv”.[32] Moderniteten tvingar, enligt dessa skildringar, inte endast fram ett nytt sätt att leva, utan en helt ny människotyp. Främst syns oron över hur det moderna kan gå för långt i relation till kvinnor som sades bli standardiserade.

---

[26] ”Är tiden ur led”, *Idun* nr 14 1926, s. 341.

[27] Bibi Jonsson, ”Annie Åkerhielm – Nazist och feminist?” i *I ordets smedja. Festskrift till Per Rydén*, Karl Erik Gustafsson, Erik Hedling, Claes Göran Holmberg, Ingemar Oscarsson och Jenny Westerström (red.), Stockholm, 2002, s. 228–229, 233.

[28] Fornäs, 2004, s. 19.

[29] Liknande föreställningar om en mekaniserad och i samma form stöpta moderna kvinna finns också i: ”En ung man & en ung kvinna”, *Idun* nr 3 1926, s. 64, 72; ”Modell 33”, *Charme* nr 2 1933, s. 26–27, 30.

[30] “Miss flapper. Amerikas förtjusande landsplåga”, *Charme* nr 3 1924, s. 19.

[31] Sundström, 1932, s. 8–9.

[32] Sundström, 1932, s. 16.

Relationen mellan kroppar och maskiner i mellankrigstiden lyfts även fram av den kanadensiska genushistorikern Cynthia Comacchio. Hon ser hur Frederick Winslow Taylor och Henry Fords idéer om rationalisering av arbetsprocesser influerade idéer och teorier om kropp och sinne liksom offentliga och intima relationer. Dessa idéer gjorde sedan i sin tur avtryck i den statliga politiken vilket bland annat tog sig uttryck i att kroppar diskuterades i termer av resurser och produktivitet.[33] I förlängningen medförde detta synsätt en ny syn i vilken samhället var industrialiserat och att varje människa sågs som en del av ett maskineri som borde fungera effektivt och rationellt.[34] På liknande vis påpekar Nicholas att moderna kvinnokroppar framställdes i linje med maskinålderns estetiska ideal; en enkel, sval och rationaliserad yta.[35] Förståelsen av kroppen inom medicin, industri och bland sociala entreprenörer beskrevs i termer av maskinmetaforer och symboliken hämtades just från den industriella sfären.[36] Här går att dra paralleller till den svenska veckopressens diskussioner kring moderna kvinnokroppar. Emellertid finns det en skillnad i att internationell forskning framhåller hur samhällsidéer och ideal präglades av industriella och tekniska idéer medan det i svensk veckopress framträder en bild av att människor förändrats; blivit mekaniserade inifrån och ut. Modernitetens virvlar och den snabba förändringen hade inte bara förändrat synen på mänskligheten, utan i denna tankefigur mänskligheten i grunden.

De moderna kvinnorna beskrevs som likartade produkter, med ett rationellt och icke-mänskligt inre, formade efter maskinålderns ideal. Påtagligt är också hur framstegstanken kring teknik var starkt kopplad till skönhetsvård. Exempelvis intervjuas en kvinna från ”framtiden” i en krönika från 1933 om kommande skönhetsvård. Framtidsvisionen är att skönhetsvården radikalt förändrats på teknisk väg vilket möjliggör för en kvinna att ena dagen vara slank och andra dagen fyllig.[37] Också i *Charme* 1926 diskuteras standardiseringen av kvinnokroppar i relation till skönhetsoperationer och deformerade kroppar sägs ha ”fiffats upp alldeles som gamla bilar i en Fordverkstad”.[38] Det fanns en stark uppfattning om en mekaniserad, standardiserad kvinna som stöpts om av mode och skönhetsinstitutens nya maskiner. Detta ligger i linje med Tinkler och Krasnicks resonemang om att vetenskap och tekniska framsteg var centrala i formandet av en feminin modernitet eftersom tekniken var avgörande för att producera moderna kroppar.[39]

---

[33] Cynthia Comacchio, “Mechanomorphosis: Science, management, and ’Human machinery’ in industrial Canada, 1900–1945”, *Labour/Le Travail* nr 41, 1998, s. 35–36.

[34] Comacchio, 1998, s. 49-53, 55, 65.

[35] Nicholas, 2015, s. 186.

[36] Comacchio, 1998, s. 35–67, speciellt s. 38.

[37] ”En röst ur framtiden”, *Charme* nr 11 1933, s. 7.

[38] ”Skönhetskirurgiens sensationer”, *Charme* nr 21 1926, s. 29.

[39] Tinkler och Krasnick Walsh, 2008, s. 113.

Moderna kvinnor som bilförare

Bild 33.
Charme nr 9 1927, framsida.

> I 99 fall av 100 är olycksbilens förare en man, och saken diskuteras inte vidare, men skulle det råka vara en kvinna som t.ex. kört in genom ett butiksfönster, strax höjes ett korus av röster: ”Ja, där ser man följden av att fruntimmer ska köra bil!” Ibland skylles t.o.m. ett bilmissöde på damen som var passagerare, av illvilja eller vidskepelse eller artighet, allt olika efter omständigheterna![40]

Texten publicerades i *Charme* 1923 och bör ses som ett försvar för kvinnliga bilförare. Inlägget är även ett svar på de förmodade fördomar som omgärdade 1920-talets kvinnor vad gällde bilkörning. Bilen sågs från början som en manlig maskin och när kvinnor

[40] ”Våra damer vid ratten”, *Charme*, nr 1, 1923, s. 10–11.

krävde tillgång till den bröt de in i en manlig domän, som omgärdades av både subtilt och öppet motstånd, enligt den amerikanska historikern Virginia Scharff.[41] Vidare menar Scharff att kvinnor, som förare eller passagerare, visade på sin nya frihet att röra sig och rätten att kontrollera en påkostad maskin.[42] Kritiken mot kvinnor och bilar sammanföll med att kvinnor gjorde insteg på andra arenor, som till exempel på universiteten, och fick utökat tillträde till arbetsmarknaden.[43]

Bara ett år senare konstaterades en förändring i synen på kvinnor som bilförare av *Charme*. Skribenten Peggy menar att förr blev människor rädda när de såg en kvinna bakom ratten men att numera ses ”stockholmskan komma susande i sin nyinköpta amerikanska sportbil, obekymrad om alla trafikens vådor, lugn och säker som en gammal yrkeschaufför.”[44] Emellertid vill *Charme* 1925 ändå utreda frågan ”Kunna damer föra bil?” och intervjuar två män, en bilbesiktningsman och en trafikpolis, i ämnet. De båda är överens om att det inte var någon skillnad mellan könen, men den förra med tillägget att ”[n]är det gäller att bedöma en risk eller fatta ett djärvt ögonblickligt beslut, står hon dock givetvis oftast i skymundan inför mannen.”[45] Samma fråga ställs än en gång i *Charme* 1929, men då framhålls att en sådan undran nästan är förlegad eftersom kvinnor, nästan aldrig, varken direkt eller indirekt är orsak till bilolyckor. Dessutom anses kvinnor ha egenskaper som särskilt lämpar sig för bilkörning såsom ”snabbhet, både i uppfattning och sinne, det vill säga syn och hörsel, samt en viss samvetsgrannhet som hindrar ansvarslöst överdåd.”[46] Samma år konstateras också i *Svensk Damtidning* att ” [b]ilåkande damer är ett piggt släkte. Damer i allmänhet äro ju pigga nu för tiden, men jag tror den bilåkande eller rättare sagt, bilkörande delen av dem tar priset.”[47] Även i *Charme* 1931 framhölls att ”[a]llom bekant är att bilkörning ligger mycket bra till för det feminina psyket, att en ung och modern dam klarar sig förträffligt inför alla den nutida motorismens nervpåfrestningar.”[48] Här syns veckopressens komplexitet när *Charme* om vartannat publicerade reportage som ville slå hål på fördomar om att kvinnor inte kunde köra bil och andra reportage som utredde om kvinnor verkligen kunde köra bil. Detta tangerar Wosks iakttagelse om att den amerikanska och brittiska veckopressen både spred stereotyper och manade kvinnor till nya ideal och delaktighet vad gällde bilar.[49] Det bör dock framhållas att det övervägande var positiva röster som höjdes i debatten om bilkörande kvinnor.

När bilen äntrade marknaden i Amerika under tidigt 1900-tal blev den ett hot mot stabila och djupgående idéer och praktiker. För kvinnor innebar bilen en chans att

---

[41] Scharff, 1991, s. 13.

[42] Scharff, 1991, s. 22.

[43] Scharff, 1991, s. 26.

[44] ”Stockholmskan som bilist”, *Charme* nr 13 1924, s. 6.

[45] ”Kunna damer föra bil”, *Charme* nr 11 1925, s. 9.

[46] ”Bilkörning – den elegantaste damsporten”, *Charme* nr 7 1929, s. 37.

[47] “Duktiga damer vid ratten”, *Svensk Damtidning* nr 8 1929, s. 12.

[48] ”Kvinnan genom luften”, *Charme* nr 1 1931, s. 20–21.

[49] Wosk, 2001, s. 140.

undslippa lokalsamhällets bevakande blickar, och gav möjlighet att kunna resa för nöjes skull. Som en följd av ekonomisk och social förändring fick kvinnor chans till ett liv utanför familjen. I samtiden fanns en oro över att bilar, som sågs som kraftfulla och mobila men också smutsiga, kunde påverka kvinnor. Tidigt fanns samexisterande föreställningar om kvinnor och bilar, å ena sidan en farhåga om att femininiteten var hotad, å andra sidan föreställningen om att kvinnor klarade av maskiner i samma utsträckning som män. Bilen i Amerika var från början inte lika starkt manligt kodad, utan detta stärktes efter ett par årtionden.[50]

Att det trots allt, i Sverige, sågs som något utöver det vanliga med bilkörande kvinnor visar de bildreportage som publiceras med rubriker som ”Chauffösernas skara har ökats” och ”Våra damer vid ratten” med fotografier av kvinnor i bilar och listor med namn på de kvinnor som avbildas.[51] Kvinnor och bilkörning sammankopplas också med Amerika, som utgör modernitetens högborg i flera av veckopressens skildringar. ”Lugn, säkerhet, elegans, karaktäriserar alla de kvinnor, som man ser föra sina bilar i Amerika” meddelar *Idun* redan 1920.[52] Men också för de svenska moderna kvinnorna sågs bilen som en viktig symbol i *Charme*. Rapporter om det senaste att köpa på bilmarknaden i Stockholm publiceras 1925 genom ”Fröken bilists” ögon. Hon beskrivs som en ung och modern dam som spenderar dagarna med att åka bil eller gå på Nordiska Kompaniet; ”Helst skulle nådig fröken stanna lika länge här hos bilarna som hon gjorde förr om åren bland bakelserna”.[53] Fröken bilist reproducerar således en modern kvinnotyp vars största intresse är bilar. I denna förståelse var den kvinnliga bilisten en frigjord och motorkunnig ung kvinna som bejakade den frihet som bilen kunde medföra.

Nicholas skriver om moderna kvinnors relation till konsumtion och varor i Kanada. Hon menar: ”She made things modern as she gendered them, she attracted the audiences she consumed and was consumed”.[54] I samma anda skriver Tinkler och Krasnick Walsh att vissa varor, som bilar, hade kapacitet att modernisera människorna som använde dem.[55] I den ena förståelsen hade de moderna kvinnorna förmåga att göra produkter moderna genom att kopplas samman med dem, i den andra förståelsen har varorna istället en förmåga att modernisera användarna. I den svenska veckopressen skedde en växelverkan i hur produkter uppfattades som moderna. Å ena sidan framställdes kvinnor som körde bilar som moderna, å andra sidan ansågs en bil än mer

---

[50] Michael L. Berger, ”Women drivers!: The emergence of folklore and stereotypic opinions concerning feminine automotive behavior”, *Women Studies Int Forum* nr 3, 1986, s. 257–263.

[51] ”Chauffösernas skara har ökats”, *Charme* nr 10 1928, s. 6–7; ”Våra damer vid ratten”, *Charme* nr 11 1928, s. 5; ”Våra damer vid ratten”, *Charme* nr 13 1928, s. 33; ”Våra damer vid ratten”, *Charme* nr 15 1928, s. 39; ”Damer vid ratten”, *Charme* nr 19, s. 39; ”Eleganta Ekipage som man möter”, *Charme* nr 9 1927, s. 8–10; ”Hon som kör vinterbil”, *Idun* nr 8 1929, s. 213.

[52] ”Kvinnor som låta tala om sig i U.S.A”, *Idun* nr 6 1920, s. 98.

[53] ”Nittonhundratjugofem års modell”, *Charme* nr 2 1925, s. 18.

[54] Nicholas, 2015, s. 210.

[55] Tinkler och CKrasnick Walsh, 2008, s. 113.

modern med en kvinna bakom ratten. Med andra ord behärskade antingen kvinnorna moderniseringen och blev moderna subjekt, eller så blev de moderniserade, det vill säga objekt i moderniteten. I det förra fallet sågs kvinnor som bärare av moderniteten och deras gränsöverskridande användande av bilar kom att sätta en än mer modern prägel på maskinen. I det senare sågs kvinnorna däremot som passiva objekt som moderniserades genom själva bilen.

Scharff menar att även om bilar fungerat frigörande i den mån att kvinnor har utökat sina aktiviteter fanns det starka tendenser till att kvinnor endast setts som accessoarer till bilar.[56] I *Charme* finns det två olika spår i relation till detta. Dels används kvinnor som accessoarer till bilar, dels finns en tendens att bilar istället sågs som accessoarer för de moderna kvinnorna. *Charme* rapporterar 1926 från en tävling för att utse det elegantaste bilekipaget vilken går av stapeln i Paris: ”Sedan modernas härskarinna kommit till bilratten, har bilen icke stannat vid att bli ett bekvämt fortskaffningsmedel: den har blivit en lyx- och modesak.”[57] På liknande vis raljerar *Peppar peppar* i kåseriet ”Ung dam kör bil” i *Charme* om hur kvinnor bara intresserar sig för om färgen på bilen matchar den nyinköpta hatten. Det påpekas också att bilen var utrustad med nackspegel, cigarettändare och blomstervas.[58] Att bilen var en viktig symbol för den moderna kvinnan stärks också av de bilmodereportage som publiceras som uppmanar kvinnor att klä sig efter aktiviteten.[59]

1924 konstateras att stockholmskorna ännu inte kör ”Ladies car” utan istället pappans eller makens robusta maskiner. Signaturen *Peggy* menar att ”Svenskan tycker om vagnen för motorns skull” och kör för nöjes skull klädd precis som manliga bilförare.[60] *Peggy* hoppas att lite mer av det amerikanska förhållningssättet till bilar ska utvecklas hos de svenska kvinnorna och ger råd om vilka bilar som passar kvinnor bäst. ”Den käcka stockholmskan kan köra och hon har också det rätta humöret. Men hon kan gärna låta bli att härma männen både i smak och klädedräkt” avslutar *Peggy* sin artikel.[61] Det finns i *Peggys* resonemang och uppmaning ett avståndstagande från att kvinnor körde likadana bilar och klädde sig i likadana kläder som manliga bilförare. Som så många gånger förut syns oron över att de moderna kvinnorna tenderade att maskuliniseras. Senare bestod kritiken istället av att de i alltför stor utsträckning såg bilar som accessoarer och att modet hade för stor påverkan på vilken typ av bil kvinnor valde att köra och kritik riktades även mot hur de utsmyckade dem. En förändring som uppmärksammas i *Idun* 1932 som påtalar att:

---

[56] Scharff, 1991, s. omärkt sida (precis före 147).

[57] ”Seinestadens förnäma värld i ’tävlan om det elegantaste bilekipaget’”, *Charme* nr 14 1926, s. 6.

[58] ”Ung dam kör bil”, *Charme* nr 9 1931, s. 24–25.

[59] ”Parisiska aktriser och societetsdamer som racerförare”, *Charme* nr 13 1927, s. 6–7; ”Bildressen av idag”, *Charme* nr 10 1929, s. 19; ”Bilsportmodet just nu”, *Charme* nr 9 1927, s. 19, 33; ”Det är kvinnan bakom… bilmodet”, *Charme* nr 2 1930, s. 22–23.

[60] ”Stockholmskan som bilist”, *Charme* nr 13 1924, s. 6–7.

[61] “Stockholmskan som bilist”, *Charme* nr 13 1924. s. 7.

> Det är inte många år sedan ”kvinnan vid ratten” ansågs som ett monstrum. Fasansfullt utklutad, röd och upphettad av ansträngning att hantera ratten och de tunga spakarna var hon ju ej precis någon prydnad för sitt kön. Tekniken har lyckligtvis gått framåt, och nutidens bilar lämna intet övrigt att önska. Att köra bil är ej längre något fysiskt kraftprov, förutsatt att körningen sker på bra vägar och inte utsträckes i dagar eller rentav dag och natt. ”Kvinnan vid ratten” har också med tiden förändrats. Nätt och prydlig styr hon sin vagn med påfallande elegans i stadens svåra trafikvimmel för att kanske en stund senare i högsta fart susa fram ute på landsvägen. Ingen människa besvärar sig väl nu med att kasta en extra blick på bilen och dess kvinnliga förare, ifall de ej ur estetisk synpunkt varit särdeles tilldragande.[62]

Förändringen tillskrivs delvis den tekniska utveckling som gjort bilarna mer lätthanterliga, och underförstått mer anpassade till en kvinnlig målgrupp. De kvinnliga bilförarna har numera också möjlighet att vara vackra och välvårdade när de susar fram i sina lätthanterliga bilar, enligt *Idun*. Genom att betona att kvinnor inte längre behöver förfulas av bilkörning legitimeras kvinnor som förare. De moderna kvinnorna behöver i denna föreställning inte göra avkall på sin främsta uppgift, att vara vackra. I veckopressen gjordes också reklam för en rad olika bil- och motorcykelmärken såsom Ford, Buick och Ariel. Tydligt i reklamen var att kvinnor förväntades vara en annan typ av bilförare än män. Produkterna marknadsfördes som särskilt kvinnoanpassade och elegans, lätthanterlighet, behändighet och enkelhet var ledord för att locka de kvinnliga köparna.[63] Även internationell forskning uppmärksammar bilens allmänna feminisering under 1920-talet och lyfter fram hur elegans, mjukhet, enkelhet och skönhet var beskrivningar som användes för att bilarna skulle kunna ses som feminina.[64]

---

[62] ”Vår sport”, *Idun* nr 10 1932, s. 231.

[63] Se till exempel: *Charme* nr 11 1925, s. 32; *Charme* nr 11 1927, s. 12; *Charme* nr 12 1929, s. 36; *Charme* nr 11 1929, s. 30; *Charme* nr 13 1929, s. 29; *Svensk Damtidning* nr 26 1929, s. 23; *Husmodern* nr 48 1923, s. 1634.

[64] Nicholas, 2015, s. 190; Tinkler och Krasnick Walsh, 2008, s. 126.

Bild 34.
Charme nr 11 1925, s. 32.

Påtagligt är att veckopressen i samklang med reklamen mutade in bilkörning som en kvinnlig aktivitet, genom att marknadsföra särskilda produkter såsom bilar, motorcyklar och klädsel som kvinnliga. Avsikten var att särskilja kvinnlig körning från manlig och samtidigt legitimera kvinnors motorintresse. Med Schippers terminologi ansågs det finnas en risk att kvinnor blev pariafemininiteter genom att de maskuliniserades av sitt motorintresse och utmanade genusordningen genom att inkräkta på en manlig arena. Genom att legitimera kvinnors bilkörande och särskilja kvinnlig bilkörning från manlig kan istället aktiviteten införlivas i en hegemonisk femininitet. Utökandet av den hegemoniska femininiteten där bilkörning ramades in av speciella feminina beskrivningar såsom elegans, mjukhet och skönhet, avvärjde således hotet mot genusordningen och komplementariteten kunde upprätthållas.

Slutligen finns det en tendens i *Charme* att, i bildmaterial, göra kvinnorna till accessoarer till bilarna, istället för att se bilar som kvinnors attribut som ovan. I denna typ av bildreportage sexualiseras de kvinnliga bilförarna, som i reportaget med rubriken ”Aurora går i körskola” publicerat i *Charme* 1929. I reportaget får läsarna i en humoristisk skildring följa skådespelerskan Aurora Åström när hon lär sig köra bil. I texten framställs hon som en naiv och aningslös ung kvinna vars främsta intresse är de ”väldans stiliga” bilskollärarna. Hon gör en rad misstag som att backa in i ett träd och

nästan köra in i en grupp med flickor. Texten är illustrerad med tio bilder som steg för steg följer Aurora Åström i processen till att bli bilförare. På tre av bilderna är hennes ben i fokus, och ansiktet är inte synligt.

Charme 13

I början var det svårt att skilja mellan alla de besynnerliga pedalerna i bottnen på bilen. Aurora trodde hon spelade på Skandias orgel och ville trampa på dem allesamman. Men efter ett par lektioner kunde hon svara:

— Man släpper upp bromspedalen, trampar ur konan och så trampar man på — g a s k r a n e n!

Det var ju nästan rätt.

Så skulle Aurora lära sig hur magneten fungerade. Det var en stark magnet i Chryslern, så lilla Aurora höll på att dras in i motorn.

När hon äntligen kom ut igen, hade det blivit folksamling. Hela Djurgårdsslätten var svart av folk.

— Jag förstår inte vad dom tittar på egentligen! sade Aurora.

Redan från första början fick Aurora lära sig, att ska man nödvändigtvis köra ihop med någon annan bil, så ska man inte välja en lastbil.

Lastbilsgubbarna äro så rysligt fula i munnen, så!

Det svåraste vid ringpunkteringar är att krypa in under bilen och sätta upp domkraften.

När hon gjort detta ett par gånger, förklarade Aurora med bestämdhet:

— Nu går jag och köper mig en gammal Ford, för den kan man stå rak inunder.

Cyklister är alla bilisters fasa. Hur man än kör, alltid är det en cyklist i vägen.

Och det allra värsta är, säger Aurora, när cyklisterna som den här grabben sitter och ser n e d på en.

Slutet gott, allting gott! Så fick Aurora äntligen sitt körkort, och ett körkort är enligt hennes förmenande:

— Ett fotografi med dedikation, som man ger poliserna när dom bråkar.

HOTEL ATLANTIC God mat, goda viner, trevlig betjäning
Förstklassig Restaurant Dans Måndag & Fredag

Bild 35.
Charme nr 12 1929, s. 12-13.

Bild 36.
Charme nr 9 1931, s. 24.

Uppvisandet av Aurora Åströms kropp i delar, i kombination med texten som framställer henne som naiv och ovetande, förpassar såväl Åström som individ, som bilkörande kvinnor, till sexualiserade accessoarer. Liknande bilder återfinns i det renodlade bildreportaget ”Ung dam kör bil” publicerat två år senare. På dessa fotografier utför kvinnorna olika sysslor knutna till bilar, såsom att kontrollera motorn och byta däck, men trots deras interaktion med bilarna är bilderna arrangerade så att

det till stor del är kvinnornas ben som dominerar framställningarna.[65] Kvinnorna glider från att vara deltagande subjekt till att användas som attraktiva objekt. I relation till Nicholas slutsats om att kvinnorna kan modernisera varor och både attrahera till konsumtion och samtidigt bli konsumerade, är det tydligt hur moderna kvinnor i dessa reportage fyller just funktionen som varor att konsumera, liksom accessoarer till bilen sedd genom en manlig kameralins.[66] Samma sak uppmärksammar de amerikanska historikerna Alisa Freedman, Laura Miller och Christine R. Yano som undersöker kvinnor som arbetat med olika typer av maskiner i Japan. De menar att kvinnorna ”eroticize and domesticate technologies, making machines seem more attractive while easing adoption into daily life”.[67] Denna dubbelhet är synlig i den svenska veckopressen där kvinnor å ena sidan gjorde bilen mindre modern genom att det inte längre ansågs vara en sensation med bilkörande kvinnor. Å andra sidan gjordes kvinnor till erotiska objekt i relation till bilen och främmandegjordes i relation till tekniken.

Motorsportande moderna kvinnor

> Strålkastaren spelar. Ett lysande jätteöga blänker genom natten, skjuter glänsande ljuslansar i mörkret. Den vita landsvägen rinner bort som ett silverband under den framrusande motorcykeln. Ett rykande dammoln, vinande blåst. Motorn brusar. Äventyrstjusning, lågande tävlingsfeber – framåt, framåt… Nattligt orienteringslopp. En ung dam i sadeln. Brunbrända fingrar sluta hårt om styrstången. Ett stålögonpar stirrar spänt bort i strålkastarkäglans ljuskrets. Telefonstolparna flyga förbi. Bönholken slirar i en kurva, ett ängsligt skri från passageraren. Två eldögon brinna till långt borta i halvdunklet – en mötande bil susar förbi med vinande fart. Blåsten dundrar mot trumhinnorna… Den vilda jakten går vidare. Hallå! – En grushög mitt i landsvägen. Maskinen tar ett hopp, motorn stånkar. Blåsten viner. En jätteskugga skymmer över vägens vita band – en väldig ek vid bankanten. En kurva, nylagd makadam, det gnisslar under ringarna, motorn brummar, en farlig passage förbi – motorvidundret far fram som en dånande djävul längs den slingrande landsvägen... Långt borta dyker en ljustransparang upp i mörkret. Ljuskaskaderna flamma, ett gulrött sken över natthimlen, svarta tornsiluetter – staden, målet flyger närmare med blixtens fart.[68]

Så beskrevs upplevelsen av en motorcykeltävling i *Charme* 1923. Språket i texten och beskrivningen vaggar in läsarna i en fartfylld, vild och äventyrlig färd på motorcykel styrd av en kvinna. Motorcykelfärden ses underliggande som exotisk och farlig samtidigt som kvinnliga motorcykelförare beskrivs som kompetenta, starka förare som

[65] ”Ung dam kör bil”, *Charme* nr 9 1931, s. 24–25.
[66] Nicholas, 2015, s. 210.
[67] Freedman, Miller och Yano, 2013, s. 10.
[68] “Vid styrstång och racerratt”, *Charme* nr 15 1923, s. 3.

klarar av att hantera ”lågande tävlingsfeber” och fartfyllda maskiner. Motorcykelns styrka och nästintill egna liv för in de kvinnliga motorcykelförarna i moderniteten och kopplar samman dem med teknik. Kvinnor som motorsportare ansågs vara kontroversiellt under 1900-talets första decennier, enligt Wosk.[69] Även i den svenska veckopressen är detta påtagligt men sågs långt ifrån som negativt:

> Att en dam överhuvudtaget kan hantera en motorcykel – det är ett av detta seklets otroligaste underverk. Var och en, som försökt sig på att mästra en sådan där vansinnigt snabb, smattrande och vinglande tingest, vet hur pass kinkigt det är. Man måste veta allt om motorer, man måste ha kalla nerver och lindansarens balanssinne. Det går inte att ta med silkesvantarna i styrstången, och att dra en motorcykel ur ett dike, därtill fordras, utan överdrift talat – atletkrafter.[70]

I detta citat ses kvinnors förmåga att hantera en motorcykel som ett underverk, ett modernitetsuttryck så starkt att det ses som otroligt. Det tar sig också uttryck i att ta spjärn mot en tidigare period när förfarandet var omöjligt. I dessa texter hyllas de moderna kvinnornas insteg på nya arenor. Till skillnad från åsikterna om att kvinnor och muskler inte hörde samman, som jag tidigare visat på, framhölls kvinnors muskelstyrka och atletkrafter som något positivt i relation till motorsport.

Kvinnliga bilförare till vardagslag omgärdas i veckopressen av ambivalens, och *Charme* känner sig föranledd att utreda om kvinnor kan köra bil eller inte. Paradoxalt nog, när det gäller motorsport närmast lyser dessa tveksamheter med sin frånvaro. Mot slutet av 1920-talet förekommer alltfler artiklar om kvinnor och motorsport.[71] Kvinnors kompetens vad gällde maskiner och deras ”atletkrafter” sågs visserligen som något oväntat ur ett historiskt perspektiv men ifrågasattes inte. I *Idun* framhölls till exempel 1926 apropå den första svenska motortävlingen för damer att ” [h]errarna i Svenska motorklubben trodde kanske att kvinnan är ett svagt käril och anordnade vår första kvinnliga motortävling därefter. Nu veta de, att futtiga 67 mil på två dagar är ett lekverk för en tränad chauffös.”[72] I samma anda rapporterade *Charme* om hur väl kvinnor lämpade sig för att tävla i motorsport 1928:

---

[69] Wosk, 2001, s. 129.

[70] ”Käcka ryttarinnor på den vindsnabba tvåhjulingen”, *Charme* nr 11 1928, s. 20–21.

[71] 1928 utlyste *Charme* också en tävling som uppmuntrar kvinnor till motorsport och som går under parollen ”Vem tar den bästa motorbilden”. ”Vem tar den bästa motorbilden”, *Charme* nr 11 1928, s. 11.

[72] ”Sextiosju mil vid ratten”, *Idun* nr 28 1926, s. 695.

> De deltagande damerna klarade emellertid provet med glans. De skulle kunnat avverka ett långt svårare prov, ty här som när det gäller biltävlingar, visar det sig att de kvinnliga nerverna tåla ganska starka påfrestningar. Och, framförallt, en kvinna är oftast mer metodisk än mannen. Har hon gått in för en sak, gör hon det med verklig koncentration.[73]

Styrka och förmåga att hantera motorer gjordes i dessa texter till naturliga kvinnliga egenskaper som underbyggdes med argument om styrkan hos ”kvinnliga nerver”. 1920-talets bilar var också tunga att styra och det krävdes mycket styrka för att ha kontroll över dem.[74]

Charme ville ligga i framkant, visa på framåtriktning och vara en del den moderna utvecklingen, som jag tidigare visat på. Därför är det inte förvånande att tidningen tillsammans med Svenska Racerbåtsklubben och Vaxholms stad 1928 anordnade en motorbåtstävling.[75] Efter slutförd tävling med fem kvinnliga racerbåtsförare konstateras i tidningen att:

> En ung dam kan köra bil lika säkert som en man. Hon kan tävla med de bästa manliga förmågor i simning och tennis. Och hon kan klara av en så pass svårhanterlig tingest som en motorcykel. Endast en sport tycks vara reserverad för det muskelstarkare könet, och det är seglingen. Brunnsvikens segelsällskap brukar visserligen hålla en damsegling per år, men eljest är det dåligt beställt med det kvinnliga deltagandet i segelregattor. Nu har det i alla fall bevisats, att en av de förnämligaste av alla vattenidrotter, står öppen för kvinnliga deltagare, och det är racerbåtssporten. Den spännande och roliga konsten att susa fram med tjugufem à trettio knop i en liten nätt mahognyracer.[76]

Det framhölls avseende de två kvinnor som vann tävlingen att: ”Det nog har sitt intresse att veta, att av trettiosex manliga tävlande i Vaxholm, var det endast tre, som presterade högre fart än dessa två unga damer”.[77] I denna rapport från tävlingen är det tydligt att *Charme* ville visa att maskiner, i detta fall motorbåten, var en integrerad del av femininiteten och av de moderna kvinnornas identitet. Tävlingen måste ha ansetts lyckad för följande år bjöd *Charme* återigen till ”damtävling med utombordsracer i Vaxholm” än en gång i samarbete med Svenska Racerbåtsklubben.

Som Helena Tolvhed framhåller finns det inte mycket akademisk forskning om kvinnor och motorsport.[78] Hon skriver om racerföraren Ewy Rosqvist som var verksam under 1950- och 1960-talen och visar hur hennes prestationer på motorbanan implicit förminskades genom olika strategier. Dessutom var medierna måna om att

---

[73] ”Damernas racerlopp om Charmepokalen”, *Charme* nr 14 1928, s. 5.
[74] Wosk, 2001, s. 129.
[75] ”Charme inbjuder till de första kvinnliga racerbåtstävlingarna”, *Charme* nr 13 1928, s. 9.
[76] ”Damernas racerlopp om Charmepokalen”, *Charme* nr 14 1928, s. 5.
[77] ”Damernas racerlopp om Charmepokalen”, *Charme* nr 14 1928, s. 5.
[78] Tolvhed, 2015, s. 136.

”begripliggöra” kvinnan som ägnade sig åt motorsport och dessutom var skicklig inom sporten. Tydligt var att pressen använde genusmarkörer och förstärkte Rosqvists svenskhet för att bevara hennes femininitet.[79] Kvinnliga racerförares utseende kommenterades och deras blondhet användes som ett förstärkande av svenskheten. Dessutom visar Tolvhed hur ett ständigt förhållande till den manliga racerföraren, som var norm, var tydligt.[80] Intressant i relation till Tolvheds iakttagelser är att *Charme* och *Idun* istället ifrågasatte och utmanade den manliga normen. Kanske fanns det under 1920-talet och 1930-talets början en öppning mot att motorsport i förlängningen inte skulle komma att ses som uteslutande manlig? Veckopressen tycks i alla fall haft en annan agenda. I amerikansk och brittisk veckopress vid samma tid kopplades bilen samman med styrka och kontroll, två egenskaper som uppfattades som manliga. Bilen sågs därför aldrig som en maskin för kvinnor.[81] En tydlig skillnad syns mot den svenska veckopressen som framhöll motorsport och därmed både bilar och motorcyklar som, i alla fall delvis, kvinnliga attribut. Dessutom sågs kontroll och metodiskhet som kvinnliga egenskaper snarare än manliga i dessa framställningar. Scharff visar hur bilen laddades med symboliken att kvinnor, som förare eller passagerare, hade frihet att röra sig och rätten att kontrollera en påkostad maskin.[82] Reportagen om kvinnliga motorsportare kan således tolkas i en vidare betydelse för formerandet av en kvinnlig modernitet där egenskaper som kontroll, frihet, självständighet och makt över det egna livet blev centrala ingredienser. Den amerikanska medievetaren Laura Horak menar att när kvinnor tog över maskulint kodade aktiviteter, till exempel som bilförare eller piloter, förstärktes deras feminina framtoning med attribut som silkesstrumpor, chica klänningar och moderna hattar.[83] Som jag visat i kapitlet om idrott gäller samma form av feminisering av idrottande kroppar som Horak påvisar men när det gäller motorsportande är denna typ av strategi förvånansvärt frånvarande.

När kvinnor själva kommer till tals i *Charme* om sitt motorsportande understryker de hur betydelsefull aktiviteten är i deras liv. Motorcykelföraren Ruth Ericsson önskar exempelvis ”ingenting högre än att få styra det stånkande vidundret hela livet igenom.”[84] Eva Bergenstierna i sin tur berättar att hon ”fått vara med om en faslig massa spännande äventyr” genom motorsporten. Ännu mer betydelse tillskriver Hilda Andersson aktiviteten och menar att ”motorsporten nästan [är] det enda som har värde i livet”.[85] Även Inga Rüder berättar för *Charme* 1926 hur betydelsefull motorsporten upplevs ”i synnerhet när man får upp riktigt stark fart (som på isen t.ex., där jag brukar vara uppe i omkring 110 km). Då glömmer man alla vardagens små motigheter och

[79] Tolvhed, 2015, s. 144–145.
[80] Tolvhed, 2015, s. 146–151.
[81] Tinkler och Krasnick Walsh, 2008, s. 131–132.
[82] Scharff, 1991, s. 22.
[83] Horak, 2016, s. 73.
[84] “Vid styrstång och racerratt”, *Charme* nr 15 1923, s. 4.
[85] “Vid styrstång och racerratt”, *Charme* nr 15 1923, s. 4.

tycker bara att det är härligt att leva."[86] Flera forskare har framhållit bilens koppling till frigörelse och frihetskänslor för kvinnor.[87] På samma vis vittnar de motorsportande kvinnorna ovan om betydelsen av maskinerna i deras liv och den frihetskänsla som dessa medförde. I artiklarna och reportagen om kvinnor och motorsport syns heller inte någon teknikskepsis eller oro över maskinernas dominans i människors liv. Istället fylldes maskinerna med mening för de moderna kvinnorna och kopplades samman med frihet, frigörelse, vardagsflykt och äventyrlighet. Wosk visar också att bilen blev en tydlig kulturell symbol för kvinnors modernitet och självständighet i en engelsk och amerikansk kontext under 1920-talet.[88]

Den brittiska historikern Adrian Bingham ser en fascination för kvinnliga hjältinnor i relation till maskiner i populärkulturen under mellankrigstiden och exemplifierar med piloten Amy Johnssons flygning till Australien. De kvinnliga hjältinnorna blev också föremål för satiriska texter och bilder.[89] I den svenska veckopressen har jag inte hittat några nedgörande eller ironiska texter om motorsportande kvinnor, däremot finns det en tendens att beskriva de motorsportande kvinnorna som hjältinnor som klarat av osannolika bedrifter. I *Svensk Damtidning* 1929 omtalas exempelvis Clarenore Sinner på grund av sin bilfärd jorden runt, vilket anses "vara en sportbragd, som hittills saknar motstycke, allrahelst som den gick fram efter en route som ingen tidigare begagnat sig av, och företogs med en enda följeslagare."[90] Flera mer eller mindre välkända kvinnliga piloter och bilförare som klarat av bedrifter som att ta sig fram långa sträckor ensamma eller själva klarat av att sköta om motorerna.[91] Motorsporten som en uteslutande manlig arena syntes inte i dessa reportage utan gjordes till en kvinnlig angelägenhet vilket stärkte kvinnors position som deltagare i det moderna samhället. Den svenska pressens framställningar tycks utmärka sig i den komplexa inställning som fanns till kvinnor och bilar. I källmaterialet om motorsport är kvinnorna uteslutande subjekt i moderniteten. De motorsportande kvinnorna låter sig inte placeras in i Schippers modell för femininiteter, av skälet att de varken beskrivs som utmanande mot maktordningen eller avfärdas som maskuliniserade. De passar alltså inte in på pariafemininiteter. Motorsportande kvinnor sticker ut så mycket, eller kanske till och med avviker så pass från normen, att de inte stör ordningen, utan istället blir till något ouppnåeligt. Det var en liten grupp kvinnor som hade möjlighet att ägna sig åt motorsport som var en dyr aktivitet. Det är således inte ett omförhandlande av den hegemoniska femininiteten

---

[86] "Våra motorsportande damer", *Charme* nr 6 1926, s. 29.

[87] Se bland annat: Scharff, 1991, s. 78, 89; Nicholas, 2015, s. 194; Tinkler och Krasnick Walsh, 2008, s. 129.

[88] Wosk, 2001, s. 120.

[89] Adrian Bingham, *Gender, Modernity and the Popular press in Inter-war Britain*, Oxford, 2004, s. 77.

[90] "Stinnes dotter blir svensk fotograffru", *Svensk Damtidning* nr 50 1929, s. 11.

[91] Se till exempel: "Min dröm blev verklighet", *Svensk Damtidning* 1932 nr 23 1932, s. 5, 35; "En motorkunnig dam", *Charme* nr 7 1929, s. 22; "En patricierdam av modernt snitt", *Charme* nr 12 1925, s. 8– 9; "Bilpromenad med 'familjens chauffös'", *Charme* nr 18 1925, s. 6–7; "Med Eva Dickson i luften", *Charme* nr 6 1932, s. 6–7, 38.

som sker utan snarare krävs ännu en kategori här för att förklara den position som de motorsportande kvinnorna hade; en överordnad femininitet som inte endast utgör normen utan kan utmana den utan att tappa i status och avfärdas.

Moderna kvinnor och skrivmaskiner

1938 gav företaget *Remington Typewriter Co. AB* ut jubileumskriften ”Sagan om maskinen som förändrade världen”.[92] Den maskin som avsågs var skrivmaskinen och skriften tecknar dels skrivmaskinens historia och för dels fram maskinens förträfflighet. Förutom fördelar som ekonomisk vinning och befrielse från ”pennans slaveri” framhålls ”det faktum att det var skrivmaskinen som öppnat vägen till affärslivet för kvinnan. På samma sätt som de första vävmaskinerna öppnade fabriksdörrarna för kvinnan, har skrivmaskinen slagit upp kontorsdörrarna för henne”.[93] Texten gör också gällande att maskinen ”gjorde henne inte bara kompetent, utan också oumbärlig för affärslivet”.[94] Häftet är en blandning mellan reklam och jubileumstext för att fira företagets 65 år på marknaden. *Remington Typrewriter Co. AB* understryker att själva maskinen varit en central, en närmast avgörande, del i att kvinnor fått tillträde till en större del av arbetsmarknaden. På samma vis tillskrevs skrivmaskinen stor betydelse tidigare i historisk forskning och framhölls som viktig för kvinnors väg in på kontoren. Den sågs som en möjlighet till arbete och i förlängningen självständighet.[95] Denna förklaring vänder sig den amerikanska medieforskaren Joli Jensen mot. Hon menar istället att tekniska innovationer inte helt plötsligt dyker upp, lika lite som att införandet av nya maskiner helt förändrar de sociala strukturerna. Hon vill med andra ord problematisera den betydelse som skrivmaskinen tillskrivits för kvinnors inträde på kontoren. Utvecklandet av skrivmaskinen sammanföll istället med en rad sociala förändringar, vilka skapade ett behov för den.[96] Skrivmaskinen marknadsfördes inte från början som en produkt enbart för kvinnor, utan riktades till båda könen. Det var istället arbetsmarknaden som knöt maskinen till kvinnor, vilket påverkade företagen att marknadsföra den som sådan. Detta gjordes till exempel genom att inkludera traditionellt kvinnliga attribut såsom handspeglar och nåldynor i maskinen.[97] Företagen var delaktiga i skapandet av den kontorsarbetande som feminin eftersom kvinnor

[92] *Sagan om maskinen som förändrade världen*, Remington Typewriter Co. AB, Stockholm, 1938.

[93] *Sagan om maskinen som förändrade världen*, 1938, s. 13–15.

[94] *Sagan om maskinen som förändrade världen*, 1938, s. 15.

[95] Ellen Lupton, *Mechanical brides. Women and machines. From home to office*, New York, 1993, s. 43. Se också beskrivningen av detta i Hoke, 1979, s. 76–77.

[96] Joli Jensen, “Using the typewriter. Secretaries, reporters and authors, 1880-1930”, *Technology in Society* nr 10, 1988, s. 256. Se också: Hoke, 1979, s. 77.

[97] Hoke, 1979, s. 82-83.

användes i reklam för skrivmaskiner.[98] Dessutom sågs inte skrivmaskinen som uteslutande manlig från början vilket underlättade för kvinnor att söka arbete som maskinskriverskor.[99]

Skrivmaskinen sågs som kvinnlig i *Charme*: ”Maskinskrivning ligger bättre till för en flicka än för en ung pojke och även vid stenografiundervisningen visar det sig, att den mångomtalade kvinnliga fliten och kvinnans större receptiva förmåga firar triumfer över mannens påstådda större intelligens.”[100] På samma vis som kvinnors nerver, koncentrationsförmåga och metodiskhet ansågs lämpa sig för bilkörning, förmodades kvinnors större receptiva förmåga göra dem bättre anpassade för skrivmaskinsarbete än män. Argumenten gick sällan ut på att kvinnor var lika män eller hade samma egenskaper, utan det var deras särskilda kvinnliga egenskaper som motiverade att de passade att arbeta med maskinerna. När skrivmaskinerna etablerades på marknaden fördes vissa argument fram om att kvinnors kroppar var mer anpassade för att skriva maskin, till exempel för att män hade för stora och starka fingrar.[101] Kvinnor ansågs vara mest lämpade för mekaniserat rutinarbete.[102] Maskinskriverskor klagade dock över det monotona arbetet och arbetstakten samt avhumaniseringen som följde med detta.[103] Reklam reproducerade dessa tankegångar och visade ofta män som individuellt använde maskiner för att lösa uppgifter, medan kvinnor avbildades i grupp utförande monotont arbete.[104]

I *Husmodern* 1932 illustreras ett reportage om äkta makar som arbetar tillsammans med bilderna nedan. På den första bilden syns en kvinna, iklädd tidstypiska 1800-talskläder, svimma men fångas upp av en man. Bildtexten låter meddela att hustrun ”förr” var ”en ranka som klängde sig på mannen”. Den andra illustrationen visar istället ett gift par från 1930-talets början där läsaren ska förstå att kvinnan hade en helt annan position, som makens kamrat. De båda arbetar tillsammans. Frigörelsen och jämlikheten illustreras av en skrivmaskin och får symbolvärde som emanciperande för kvinnor.

---

[98] Hershfield, 2008, s. 118.

[99] Margery W. Davies, “Women clerical workers and the typewriter: the writing machine” i *Technology and Women´s voices. Keeping in touch*, Cheris Kramarae, (red.), New York, 1988, s. 30, 33.

[100] ”En ung dams väg till… kontorsstolen”, *Charme* nr 22 1929, s. 7–8.

[101] Margery Davies, ”Woman´s place is at the typewriter” i *Capitalist patriarchy and the case for socialist feminism*, Zillah R. Eisenstein (red.), New York, 1979, s. 90. En liknande uppfattning återfinns hos Sundström, 1932, s. 161.

[102] Sharon Hartman Strom, *Beyond the typewriter: gender, class, and the origins of modern American office work, 1900-1930*, Urbana, 1992, s. 173-175, 240. Samma sak visar Hershfield, 2008, s. 115.

[103] Hartman Strom, 1992, s. 245.

[104] Hartman Strom, 1992, s. 185.

Bild 37.
Husmodern nr 3 1932, s. 6

Bild 38.
Husmodern nr 3 1932, s. 7.

I romanen *Lilian* från 1924 ses skrivmaskinen som befriande; en karaktär sägs endast leva upp genom sin maskin och en annan finner tröst i ”[s]jälva maskinen och dess knackningar, beröringen med pappret“.[105] På samma vis konstateras i en rådgivningsbok för sekreterare från 1932 att ”Maskinen är tidens symbol, och kontoret har blivit en intressant värld för sig, sammansatt av skrivbord och skrivmaskiner, telefoner och registreringsskåp.”[106] Även relationen mellan maskinskriverskan och hennes maskin berörs:

> Varje maskin har sin särskilda egenart och måste behandlas individuellt. Samma känslor hyser utan tvivel maskinskriverskan för den skrivmaskin, som hon år efter år använder. Men för att de ej skola förvandlas till avsky och leda och resultera i sämre prestationer är det nödvändigt, att maskinen fungerar oklanderligt och har de typer, tecken och andra anordningar, som hon behöver.[107]

Maskinen laddas nästintill med aktörskap här och hur väl maskinen fungerar sägs avgöra om sekreteraren känner tillfredsställelse över eller avsky för sitt arbete. Märkbart är att det fanns en inställning till kontorsarbetet i vilken skrivmaskinen laddades med negativa konnotationer såsom upprepning, vanemässighet och tristess. Det monotona arbetet vid skrivmaskinen kunde skapa känslan av utbytbarhet och avhumanisering, enligt främst skönlitterära skildringar i veckopressen.[108] Således fungerar skrivmaskinen i denna förståelse som fastlåsande av kvinnor i en hierarkiskt underordnad position på kontoret.

Det fanns också en tanke om att kvinnor som utförde denna typ av repetitiva sysslor uppfattades som maskiner. Den återkommande signaturen *Bang,* Barbro Alving, skriver i *Idun* 1932 om olika typer av kontorsflickor. En av dem utgörs av:

> den kontorsstämplade, som såg ut i ansiktet från början som att här sitter man och här får man sitta och livet är trist och man blir en maskin – med ett ord sur. Den sorten är som regel mycket kunnig, men jag skulle vilja råda de flickorna att åtminstone den kvarten de söka plats lömskt hyckla ett lite gladare lynne[109]

Även i romanen *Måndag på kontoret* från 1933 uttrycks frustrationen och tristessen över att vara kontorsflicka och en karaktär menar att den naturliga vägen är från

---

[105] Bennett, 1924, s. 28, 47.

[106] Anna Odhe, *Hur man blir en god sekreterare*, Stockholm, 1932, s. 10.

[107] Odhe, 1932, s. 105. Samma uppfattning finns i Engelstad, 1930, s. 16.

[108] Se till exempel: “Vägen till min vän”, *Husmodern* nr 24 1932, s. 30–31; “Min skottdagshistoria”, *Svensk Damtidning* nr 11 1920, s. 107–108.; “Som i en dröm”, *Svensk Damtidning* nr 4 1929, s. 8, 18–19; ”Margit och semestern”, *Svensk Damtidning* nr 23 1932, s. 6, 39; ”Giftermålsannonsen”, *Husmodern* nr 47 1923, s. 1596-1598 . Se också Margareta Lindvall, *Kärlekens ansikte*, Stockholm, 1929, s. 207.

[109] ”Kunna inte våra kontorsflickor sitt yrke?”, *Idun* nr 32 1932, s. 801.

”skrivmaskin till sinnessjukhus”.[110] Till *Damernas diskussionsklubb* 1926 skriver en läsare på temat om kvinnor som maskiner att:

> Jag tror att det skulle hjälpa upp humöret om männen förstodo, att de som går i det dagliga livets trampkvarn antingen det nu gäller hushållsarbetet eller kontorsgöromålen ej äro automatiska maskiner utan själar med behov av ombyte och något som verkar uppiggande på intellektet. De svenska herrarna ha här något att lära av utlänningen, vilken mera i kvinnan se mera sin jämlike och bemöter henne som en medmänniska både i arbetet såväl som i sällskapslivet.[111]

I denna text finns en frustration just över föreställningen om kvinnor som mer passande för repetitiva sysslor, och skribenten framhåller att även kvinnor behöver stimulans och ombyte. I en novell publicerad i *Svensk Damtidning* 1926 kommer kontorschefen plötsligt till insikt om sina underställda: ”Han hade aldrig förr tänkt på, att skrivmaskinsfröknar också voro levande människor av kött och blod, han hade nästan betraktat dem som maskiner.”[112] Detta knyter an till Comacchio som skriver att decennierna under 1900-talets första del präglades av en industriell syn på samhället där kropp och maskin var olika delar i samma system och att kvinnor knöts extra starkt till bilden av att vara maskiner.[113] Maskinskriverskan sågs som en länk eller förmedlare mellan maskinen och sysslan, nästintill en del av själva maskinen. Således var den ideala maskinskriverskan snabb, korrekt, effektiv, utan att avbryta eller bli avbruten.[114] Samma upplevelse återfinns i den svenska populärkulturen från 1920- och början av 1930-talet. Även i rådgivningsboken *Hur man blir en god sekreterare* från 1932 syns föreställningen om sekreteraren nästintill som en förlängning av maskinen: ”Tålamodet skall bl.a. manifesteras på så sätt, att vederbörande inte ens med en rörelse av ögonlocket eller en häftig andning förråder, att han eller hon är ivrig att komma hem, när chefen börjar diktera brev framåt stängningsdags”.[115] Liknande föreställningar reproduceras i skönlitteratur från tiden, som i May Hartmans roman *Bara en kontorsflicka* från 1924 där idealet för ett kontorsbiträde beskrivs som ”en människa, som mest liknade en maskin utan egna tankar och egen vilja”.[116] Liksom i romanen *Kärlekens ansikte* från 1929 i vilken arbetet vid skrivmaskinen beskrivs som ”ett maskinmässigt arbete” som

---

[110] Larsson, 1933, s. 91.

[111] ”Damernas diskussionsklubb”, *Idun* nr 46 1926, s. 1197.

[112] ”Drömmen som blev verklighet”, *Svensk Damtidning* nr 12 1926, s. 159. I Bennett, 1924, s. 23 syns samma avhumanisering av maskinskriverskor.

[113] Comacchio, 1998, s. 42, 47–48.

[114] Jensen, 1988, s. 258, 263.

[115] Odhe, 1932, s. 120.

[116] Hartman, 1924, s. 21. Se också Eira Hellbergs roman *Det nakna trädet: boken om en dotterför* liknande tematik: ”Sitter på ett kontor, vid en skrivmaskin, ett dött ting bland andra döda ting”. Eira Hellberg, *Det nakna trädet: boken om en dotter,* Stockholm, 1919, s. 194–195, 235.

utfördes ”själslöst och automatiskt” och dessutom sägs det finnas en ”dödande enformighet[en] i arbetet”.[117]

I dessa skildringar tappade maskinskriverskorna sitt subjektsvärde som individer. Arbetet, som i andra texter beskrivits som frigörande, gjorde här istället kvinnorna till utbytbara kuggar i kontorets maskineri. Denna ängslan lyfts som tematik i Märta Björlingsson-Ivanovolskys roman *Den nya kvinnan* från 1925 där huvudkaraktären oroar sig över arbetsmarknaden, kontorsarbete och att därmed bli ”till en plugg i en maskin”.[118] 1931 utlyser *Charme* en av sina många läsartävlingar. Tävlingen bestod av en maskinskrivningstävling och en stenografitävling som gick ut på att de tävlande skulle vara så snabba som möjligt. Två oberoende vittnen skulle vara med och bedöma och sedan skickades resultatet in till tidningsredaktionen som skulle avgöra vem som hållit den snabbaste takten.[119] Å ena sidan går det att se hur *Charme* bejakade tidens effektivitet och rationalitetssträvan som präglade arbetsmarknaden, å andra sidan kan en möjlig tolkning vara att *Charme* ville hjälpa läsarna att få papper på sina kvalifikationer, förutom de rent kommersiella syften som såklart styrde veckopressen.

En fröken Olofsson skriver i *Husmodern* 1920 en berättelse om en självförsörjande modern kvinna som försörjer sig som maskinskriverska. Den självförsörjandes ensamhet och att vara ”en liten prick bland de andra små prickarna i Grottekvarnens stora mjölpåse” tynger henne.[120] Här kan en parallell dras till historikern Emma Hilborns iakttagelse om att grottekvarnen användes som metafor för industriella arbetsplatser inom arbetarlitteraturen från 1800-talets slut. Kvarnen fick i dessa skildringar illustrera slitsamma och tunga arbeten utförda i miljöer som beskrevs som helvetesliknande.[121] Fröken Olofssons omnämnande av Grottekvarnen bär således på kopplingar till en kritik av slitsamt arbete och dåliga arbetsmiljöer i tiden. Denna korta skildring om självförsörjandes livssituation och arbete debatteras sedan i numren som följde. Till exempel svarar signaturen *Joseph R-p*:

> Jag erkänner, att det kan vara svårt ibland att vara nöjd med sin lott, men man förmår mycket mera än man tror, om man bara verkligen *vill*. Kära fröken Olofsson, säg såhär till Eder själv ’Jag *vill* att detta arbete vid skrivmaskinen är trevligt och intressant! Jag *vill*, låtsas, som om denna skrivmaskin är mitt instrument i den stora orkestern’.[122]

---

[117] Lindvall, 1929, s. 125, s. 197.

[118] Märta Björlingsson-Ivanovolsky, *Den nya kvinnan*, Stockholm, 1925, s. 148.

[119] ”En pristävlan för modernt kontorsfolk”, *Charme* nr 8 1931, s. 6–7; ”Nu sätta vi igång”, *Charme* nr 9 1931, s. 6–7; ”Kontorsfolk hallå!”, *Charme* nr 18 1931, s. 8–9.

[120] “Hemmets högtidsdagar”, *Husmodern* nr 9 1920, s. 134.

[121] Emma Hilborn, *Världar i Brand: fiktion, politik och romantik i det tidiga 1900-talets ungsocialistiska press*, Höör, 2014, s. 104–115.

[122] “Till och från läsekretsen”, *Husmodern* nr 13 1920, s. 198.

Ytterligare en läsare svarar under signaturen *Självförsörjande kvinna*. Hon skriver att hon har en del livsvisdom att lära fröken Olofsson och att självförsörjande kvinnor inte klarar av att vara ensamma utan tänker på hur ett annat liv skulle gestalta sig:

> Istället för skrivmaskinens alla döda knappar får hon ett hem, som hon – hur litet det än är – får sätta sin prägel på. Skrivmaskinsknapparna äro ersatta var och en med sin sak. Där är ett bord att lägga en broderad duk över, här en soffa att ordna några kuddar i, ett bord, som ska dukas – ja, *hans* strumpor ska stoppas.[123]

Emellertid menar *Självförsörjande kvinna* att det handlar mycket om livsinställning och att fröken Olofsson, om hon bara ändrar sin inställning, skulle slippa vara ensam. Intressant i sammanhanget är att fröken Olofsson bara i förbigående nämner skrivmaskinen, medan de följande insändarna fångar upp detta och gör den till symbol för de självförsörjandes liv. Fröken Olofsson uppmanas att känna lycka för skrivmaskinen och se hur den kan ge hennes liv mening.

Sammanfattningsvis kopplades skrivmaskinen samman med de moderna kvinnornas kontorsarbete, men var inte längre särskilt modern på 1920-talet. Detta kan vara anledningen till att den frigörande symboliken, som annan forskning om tidigare perioder visar på, är nästintill borta och arbetet vid skrivmaskinen sågs som uteslutande kvinnligt, liksom monotont, trist och livlöst. I tidens romaner, och i skönlitterära skildringar i veckopressen, går det att se protester och motstånd mot att maskinskriverskor sågs som avhumaniserade objekt, inte mer värda än maskiner. De röster som höjdes går att ses som en motståndshandling mot att kvinnor placerades i det som jag i avhandlingen valt att kalla avfärdad femininitet, ett komplement till Schippers modell. Upplevelsen av att arbeta som maskinskriverska innebar ofta att vara osynlig och därmed just avfärdad. Det vill säga längst ner i femininitetshierarkin eftersom de som befinner sig här varken kan ses som hegemoniska femininiteter eller pariafemininiteter. De har fråntagits sin subjektivitet och varken upprätthåller eller utmanar genusordningen, utan närmast ställs utanför den.

Sammanfattning

Maskiner och teknisk utveckling pekades i den svenska veckopressen ut som en av de främsta markörerna för det moderna samhället. Moderna kvinnors relation till maskiner kom också att diskuteras. I dessa diskussioner fanns två olika spår. Å ena sidan fanns en rädsla över mekanisering som kunde leda till en likriktning av människor, men framför allt en standardisering av kvinnors utseende. Det vill säga att människor skulle bli mekaniserade kopior av varandra. Å andra sidan fanns föreställningar om att

[123] "Till och från läsekretsen", *Husmodern* nr 17 1920, s. 261.

maskinerna, såsom till exempel bilar gjorde människor starkare, sundare, modigare och friare.

Bilen var en av 1920-talets symboler för frihet och modernitet och denna knöts till moderna kvinnor. När det gällde bilen, som ett mer vardagligt fortskaffningsmedel, var diskussionerna komplexa och frågor ställdes kring om kvinnor verkligen kunde köra bil, men den dominerande bilden var ändå att bilkörning var en passande aktivitet för kvinnor. Däremot fanns inga frågetecken alls gällande de motorsportande kvinnor, utan sporten sågs som en given aktivitet för moderna kvinnor. Tankar om motorsport som en manlig aktivitet syntes inte i dessa reportage, utan gjordes till en kvinnlig aktivitet som stärkte kvinnors position som deltagare i det moderna samhället. I materialet om motorsport är kvinnorna uteslutande subjekt i moderniteten. Således uppfattades inte motorsportande kvinnor som ett hot mot genusordningen i den svenska veckopressen utan gjordes snarare till ett nästintill ouppnåeligt ideal. Här räcker inte Schippers förklaringsmodell till eftersom de motorsportande kvinnorna inte kan ses som hegemoniska femininiteter i bemärkelsen att de upprätthöll komplementariteten mellan könen. Emellertid platsar de inte heller inom pariafemininitet eftersom de inte sågs som ett hot mot genusordningen. Här krävs än en gång ett utvidgande av Schippers femininitetshierarki i vilken de motorsportande kvinnorna bör ses som ouppnåeliga ideal som står över det som Schippers benämner hegemoniska femininiteten. I likhet med R.W. Connells hierarki av maskulinitet där den hegemoniska maskuliniteten utgörs av ett ouppnåeligt ideal krävs det alltså även en sådan position för att förklara hur femininitet fungerar.[124] Motorsportande kvinnor var inget direkt hot mot genusordningen eftersom det var en så liten grupp; istället uppfattades de nästintill som en ouppnåbar femininitet i paritet med filmstjärnor.

I populärkulturen diskuterades också moderna kvinnors relation till skrivmaskiner. Skrivmaskinen omgärdades av en känsla av frigörelse för kvinnor eftersom den ansågs ha underlättat vägen till arbetsmarknaden. Emellertid var det inte längre en modern maskin på 1920-talet och känslan av frigörelse verkade ha ersatts av frustration. Istället beskrevs skrivmaskinen i negativa termer och antogs göra kvinnor till mekaniserade objekt. Arbetet vid skrivmaskinen beskrevs som monotont, trist och livlöst. De kvinnor som arbetade som maskinskriverskor sågs inte som en utmaning mot kontorens genusordning utan var osynliggjorda och närmast avfärdade. Än en gång aktualiseras behovet av att utvidga Schippers modell och genom att inkludera avfärdad femininitet som en underordnad kategori av femininiteter förklaras positionen för de kvinnor som varken upprätthåller eller utmanar genusordningen.

Beskrivningarna av maskiner och femininitet var varierade, och åsikterna kunde vara polariserade i den dåtida veckopressen. Märkbart är dock att maskinerna var centrala för att förklara och förstå hur en modern femininitet såg ut. Maskinerna hade möjlighet att formera kvinnor som modernitetens subjekt genom bilar och motorcyklar, eller göra att dem till fastlåsta och avhumaniserade objekt genom skrivmaskinen.

---

[124] Connell, 2008, s. 118–119.

Moderna kvinnor – en avslutande diskussion

Moderna kvinnor var ett globalt och transnationellt fenomen som började dyka upp runt om i världen i början av 1920-talet. I denna avhandling undersöker jag hur detta togs emot i ett svenskt sammanhang och mer specifikt i dåtidens veckotidningar. Genom populärkulturen och flera olika teman kartläggs på ett djupgående plan föreställningar om de moderna 1920-talskvinnorna på ett vis som inte gjorts tidigare.

I detta avslutande kapitel knyter jag ihop avhandlingens övergripande slutsatser och visar hur de kan förstås i relation till svensk och internationell forskning. För att sätta in diskussionerna om de moderna kvinnorna i ett längre historiskt perspektiv avslutar jag dessutom med några blickar mot framtiden. Det är dock ingen sammanfattning av resultaten i traditionell mening; för detta hänvisar jag istället till de olika delkapitlens sammanfattningar.

Målet med denna undersökning har inte varit att undersöka huruvida moderna kvinnor fanns ”i verkligheten”, men tydligt är att de sågs som en reell möjlighet, eller ett hot, av de som kom till tals i den svenska veckopressen. Denna undersökning visar också att de moderna kvinnorna användes i politiska diskussioner om emancipation, tillgång till offentligheten liksom i frågor om ras och nationalitet. Svensk forskning har tenderat att använda begreppet ny kvinna för den moderna femininitet som dök upp under 1920-talet. I samklang med internationell forskning talar jag istället om moderna kvinnor.[1] Dels för att det handlar om flera femininiteter och dels för att särskilja tidens moderna femininiteter från den tidigare generationen av nya kvinnor som även i sin samtid sågs som lika femininiteter.

Det fanns ingen enhetlighet i hur svenska moderna kvinnor gestaltades i veckopressen – närmare bestämt i *Charme*, *Husmodern*, *Idun* och *Svensk Damtidning* som analyseras i denna avhandling. Det gäller inte bara tidningarna emellan, utan diskussionerna om moderna femininiteter var komplexa, varierande och ofta motsägelsefulla även i samma tidning och ibland till och med i samma text. Moderna kvinnor som begrepp användes som ett prisma för att diskutera aktuella frågor i samtiden såsom nationalitet, ras, kön och tradition kontra modernitet. De nya femininiteter som framträdde i tidningarnas spalter användes med andra ord för att

[1]Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl., 2008, s. 9; Nicholas, 2015, s. 10.

försöka förstå, förklara och tolka det moderna samhället. Påtagligt är att veckopressens skribenter upplevde att perioden 1920–1933 präglades av förändring och nya strömningar inom såväl kvinnoemancipation, genusstrukturer, idrott, skönhetskultur och mode som arbetsmarknad och teknik. Oberoende av om förändringarna välkomnades eller inte erbjöd begreppet moderna kvinnor och de förändrade femininiteter som identifierades en arena för att diskutera denna typ av frågor. Det fanns en tydlig uppfattning i den samtida veckopressen om att femininiteten genomgått en betydande förändring under bara ett par decennier. Förändringen upplevdes ha påverkat såväl utseende, kläder och kropp som egenskaper och intresseområden. Med tanke på veckopressens kommersiella syfte kan vi utgå ifrån att de frågor som togs upp borde fånga upp diskussioner med ett allmänintresse. Samtidigt är moderna kvinnor ett något svårfångat och svårdefinierat begrepp, eftersom det fylldes med olika innebörd beroende på vem som beskrev det och i vilket syfte. Det pågick en kamp om representationer, beroende på vem som stod för definitionen kunde begreppet fungera antingen som ett nedlåtande epitet eller en subversiv identitetsmarkör.

Inledningsvis valde jag att undersöka veckotidningar med olika inriktning och målgrupper för att komma åt olika perspektiv på de moderna kvinnorna. Valet föll då på *Idun* som adresserade en intellektuell elit och ville ligga steget före i kvinnoemancipatoriska frågor och vidare på *Husmodern* som riktade sitt tilltal till gifta kvinnor med egna hushåll, ofta belägna på landsbygden. Målgruppen för *Svensk Damtidning* var i sin tur bredare, eftersom den bestod av medelklasskvinnor bosatta såväl på landsbygden som i staden. *Charme* slutligen vände sig till en något yngre generation av medelklasskvinnor, ofta självförsörjande i en urban miljö. Dock visade det sig inte finnas några betydande skillnader i hur de olika tidningarna förhöll sig till föreställningen om moderna kvinnor. Det som sticker ut är möjligtvis att *Charme* rymmer både de mest negativa och de mest positiva skildringarna av moderna kvinnor. Detta kan förklaras av modernitetens dubbelhet som innefattar såväl fascination som rädsla för det nya. *Charme*, som också var den tidning som explicit marknadsförde sig som organ för de moderna kvinnorna, befann sig uppenbarligen mitt i denna modernitet. I övrigt kan *Husmodern* generellt sägas inta en något mer skeptisk hållning till moderna strömningar och den förändrade femininiteten som följde med dessa, men det är inte en fullständigt dominerande bild.

Vad resultaten beträffar ger denna avhandling annan bild än den som hittills varit rådande i det svenska forskningsläget. Genom att använda veckopress som källa till hur framställningar av moderna kvinnor såg ut mellan 1920 och 1933 visar jag andra drag än de som främst svenska litteraturvetare tecknat. På grund av att tidigare forskning främst koncentrerat sig på den sexuella frigörelsen och tolkat kommersialiseringen av femininiteten som ett tecken på avradikalisering,[2] menar jag, att den har missat den politiska laddning som faktiskt präglade debatterna om 1920-talets moderna kvinnor.

[2] Fahlgren, Hirdman och Witt-Brattström, 1996, s. 374; Fjelkestam, 2002, s. 24.

Moderna kvinnor, friheten och gränserna

Marshall Berman menar att vi behöver utforska den fruktan för frihet och längtan att fly från densamma som ryms inom moderniteten.[3] Min studie visar att det moderna i den svenska veckopressen till stor del gestaltades just genom upplevelsen att vara fri. Vad denna frihet skulle innebära för 1920-talets kvinnor, som efter en lång kamp fått rösträtt, samtidigt som nya äktenskapslagar stiftats och arbetsmarknaden öppnats upp, var en central tematik som ständigt återkom i diskussionerna i veckopressen. Varken internationell eller svensk forskning om nya, eller moderna, kvinnor har emellertid undersökt hur just friheten knöts till moderna femininiteter. Jag visar dock att gränserna för och förståelsen av friheten samt av upplevelsen av att vara fri utgjorde grundläggande frågeställningar i samtliga teman som kopplades till moderna kvinnor såväl gällande arbete, kärleksrelationer, skönhetskultur som idrott och teknik.

Det som synliggörs är en kamp om frihetsbegreppet där det är uppenbart att det inte fick konkurrera med eller utmana den rådande genusordningen i för stor utsträckning. Med hjälp av Mimi Schippers modell som förklarar hur femininiteter relateras till varandra och fungerar i en patriarkal struktur, visar jag hur, en bild växer fram över hur gränserna såg ut för de moderna femininiteterna. Schippers modell erbjuder två positioner av femininitet: den hegemoniska och pariafemininiteten. Den första är den accepterade femininiteten som upprätthåller komplementariteten med det motsatta könet och bejakar genusordningen i vilken männens makt förblir ohotad. Den senare i sin tur stör däremot genusordningen genom sina anspråk på såväl arenor som egenskaper som annars varit förbehållna männen.[4]

Det går förstås också att se dessa två olika femininiteter i relation till representationerna av moderna kvinnor. Å ena sidan fanns det en negativ syn på den moderna femininiteten som grundade sig i en rädsla för ett omskakande av den välkända världen. I denna oro rymdes ett förakt för och ett avståndstagande från moderna kvinnor. De moderna kvinnorna knöts i denna tankefigur förvisso starkt till moderniteten, men sågs närmast som dess baksida. De utgjorde det som Berman menar ”hotar att förstöra allt vi har, allt vi känner, allt som vi är”.[5] Här förpassades moderna kvinnor till pariafemininiteter som utmanade och störde genusordningen genom sin närvaro, synlighet och delaktighet på bland annat arbetsplatser och idrottsarenor liksom på restauranger, caféer och i nöjeslokaler av olika slag. Denna syn bar också på ett stråk av nostalgi förankrad i en odefinierad förfluten tid med tydliga genuspositioner, sammanhållna familjer och skönhetsideal enligt vilka kvinnor skulle se ut som just kvinnor. De moderna kvinnorna förpassades i dessa negativa framställningar till kommersiella produkter som omformats alltför radikalt, och förändringen antogs i slutändan kunna leda till likriktning och maskulinisering. I denna tankefigur var de

[3] Berman, 2002, s. 16.

[4] Schippers, s. 94–95.

[5] Berman, 2012, s. 21.

moderna kvinnorna alltför frigjorda, vilket betraktades som ett hot mot heterosexualiteten eftersom det heterosexuella begäret ansågs vara utmanat om kvinnor började likna män. Dessutom, om kvinnor blev som män, vad skulle då hända med nationens fortlevnad? I spåren av denna förändrade femininitet föreställde sig skribenterna ett samhälle med ökade skilsmässor, övergivna barn och kvinnor som tänkte mer på nöjesliv, karriär och sig själva än på att uppfylla en traditionell feminin genusposition. Underliggande låg också rädslan för en förändrad maktposition. Förändringen skulle innebära att männen skulle vara tvungna att fylla den tomma plats som lämnats efter den traditionella femininiteten, det vill säga en underordnad ställning i hemmiljön. Dessa frågor låg sedan till grund för 1930-talets befolkningspolitiska debatt. Det är också denna omvandling av det moderna familjelivet som Alva och Gunnar Myrdal undersöker och försöker formulera lösningar på i *Kris i befolkningsfrågan* från 1934.[6]

Å andra sidan fanns framställningar av moderna kvinnor som representanter för en utvecklad form av femininitet, formerad genom feministiska framsteg och emancipation. Frihet och möjligheter till utveckling stod här i fokus när de moderna kvinnorna skildrades. Arbetsmarknadens omdaning med större chanser för kvinnor att försörja sig själva, öppnade upp för nya sätt att leva på och ett friare liv, oberoende av äktenskap. Men den skapade också förutsättningar för att de moderna kvinnorna skulle kunna ställa andra krav på ett eventuellt äktenskap som innebar att de inte endast behövde leva för hem och familjeliv, utan kunde fylla sitt liv med andra värden. Dessutom ansågs den nya generationen av kvinnor vara friskare och sundare, mer utvecklade än tidigare generationer. Förändringen framställdes således som både kroppslig och baserad på kvinnors nya egenskaper och intresseområden.

Med denna utgångspunkt sågs de moderna kvinnorna som fullständigt delaktiga i moderniteten; de utgjorde närmast navet i det moderna. Här betraktades männen som de bakåtsträvande och traditionella, medan kvinnorna istället ansågs bejaka det moderna och driva på samhällsutvecklingen. I denna tankefigur gjordes kvinnor till subjekt och befann sig långt ifrån att formeras som nostalgins objekt. Istället för med ett vemod över en förlorad femininitet beskrevs det förflutna som en boja för de kvinnor som varit fast i traditionella genusmönster. Dock bör det uppmärksammas att det handlar om en förhandling av vilka femininiteter som kunde accepteras och godtas inom ramen för den hegemoniska femininiteten; någon total omkastning av den rådande genusordningen var det aldrig fråga om. De flesta framställningarna av moderna kvinnor var således uttryck för en vilja att integrera de moderna kvinnorna i den hegemoniska femininiteten genom att utöka det acceptabla och normativa. Till exempel kunde de självförsörjande och ogifta kvinnorna lämnas utrymme inom den hegemoniska femininiteten, så länge de inte utmanade männens positioner på arbetsmarknaden, utan höll sig till de yrken som sågs som kvinnliga.

[6] Alva och Gunnar Myrdal, *Kris i befolkningsfrågan*, Stockholm, 1934, se speciellt s. 286–325.

De komplexa framställningarna belyser hur svårt det föreföll vara att förhålla sig till moderna kvinnor i samtiden. Emellertid är Schippers modell inte fullt tillräcklig för att förklara de olika femininiteter som sammanfattades inom moderna kvinnor eller de femininiteter som ställdes emot dem. 1920-talets veckopress erbjöd nämligen en annan hierarkisk uppdelning. I likhet med att R.W. Connells teori om maskuliniteter är indelade i tre olika nivåer, finns det således också utrymme att utveckla Schippers modell till fler nivåer än två. Det kan med fördel till Schippers hierarki fogas ytterligare två femininiteter, nämligen de som varken kan infogas i den hegemoniska femininiteten eller som hotar, stör och utmanar genusordningen. Ovanför den hegemoniska femininiteten bör således en ideal, eller närmast ouppnåelig, femininitet placeras som återfinns i veckopressen. Det är en femininitet som i materialet främst gestaltas av motorsportande kvinnor vars frihet genom tekniken är påtaglig och skulle kunna framställas som en hotande pariafemininitet. Istället hyllas den som något ouppnåelig för de flesta kvinnor, vilket kan förklara dess icke-hotande position. En liten grupp av moderna kvinnor med ett så dyrt intresse, som motorsport utgjorde vid tiden och som möjliggjorde deras frihet, hotade inte genusordningen i grunden.

Slutligen bör även en position under pariafemininiteten tillfogas, nämligen den avfärdade femininiteten. 1920-talets moderna kvinnor användes nämligen också för att förstå förändring över tid. De som utgjorde oönskad femininitet i ett svensk sammanhang varierade mellan vad som kan tyckas som två motpoler, nämligen den sysslolösa hemmadottern och den alltför feminina kvinnan som endast trånade efter äktenskap. Båda dessa typer uppfattade som förlegade och traditionella. De beskrivs också på liknande vis; som osjälvständiga, ofria och beroende, i det förra fallet av släktingar och i det senare av en äkta make. Detta icke-bejakande av den nyvunna friheten placerar således de avfärdade femininiteterna i botten av femininitetshierarkin i egenskap av att de varken utmanar eller upprätthåller genusordningen. Till denna grupp hör inte bara svenska, utan även icke-europeiska kvinnor som beskrevs som primitiva och underordnade avfärdades. Tydligt är också att den icke-svenska genusordning som försatte kvinnor i denna situation kritiserades.

Uppenbart är att det fanns en slags frihet som framställdes som viktigare än all annan och det var den ekonomiska friheten. I denna avhandling visar jag att framställningarna av de svenska moderna kvinnorna tycks ha tagit sig vissa uttryck som inte lyfts i motsvarande undersökningar i andra delar av världen. Framför allt gäller det frigörelseaspekten, i internationella, men även i svenska litteraturvetenskapliga, studier har den sexuella frigörelsen lyfts fram som central för förståelsen av moderna kvinnor. Sexuell frigörelse, i betydelsen sexuella praktiker eller anspelningar på sex, närmast lyser med sin frånvaro i den svenska veckopress som jag har undersökt, med undantag för enstaka skönlitterära skildringar. Istället var det den ekonomiska frigörelsen som utgjorde hela basen för de moderna kvinnornas liv. Självständighet och frihet är två begrepp som lade själva grunden för de moderna kvinnorna och det som möjliggjorde detta var just en självständig ekonomi och därmed ett eget arbete.

Dessutom gav den ekonomiska friheten en möjlighet att välja bort äktenskap, något som betonas om och om igen i veckopressen. Internationellt visar Catriona Elder på att sådana diskussioner även förekom i Australien under 1920-talet och Tone Hellesund visar detsamma även för Norges del. I övrigt har valet att inte gifta sig inte lyfts fram i relation till moderna kvinnor, varken nationellt eller internationellt. Här skiljer min studie ut sig genom att det inte endast handlar om att förändra de heterosexuella relationerna, exempelvis genom kamratäktenskapet, utan att kvinnorna hade möjlighet att välja bort giftermål.

Arbetet och självförsörjningen är alltså den existentiella förutsättningen för de moderna kvinnorna, det som möjliggjorde ett eget hem, ett socialt liv och som inte tvingade kvinnor till äktenskap. Äktenskapet beskrevs inte sällan i termer av ofrihet, underordning och instängdhet. Den ekonomiska friheten erbjöd således möjligheten att formera livet utanför den snäva och traditionella femininiteten. Dessutom gav den ekonomiska friheten möjligheten att vara subjekt och utsikten för kvinnor att själva formera sin utifrån egna önskemål. Detta resultat utmanar Gunnar Qvists förklaringsmodell om att den demografiska utvecklingen med ett kvinnoöverskott drivit fram emancipatoriska framsteg.[7] Istället visar jag att även kvinnor som hade möjlighet till ett äktenskapligt liv valde bort detta till förmån för ett självförsörjande, självständigt och som det uppfattades – ett liv i frihet.

Svenska moderna kvinnor

De moderna kvinnor dök upp ungefär samtidigt världen över, men det är tydligt i den svenska veckopressen att de *svenska* moderna kvinnorna sågs som frikopplade från andra nationers moderna kvinnor. Tydligt är att det var av vikt att identifiera en *svensk modern kvinna* som kunde kontrasteras mot moderna kvinnor av andra nationaliteter. Framför allt var det de franska och amerikanska moderna kvinnorna som skapade en oro över hur utvecklingen av den svenska femininiteten skulle komma att ta sig uttryck. Dessa kvinnor framställdes som alltför emanciperade med mycket makt över männen. Omväxlande sågs också Frankrike och Amerika som föregångsländer där kvinnoemancipationen och moderniteten gått hand i hand i positiv bemärkelse, vilket istället skapade ett komplex kring den svenska självbilden.

Men de svenska moderna kvinnorna kontrasterades också mot de kvinnor från länder utanför Europa och USA som inte kunde definieras som moderna, utan ansågs vara fastlåsta i traditionen. Dessa femininiteter som beskrevs som helt utan handlingsutrymme, ofria och fastlåsta i en underordnad position skildrades som helt annorlunda än svenska kvinnor. De avfärdade utomeuropeiska kvinnorna användes

[7] Qvist, 1977; Qvist, 1978, s. 102

därmed för att befästa svenskheten som det ideala och Sverige som det goda samhället där kvinnorna var emanciperade och ”kamrater” med männen.

Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas och Priti Ramamurthy med flera visar i ett globalt perspektiv att moderna kvinnor ofta sågs som ett hot mot nationell sammanhållning och social kontroll.[8] Oron över en modern transnationell femininitet som kunde hota svenskheten hanterades även i den svenska veckopressen genom ett framlyftande av den svenska moderna femininiteten som annorlunda. Denna ideala femininitet utgjordes av en vit, sund, vacker och lagom emanciperad kvinna som inte utmanade genusnormerna i någon radikal mening.

Svenskheten är, i den veckopress som jag undersökt, särskilt central i relation till kvinnors kroppar. I svenska studier, som i första hand handlat om föreställningar om nya kvinnor, har dock kropps- och skönhetskultur förbisetts helt, medan den internationella forskningen, med de moderna kvinnorna i fokus, i hög grad intresserat sig just för detta. Amerikanska forskare har kritiserat att skönhetskulturen endast har tolkats som förtryckande och menar att dess frigörande potential måste lyftas fram.[9] Också Liz Conor argumenterar för att australiensiska moderna kvinnor själva tog kontrollen över kroppens framställning och synlighet. Hon skriver, som jag anger inledningsvis i avhandlingen, att kvinnors subjektivitet var knuten till att framträda offentligt (*appearing*) och tillskriver de moderna kvinnorna aktörskap och ett val att bli synliggjorda.[10] I denna avhandling visar jag däremot att när det gäller moderna kvinnokroppar i den svenska veckopressen uteslutande beskrevs som objekt. Detta kan tolkas som att utrymmet för att förhandla om hur en ideal kropp skulle ta sig uttryck var snävare i den svenska veckopressen. Detta kan i sin tur förklaras av anammandet av rasbiologiska tankegångar som förstärkte värnandet av det svenska och som var speciellt påtagliga i *Charme*. Detta begränsade kvinnors handlingsutrymme, eftersom att de förväntades leva upp till specifika ideal om de ville ses som moderna.

Att vithetsnormer och rasistiska praktiker präglade föreställningarna om moderna kvinnorna har också lyfts fram i internationell forskning. Forskare som Conor, Nicholas och forskargruppen Modern Girls Around the World har understrukit att idealet för en modern kvinna var en vit kropp, vilket exkluderade andra kroppar.[11] Vad som tycks utmärkande för svensk del är den starka kopplingen till rasbiologi och den mängd specifika tabeller med exakta mått över hur en modern, svensk kvinnokropp skulle se ut. Veckopressen, och framför allt *Charme*, arbetade på samma vis som tidens rasbiologer med att mäta kvinnokroppar för att utröna deras kvalité. Dessutom visar min undersökning att *Charme* inte nöjde sig med att använda det rasbegrepp som rasbiologerna utgick ifrån, utan när begreppet lånades in i veckotidningen skärptes det till och det talades om en ”svensk ras”. En möjlig förklaring till användningen av detta

[8] Weinbaum, Thomas, Ramamurthy m.fl., 2008, s. 17.

[9] Banner, 1983; Steele, 1985; Peiss, 1998.

[10] Conor, 2004, s. 3.

[11] Conor, s. 175–208, Nicholas, s. 87–121; Weinbaum, Thomas, Ramamurthy m.fl.

mer snäva rasbegrepp för att konstruera moderna kvinnokroppar var oron över att svenskheten kunde vara hotad av globala och transnationellt fenomen som moderna kvinnor fick en framträdande roll i den nationella populärkulturen.

I sammanhanget är det också viktigt att påpeka arr synligheten, i bemärkelsen att visa upp och gestalta frihet, liksom valfriheten och rätten att bestämma över sitt eget liv, lyser med sin frånvaro i texterna om skönhetskulturen. När de moderna kvinnokropparna exponerades gjordes de till markörer eller symboler för svenskheten och till objekt. Detta förstärks också av den mängd skönhetstävlingar som *Charme* anordnade för att hitta en svensk kvinna som kunde leva upp till ett på förhand bestämt ideal, snarare än en som kunde bli idealet. Det fanns inget utrymme att utmana de standardmått som sattes upp för hur önskvärda kroppar som kunde representera nationen skulle se ut.

Enligt den samtida veckopressen fick 1920-talets kvinnor således vara moderna så länge de också var feminina och gestaltade svenskhet på rätt sätt. Deras kroppar fick inte utmana de ideal som fanns för svenska kvinnokroppar. Kroppen fråntogs därmed den frigörelse som så tydligt annars knöts till de moderna kvinnorna. Den moderna kroppen var inte den egna individens utan nationens och männens – en symbol för något vida utanför den faktiska kroppen. Skönhetskulturen, liksom svenskheten, användes som ett medel för att begränsa friheten, men även svenskheten används för att avgränsa. Ett bejakande av skönhetskulturen fördes fram som en central praktik för att överhuvudtaget kunna ses som modern; det gällde att visa upp en slank, vit, sund kropp klädd i en kort kjol som exponerade ett par vackra, välvårdade ”rasben”. Skönhetskulturen blev således ofrånkomlig, samtidigt som den blev ett instrument för att kontrollera kvinnors nya tillgång till offentligheten genom att lägga allt fokus på kroppen och uppmana kvinnor att ständigt vara beredda till förändring.

Moderna kvinnor som politiska

Inledningsvis i avhandlingen lyfte jag fram Estelle B. Freemans kritik, som hon formulerade under 1970-talet, mot att 1920-talets moderna kvinnor frånskrivits politisk betydelse.[12] Även om denna kritik har många år på nacken vid det här laget är den fortfarande aktuell i relation till det svenska forskningsläget om tidens nya femininiteter. I denna avhandling har jag argumenterat för ett utökande av gränserna för vad som betraktas om politiskt. Jag menar att svensk forskning har avpolitiserat de moderna kvinnorna genom att se dem som kommersiella produkter utan radikalitet och att de tolkats främst som en frigörelse på ytan.[13] Förvisso skriver Karin Johannisson, som talar om den nya kvinnan (och inte den moderna), att den politiska sprängkraften

[12] Freeman, 1974, s. 372.

[13] Fahlgren, Hirdman och Witt-Brattström, 1996, s. 374; Fjelkestam, 2002, s. 11, 24, 188.

i begreppet breddades under 1920-talet, men utan att helt precisera vad detta innebär.[14] För att ta vid här, är jag enig med Johannisson om att sprängkraften utökas, nämligen i den meningen att det som tidigare generationen av nya kvinnor kämpade för nu blivit verklighet, inte minst genom rösträtten. Men det var upp till den efterföljande generationens kvinnor 8de som nu kallade moderna) att hantera den nyvunna friheten. Detta gjorde att varje del av de moderna kvinnornas liv politiserades och debatterades, allt ifrån det nya modet med korta kjolar och exponerade ben till den heterosexuella kärleken och medelklasskvinnornas insteg på arbetsmarknaden. Med andra ord blev det personliga politiskt, men detta gjorde också att de moderna kvinnorna inte tilläts vara något för sig själva, utan sågs som en angelägenhet för svenska folket i stort. Här aktualiseras Helena Hills förståelse av att det politiska inte är något givet och fast utan föränderligt och framför allt kontextberoende.[15] Det vill säga att de moderna kvinnorna under 1920-talet i högsta grad var ett politiska och att vid tiden politiserades det som på ytan kan tyckas opolitiskt, som korta kjolar, Fröken Sverige-tävlingar och bilar, vilka alla användes för att förklara maktfördelning och för att debattera tillgången till det moderna samhället.

Birgitte Søland menar att den feministiska diskursen inte påverkade de unga moderna kvinnorna i någon större utsträckning.[16] Min genomgång av svensk veckopress visar dock att moderna kvinnor knöts starkt till emancipation och feministiska framsteg. I motsats till Søland hävdar jag att den feministiska diskursen i själva verket var avgörande för att framställningar av moderna kvinnor överhuvudtaget lämnades utrymme. Frågor, såsom jämlikt äktenskap, tillgång till arbetsmarknaden och idrotten, som debatterats inom kvinnorörelsen tidigare och som stod på agendan under 1920-talet inom feministiska kretsar, kopplades till och diskuterades i relation till moderna kvinnor. De moderna kvinnorna möjliggjordes av feministiska framsteg men det politiska försvann inte med att rösträtten gick igenom, utan de feministiska frågorna levde vidare och de moderna kvinnorna användes som en arena för att förstå, förklara och förhandla om vad detta nya fria och moderna liv skulle komma att innebära.

Den amerikanska språk- och kulturvetaren Rachel Meschs gör iakttagelsen att fransk veckopress i början av 1900-talet förmedlade en fantasi där kvinnor var mer delaktiga i det offentliga livet och tilläts en mer modern identitet än vad verkligheten faktiskt kunde erbjuda vid tiden.[17] I den svenska veckopress som jag undersökt, och speciellt i *Charme,* råder emellertid närmast ett omvänt förhållande enligt vilket tidningarna såg som sin uppgift att uppmuntra kvinnor att ta del av de faktiska möjligheter som stod till buds med rösträtt, uppdaterade äktenskapslagar och en bredare arbetsmarknad. Även om det fanns gränser för hur dessa nya framsteg skulle hanteras fanns nästintill en samstämmighet i värdet av att visa kvinnor hur de borde använda sin nyvunna frihet.

---

[14] Johannisson, 2015, s. 34.

[15] Hill, 2017, s. 16.

[16] Søland, 2000, s. 172.

[17] Rachel Mesch, *Having it all in the belle epouge*, Stanford, 2013, s. 28–29.

För att klargöra hur 1920-talets moderna kvinnor förstods i relation till moderniteten och hur de kan ses som en utmaning mot den dominerande modernitetsberättelsen med ett manligt subjekt i fokus, har jag vänt blicken mot feministiska modernitetsteoretiker. Moderna kvinnor balanserade ständigt mellan det positivt frigörande och det negativa alltför moderna. Genom att inkludera material som annars inte lyfts fram när teorier kring modernitet konstruerats kan Rita Felski dekonstruera den manliga moderniteten och visa på hur kvinnor påverkat och varit mer synliga i skapandet av det moderna samhället än vad som tidigare påvisats. På samma sätt kan kvinnors inträde på nya arenor under 1920-talet ge insikter om hur moderniteten tolkades och värderades i relation till kön. I likhet med Felski har jag valt att rikta blicken mot arenor som annars inte inkluderas i den moderna offentligheten såsom skönhetskultur och privata kärleksrelationer, och hur relationerna mellan könen bör ordnas i hemmiljö. Även min undersökning visar att det är avgörande vilket material som undersöks. Det kanske tydligaste exemplet är synen med maskiner och teknik, som traditionellt setts som en manliga angelägenheter, men genom att vända blicken mot veckopressen går det istället att se hur bilar sågs som en betydande del i formerandet av en modern femininitet. Inte minst är det tydligt att veckopressens bredare anslag än skönlitteraturen kan ge en ny bild av 1920-talets moderna femininiteter.

Sammanfattningsvis förde veckopressen fram ett ideal om att kvinnor förväntades att vara moderna, men inom femininitetens och svenskhetens gränser. Dessa gränser var på inget vis givna eller självklara, utan förhandlades om och om igen. Det fanns dock ett gemensamt begrepp som användes för definiera själva gränsen för de moderna kvinnorna och det var frihet – nämligen frihet i bemärkelsen att vara alltför fri eller att vara fastlåst i en traditionell genusordning och därmed ofri. Inledningsvis i avhandlingen poängterar jag i samklang med Barbara L. Marshall, att en annan förståelse av historien kan nås genom synliggörande av genus i relation till modernitet och genom att se kvinnor som subjekt i relation till modernitet.[18] Med denna avhandling visar jag också att kvinnor under 1920-talet befann sig i modernitetens strålkastarljus och att framställningarna av moderna kvinnor till stor del utmanade synen på männen som de framåtriktade och moderna. Istället framträdde en bild i den svenska veckopressen där kvinnor blev modernitetens subjekt, beskrivna som självständiga, utvecklade och fria, medan männen sågs som bakåtsträvande, konservativa och traditionella, framför allt inom heterosexuella kärleksrelationer.

[18] Marshall, 1994, s. 161.

Avslutningsvis

Slutligen vill jag återknyta till Bermans förståelse av att vara modern, som innebär ”att befinna sig i en miljö som utlovar äventyr, makt, glädje, växt, förvandling av oss själva och världen – och samtidigt hotar att förstöra allt vi har, allt vi känner, allt som vi är.”[19] Han beskriver upplevelsen av det moderna som en känsla av att vara ”i en virvel av ständig upplösning och förnyelse, kamp och motsägelse, kluvenhet och smärta”.[20] Framställningarna av de moderna kvinnorna präglades just av motsägelser och en omväxlande hyllande och nedgörande retorik.

Nicholas menar att det i de patriarkala strukturer som omgav de moderna kanadensiska kvinnorna fanns sprickor i vilka kvinnorna kunde hitta möjligheter att värna om sig själva, kräva sin plats, uttrycka sina åsikter och klä upp sig. Genom att vara moderna, kräva njutning och nöje kunde de i liten skala påverka den moderna femininiteten och subjektiviteten.[21] När det gäller det svenska sammanhanget ser jag det inte som att det bara fanns sprickor i denna struktur, utan att 1920-talets kvinnor i högsta grad var delaktiga i hur det moderna skulle formuleras och förstås. Förmodligen sticker mitt källmaterial ut på grund av att det utgjorde en arena för kvinnor, både som skribenter och läsare, där de tilläts vara medskapare av det moderna samhället. Annorlunda uttryckt bidrog de både till att definiera och begränsa vad det moderna skulle innebära. Kvinnor själva debatterade, värnade om och utmanade gränserna för den nya friheten och blev till moderna subjekt i veckopressen. Undantaget utgörs av skönhetskulturen där kvinnor uteslutande framställdes som objekt. Här kan en parallell dras till den amerikanska kulturvetaren Sarah Banet-Weiser som argumenterar för att det inte är tillfällighet att större skönhetstävlingar började anordnas i början av 1920-talet. Hon identifierar ett samband mellan etablerandet av nationella skönhetstävlingar och kvinnors politiska och kulturella frigörelse. Tävlingarna var ett sätt att kontrollera kvinnor och göra dem mer intresserade av sina kroppar än av makt.[22]Detta kan sägas vara gällande för hela den skönhetskultur som den svenska veckopressen formerade. I denna struktur fanns inte minsta sprickor som gjorde att kvinnorna kunde påverka eller förhandla om idealen.

Trots att jag inte primärt analyserar skiftningar över tid i inställningen till de moderna kvinnorna, kan jag inte låta bli att uppmärksamma den förändring som skedde mot slutet av undersökningsperioden. Några år in på 1930-talet syntes en tendens till att rösterna som hördes om moderna kvinnor blev alltmer negativa och att oron över maskulinisering ökade. Dock tyckts också utmaningen med de moderna kvinnorna ha försvunnit i den meningen att de inte diskuterades i samma utsträckning

[19] Berman, 2012, s. 21.

[20] Berman, 2012, s. 21.

[21] Nicholas, 2015, s. 211–213.

[22] Banet-Weiser, 1999, s. 35. Se också Jennifer Jones,”The beauty queen as defied sacrificial victim”, *Theatre History Studies* Juni 1998, s. 99, 103 för liknande resonemang.

som tidigare. En möjlig förklaring för *Charmes* del kan vara det faktumet att det skett ett ägarbyte och att redaktörerna därefter avlöste varandra, vilket kan gjort att materialet blev än mer spretigt och komplext än tidigare. Modet spelade också en roll här. 1920-talets mode som föreskrev en maskulin prägel på kvinnors kläder hade bytts mot ”mer feminina linjer”. De kvinnor som fortsatte att uppträda i maskulint präglade plagg uppfattades förmodligen som ett större hot mot heterosexualiteten, en tolkning i linje med Laura Horaks reflektion om att kvinnors användande av byxor kom att kopplas samman mer med lesbiskhet under 1930-talet.[23]

Så, vart tog de moderna kvinnorna vägen? Hirdman gläntar på dörren till en tänkbar förklaring att de moderna kvinnorna sögs in i funktionalismen.[24] De moderna 1920-talskvinnorna var inte längre moderna 1933; såväl deras korta kjolar och nyvunna frihet var vid denna tid daterade. De hade således förlorat sin utmaning som just ”moderna”. Kanske var det också själva anledningen till att *Charme* inte längre hade möjlighet att hålla sig kvar på marknaden? Det moderna hade möjligtvis ändrat skepnad, medan *Charme* förmodligen var kvar i gamla tankebanor.

Ekonomhistorikern Lars Magnusson skriver att ”[u]nder 1920-talet kom en dramatisk kamp mellan gammalt och nytt att utkämpas.”[25] Denna period präglades av osäkerhet och instabilitet såväl vad gällde ekonomi och arbetsmarknad som politik. Den verkliga krisen under mellankrigstiden dateras dock till den stora depressionen som inleddes med börskraschen på Wall Street 1929.[26] Denna fick efterverkningar runt om i världen och även i Sverige, men för svensk del var det Kreugerkraschen 1932 som drabbade hårdast, även om en återhämtning sågs redan 1933.[27] De mer negativa skildringarna av moderna femininiteter sammanfaller, liksom *Charmes* nedläggning, således med en större ekonomisk kris. Kanske fanns det inte längre, i det osäkra och oroliga klimatet, utrymme för utmanande femininiteter. Kanske bar denna ekonomiska kris med sig en längtan tillbaka till den välkända ordningen, även vad gällde genusrelationer? Dessutom hade en förändring skett av familjekonstellationerna under mellankrigstiden och runt 1930 var Sverige det land i Europa som hade lägst födelsetal.[28] Även detta kan ha påverkat synen på den moderna femininiteten. En undersökning som sträcker sig längre fram i tiden skulle kunna ge svar på frågan om, och i så fall hur de populärkulturella föreställningarna om moderna kvinnor förändrades, och hur moderna femininiteter förhöll sig till det hemmafruideal som allt starkare etablerades mot slutet av mellankrigstiden. I denna avhandling har jag dessutom ägnat mindre intresse åt att studera i vilken betydelse klass hade en betydelse för vilka femininiteter som sågs som moderna. Detta skulle med fördel kunna

[23] Horak, 2016, s. 170.
[24] Hirdman, 1992, s. 94.
[25] Lars Magnusson, *Sveriges ekonomiska historia*, Stockholm, 1996, s. 365.
[26] Magnusson, 1996, s. 365–367.
[27] Magnusson, 1996, s. 370.
[28] Klas Åmark, *Hundra år av välfärdspolitik*, Umeå, 2005, s. 228.

undersökas mer systematiskt. Det finns således mer forskning att göra om mellankrigstidens moderna femininiteter, även om denna avhandling erbjuder ännu en pusselbit till att förstå dem i ett svenskt sammanhang.

Slutligen kan det från denna avhandling dras paralleller till hur kvinnors kroppar fortfarande används som arenor eller symboler för något vida utanför den egna kroppen. Kvinnors kroppar politiseras och används även idag för att för att värna om svenskhet inför ett upplevt hot utanför Sveriges gränser, något som aktualiseras med de nationalistiska och rasistiska vindar som sveper över Europa, och även genom Sverige. Just hur kvinnors kroppar används för att ”värna om svenskheten” aktualiserades till exempel 2016 när maskerade män i Stockholm attackerade personer med utländsk bakgrund för att ”skydda svenska kvinnor”, vilket ledde till att kampanjen #inteerkvinna spreds på sociala medier. Det är av vikt att förstå hur dessa patriarkala, nationalistiska och rasistiska diskurser samverkar för att begränsa kvinnors utrymme och för att befästa svenskheten och svenskar som mer värda, i likhet med hur 1920-talets veckopress agerade. När det finns krafter i Europa och i Sverige som vill begränsa de rättigheter som feministiska rörelser arbetat för behöver vi förstå hur dessa processer fungerat historiskt.

Summary

Modern Women. Modernity, Femininity, and Swedishness in Swedish Women's Magazines between 1920 and 1933

'Modern women' were a global, transnational phenomenon that began to emerge around the world in the early 1920s. This dissertation investigates the reception of this phenomenon in Sweden between 1920 and 1933, specifically in a series of Women's Magazines from the era: *Charme*, as well as *Husmodern*, *Idun* and *Svensk Damtidning*.

The young generation of women entering the third decade of the 1900s had a new set of circumstances than generations of women before them. They had gained the right to vote in 1921; changes in marital laws had given married women the same rights as their spouses; and the labour market was becoming increasingly open. The 1920s can be seen as an age in which marital unions began to grow more emancipated and femininity began to be somewhat less limited. How the shift in women's legal and social rights affected people's consciousness and self-image has yet to be examined closely in Swedish research. Although women had been granted new freedom on paper, the period is characterised by moralising about women's space and identities, as this dissertation demonstrates. Among other things, discussions concerned the fact that women had become more involved in public life; that is, they had more access to the labour market, and a greater number of activities were considered acceptable for women, for example sports and entertainment.

This dissertation strives to examine how femininity was seen as modern and different in the 1920s with the aim of capturing how the customary narrative of Modernity has overlooked women's participation in modern society. Another focus of this work is how modern women as a global and transnational phenomenon were dealt with in Sweden. I also explore the political dimensions, examining whether the ostensibly apolitical phenomenon of modern women was indeed charged with a political dimension.

The construction of modern women as a phenomenon is examined from an intersectional perspective with a focus on the co-operation of gender, nationality and Modernity. The discussions of modern women are studied using Marshall Berman's definition of Modernity, according to which people in the maelstrom of Modernity believe that they are the first, and perhaps the only, to experience the modern era. Implicit in this is also the will to be transformed, whilst fear of the same transformation that can alter everything that is familiar is also part of the modern. This duality can at once be enriching and terrifying. In addition, I take up feminist critique of how Modernity and the customary narrative of Modernity have been presented. The gender perspective in this dissertation is inspired by Judith Butler's and Mimi Schipper's concepts of gender order.

The first empirical chapter discusses the debates about women and labour, which received a great deal of attention in women's magazines. Those involved in the debates took a stance on a factual change – that women were increasingly entering the labour market – and the focus was on comprehending and managing this change. The debates concerned constructing a femininity that could be considered acceptable when middle-class women began doing something that was traditionally exclusively done by working class women: working. The source material shows how the changes were accepted in practice, and what happened when women were positioned outside of male control and had the possibility of an independent economy. The dominant image in Swedish research has been that work was not central to the formation of the new women. On the contrary, my study shows that discussions of labour and self-sufficiency constituted a central element in the formation of modern femininity. Counter to the dominant notion that the so-called 'kvinnoöverskottet' (literally 'surplus of women', i.e. the imbalanced sex ratio) left women with no other option than to work, in this chapter I show that working was instead a way to avoid marriage. Marital norms were thus challenged, as women could support themselves. It is apparent however that despite new marital laws, for women, marriage was often associated with subordination and a lack of economic freedom.

The second empirical chapter discusses the experience of a modified gender order, new expectations of heterosexual love, and companionate marriage as a solution to this problem. There were significant changes in the 1920s that influenced traditional gender order, as well as marital laws, suffrage and labour rights. This obviously created a new situation, and questions were raised about what the changes meant in practice for romantic relationships. Swedish women's magazines confirmed a transformation of heterosexual romantic relationships. There were two opposing ideas regarding the cause of the transformation. One side believed that passion influenced more than true emotions, and the other proposed that the modern women of the era were more independent and less easily swayed by romantic gestures than previously. Naturally, private relationships and the domestic sphere became political issues, both because they became points on the general political agenda and because the everyday was a topic for discussion in popular culture and in terms of important societal changes. In other words, the personal had become political.

Foremost, a different kind of femininity was identified that impacted heterosexual relationships. Modern women became the subjects of Modernity through their mutability, with their newly gained freedom and thus also freedom of choice. Men, on the other hand, were viewed as traditional, immutable and static. New ideals of marriage such as companionship were discussed in relation to the reformed circumstances. According to the earliest of these new ideals, a woman was expected to be a companion to a man by affirming his interests. Later, spouses became each other's companions, and both were expected to participate in all aspects of their shared life. The idea of companionship was not all-encompassing; whilst women were encouraged to be companions to their spouses, they were also primarily expected to be adaptable to

the wishes of their husbands. The renegotiations of marriage and love should be seen as a way in which to encounter modern femininity. Primarily, these renegotiations concerned the demarcations of femininity, as well as rendering the modern version of it non-threatening. Crucially, it should complement masculinity and not disturb gender order.

Discussions about changed concepts of love included discussions of how contemporary relationships between the sexes were in other countries. Non-European women were described as primitive and subordinate, which gave rise to the sense of a common national identity in Sweden. Such subordinate and repressed femininity was dismissed, and the gender order that put women in such situations was criticised. The conceptions of Modernity's strongholds, Paris and the USA, were more ambiguous; they were at once the cause of a complex regarding Sweden's own identity as a modern country, whilst also serving as an image of the 'overly modern'. The modern Swedish woman was created through these comparisons as an ideal. She was just modern and liberated enough, without excessively challenging traditional concepts of femininity. It is evident here that the people writing in women's magazines struggled with the question of how modern women as a phenomenon should be approached in Sweden. Clearly, there were many people making an effort to secure Sweden as a progressive country where women were modern and emancipated, but without exaggeration. While women's liberty was discussed, it was not intended to lead to liberation or a departure from norms of femininity in the sense of beginning to appear masculinised. Reorganising the power balance in the gender order in women's favour was considered far from desirable.

The third empirical chapter of this dissertation discusses ideas of modern female bodies. In terms of beauty care in Swedish women's magazines in the 1920s, women were almost exclusively presented as desirable objects: they should exist for the male gaze, for reproductive purposes, and for the status of the Nation. The affirmation of feminist progress is absent here, unlike in discussions about modern women and work, sports, technology and romantic relationships. There is no sign of the liberating or subjectivity-forming aspect that was emphasised in American research on beauty culture in the 1920s. In the Swedish magazine Charme, women were continuously encouraged to be beautiful for someone else; i.e. a potential partner, a spouse whose eyes might otherwise begin to wander, or for the Nation in general. In this chapter, I show the meaning that was written onto the female body, both as an area for the discussion of societal changes, but also in order to control women's space.

Charme focused on beauty culture in particular, and there was no room for negotiations regarding how the ideal and modern female body should look; instead, there were tables and clear guidelines concerning expectations. The beauty contests organised by *Charme* worked in a similar fashion, demanding bodies that could fulfil ideals rather than bodies that could create them. The template for constructing the ideal body drew in part on racial biology, popular at the time. In addition to presenting a scientific method for evaluating bodies, racial biology also offered a way to monitor,

preserve and defend Swedishness. When *Charme* began using racial biology's concept of race, the concept became increasingly specialised. Racial biologists of the time did not speak of a Swedish race per se, but rather a Nordic race. One possible explanation for the use of this narrower concept of race in relation to the modern female body could be the writers' desire to protect Swedishness in relation to the global and transnational phenomenon of modern women. Whiteness as the norm and the nationalistic interest in the modern female body have been highlighted internationally, but racial biological ideas appear to have been particularly prevalent in Sweden.

The fourth empirical chapter emphasises that the function of sports for women was debated in women's magazines. In *Charme,* it was not a question of a linear development in the reception of modern women who did sports; instead, the deliberations about women's sports swung back and forth throughout the publication period. Sports were alternately seen as emancipating, giving physical strength, or masculinising. At times, they were also used as a pretence for the publication of sexualising images. With one sole exception, none of the writers for *Charme* were opposed to women exercising and practising sports. Instead, the debate concerned how and why the female body should do sports. Nonetheless, all of the participants in the debate shared one common belief: sports were not something to be done for their own sake, but only in the interest of developing, beautifying, and creating healthy, Swedish female bodies.

The final empirical chapter in the dissertation examines modern women's relationship with technological development. Modern women's relationships to machines were discussed at the time. On one hand, there was a fear that mechanisation would lead to the standardisation of people, and in particular a standardisation of female appearance; i.e. that people would become mechanised copies of each other. On the other hand were notions that machines – such as automobiles – made people stronger, healthier, more courageous, and more liberated.

The automobile was one of the symbols of freedom and Modernity in the 1920s, and this was also linked to modern women. Discussions about cars as a more everyday mode of transportation were complex, and it was questioned whether women could really drive them; however, the dominant impression was that driving an automobile was a passive activity for women. On the contrary however, there was no controversy regarding women who did motor racing; as an activity, the sport was considered a given for modern women. Perceptions of motor racing as a man's activity were nowhere to be seen in these reports; instead, it was treated as a female activity that strengthened women's positions as participants in modern society. In the material about motor racing, women are exclusively modern subjects. Women who did motor sports were thus not considered a threat to gender order in Swedish women's magazines; instead, they represented a practically unattainable ideal. Modern women's relationship to typewriters was also discussed in popular culture. There was a sense of liberty associated with the typewriter, as it was considered to have facilitated women's entry into the labour market. However, by the 1920s it was no longer a modern machine, and the

sense of liberty appeared to have been substituted with frustration. The typewriter was described in negative terms, and it was assumed that typewriters made women mechanised objects. Typing work was described as monotonous, dreary and spiritless. Women who worked as typists were not considered a challenge of the office gender order; instead, they were rendered invisible and practically dismissed.

Descriptions of machines and femininity were varied, and opinions were sometimes polarised in the women's magazines of the time. It is apparent however that machines were central for explaining and understanding the face of modern femininity. Machines could form women as modern subjects with cars and motorcycles, or make them captive and dehumanised objects with typewriters.

In summary, it can be underscored that liberty was fundamental in order for women to live a modern life in the 1920s. Liberty was debated, and above all, its boundaries were discussed; how free could women be without threatening gender order and Swedishness? It is apparent that one freedom was presented as more important than everything else: economic independence. Previous Swedish research on modern women has emphasised sexual liberation with relation to the new woman, but this was almost conspicuously absent in my source material. Instead, work and independent economy are emphasised as fundamental for a sense of freedom. Furthermore, economic freedom brought with it the freedom to opt out of marriage, as is repeatedly emphasised in the empirical material. The choice to not marry has not been highlighted in relation to modern women – neither nationally nor internationally. This sets my study apart, as it does not exclusively concern changing heterosexual relations, for example through companionate marriages, but also completely opting out of marriage. In my material, work and self-sufficiency are the very foundation for modern women, giving the means to have one's own home and a social life, and not forcing women into marriage. Marriage is often described in terms of a lack of freedom, subjugation and confinement. Economic independence thus offered a possibility to form one's life outside of narrow and traditional femininity. In addition, economic independence allowed for the possibility to be the subject and form one's life according to one's own desires.

In conclusion, it is also important to emphasise that Swedish modern women had – contrary to what has been presented in earlier research – a politically explosive character that the familiar world considered emancipating as well as threatening. They were used as a stage for understanding and explaining contemporary pressing questions about race, nationality, Modernity and gender order. The greatest threat that modern women could pose was an altered gender order in which men would be forced to assume a subordinate position in the home, with responsibility for children and domestic work, whilst masculinised and liberated women stayed in the public realm, performing activities that had previously been reserved for men. The goal of this study has not been to examine whether modern women 'really' existed; however, from those who spoke their mind in Swedish women's magazines, it is apparent that they were perceived as a substantial possibility, or a threat.

Translated into English by Justina Bartoli

Källor och litteratur

Veckopress

Charme, 1921–1933.

Idun, 1920, 1923, 1926, 1929, 1932.

Husmodern, 1920, 1923, 1926, 1929, 1932.

Svensk Damtidning, 1920, 1923, 1926, 1929, 1932.

Romaner, debattböcker och rådgivningsböcker

Asklund, Erik, *Ogifta: kanske en roman,* Stockholm, 1931.

Bennett, Arnold, *Lillian,* Stockholm, 1924.

Bennett, Arnold*, Våra kvinnor sådana de äro*, Stockholm, 1926.

Benningsson, Stig, *Varför blev jag icke gift? Försmådda flickors bekännelser*, Göteborg, 1922.

Berg, Eva, *Ungt äktenskap*, Stockholm, (1932), 1939.

Berg, Eva, *Ny kvinna*, Stockholm, (1936), 1945.

Bergman, Hjalmar, *Flickan i Frack*, Stockholm, (1925) 1983.

Björlingsson-Ivanovolsky, Märta, *Den nya kvinnan*, Stockholm, 1925.

Boo, Sigrid, *Vi som går köksvägen*, Uppsala, 1931.

Brantenberg, Gerd, *Egalias döttrar*, Stockholm, 1978.

Brück, Anita, *Öden bakom skrivmaskinen*, Stockholm, 1931.

Colombine, *Boudoir-hemligheter: Om puder och smink*, Stockholm, 1925.

Edqvist, Dagmar, *Kamrathustru*, Stockholm, (1932), 1948.

Engelstad, Bjarne, *Kamratäktenskap*, Stockholm, 1930.

Fallows, Ruth, *Tusen och en natt på Broadway: en verklighetsberättelse från de "glorifierade" revyskönheternas värld*, Stockholm, 1927.

Frank, Paul, *Colibri: En äventyrerskas roman*, Stockholm, 1927.

Gihlner, Hedvig*, Giftermålsannonsen*, Stockholm, 1924.

Granfelt, Vincent, *Skruvfolkensfolk*, Stockholm, 1923.

Groth, Agda, *Skönhet genom kläder*, Stockholm, 1925.

Hagstrand, Tyra, *I viyellablus och kontorsförkläde*, Stockholm, 1922.

Hagstrand, Tyra, *Mellan chefen och skrivmaskinen,* Stockholm, 1923.

Hartman, May, *Bara en Kontorsflicka*, Helsingfors, 1924.

Hellberg, Eira, *Det nakna trädet: boken om en dotter,* Stockholm, 1919.

Holmström, Gösta, *Sporting: Skönhetsgymnastik: "Det dagliga dussinet" - den idealiska gymnastiken för damen*, Stockholm, 1925.

Kellgren, Johan Henric, *Dumboms leverne. Poem*, Stockholm, 1843.

Kræmer, Vera von, *De nya döttrarna*, Stockholm, 1929.

Keun, Irmgard*, En av oss. Roman om självförsörjande*, Mariestad, 1934.

Kollontay, Alexandra, *Den nya moralen*, Stockholm, 1923.

Konsten att blifva tio år yngre. En handbok för herrar och fruntimmer som vilja förhöja; bibehålla eller återställa sin ungdomsskönhet, Stockholm, 1828.

Margueritte, Victor, *Ungkarlsflickan: Parisisk sederoman*, Stockholm, 1923.

Larsson, Bibi, *Måndag på kontoret: anteckningar ur en modern, självförsörjandes flickas dagbok*, Stockholm, 1933.

Laurin, Carl G., *Kvinnolynnen*, Stockholm, 1816.

Lindvall, Margareta, *Kärlekens ansikte*, Stockholm, 1929.

Lyttkens, Alice, *Flykten från vardagen*, Västerås, (1933), 1949.

Myrdal Alva och Gunnar, *Kris i befolkningsfrågan*, Stockholm, 1934,

Nielsen, Harald, *Moderna äktenskap*, Stockholm, 1920.

Nordenström-Law, Anna, *Brev till mina döttrar*, Stockholm, 1921.

Nordenström-Law, Anna, *Konsten att binda och behålla en man: reflexioner över kärlekens och äktenskapets problem*, Stockholm, 1926.

Nyblom, Maria, *Sju flickor: berättelse för ungdom*, Stockholm, 1915.

Odhe, Anna, *Hur man blir en god sekreterare*, Stockholm, 1932.

Piper, Christina*, Etikett: handbok i konsten att uppträda*, Stockholm, 1925.

Ring, Barbra*, Unga fruar*, Stockholm, 1925.

Ruck, Berta, *En modern flicka*, Stockholm, 1925.

Sandel, Cora, *Alberte och Jakob*, Uddevalla, (1926), 1968.

Sandel, Cora, *Alberte och friheten*, Stockholm, (1931) 1970.

Stjernstedt, Marika, *Fröken Liwin*, Stockholm, 1925.

Stockley, Cynthia, *I glansen av pärlor och diamanter: En societetsroman*, Stockholm, 1929.

Strindberg, August, ”Ett dockhem” i *Giftas I-II*, Lund, (1884), 1986.

Sundström, Eskil, *Sådan blev hon, den moderna kvinnan*, Stockholm, 1934.

Sörman, Py, *Han*, Göteborg, 1921.

Vautel, Clément, *Inga barn* Stockholm, 1926.

Vemmerlöv, John Albert, *Hjärtats uppror*, Stockholm, 1932.

Westermarck, Helena, *Vandrare*, Helsingfors, 1911.

Woolf, Virgina, *Ett eget rum och andra essäer*, Stockholm, (1929), 2004.

Wägner, Elin, *Norrtullsligan*, Stockholm,(1908) 2012.

Wägner, Elin, *Pennskaftet*, Stockholm, (1910), 1980.

Dagspress

Boldemann Marcus och Säverman Ove, ”Sylvain sa det i toner”, *Dagens Nyheter*, 3 mars 2002.

”En äktsvensk kvinnotyp”, *Stockholms Dagblad*, 5 februari, 1922.

Lo-Johansson, Ivar, ”Har vi fått en ny kvinna?”, *Stockholmstidningen*, 30 november, 1930.

”Miss Sweden”, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 20 juli, 1932, s. 6.

”Möllespelen 1932”, *Helsingborgs Dagblad*, 15 juli, 1932, s. 7.

”Simsällskapets Möllefärd”, *Landskronaposten*, 18 juli, 1932, s. 5.

”Skönhetstävlingen i Mölle. Succés pyramidale”, *Engelholms Tidning*, 18 juli, 1932, s. 7.

”Sommarspelen i Mölle”, *Helsingborgs Dagblad*, 10 juli, 1932, s. 15.

”Sommarspelen i Mölle”, *Helsingborgs Dagblad*, 16 juli, 1932, s. 8.

”Sommarspelen i Mölle”, *Helsingborgs Dagblad*, 17 juli, 1932, s. 13.

”Sommarspelen i Mölle”, *Landskronaposten*, 16 juli, 1932, s. 5.

”Sommarspelen i Mölle”, *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, 18 juli, 1932, s. 6.

”Sommarspelen i Mölle”, *Engelholms Tidning*, 14 juli, 1932, s. 1.

”Sommarspelen i Mölle”, *Engelholms Tidning*, 16 juli, 1932, s. 6-7.

”Sveriges skönhetsdrottning korad”, *Engelholms Tidning*, 19 juli, 1932, s. 5.

Utter, Helena, ”Bara ben”, *Aftonbladet,* 15 april, 2011. https://www.aftonbladet.se/wendela/article12886798.ab

”Vem är skönast”, *Helsingborgs Dagblad*, 17 juli, 1932, s. 1.

”Våra Damer”, *Stockholms Dagblad*, 14 december, 1924, s. 12.

Övrigt

”Hur ser hon ut, ditt ideal?” [Musiktryck]: one-step ur Vasateaterns höstrevy "Stockholm blir Stockholm", musik: Jules Sylvain; text: Karl-Ewert, Stockholm: Edition Sylvain, 1930.

Kungl. Konsthögskolans arkiv: Agda Groth.

Rolfs visor i minnesupplaga: Ett urval av de mest kända från Fenix och kabaréns glansdagar till 30-talets lyxrevyer, Halmstad, 1943.

Sagan om maskinen som förändrade världen, Remington Typewriter Co. AB, Stockholm, 1938.

Succés-Visor ur Rolf-Revyn, Stockholm, 1921.

Litteratur

Abrams, Lynn, *The making of modern women,* London, 2002.

Alm Martin, *Americanitis: Amerika som sjukdom eller läkemedel. Svenska berättelser om USA åren 1900–1939*, Lund, 2002.

Anita Andersson, *Estetik på klinik: den estetiska kirurgins legitimerande retorik*, Stockholm, 2005.

Andersson, Daniel, *Fega pojkar pussar aldrig vackra flickor. Könsrelaterade ordspråk i nordnorrländsk agrarmiljö belysta ur språkligt och kulturellt perspektiv*, Umeå, 2009.

Andersson, Maria, ”Att finna sin plats – Kvinnlighet och samkönat begär i Helena Nybloms Sju flickor” i *I litteraturens underland: festskrift till Boel Westin*, Maria Andersson, Elina Druker och Kristin Hallberg (red.), Stockholm, 2011.

Andersson, Lars M., *En jude är en jude är en jude: representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900 – 1930*, Lund, 2000.

Andersson, Therése, *Beauty Box – Filmstjärnor och skönhetskultur i det tidiga 1900-talets Sverige*, Stockholm, 2006.

Annerstedt, Claes, *Kvinnoidrottens utveckling i Sverige,* Malmö, 1983.

Artæus, Iréne, *Kvinnorna som blev över. Ensamstående stadskvinnor under 1800-talets första hälft – fallet Västerås*, Uppsala, 1992.

Bagerius, Henric, ”Ett ideal av grace och elegans. Gurli Linder och den svenska dräktreformrörelsen vid förra sekelskiftet”, *Personhistorisk tidskrift* nr 1, 2016.

Banet-Weiser, Sarah, *The most Beautiful girl in the world. Beauty pageants and National identity*, Los Angeles, 1999.

Banet-Weiser, Sarah, ”Miss America, national identity, and the identity politics of whiteness” i *“There She Is, Miss America”. The politics of sex, beauty, and race in America´s most famous pageant*, Eldwood Watson och Darcy Martin (red.), New York, 2004.

Banner, Lois W., *American beauty*, New York, 1983.

Bard, Charlotte, *Kjolen. Frihet eller fängelse?,* Stockholm, 2011.

Barlow, Tani E., Madeleine Yue Dong, Uta G. Poiger, Priti Ramamurthy, Lynn M. Thomas och Alys Eve Weinbaum, "The Modern Girl Around the World: A Research Agenda and Preliminary Findings", *Gender & History* nr 2, 2005.

Beetham, Maraget, *A magazine of her own? Domesticity and desire in the woman´s magazine 1800–1914*, New York, 1996.

Berg, Annika, "En ful ovana: Cigaretten och den nya kvinnan i 1930–1940-talets Sverige" i *In på bara huden. Medicinhistoriska studier tillägnade Karin Johannisson*, Torbjörn Gustafsson Chorell och Maja Bondestam (red.), Stockholm, 2010.

Berg, Annika, Martin Ericsson och Fia Sundevall, "Rösträttens begränsningar efter 1921" i *Rösträttens århundrande*, Ulrika Holgersson och Lena Wängnerud (red.), Stockholm, kommande 2018.

Berger, Margareta, *Fruar och damer. Kvinnoroller i veckopress,* Stockholm, 1974.

Berger, Michael L.,"Women drivers!: The emergence of folklore and stereotypic opinions concerning feminine automotive behavior", *Women Studies Int Forum* nr 3, 1986.

Bergman, Ingrid, "Kvinnorna och byxorna" i *Kläde*r, Ingrid Bergman (red.), Stockholm, 1988.

Berman, Marshall, *Allt som är fast förflyktigas. Modernism och modernitet*, Lund, 2012.

Bernow, Roger och Torsten Österman, *Svensk veckopress 1920–1975*, Solna, 1978

Bersbo, Zara, "Självständig och beroende. 1921 års giftemålsbalk och den gifta kvinnans ekonomiska medborgsarskap" i *Det politiska äktenskapet. 400 års historia om familj och reproduktion*, Bente Rosenbeck och Hanne Sanders (red.), Stockholm, 2010.

Bingham, Adrian, *Gender, Modernity and the Popular press in Inter-war Britain*, Oxford, 2004.

Björk, Nina, *Sireners sång. Tankar kring modernitet och kön*, Stockholm, 1999.

Björkman, Margareta, *Catharina Ahlgren. Ett skrivande fruntimmer i 1700-talets Sverige*, Stockholm, 2006.

Björkman, Maria, *Den anfrätta stammen. Nils Hofsten, eugeniken och steriliseringarna 1909-1963*, Lund, 2011.

Blomberg, Eva, "Konsten och garderoben" i *Iklädd identitet. Historiska studier av kropp och kläder*, Madeleine Hurd, Tom Olsson och Lisa Öberg (red.), Stockholm, 2005.

Blomberg, Eva, *Vill ni se en stjärna? Kön, kropp och kläder i Filmjournalen 1919–1953*, Lund, 2006.

Borgström, Eva, *Berättelser om det förbjudna,* Stockholm, 2016.

Brah, Avtar, "Att inrama Europa på nytt: genuskonstruerade rasismer, etniciteter och nationalismer i dagens Västeuropa", i *Postkoloniala texter*, Catharina Landström (red.), Stockholm, 2001.

Brah, Avtar och Ann Phoenix, ”Ain’t I a Woman? Revisiting Intersectionality”, J*ournal of International Women’s Studies* nr 5, 2004.

Breward, Christopher, *Fashion*, Oxford, 2003.

Breward, Christopher, *The hidden consumer. Masculinities, fashion and city life 1860–1914*, New York, 1999.

Brink Pinto, Andrés, *Med Lenin på byrån: normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921–1939*, Lund, 2008.

Broberg, Gunnar och Mattias Tydén, *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige*, Stockholm, 1991.

Broberg, Gunnar, *Statlig Rasforskning. En historik över rasbiologiska institutet*, Lund, 2002.

Brown, Carolina, *Skönhetens mask*, Stockholm, 2011.

Brumberg, Joan Jacobs, *The body project: an intimate history of American girls, New* York, 1998.

Bryld, Mette, och Nina Lykke, ”Er begrebet >Mandekvinde< kvindefjendsk? Om en oppfattelse af >overgangskvinden< i kønsfilosofi och kvindelitteratur” i *Overgangskvinden. Kvindeligheden som historisk kategori – kvindligheden 1880-1920*, Mette Bryld, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Nina Lykke m.fl. (red.), Odense, 1982.

Butler, Judith, *Genustrubbel. Feminism och identitetens subversion*, Göteborg, 2007.

Cahn, Susan K. *Coming on Strong. Gender and Sexuality in Twentieth-Century Women´s sport*, Cambridge, 1995.

Cancian, Francesca M. *Love in America. Gender and self-development*, New York, 1987.

Cancian, Francesca M. och Steven L. Gordon, ”Changing emotions norms in Marriage: Love and anger in U.S Womens magazines since 1900”, *Gender & Society* nr 3, 1988.

Carbin, Maria och Sofie Tornhill, ”Intersektionalitet – ett oanvändbart begrepp?”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3, 2004.

Carls, Lina, *Våp eller nucka? Kvinnors högre studier och genusdiskursen 1930-1970*, Lund 2004.

Carlsson Wetterberg, Christina, ”Med den fria kärleken på programmet. Frida Stéenhoff utmanar kyrkofäder och gammalfeminism” i *Rummet vidgas. Kvinnor på väg ut i offentligheten 1880–1940*, Eva Österberg och Christina Carlsson Wetterberg (red.), Stockholm, 2002.

Chadwick, Whitney och Tirza True Latimer, “Introduction” i *The modern woman revisited: Paris between the wars*, Whitney Chadwick and Tirza True Latimer (red.), New Brunswick, 2003.

Chadwick, Whitney och Tirza True Latimer,“Becoming Modern. Gender and sexual identity after World war I” i *The modern woman revisited: Paris between the wars*, Whitney Chadwick och Tirza True Latimer (red.), New Brunswick, 2003.

Chadwick, Whitney, ”Lee Miller´s two bodies” i *The Modern Women revisited. Paris between the wars,* Whitney Chadwick och Tirza True Latimer (red.), New Jersey, 2003.

Comacchio, Cynthia, “Mechanomorphosis: Science, management, and ’Human machinery’ in industrial Canada, 1900– 1945”, *Labour/Le Travail* nr 41, 1998.

Connell, R.W. *Maskuliniteter*, Göteborg, 2008.

Conor, Liz, “The flapper in the Heterosexual Scene”, *Journal of Australian Studies* nr 26, 2002.

Conor, Liz, *The Spectacular Modern Woman – Feminine Visability in the 1920s*, Bloomington, 2003.

Conradson, Birgitta, ”Kontorsliv på 1930-talet” i *Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok*, Stockholm, 1980.

Conradson, Birgitta, *Kontorsfolket. Etnologiska bilder av livet på kontor*, Stockholm, 1988.

Coontz, Stephanie, *Marriage, a History*, New York, 2006.

Cott, Nancy F. *Public Vows. A history of Marriage and the Nation*, London, 2000.

Cronqvist, Marie, *Mannen i mitten: ett spiondrama i svensk kallakrigskultur*, Stockholm, 2004.

Cunningham, Patricia A. *Reforming Women´s fashion, 1850–1920. Politics, health and art*, Kent, 2003.

Dahlgren, Anna, ”Mode + fotografi = sant” i *Mode– en introduktion,* Dirk Gindt och Louise Wallenberg (red.), Stockholm, 2009.

Darton, F.J Harvey, *Arnold Bennett,* London, 19--.

Davies, Margery, ”Woman´s place is at the typewriter” i *Capitalist patriarchy and the case for socialist feminism*, Zillah R. Eisenstein (red.), New York, 1979.

Davies, Margery W. *Woman´s place is at the Typewriter. Office Work and Office Workers 1870-1930*, Philadelphia, 1982.

Davies, Margery W. “Women clerical workers and the typewriter: the writing machine” i *Technology and Women´s voices. Keeping in touch*, Cheris Kramarae (red.), New York, 1988.

de los Reyes, Paulina, Irene Molina och Diana Mulinari, ”Intersektionalitet som teoretisk ram vs mångfaldsperspektivets tomma retorik”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2, 2003.

de los Reyes, Paulina , Irene Molina och Diana Mulinari, *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Stockholm, 2003.

de los Reyes, Paulina och Diana Mulinari, *Intersektionalitetet*, Stockholm, 2004.

Doan, Laura L. ”Introduction” i *Old Maids to Radical Spinsters. Unmarried women in the Twentieth century novel*, Laura L. Doan (red.), Chicago, 1991.

Dowling, Colette, *Svaghetsmyten. Kvinnor på väg mot fysisk jämlikhet*, New York, 2000.

Dumenil, Lynn, *The Modern Temper. American culture and society in the 1920s*, 1995.

Dyer, Richard *White*, New York, 1997.

Dyreson, Mike,"Icons of Liberty or Objects of desire? American Women Olympians and the Politics of Consumption", *Journal of Contemporary History* nr 3, 2003.

Edman, Agneta, *Between Utopia and Home: Swedish radical travel writing 1947–1966*, Lund, 2017.

Ekberg, Kristoffer, "Kvinnotyperna på modet", opublicerad uppsats, Malmö högskola, 2007.

Elder, Catriona, "The question of the unmarried: Some meanings of being single in Australia in the 1920s and 1930s", *Australian feminists studies* nr 8, 1993.

Emanuelsson, Agneta, *Pionjärer i vitt. Professionella och fackliga strategier bland svenska sjuksköterskor och sjukvårdsbiträden*, 1851– 1939, Uppsala, 1991.

Englund, Boel och Lena Kåreland, *Rätten till ordet. En kollektivbiografi över skrivande Stockholmskvinnor*, Stockholm, 2008.

Edoff, Erik, *Storstadens dagbok. Boulevardpressen och mediesystemet i det sena 1800-talets Stockholm*, Lund, 2016.

Eriksson, Catharina, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn, "Den postkoloniala paradoxen, rasismen och 'det mångkulturella samhället'" i *Globaliseringens kulturer*, Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn (red.), Nora, 1999.

Fahlgren, Margareta, Yvonne Hirdman och Ebba Witt-Brattström "Erotik, etik och emancipation. Om 1920-talets nya kvinna, Marika Stiernstedt och emancipationsromanen" i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria, Vida världen 1900–1960*, Elisabeth Møller Jensen och Ebba Witt-Brattström m.fl. (red.), Uppsala, 1996.

Fass, Paula S., *The damned and the beautiful. American youth in the 1920s*, New York, 1977.

Felski, Rita, *The Gender of Modernity,* London, 1995.

Felski, Rita, *Doing time: feminist theory and postmodern culture,* New York, 2000.

Fjelkestam, Kristina, *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer. Modernitetens gestalter i mellankrigstidens Sverige*, Stockholm, 2002.

Florin, Christina, *Kampen om katedern. Feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860-1906*, Umeå, 1987.

Florin, Christina, "Kvinnliga tjänstemän i manliga institutioner" i *Kvinnohistoria. Om kvinnors villkor från antiken till våra dagar*, Stockholm, 2004.

Florin, Christina, *Kvinnor får röst. Kön, känslor och politisk kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*, Stockholm, 2006.

Fornäs, Johan, *Moderna människor. Folkhemmet och jazzen*, Stockholm, 2004.

Fornäs, Johan, "Röster som gjorde skillnad. Korsande identifikationer i folkhemmets populärkultur", *Tidskrift för genusvetenskap* nr 2-3, 2005.

Forsberg, Gunnel, ”Den genderiserade staden” *i Speglingar av rum. Om könskodade platser och sammanhang*, Tora Friberg (red.), Stockholm, 2005.

Frangeur, Renée, *Yrkeskvinna eller makens tjänarinna. Striden om yrkesrätten för gifta kvinnor i mellankrigstidens Sverige*, Lund, 1998.

Freeman, Estelle B., ”The new woman: Changing views of women in the 1920s”, *The journal of American History* nr 2, 1974.

Freedman, Alisa, Laura Miller och Christine R. Yano,”Yo go, girl! Cultural meaning of gender, mobility, and labor” i *Modern Girls on the Go. Gender, mobility and labor in Japan*, Alisa Freedman, Laura Miller och Christine R. Yano (red.), Stanford, 2013.

Frykman, Jonas, och Orvar Löfgren, *Den kultiverade människan*, Lund, 1979.

Fure, Jorunn, ”Ekstreme kvinnor i en ekstrem tid” i *Erobring og overskridelse. De nye kvinnene inntar verden 1870–1940*, Tone Hellesund och Inger Marie Okkenhaug (red.), Oslo, 2004.

Roxana Gay, *Bad feminist*, Stockholm, 2016.

Ghigi, Rosella ,“Celluliter. Kvinnokroppen mellan vetenskap och skuldbeläggande” i *Kön, kropp och materialitet. Perspektiv från fransk genusforskning*, Berner Boel och Isabelle Dussage (red.), Lund, 2014.

Gothlin, Eva, *Kön eller genus,* Göteborg, 1999.

Greiff, Mats, *Kontoristen. Från chefens högra hand till proletär*, Malmö 1992.

Greiff, Mats, ”Från fri och obunden kvinna till manlig cowboy. Om social förändring, maskulinitet och musikomvandling i Appalacherna” i *Samhällshistoria i fokus. En festskrift till Lars Olson om arbete, migration och kultur*, Lars Berggren (red.), Malmö, 2010.

Grout, Holly, “Between Venus and Mercury. The 1920s beauty contest in France and America”, *French Politics, Culture and Society* nr 1, 2013.

Gustafson, Tommy, *En fiende till civilisationen. Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, Lund, 2007.

Habel, Ylva, ”Den autentiska Joséphine Baker? Om problematiken kring medieringen av ras” i *Mediernas kulturhistoria*, Solveig Jülich, Patrik Lundell och Pelle Snickars, (red.), Stockholm 2008.

Hagberg, Jan-Erik , *Tekniken i kvinnornas händer. Hushållsarbete och hushållsteknik under tjugo- och trettiotalen*, Malmö, 1986.

Hagerman, Maja, *Käraste Herman. Rasbiologen Herman Lundbergs gåta*, Stockholm, 2015.

Hammar, Inger, ”Kvinnokall och kvinnosak: Några nedslag i 1800-talets debatt om genus, medborgarskap och offentlighet” i *Kvinnor på gränsen till medborgarskap. Genus. Politik och offentlighet 1800–1959*, Christina Florin och Lars Kvarnström (red.), Stockholm, 2000.

Hammerton, James A., *Cruelty and Companionship. Conflict in nineteenth-century married life*, New York, 1992.

Hardin, Marie och Julie e. Dodd, ”Running a Different Race: The Rhetoric of ‘Women’s-only’ content in Runners World” i *Sport, Rhetoric and Gender. Historical Perspectives and Media representations*, Linda K. Fuller (red.), New York, 2006.

Hartman Strom, Sharon, *Beyond the typewriter: gender, class, and the origins of modern American office work, 1900–1930*, Urbana, 1992.

Hartman Söderberg, Ingrid, *”Vidunder till kvinnor” Sju systrar som pionjärer i yrkesliv och offentlighet 1860–1935*, Örebro, 2003.

Hartog, Hendrik, *Man and Wife in America. A history*, London, 2000.

Hatje, Ann-Katrin, *Från treklang till triangeldrama*, Lund, 1999.

Hedenborg, Susanna och Ulla Wikander, *Makt och försörjning*, Lund, 2003.

Hedtjärn Wester, Anna, *Män i kostym. Prinsar, konstnärer och tegelbärare vid sekelskiftet 1900*, Stockholm, 2010.

Heggestad, Eva, *Fången och fri. 1880-talets svenska kvinnliga författare om hemmet, yrkeslivet och konstnärskapet*, Uppsala, 1991.

Hellesund, Tone och Inger Marie Okkenhaug, “Inledning” i *Erobring opg overskridelse. De nye kvinnene inntar verden 1870–1940*, Tone Hellesund och Inger Marie Okkenhaug (red.), Oslo, 2004.

Hellesund, Tone,”Queering the spinsters: Single Middle-Class Women in Norway 1880–1920”, *Journal of Homosexuality* nr 1–2, 2008.

Hershifeld, Joanne, *Imagining la Chica Moderna. Women, Nation and Visual Culture in Mexico, 1917–1936*, Durham, 2008.

Hill, Helena, *Revolutionärer: kön, klass och kvinnokamp i svensk 1970-talsvänster*, Göteborg, 2017.

Hilborn, Emma, *Världar i Brand: fiktion, politik och romantik i det tidiga 1900-talets ungsocialistiska press*, Höör, 2014.

Hirdman, Yvonne, *Den socialistiska hemmafrun och andra kvinnohistorier*, Stockholm, 1992.

Hirdman, Yvonne, *Att lägga livet till rätta. Studier i svenskfolkhemspolitik*, Stockholm, 2018.

Hoke, Donald, “The woman and the typewriter: A case study in technological innovation and social change”, *Buisness and Economic history* nr 8, paper presented at the twentyfifth annual meeting of the business history conference, 1979.

Holgersson, Ulrika, *Populärkulturen och samhället. Arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet*, Lund, 2005.

Holgersson, Ulrika, *Klass. Feministiska och kulturanalytiska perspektiv*, Lund, 2011.

Holgersson, Ulrika,”Herstory revisited”, *Scandia* nr 2, 2012.

Holgersson, Ulrika, *Hembiträdet och spelfilmen. Stjärnor i det svenska folkhemmets 1930–tal och 1940-tal,* Göteborg, 2017.

Holmes, Katie, ”Spinsters Indispensable: Feminists, single women and the critique of marriage, 1890–1920”, *Australian Historical Studies* nr 29, 1998.

hooks, bell, *Ain't I a woman: black women and feminism*, London, 1982.

Horak, Laura, *Girls will be boys. Cross-dressed women, lesbians and American cinema*, New Jersey, 2016.

Hultgren, Inger, *Pionjärer och miljonärer – svensk damidrotts första hundra år*, Visby, 2008.

Husz, Orsi, *Drömmars värde. Varuhus och lotteri svensk konsumtionskultur 1897–1939*, Hedemora, 2004.

Ingemarsdotter, Jenny, *The Masculine Modern Woman: Pushing Boundaries in the Swedish Popular Media of the 1920s*, London, kommande 2019.

Jensen, Joli, “Using the typewriter. Secretaries, reporters and authors, 1880–1930”, *Technology in Society* nr 10, 1988

Johannesson, Lena, *Den massproducerade bilden. Ur bildindustrins historia*, Stockholm, 1997.

Johannisson, Karin, ”Folkhälsa. Det svenska projektet från 1900 till 2.a världskriget” i *Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria*, Uppsala, 1991.

Johannisson, Karin, *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siécle*, Stockholm, 1994.

Johannisson, Karin, *Kroppens tunna skal. Sex essäer om kropp, historia och kultur*, Stockholm, 1997.

Johannisson, Karin, *Den sårade divan. Om psykets estetik*, Stockholm, 2015.

Johansson, Roger, ”Företagsarkivet och filmen. Bara ben och fantastiska maskiner” i *Med Malmö i minnet – Malmö Stadsarkiv 100 år*, Kerstin Martinsdotter (red.), Malmö, 2003.

Jonsson, Bibi, *I den värld vi drömmer om. Utopin i Elin Wägners trettiotalsromaner*, Löderup, 2001.

Jonsson, Bibi, ”Annie Åkerhielm – Nazist och feminist?” i *I ordets smedja. Festskrift till Per Rydén*, Karl Erik Gustafsson, Erik Hedling, Claes Göran Holmberg, Ingemar Oscarsson och Jenny Westerström (red.), Stockholm, 2002.

Jonsson, Bibi, *Blod och jord i trettiotalet: kvinnorna och den antimoderna strömningen*, Stockholm, 2008.

Järvstad, Kristin, *Den kluvna kvinnligheten. ”Övergångskvinnan” som litterär gestalt i svenska samtidsromaner 1890–1920*, Stockholm, 2008.

Kjellman, Ulrika, ”A whiter shade of pale”, *Scandinavian Journal of History* nr 38 , 2013.

Kjellman, Ulrika ”Fysonomi och fotografi – den rasbiologiska konstruktionen av den nordiska rasen som vit” i *Ras och vithet. Svenska rasrelationer igår och idag,* Tobias Hübinette (red.), Lund, 2017.

Klockar Linder, My, ”Politikens underförstådda kategorier och gränsen mellan frivillig och ofrivillig barnlöshet i mellankrigstidens befolkningspolitiska diskussioner” opublicerat paper presenterat vid Svenska historikermötet i Sundsvall, 2017.

Koda, Harold, *Extreme Beauty. The Body Transformed*. New York, 2001.

Kollind, Anna-Karin, ”Hjärtespalten. En plats för vardagslivets mikropolitik” i *I sitt sammanhang. Essäer om kultur och politik tillägnade Rolf Törnqvist*, Micael Björk och Marita Flisbäck (red.), Stockholm, 2005.

Koivunen, Anu, "Moderns kropp, fädrens land - nationell film som könsteknologi" i *Dialoger - feministisk filmteori i praktik*, Tytti Soila (red.), Stockholm, 1997.

Kylhammar, Martin, *Frejdiga framstegsmän och visionära världsmedborgare. Epokskiftet 20-tal – 30-tal genom fem unga och Lubbe Nordström*, Stockholm, 1994

Kvinnovetenskaplig tidskrift, Tema Intersektionalitet nr 2–3, 2005.

Kåreland, Lena, ”Mollie Faustman” i *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*, https://skbl.se/sv/artikel/MollieFaustman, Göteborgs universitet, Institutionen för historiska studier, 2018.

Larsson, Anna-Karin, ”Från korsett till kost: nya hälsoideal för unga kvinnor i Sverige 1880–1930” i *Varför flickor?: ideal, självbilder och ätstörningar*, Birgitta Meurling (red.), Lund, 2003.

Larsson, Katarina, ”Funktionalismen som kvinnostrategi. Exemplet Margit Palmær”, *Personhistorisk tidskrift* nr 2, 2002.

Larsson, Lisbeth, *En annan historia. Om kvinnors läsning och svensk veckopress*, Stehag, 1989.

Larsson, Lisbeth, ”Trender i svensk veckopress” i *Veckopressbranschens struktur och ekonomi*, Karl Erik Gustafsson (red.), Göteborg, 1991.

Larsson, Marianne, ”Huru skidåkerskan fick ta steget fullt ut” i *Markeringar och maskeringar. Att visa eller dölja sin* kropp, Roger Qvarsell och Birgitta Svensson (red.), Stockholm, 2012.

Larsson, Mats, ”Att skapa en märkesmarknad” i *Entreprenörskap och varumärken*, Mats Larsson, Mikael Lönnborg och Karin Winroth (red.), Möklinta, 2013.

Laskar, Pia, *Heterosexualitetens historia. Kön, sexualitet & njutningsnormer i sexhandböcker 1800–1920*, Stockholm, 2005.

Latham, Angela L. *Posing a threat. Flappers, chorus girls, and other brazen performers of the American 1920s*, Hanover, 2000.

Ledger, Sally, *The new woman. Fiction and feminism at the fin the siècle*, New York, 1997.

Ledin, Per, *Svensk sakprosa. Veckopressens historia, del II*, Lund, 2000.

Lewenhak, Sheila, *Kvinnoverk. Om skaparkraft och slitgöra från stenålder till data*, Stockholm, 1980.

Lindén, Claudia, *Om kärlek. Litteratur, sexualitet och politik hos Ellen Key*, Stockholm, 2002.

Lowe Benston, Margaret, ”Women’s voices/men’s voices”, *Technology and Women’s voices. Keeping in touch*, Cheris Kramarae (red.), New York, 1988.

Lundahl, Pia, *Intimitetens villkor. Kön, sexualitet och berättelser om jaget*, Lund, 2001.

Lundgren, Britta, *Allmänhetens tjänare. Kvinnlighet och yrkeskultur i det svenska postverket,* Stockholm, 1990.

Lundgren, Britta, ”Den bekönade kulturen” i *Kultur och erfarenhet. Aktuella teman i svensk etnologi*, Billy Ehn (red.), Stockholm, 1993.

Lundgren, Kristina och Birgitta Ney, ”Fruntimmerstidningarna” i *Tidningskvinnor 1690–1960*, Kristina Lundgren och Birgitta Ney (red.), Lund, 2000.

Lundgren, Kristina, *Solister i mångfalden. Signaturerna Bang, Maud och Attis och andra kvinnliga dagspressjournalister med utgångspunkt i 1930-talet*, Stockholm, 2002.

Lundgren, Kristina, *Alltför mycket kvinna. En biografi om Else Kleen och den nya kvinnan som samhällsförbättrande journalist*, Stockholm, 2010.

Lupton, Ellen, *Mechanical brides. Women and machines. From home to office*, New York, 1993.

Lykke, Nina, ”Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 1, 2003.

Lykke, Nina, ”Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2, 2005.

Lykke, Nina, *Genusforskning – en guide till feministisk teori, metodologi och skrift*, Stockholm, 2009.

Lützen, Karin, *Hvad hjertet begærer. Kvinders kærlighed til kvinder 1825–1985,* Köpenhamn, 1986.

Magnusson, Lars, *Sveriges ekonomiska historia*, Stockholm, 1996.

Markusson Winkvist, Hanna, *Som isolerade öar. De lagerkransade kvinnorna och akademien under 1900-talets första hälft*, Stockholm, 2003.

Marshall, Barbara L., *Engendering Modernity. Feminism, Social Theory and Social Change*, Oxford, 1994.

Matthews, Glenna, *The Rise of the Public Woman. Woman´s power and Woman´s Place in the United States, 1630–1970,* New York, 1992.

Mattsson, Katarina och Katarina Pettersson, “Fröken Sverige i folkhemmet – ideal svensk kvinnlighet på 1950-talet” i *Feministiska interventioner*, Kerstin Sandell och Diana Mulinari (red.), Stockholm, 2006.

Mattsson, Katarina och Katarina Pettersson,"Crowning miss Sweden – National constructions of white femininity", *Nora – Nordic journal of Feminist and Gender Research* nr 4, 2007.

McCall, Leslie, "Intersektionalitetens komplexitet" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2, 2005.

McClintock, Anne, *Imperial Leather: Race, Gender and sexuality in the colonial Contest.* New York, 1995.

McElroy, Kathleen, "Somewhere to run" i *Nike is a goddess. The History of Women in Sports*, Lisa Smith (red.), New York, 1998.

Mckay, Jim, "Embodying the 'New' Sporting Woman, *Hecate: women's interdisciplinary journal* nr 1, 1994.

Melby, Kari, Anu Pylkkänen, Bente Rosenbeck och Christina Carlsson Wetterberg, *Inte ett ord om kärlek – Äktenskap och politik i Norden ca 1850-1930*, Lund, 2006.

Rachel Mesch, *Having it all in the belle epouge*, Stanford, 2013.

Mouffe Chantal, *Om det politiska*, Hägersten, 2008.

Nationalencyklopedin, antropometri. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/antropometri (hämtad 2016-03-28.)

Nationalencyklopedin, Arne Borg. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/arne-borg (hämtad 2018-07-09)

Nationalencyklopedin, najad. http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/najad (hämtad 2018-07-09)

Nationalencyklopedin, nymf. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/nymf (hämtad 2018-07-09)

Ney, Birgitta, "Den goda viljan i veckopressen 1924–1925" i *Empati och engagemang. En kvinnolinje i svensk journalistik*, Kristianstad, 2008.

Nicholas, Jane, *The modern girl. Feminine modernities, the body, and commodities in the 1920s*, Buffalo, 2015.

Nilsson, Anna, "Lära sig lycka. 1930-talets lyckorådgivning – från Husmodern till Bertrand Russel" i *Kulturella perspektiv*, nr 4, 2004.

Nilsson, Bengt, *Kvinnor i statens tjänst – från biträden till tjänstemän. En aktörsinriktad undersökning av kvinnliga statstjänstemäns organisering, strategier och kamp under 1900-talets första hälft*, Stockholm, 1996.

Niskanen, Kirsti, "Husbondeväldets röst. Äktenskap, egendom och kön under första delen av 1900-talet" i *Kvinnor och jord. Arbete och ägande från medeltid till nutid*, Britt Liljewall, Kirsti Niskanen och Maria Sjöberg (red.), Lund, 2001.

Nordenstam, Anna, "Introduktion. Äldre kvinnotidskrifter – Tidskrift för hemmet" i *Nya röster. Svenska kvinnotidskrifter under 150 år*, Anna Nordenstam (red.), Stockholm, 2014.

Ohlander, Ann- Sofie, *Kvinnors arbete*, Stockholm, 2005.

Oldenziel, Ruth, *Making Technology Masculine. Men, Women and Modern machines in America, 1870–1945,* Amsterdam, 1999.

Olofsson, Eva, *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*, Umeå, 1989.

Oram, Alison, "'A Sudden Orgy of Decadence': Writing about sex between women in the interwar popular press" i *Sapphic Modernities: Sexuality, Women and National Culture*, Jane Garrity och Laura L.Doan (red.), 2006.

Oscarsson, Ingemar, "Med tryckfrihet som tradition" i *Den svenska pressens historia*. Claes-Göran Holmberg, Ingemar Oscarsson och Jarl Torbacke (red.), Stockholm, 2000.

Oscarsson, Ingemar, "Nöjsamt och nyttigt – Svensk veckopress i koncentrat" i *Veckovis – en antologi om svensk veckopress,* Peter Carelli och Ulf Dahlström (red.), Helsingborg, 2005.

O'Shea, Alan, "English subjects of modernity" i *Modern Times reflections on a century of English modernity*, Mica Nava and Alan O'Shea London (red.), London, 1996.

Overgangskvinden. Kvindeligheden som historisk kategori – kvindligheden 1880–1920, Mette Bryld, Inger-Lise Hjordt-Vetlesen, Nina Lykke m.fl. (red.), Odense, 1982.

Peiss, Kathy, *Hope in a jar. The making of America´s beauty culture*, New York, 1998.

Pihl Skoog, Emma, *Kraftkarlar och knockouts. Kraftsporter, kropp och klass i Sverige 1920–1960*, Stockholm, 2017.

Phillips, Roderick, *Putting asunder. A history of divorce in Western society*, New York, 1988.

Poiger, Uta G. "Fantasies of Universiality?" i *The Modern Girl Around the World. Consumption, Modernity and Globalization*, Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy (red.), Durham, 2008.

Qvist Gunnar, "Ett perspektiv på den s.k. kvinnoemancipationen i Sverige", *Historisk tidskrift* nr 2, 1977.

Qvist, Gunnar, *Konsten att blifva en god flicka. Kvinnohistoriska uppsatser,* Stockholm, 1978.

Ramage, Andrea, "Women and Divorce", *Perspectives in history* nr 1, 1989.

Roberts, Mary Louise, "Samson and Deliah Revisited: the politics of women´s fashion in 1920s France", *The American Historical Review* nr 3, 1993.

Roberts, Mary Louise, *Civilization without sexes. Reconstructing gender in postwar France, 1917-1927*, Chicago, 1994.

Roberts, Mary Louise, "Samson and Delilah revisited. The politics of fashion in 1920s France" i *The modern woman revisited: Paris between the wars*, Whitney Chadwick och Tirza True Latimer (red.), New Brunswick, 2003.

Rosenberg, Tiina, *Byxbegär*, Göteborg, 2000.

Rundqvist, Angela, *Blått blod och liljevita händer: en etnologisk studie av aristokratiska kvinnor 1850–1900*, Stockholm, 2001.

Rydén, Per, ”Guldåldern” i *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*, Gunilla Lundström, Per Rydén och Elisabeth Sandlund (red.), Stockholm, 2001.

Sadako Takeda, Sharon och Kaye Durland Spilker, *Fashioning fashion. European dress in detail 1700–1915*, Los Angeles, 2010.

Said, Edward*, Orientalism*, Stockholm, (1978) 2006.

Sato, Barbara, *The Japanese Women. Modernity, media and women in interwar Japan*, London, 2003.

Scharff, Virginia,*Taking the wheel. Women and the coming of the motor age*, New York, 1991.

Schippers, Mimi, “Recovering the feminine other: masculinity, femininity, and gender hegemony”, *Theory and Society* nr 1, 2007.

Scott, M. Linda, *Fresh Lipstick. Redressing, Fashion and Feminism*, New York, 2005.

Scott Wallach, Joan, *The fantasy of feminist history*, Durham, 2011.

Seid Pollack, Roberta, *Never too thin. Why Women are at war with their Bodies*, New York, 1989.

Severinsson, Emma, ”Korta kjolar och exponerade ben: om 1920-talets uppstyckade kvinnokropp”, *Gränsløs – Kønsgränser* nr 6, 2016.

Severinsson, Emma, ”Frihet eller kärlek? Äktenskap, singelliv och vägen till lycka i 1920-talets veckopress”, *LIR.journal*, nr 7, 2016.

Silverberg, Miriam, “The Modern girl as militant” i *Recreating Japanese women, 1600–1945*, Lee Bernstein (red.), Los Angeles, 1991.

Simmons, Christina, “Companionate Marriage and the Lesbian Threat”, *Frontiers: A Journal of Women Studies* nr 3, 1979.

Sjöberg, Maria, *Kvinnors jord, manlig rätt: äktenskap, egendom och makt i äldre tid*, Hedemora, 2001.

Skeggs, Beverly, *Att bli respektabel*, Göteborg, 2000.

Sköld, Gullan, *Ett rum för råd och tröst*, Stockholm, 2003.

Stanley, Adam c. *Modernizing tradition. Gender and consumerism in Interwar France and Germany*, Louisiana, 2008.

Steele, Valerie, *Fashion and eroticism. Ideals of Feminine Beauty from the Victorian Era to the Jazz Age*, New York, 1985.

Sturfelt, Lina, *Eldens återsken: första världskriget i svensk föreställningsvärld*, Lund, 2008.

Stål, Margareta, ”För quinnans framåtskridande. Idun de första 25 åren” i *Nya röster. Svenska kvinnotidskrifter under 150 år*, Anna Nordenstam (red.), Stockholm, 2014.

Sydow, Waldemar von, *Publicistklubbens porträttmatrikel 1936 med biografiska uppgifter om publicistklubbens medlemmar/ på uppdrag av publicistklubbens styrelse,* Stockholm, 1936.

Sullivan, Deborah A. *Cosmetic Surgery. The cutting Edge of Commercial Medicine in America*, London, 2001.

Sundman, Carola, *Från handelsbokhållare till kontorsfröken: kontoristyrkets feminisering i Finland under 1900-talets tre första decennier*, Helsingfors, 1984.

Sundman, Carola, ”Socialisation till medelklassidentitet genom kontorsarbete 1910–1940” i *Kvinder, mentalitet, arbejde. Kvindehistorisk forskning i Noden*, Inge Fredriksson och Hilda Rømer (red.), 1986. –

Svensson, Lisa, ”Mode, moral och dårskap”, opublicerad uppsats, Lunds universitet, 2012.

Svensson, Lisa, ”Agda Maria Nordlöf”, *i Svenskt kvinnobiografiskt lexikon, www.skbl.se/sv/artikel/AgdaNordlof, Göteborgs universitet, Institutionen för historiska studier,* 2018.

Söderberg, Johan, *Röda läppar och shinglat hår. Konsumtionen av kosmetika i Sverige 1900–1960*, Stockholm, 2001.

Søland, Birgitte, *Becoming modern. Young Women and the Reconstruction of Womanhood in the 1920s*, Princeton, 2000.

Thomas, Lynn M. “The Modern Girl and Racial Respectability in 1930s South Africa” i *The Modern Girl Around the World. Consumption, Modernity and Globalization*, Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas och Priti Ramamurthy (red.), Durham, 2008.

Tinkler, Penny, *Constructing girlhood. Popular Magazines for Girls growing up in England 1920–1950*, London, 1995.

Tinkler, Penny,”Rebellion, modernity and romance: smoking as a gendered practice in popular young women´s magazines, Britain 1918–1939”, *Women´s Studies International Forum* nr 1, 2001.

Tinkler, Penny och Cheryl Krasnick Walsh “Feminine Modernity in interwar Britain and North America. Corsets, cars and cigarettes”, *Journal of Women´s history* nr 3, 2008.

Tolvhed, Helena, ”Stål i musklerna och stål i viljan – svensk frisksport under trettio- och fyrtiotalen” i *Idrott, Historia & samhälle, svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift 2004*, 2004.

Tolvhed, Helena, ”Damolympiaden i Göteborg 1926 och det olympiska spelet kring kvinnlig friidrott” i *Idrott, Historia & samhälle. Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift 2008*, Linköping, 2008.

Tolvhed, Helena, *Nationen på spel. Kropp, kön och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948–1972,* Umeå, 2008.

Tolvhed, Helena, ”Intersektionalitet och historievetenskap”, *Scandia* nr 1, 2010.

Tolvhed, Helena, ”Sådana borde alla kvinnor vara, sunda, spänstiga och välbalanserade. Svenska kvinnors centralförbund för fysisk kultur och tidskriften tidevarvet i mellankrigstiden”, i *Hyllade kroppar. Idrotten i arkiven*, Cattis Grant (red.), Stockholm, 2012.

Tolvhed, Helena, ”Kroppen och emancipationen. Om idrott och fysisk aktivitet som genushistorisk utmaning”, *Scandia,* nr 2, 2012.

Tolvhed, Helena, *På damsidan. Femininitet, motstånd och makt i svensk idrott 1920–1990, Göteborg och Stockholm,* 2015.

Torbacke, Jarl, ”Vecko-Revyns verklige skapare” i *PS till den svenska pressens historia*, Karl Erik Gustafsson och Per Rydén (red.), Göteborg, 2006.

Tyler May, Elaine, *Great Expectations. Marriage and Divorce in Post-Victorian America*, Chicago, 1980.

Ulvros, Eva Helen, *Fruar och mamseller. Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790–1870*, Lund, 1996.

Ulvros, Eva Helen, ”Den nya kvinnan” *Individer i rörelse. Kulturhistoria i 1880-talets Sverige*, Birgitta Svensson och Anna Wallette (red.), Göteborg, 2012.

Velmet, Aro,”Beauty and big business. Gender, race and civilizational decline in French beauty pageants, 1920– 1937”, *French History* nr 1, 2014.

Vincent, Susan J., The *Anatomy of fashion*, Oxford, 2009.

Waldén, Louise, *Genom symaskinens nålsöga. Teknik och social förändring i kvinnokultur och manskultur*, Stockholm, 1990.

Waldermarsson, Ylva, ”Kön, klass och statens finanser – en historia om statligt arbetsgivarskap och statsanställda kvinnor 1870–1925” i *I statens tjänst. Statlig arbetsgivarpolitik och fackliga strategier 1870–1930,* Lasse Kvarnström, Ylva Waldermarsson och Klas Åmark (red.), Lund, 1996.

Weinbaum, Alys Eve, Lynn M. Thomas, Priti Ramamurthy m.fl., “The modern girl as heuristic device” i *The Modern Girl Around the World. Consumption, modernity and globalization*, Alys Eve Weinbaum, Lynn M. Thomas och Priti Ramamurthy m.fl. (red.), Durham, 2008.

Werner, Jeff och Tomas Björk, *Skiascope 6, Blond och blåögd. Vithet, svenskhet och visuell kultur*, Göteborg, 2014.

Wersäll, Britt-Louise, *Veckotidningsnovellen 1950–1975*, Lund, 1989.

Wilson, Elizabeth, *Adorned in dreams: fashion and modernity,* London, 1985.

Wilson, Elizabeth, *The contradictions of Culture. Cities, culture, women*, London, 2001.

Wikander, Ulla, ”Delat arbete, delad makt. Om kvinnors underordning i och genom arbetet” i *Kontrakt i kris: om kvinnors plats i välfärdsstaten,* Gertrud Åström och Yvonne Hirdman (red.), Stockholm, 1992.

Wikander, Ulla, *Kvinnoarbete i Europa 1789–1950,* Stockholm, 2006.

Wieselgren, Greta, *Den höga tröskeln, kampen för kvinnans rätt till ämbete*, Lund, 1969.

Witt-Brattström, Ebba, ”Det stora könskriget” i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria del III. Vida Världen*, Elisabeth Møller Rasmussen och Ebba Witt-Brattström m.fl. (red.), Uppsala, 1996.

Wosk, Julie, *Women and the Machine. Representations from the spinning wheel to the electronic age*, London, 2001.

Yen, Hsiao-pei, ”Body politics, modernity and salvation. The modern girl and the new life movement”, *Asian Studies Review* nr 2, 2006.

Yuval-Davies, Nira, ”Gender Mainstreaming och intersektionalitet”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2–3, 2005.

Åmark, Klas, *Hundra år av välfärdspolitik*, Umeå, 2005.

Åse, Cecilia, ”En nationell njutning”, *Tidskrift för genusvetenskap* nr 1, 2006.

Östberg, Kjell, *Efter rösträtten. Kvinnors utrymme efter det demokratiska genombrottet*, Stockholm, 1997.

Doktorsavhandling från Forskarskolan i historia/historiska studier

Denna avhandling är tillkommen inom ramen för Forskarskolan i historiska studier, tidigare Forskarskolan i historia. Forskarskolan i historia är en av de nationella forskarskolor som tillkom på regeringens initiativ hösten 2000. Forskarskolan genomfördes i samarbete mellan Lunds universitet, Linnéuniversitetet samt Malmö och Södertörns högskolor med Lunds universitet som värdhögskola. Från och med hösten 2011ingår även Göteborgs universitet i samarbetet. 2014 breddades forskarskolan till ämnena idé- och lärdomshistoria, etnologi och historisk arkeologi samt från 2016 antikens kultur och samhällsliv. Forskarskolan i historia bytte namn 2016 till Forskarskolan i historiska studier.

Doktorsavhandlingar från Forskarskolan i historia/historiska studier:

Stefan Persson, *Kungamakt och bonderätt. Om danska kungar och bönder i riket och i Göinge härad ca 1525–1640*, Makadam förlag, Göteborg 2005

Sara Edenheim, *Begärets lagar. Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Symposion, Eslöv 2005

Mikael Tossavainen, *Heroes and Victims. The Holocaust in Israeli Historical Consciousness, Department of History*, Lund 2006

Henrik Rosengren, *"Judarnas Wagner". Moses Pergament och den kulturella identifikationens dilemma omkring 1920–1950*, Sekel Bokförlag, Lund 2007

Victor Lundberg, *Folket, yxan och orättvisans rot. Betydelsebildning kring demokrati i den svenska rösträttsrörelsens diskursgemenskap, 1887–1902*, Bokförlaget h:ström – Text och Kultur, Umeå 2007

Tommy Gustafsson, *En fiende till civilisationen. Manlighet, genusrelationer, sexualitet och rasstereotyper i svensk filmkultur under 1920-talet*, Sekel Bokförlag, Lund 2007

Jesper Johansson, *"Så gör vi inte här i Sverige. Vi brukar göra så här". Retorik och praktik i LO:s invandrarpolitik 1945–1981*, Växjö University Press, Växjö 2008

Christina Jansson, *Maktfyllda möten i medicinska rum. Debatt, kunskap och praktik i svensk förlossningsvård 1960–1985*, Sekel Bokförlag, Lund 2008

Anne Hedén, *Röd stjärna över Sverige. Folkrepubliken Kina som resurs i den svenska vänsterradikaliseringen under 1960- och 1970-talen*, Sekel Bokförlag, Lund 2008

Cecilia Riving, *Icke som en annan människa. Psykisk sjukdom i mötet mellan psykiatrin och lokalsamhället under 1800-talets andra hälft*, Gidlund, Hedemora 2008

Magnus Olofsson, *Tullbergska rörelsen. Striden om den skånska frälsejorden 1867–1869*, Sekel Bokförlag, Lund 2008

Johan Östling, *Nazismens sensmoral. Svenska erfarenheter i andra världskrigets efterdyning, Atlantis*, Stockholm 2008

Christian Widholm, *Iscensättandet av Solskensolympiaden – Dagspressens konstruktion av föreställda gemenskaper vid Stockholmsolympiaden 1912*, Bokförlaget h:ström – Text och Kultur, Umeå 2008

Ainur Elmgren, *Den allrakäraste fienden. Svenska stereotyper i finländsk press 1918–1939*, Sekel Bokförlag, Lund 2008

Andrés Brink Pinto, *Med Lenin på byrån. Normer kring klass, genus och sexualitet i den svenska kommunistiska rörelsen 1921–1939*, Pluribus, Lund 2008

Helena Tolvhed, *Nationen på spel. Kropp, kön och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948–1972*, Bokförlaget h:ström – Text och Kultur, Umeå 2008

Lennart Karlsson, *Arbetarrörelsen, Folkets hus och offentligheten i Bromölla 1905–1960,* Växjö University Press, Växjö 2009

Stefan Nyzell, *"Striden ägde rum i Malmö". Möllevångskravallerna 1926. En studie av politiskt våld i mellankrigstidens Sverige*, Malmö högskola, Malmö 2009

Louise Sebro, *Mellem afrikaner og kreol. Etnisk identitet og social navigation i Dansk Vestindien 1730–1770*, Historiska institutionen, Lund 2010

Simon Larsson, *Intelligensaristokrater och arkivmartyrer. Normerna för vetenskaplig skicklighet i svensk historieforskning 1900–1945*, Gidlund, Hedemora 2010

Vanja Lozic, *I historiekanons skugga. Historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*, Malmö högskola, Malmö 2010

Marie Eriksson, *Makar emellan. Äktenskaplig oenighet och våld på kyrkliga och politiska arenor, 1810–1880*, Linnaeus University Press, Växjö 2010

Anna Hedtjärn Wester, *Män i kostym. Prinsar, konstnärer och tegelbärare vid sekelskiftet 1900*, Nordiska museets förlag, Stockholm 2010

Malin Gregersen, *Fostrande förpliktelser. Representationer av ett missionsuppdrag i Sydindien under 1900-talets första hälft*, Historiska institutionen, Lund 2010

Magnus Linnarsson, *Postgång på växlande villkor. Det svenska postväsendets organisation under stormaktstiden*, Nordic Academic Press, Lund 2010

Johanna Ringarp, *Professionens problematik. Lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens förvandling*, Makadam förlag, Göteborg 2011

Carolina Jonsson Malm, *Att plantera ett barn. Internationella adoptioner och assisterad befruktning i svensk reproduktionspolitik*, Lunds universitet, Lund 2011

Fredrik Håkansson, *Standing up to a Multinational Giant. The Saint-Gobain World Council and the American Window Glass Workers' Strike in the American Saint Gobain Corporation in 1969*, Linnaeus University Press, Växjö, Kalmar 2011

Christina Douglas, *Kärlek per korrespondens. Två förlovade par under andra hälften av 1800-talet*, Carlssons, Stockholm 2011

Martin Kjellgren, *Taming the Prophets. Astrology, Orthodoxy and the Word of God in Early Modern Sweden*, Sekel Bokförlag, Lund 2011

Anna Rosengren, *Åldrandet och språket. En språkhistorisk analys av hög ålder och åldrande i Sverige cirka 1875–1975*, Södertörns högskola, Huddinge 2011

Åsa Bengtsson, *Nyktra kvinnor. Folkbildare och politiska aktörer. Vita bandet 1900–1930*, Makadam förlag, Göteborg 2011

Anna Nilsson, *Lyckans betydelse. Sekularisering, sensibilisering och individualisering i svenska skillingtryck*, Agerings bokförlag, Höör 2012

Anna Alm, *Upplevelsens poetik. Slöjdseminariet på Nääs 1880–1940, Historiska institutionen*, Lund 2012

Rasmus Fleischer, *Musikens politiska ekonomi. Lagstiftningen, ljudmedierna och försvaret av den levande musiken, 1925–2000*, Ink bokförlag, Stockholm 2012

Andreas Tullberg, *"We are in the Congo now". Sweden and the Trinity of Peacekeeping during the Congo Crisis 1960–1964*, Lunds universitet, Lund 2012

Matilda Svensson, *När något blir annorlunda. Skötsamhet och funktionsförmåga i berättelser om poliosjukdom*, Lunds universitet, Lund 2012

Peter K. Andersson, *Streetlife in Late Victorian London. The Constable and the Crowd*, Lund University, Lund 2012

Mikael Häll, *Skogsrået, näcken och Djävulen. Erotiska naturväsen och demonisk sexualitet i 1600- och 1700-talens Sverige*, Malört förlag, Stockholm 2013

Johan Stenfeldt, Dystopiernas seger. Totalitarism som orienteringspunkt i efterkrigstidens svenska idédebatt, Agerings bokförlag, Höör 2013

Maria Nyman, *Resandets gränser. Svenska resenärers skildringar av Ryssland under 1700-talet*, Södertörns högskola, Huddinge 2013

Kajsa Brilkman, *Undersåten som förstod. Den svenska reformatoriska samtalsordningen och den tidigmoderna integrationsprocessen*, Artos, Skellefteå 2013

Isak Hammar, *Making Enemies. The Logic of Immorality in Ciceronian Oratory*, Lund University, Lund 2013

Emma Hilborn, *Världar i Brand. Fiktion, politik och romantik i det tidiga 1900-talets ungsocialistiska press*, Agerings bokförlag, Höör 2014

Pål Brunnström, *Ägare och kapital. Klass och genus hos kapitalägare i Sverige 1918–1939*, Pluribus förlag, Lund 2014

Joakim Glaser, *Fotboll från Mielke till Merkel – Kontinuitet, brott och förändring i supporterkultur i östra Tyskland*, Malmö 2015.

Bonnie Clementsson, *Förbjudna förbindelser. Föreställningar kring incest och incestförbud i Sverige 1680-1940*, Lund 2016.

David Rosenlund, *History Education as Content, Methods or Orientation? A Study of Curriculum Prescriptions, Teacher-made Tasks and Student Strategies*, Malmö 2016.

Kristoffer Ekberg, *Mellan flykt och förändring. Utopiskt platsskapande i 1970-talets alternativa miljö*, Lund 2016.

Robin Ekelund, *Retrospektiva modernister. Om historiens betydelse för nutida mods*, Malmö 2017.

Vahagn Avedian, *Knowledge and Acknowledgement. The Politics of Memory of the Armenian Genocide*, Lund 2017.

Johannes Ljungberg, *Toleransens gränser. Religionspolitiska dilemman i det tidiga 1700-talets Sverige och Europa*, Lund 2017.

John Hennessey, *Rule by Association: Japan in the Global Trans-Imperial Culture, 1868–1912*, Växjö 2018.

Björn Lundberg, *Naturliga medborgare. Friluftsliv och medborgarfostran i scoutrörelsen och Unga Örnar 1925-1960*, Lund 2018.

Denna avhandling ges ut som en del i skriftserien
Studia Historica

Lundensia.

Skriftserien innehåller följande volymer:

1. Irene Andersson, *Kvinnor mot krig. Aktioner och nätverk för fred 1914–1940*, 2001
2. Elisabeth Reuterswärd, *Ett massmedium för folket. Studier i de allmänna kungörelsernas funktion i 1700-talets samhälle*, 2001
3. Anna Lindberg, *Experience and Identity. A Historical Account of Class, Caste, and Gender among the Cashew Workers of Kerala, 1930–2000*, 2001
4. Per Göran Johansson, *Gods, kvinnor och stickning. Tidigindustriell verksamhet i Höks härad i södra Halland ca 1750–1870*, 2001
5. Bodil Persson, *Pestens gåta. Farsoter i det tidiga 1700-talets Skåne*, 2001
6. Charlotte Tornbjer, *Den nationella modern. Moderskap i konstruktioner av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft*, 2002
7. Karl Bergman, *Makt, möten, gränser. Skånska kommissionen i Blekinge 1669–70*, 2002
8. Solveig Fagerlund, *Handel och vandel. Vardagslivets sociala struktur ur ett kvinnoperspektiv. Helsingborg ca 1680–1709*, 2002
9. Andreas Linderoth, *Kampen för erkännande. DDR:s utrikespolitik gentemot Sverige 1949–1972*, 2002
10. Martin Alm, *Americanitis. Amerika som sjukdom eller läkemedel. Svenska berättelser om USA åren 1900–1939*, 2003
11. Jens Lerbom, *Mellan två riken. Integration, politisk kultur och förnationella identiteter på Gotland 1500–1700*, 2003
12. Curt Åke Olsson, *Tidningsmakt och politiska organisationer. Den borgerliga samlingsrörelsen i Fyrstadskretsen 1962–1968*, 2003
13. Eva Bergenlöv, *Skuld och oskuld. Barnamord och barnkvävning i rättslig diskurs och praxis omkring 1680–1800*, 2004
14. Mathias Cederholm, *De värjde sin rätt. Senmedeltida bondemotstånd i Skåne och Småland*, 2007
15. Louise Sebro, *Mellem afrikaner og kreol. Etnisk identitet og social navigation i Dansk Vestindien 1730–1770*, 2010

16. Anna Rosengren, *Åldrandet och språket. En språkhistorisk analys av hög ålder och åldrande i Sverige cirka 1875–1975*, 2011

17. Carolina Jonsson Malm, *Att plantera ett barn. Internationella adoptioner och assisterad befruktning i svensk reproduktionspolitik*, 2011

18. Anna Alm, *Upplevelsens poetik. Slöjdseminariet på Nääs 1880–1940*, 2012

19. Andreas Tullberg, *"We are in the Congo now". Sweden and the trinity of peacekeeping during the Congo crisis 1960–1964*, 2012

20. Maria Nyman, *Resandets gränser. Svenska resenärers skildringar av Ryssland under 1700-talet*, 2013

21. Martin Ericsson, *Exkludering, assimilering eller utrotning? "Tattarfrågan" i svensk politik 1880–1955,* 2015

22. Per Höjeberg, *Utmaningarna mot demokratins skola. Den svenska lärarkåren, nazismen och sovjetkommunismen*, 2016

23. Erik Bodensten, *Politikens drivfjäder. Frihetstidens partiberättelser och den moralpolitiska logiken*, 2016

24. Marianne Sjöland, *Historia från tidskriftsredaktionen. En komparativ studie av* Populär Historias *och* History Todays *historieskrivning*, 2016

25. Kristoffer Ekberg, *Mellan flykt och förändring. Utopiskt platsskapande i 1970-talets alternativa miljö*, 2016

26. Valter Lundell, *Det omstridda arvet. Den kommunistiska erfarenheten i dansk och svensk historiekultur*, 2017

27. Agneta Edman, *Between Utopia and Home. Swedish radical travel writing 1947-1966*, 2017

28. Erik Bodensten, Kajsa Brilkman, David Larsson Heidenblad och Hanne Sanders (red.), *Nordens historiker. En vänbok till Harald Gustafsson*, 2018

29. Lars Edgren (red.) Historia och historiker. Om Lunds universitet genom 350 år, 2018

De moderna kvinnorna med korta kjolar och ännu kortare hår som jazzade sig igenom 1920-talets nöjesliv är en bild som reproduceras i populärkulturen än idag. Men de moderna kvinnorna sågs i sin samtid inte endast som nöjeslystna kommersiella produkter, utan användes som en arena för att diskutera frågor om nationalitet, rasbiologi, genus, kropp och det moderna samhällets utmaningar. De moderna kvinnorna ifrågasatte nämligen traditionella genusstrukturer, genom att idrotta, köra bilar, ställa nya krav på äktenskapet eller helt enkelt välja bort giftermål till förmån för ett självförsörjande singelliv. Samtidigt politiserades och granskades deras kroppar, korta kjolar och livsstil.

Under 1920-talets första år i Sverige hade kvinnor uppnått rösträtt och juridisk likställighet i äktenskapet och nya lagar gav dem större utrymme på arbetsmarknaden. Hur skulle ett modernt framtida samhälle se ut där kvinnor uppförde sig, såg ut som, och ställde samma krav på frihet som män? Det är hur denna fråga debatterades i veckopressen som undersöks i denna bok.

De moderna kvinnorna var ett globalt fenomen under 1920- och 1930-talen, men det tog sig olika uttryck i olika länder. I den svenska debatten framhölls Sverige som ett jämställdhetens förlovade land, på samma gång som det ansågs viktigt att sätta gränser för femininiteten och moderniteten för att värna om och bevara svenskheten. Det är tongångar som känns igen än idag, när nationalistiska vindar, som vill begränsa kvinnors utrymme, sveper över Sverige.

Emma Severinsson, f. 1984, är historiker vid Lunds universitet. Moderna kvinnor är hennes doktorsavhandling.

LUNDS UNIVERSITET

STUDIA HISTORICA LUNDENSIA
HISTORISKA INSTITUTIONEN
ISBN 978-91-88473-95-0